This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

891.868
C387
1908
v.20

A 873,763

PROPERTY OF
University of Michigan Libraries
1817
ARTES SCIENTIA VERITAS

SVATOPLUK ČECH:

DOPLNĚK PRÓSY.

NAKLADATEL F. TOPIČ KNIHK
V PRAZE.

SEBRANÉ SPISY

SVATOPLUKA ČECHA.

DÍL XX.

DOPLNĚK PRÓSY.

V PRAZE
NAKLADATEL F. TOPIČ KNIHKUPEC
1905.

DOPLNĚK PRÓSY.

Napsal

SVATOPLUK ČECH.

V PRAZE
NAKLADATEL F. TOPIČ KNIHKUPEC
1905.

821.862
C358l
1908

Tiskem »Unie« v Praze.

UPOMÍNKY Z VÝCHODU.

OBRÁZKY
Z POUTI PO KAVKAZE A Z CESTY ZPÁTEČNÍ.

POZNÁMKA
připojená k prvnímu vydání r. 1885.

Kniha tato obsahuje sbírku cestopisných črt uveřejněných roku 1875—76 ve feuilletonu »Nár. Listů« a ponechaných zde téměř beze změny. Při sepsání jich nešlo mi o zevrubný, důkladný popis Kavkazu, nýbrž chtěl jsem toliko zachytit hlavní dojmy z pestrého pásma obrazů, které se na této několikanedělní cestě takořka letem mimo mne přenesly. Cizích spisů (ruských a západních) použil jsem při historických a národopisných přehledech. K závěrku podotýkám, že jsem některé zde opomenuté partie této cesty vylíčil dílem v »Kresbách z cest,« vydaných v Reinwartově »Sbírce zábavných spisův«, dílem porůznu ve svých pracech belletristických.

Spisovatel.

PŘÍTELI

SERVACI B. HELLEROVI

VĚNUJE

SPISOVATEL.

I. Východní břeh Černého moře.

1.

(Černé hory. — Z historie kavkazského pobřeží.)

Na jaře r. 1874 vyplul jsem za drobného deště a bouřlivě se dmoucích vln na „Cesarevně" z krásné zátoky novorosijské. Po levici naší rozvinulo se daleko na jih malebné pásmo Černých hor, pobřežní předvoj velehorstva kavkazského. S tlukoucím srdcem blíží se vnímavý cizinec poprvé k těmto břehům. Vždyť slyne Kavkaz již z dávna velikolepostí své přírody, krásou svých synův a dcer, kouzlem sterého tajemství, dřímajícího v hlubokých jeho roklích a úžlabinách. S klassickým právě vkusem zvolili již staří Řekové kamennou jeho stěnu za folii k nejúchvatnější postavě svého bájesloví, k trpiteli Prometheovi. Pro Slovana pak jest země tato dvojnásob zajímavá; dobyloť jí Slovanstvo nejen zbraní, nýbrž i písní svou. První pěvci slovanští — Lermontov, Puškin — stali se bardy jejími a skvoucí její pel září s řady nejkrásnějších po-

stav, které vytvořila poesie slovanská, s postav jako „Démon", „Thamara", „Mciri", nešťastná milenka „Kavkazského plenníka"!

Černé hory jsou ovšem jen jako krotkým úvodem do velikolepé kamenné epopeje Kavkazu, ale za podívanou stojí přece. Škoda, že sem nemohu místo jalových slov položiti náčrtek toho hrbolatého rozmanitého pruhu, který se kolem naší lodi v ustavičných proměnách vždy dále a dále posouval, jako obrazy v pohyblivém dioramu! Co do výšky nesnášejí ovšem tyto hory ani porovnání s pravým velikým Kavkazem; ale pro mne, kterýž jsem nebyl ještě spatřil sněhové hlavy Kazbeku a jeho soudruhů, byly tehdáž rozměry jejich dosti znamenité. S plným uspokojením dokončil jsem obhlídku jednoho velikána a již vynořoval se za ním druhý ještě vyšší a za tím hledal jsem kdesi převysoko vrcholek třetího, prorážející jako mdlá silhouetta hustou šedivou mlhou.

Místy se zdá, jakoby hory tyto přímo z moře vyrůstaly, jinde odděleny jsou od něho tenkým pruhem písku neb lesa, tu spadají k němu náhle kolmými holými stěnami, tam sklánějí se k němu volným svahem, pokryty jsouce s hlavy do paty bujným lesem listnatým i jehličnatým. A jak plujeme kolem nich, sestavují se v nová vždy skupení, malebnější předešlých, a trhlinami jejich naskytají se vždy nové průhledy do hlubokých údolí, plných divoké romantiky neb idyllického ladu.

Přejete-li si do slabých těch obrysů něco barev s mé chudé palety, tu je máte: v předu tmavozelené moře, lemující břeh čupřinatou, sněhobílou obrubou příboje, nad ním bělošedí rackové, v pozadí

hnědá skála a zeleň, k nevypsání živá a svěží pleť věčně zeleného rostlinstva, promíchaná tmavším odstínem zasmušilého jehličí a nade vším jindy nejkrásnější blankyt, dnes nesmírný závoj sivé mlhy.

Konečně zbývá přimysliti si k tomu zvláštní osvětlení Asie, které oku severnímu všechno v jakési nové tvářnosti a barvitosti představuje, osvětlení skvělejší, ohnivější, příbuznější obraznosti básníkově.

Zajisté vytkne i nejvýše shovívavý čtenář v mém líčení jednu vadu; úplný nedostatek stafáže, jakou by mohli býti: malební horalé, pasoucí se stáda, rybáři spravující na břehu sítě, přívětivé vesnice a veselá přístavní města za kolísavým lesem stožárův. Avšak, milí čtenářové, právě úplný tento nedostatek doplňuje teprve můj obraz. Všechno, co tam před sebou vidíte, čím vás onen pohled baví, okouzluje, unáší, vše to jest pouhá čirá příroda bez příměsku lidského, jak si ji přeje Vrchlický: „krásná a — bez člověka". Kam oko sahá po tom břehu, po těch horách, nikde nepřerušuje známka lidského pobytu divokou její samotu, tajemné její mlčení. Nikde města, vesničky, chatrče, člověka! Jen orel rýsuje závratné své kruhy nad mlčícími lesy.

Zdá se, že tu příroda ještě dřímá v hrdém nepřístupném vděku panenství, nedotknutá rukou člověka. S toužebným zrakem pohlížíte na ty hory, představujíce si v nich tisíce skulin a štěrbin, kde veliká ta umělkyně, jako v nejtajnějších svých dílnách, ukrytá před okem člověka, volně pouští uzdu své tvůrčí obraznosti, plníc je výjevy hrozné i líbezné krásy. Však dojem tento ustupuje brzy pocitu jinému. V hlubokém mlčení těchto hor spočívá něco hrozného. Zdá se, jakoby nedávno nad strašlivou

nějakou událostí hrůzou byly oněměly a dosud ze své ztrnulosti probrati se nemohly. Je vám nevolno, teskno při pohledu na ně, děsíte se výrazu nepohnuté jejich tváře.

Abych vám pocit tento vysvětlil, vypůjčím si tři listy z cestovní mapy jiných spisovatelů, tři pohledy na tento břeh z různých dob.

O. Spencer, který tudy plul r. 1854, spatřil zde divadlo valně rozdílné od toho, které jsem s hora vylíčil. Viděl tu v úrodných údolích pasoucí se stáda skotu, bůvolů, sněhobílých ovcí a černých koz, jež hlídali pastýři s oštěpy v rukou. Viděl tu tlupy krásných polodivých koní, jichž vlající hřívy se zdvihaly při jemném zavanutí větru. Z hájů ovocného stromoví vyzíraly nízké dřevěné domky Čerkesů. Všude na prosových a kukuřicových polích žali muži, ženy a děti vlnivé klasy a voli i bůvoli odváželi bohatou úrodu po klikatých cestách na úbočí hor. „Bylo to věčně se měnící panorama, převádějící ve skutečnost všechny luzné sny, jaké si kdy obraznost básníkova o krásné Arkadii utvořila."

Musím podotknouti, že viděl Angličan Spencer — již ze zášti k Rusům — všechno čerkeské v nejkrásnějším světle a že vůbec rád nadsazoval; jisto jest, že neposkytoval celý břeh kavkazský tak rozkošné divadlo, obzvláště r. 1854, kdy již boje Rusů a Čerkesů v horách zuřily. Ale přes to lze v líčení jeho spatřovati věrný obraz alespoň některých částí tohoto břehu za dřívější doby, za úplné volnosti čerkeské.

Než obraz tento změnil se úplně. Čerkesové bili se vysoko v horách zoufale za volnost svou; léta

zuřil krvavý tento boj; břehy zpustly. A v poslední době toho zápasu vypadaly asi tak, jak je vylíčil Rus Fadějev: „Před r. 1864 nebylo na světě břehu pustějšího. S moře vypadal jako země neobydlená; ni chýšky, ni kotouče dýmu na zeleném pobřeží, ni člověka v modrojasných zálivech. Jen za večera, když se bouře rozehrála neb mlha po vodách stláti se začala, mohl jsi časem rozeznati na temném moři obrys lodi, kradoucí se pod břehem. Blíží-li se k zemi, veze vojenský kontraband, vzdaluje-li se od ní, veze otroky.*) Žádná loď, zabývající se řádným obchodem, nesměla přistáti k tomuto kraji. Na moři potkávala se s puškami našich strážných lodí, na suchu s puškami a kinžaly horalů. Byl to břeh začarovaný, jako v pohádce, na kterýž nesměla vstoupiti noha člověka."

Náhle oživil se břeh opět — naposled. R. 1864 spatřil A. Petzholdt podél něho kouř nesčetných ohňů, táhnoucí se jako vrstva mlhy po úpatí hor. Kolem ohňů těchto tábořily pestré tlupy horalů, stěhujících se do Turecka.

V těchto třech pohledech obráží se jako v trojím významném tableau celá historie, celé štěstí i neštěstí těchto hor. Drahný čas obývali je četní kmenové čerkeští, šťastni jsouce ve své nevázané, sveřepé volnosti; ale znenáhla obklíčoval tyto odevšad příboj cizího, mocnějšího živlu, dorážel vždy prudčeji na věčité jejich skály, obrovskou tvrz volnosti jejich, až je zatlačil do nejtajnějších horských skrýší, až je i tam dostihl a navždy zlomil zoufalý odpor jejich. Třetina Čerkesů padla v krva-

*) Totiž děvce a hochy, jež horalé do Turecka prodávali.

vém, dlouholetém tomto boji — valná většina ostatních nechtějíc dílem skloniti šíje své pod jařmo národa cizí řeči a víry, dílem z donucení vystěhovala se navždy ze své divoké krásné vlasti. Od té doby strmí ohromné toto horstvo, zdélí 400 verst, po většině pusto a prázdno, a krásná jeho údolí leží ladem, zarůstají divokým lesem.

Kraj tento, náhle umlknuvší po divém lomozu válečném, upomíná na pusté jeviště, na němž se nedávno odehrálo velikolepé hlučné drama. Zůstaly tu jen kulisy — nebetyčné ty hory — ale kulisy tak krásné, že samy o sobě poutají a k obdivu unášejí pozorovatele; já alespoň s lítostí jsem hleděl, jak se hustá šedivá mlha, podobná obrovské oponě s roztřepeným lemem, níž a níže spouštěla po bocích hor, zastírajíc mi velikolepé to divadlo.

2.

(Kavkaz bez Čerkesů. — Rozervanost horstva kavkazského a báje o něm. — Náboženství a politické zřízení kmenů čerkeských.)

Většina západního obecenstva slučuje po dnes s představou kavkazských hor obraz bohatýrského Čerkesa a svůdně krásné Čerkešenky, perly harému východního: ale na Kavkaze samém ohlížíš se marně po této skvostné lidské stafáži. Čerkesové (v pravém smyslu slova) zmizeli s větrných sídel svých, s pobřežního západního horstva kavkazského. Časem vynoří se ovšem před tebou z některé sluje hrdá malebná postava na supavém oři, s osmahlým

rázným obličejem, v huňaté čapce, s řadami leskl'ých nábojnic na prsou a se štíhlou puškou v černé kosmaté torbě na zádech; ale to není Čerkes, nýbrž jest to protichůdce jeho, nepřítel jeho na život a na smrť: černomořský kozák, který si přisvojil s vlastí svého odpůrce i malebný jeho kroj. Zdá se věru, že je kroj ten podstatnou, neodlučnou částí ve fysiognomii této země.

Já jsem spatřil na Kavkaze pouze dvě ukázky čerkeského typu. Obě v Novorosijsku. První byl vysoký, pěkně rostlý Šapsuch s orličím nosem, přívětivě mžouravým okem, světlými kníry a vlasy; představil se mi — o, fuimus Troes — jako sklepník, nalévající kerčské pivo v hostinci tlustého Arména. V jeho střízlivém, poloruském, polo tureckém oděvu, za jeho přívětivým vzezřením a měkkým, téměř lahodným úsměvem nebyl by nikdo tušil „huňatého ďábla", jak přezdívají kozáci Čerkesům. Druhou ukázkou byla malá, ale svůdně kyprá Čerkešenka s okem a vlasem, jejichž nápadná černost se mocně odrážela od bledého pěkného obličeje čisté pleti. Zastihl jsem ji v bílých nedbalkách evropského střihu. Byla tuším ženou agenta ruské paroplavební společnosti.

Pravé, nezfalšované Čerkesy viděl jsem teprve na zpáteční své cestě v černomořských přístavních městech malé Asie a v evropském Turecku.

Ač tedy horal čerkeský vymizel ze scenerie kavkazského břehu, jsou přece stopy jeho dosud tak čerstvé a památka jeho s horami těmito tak těsně spjata, že by nákres jejich bez tohoto oparu čerkeských upomínek věru neúplným zůstal. Prosím čtenáře za prominutí, že v tomto a následujících dvou

oddílech několika zběžnými črtami, ze zpráv jiných cestovatelů vybranými, vyplním národopisnou mezeru, která se v deníku cestujícího podél břehu od Tamani až k Abcházii vyskytuje.

Kavkaz v užším smyslu, t. j. ohromná spousta hor, nakupená mezi Černým a Chvalinským mořem, představuje obraz úžasné nepravidelnosti a rozervanosti: jsou tu divně zmodrchané, věru gordické uzly hor vedle táhlých, ploských hřbetův a úžlabin, vyhaslé sopky zdvihají tu svá různotvárná, věčným sněhem a ledem pokrytá temena do výšek v Evropě nevídaných a jinde táhnou se malebná nízká pohoří v hustém rouně zelených okrouhlých vrcholků listnatého stromoví. Všechno v neladu a nepořádku. Nikde snad nepodstoupila kůra zemská tak divoký, zoufalý boj s podzemními mocnostmi a nevyšla z něho tak pohmožděná, zjizvená a rozsápaná. Jest to hotový chaos. Jest to — abych užil obratu jednoho ruského geologa — celý ocean zkameněvší uprostřed nejprudší bouře, kamenný ocean, bouřlivý, klokotající, vznášející se tu do oblak, tam klesající do propasti.

Jedna kavkazská báje vysvětluje tu rozervanost následovně: Za časů, když byly tyto hory ještě stejně pěkné a kulaté, přebýval v jedné z nich nábožný poustevník, kterého ďábel dnem i nocí pokoušel. Poustevník pozbyl konečně trpělivosti. Přichystal si rozžhavené kleště a když se šklebivá tvář ďáblova opět v otvoru jeskyně ukázala, chytil ho jimi za nos. Ďábel řval a zmítal sebou bolestí a při tom vyšlehal ohon jeho nesčetné ty úžlabiny, propasti a sluje, které se šklebí podnes v horách kavkazských od Černého moře k Chvalinskému.

A stejně rozmanité, rozervané, jako tvářnost půdy, jest i její obyvatelstvo. Představuje nad míru pestrou mosaiku různých kmenův a plemen, jazykův a nářečí, jejíž tajemné kameny ještě dlouho rozbírati bude ruka ethnologova. Právem nazývali Arabové Kavkaz „pohořím jazykův".

Ale z této babylonské směsice vyniklo jméno Čerkesů tak hlučně a slavně, že drahný čas všechna ostatní přehlušovalo a v Evropě všemu obyvatelstvu hor kavkazských se přikládalo. V pravdě slula tak pouze skupina kmenův, obývajících část horstva západního mezi řekou Kubání, Abcházií a Černým mořem. Bydlili tu podél břehu mořského zejména: severně od Novorosijska: Bžeduchové a Natuchajci, jižně od Novorosijska řadou: Šapsuchové, Abadzechové, Ubychové a Džigetové. Tito a jiní drobní kmenové označovali sami sebe jako členy jednoho národa společným jménem „Adige", mluvili různými nářečími a podřečími jednoho jazyka a shodovali se v národní povaze, obyčejích a mravech.

Císařové byzantinští rozšířili mezi nimi záhy učení křesťanské; ale křesťanským nátěrem prosvítalo ještě dlouho pohanské jádro. Trojice, kteráž vstoupila na místo velikého boha Tcha, nevytiskla nikdy z pověrčivé mysli jejich nesčíslné džiny (duchy), jimiž oživovali propasti a vrcholky hor, a jejichž strašného krále Džinchana usadili na ledovém temeni Elbrusu, věru grandiosním to trůně, vedle něhož byl Olymp řeckých bohů dětskou stoličkou.

S koráby podnikavých Janovanů, kteří černomořský svůj obchod mnohými osadami a tvrzemi

na krymském a kavkazském břehu upevňovali, pronikly sem i jednotlivé paprsky církve západní.

Teprve v XVII. a XVIII. století ustupovalo zde křesťanství islamu, jejž chánové krymští a po nich sultáni cařihradští horlivě mezi horaly šířili. Čerkesové přijímali ochotně nauku Mohamedovu, jež hrdé, sveřepé jich povaze více lahodila, než mírumilovné učení Kristovo, a když se konečně v druhé polovici XVIII. století mezi nimi vynořila postava obestřená celým leskem islamu, šejch Eliáš Mansur, politik, hrdina i prorok v jedné osobě, s koranem v levici a s krvavým mečem v pravici, padli před ním poslední zbytkové křesťanští na Kavkaze. Horalé stali se vesměs fanatickými mohamedány.

Co do zřízení politického dělili se Čerkesové ve „volné", kteří nikdy nad sebou žádného pána neuznávali a k nimž patřila převalná většina národa, zejména kmenové Natuchajců, Šapsuchův, Abadzechův a Ubychů, počtem více než 400.000 duší a v „mírné" čili „knížecí", kteří stáli ač v dosti volném poddanství pod knížaty od Ruska uznanými. Shora jmenovaní svobodní kmenové Čerkesů tvořili jaksi čtverlístek samorostlých aristokratických republik, svázaných lehkým federačním poutem.

Volný Čerkes byl volným v míře nejkrajnější. My evropští panáčkové, kteří cítíme na sobě při každém kroku vodítka veliké chůvy, státní moci, nemůžeme si tu jeho volnost ani náležitě představit. Hrdá jeho šíje nesnášela nižádného jha, byť bylo sebe sladší a sebe vábněji vyfintěno. Neplatil nikomu daní, neznal nucené služby vojenské, netrpěl

žádného zasáhnutí jakékoli cizí vůle do souverenní říše své osobnosti. Za to neprosil se také žádné státní moci za ochranu své osoby a svého jmění; „šaška" (šavle) a „kinžal" (dýka) byly jeho policií. Podroboval se z vlastní vůle jen tomu, co v úctě měl: věhlasu starců, starodávným obyčejům a koranu. Měl sice jakousi šlechtu: knížata (pši) a drobnější šlechtice (vuork čili uzden), která se těšila větší osobní vážnosti, než prostý občan (tvokol); ale osobní tato vážnost byla také jedinou její výsadou.

O záležitostech celého kmene radil se „tamat", shromáždění poslanců všech jednotlivých obcí, většinou starců; ve věcech týkajících se všech čtyř kmenů rozhodovalo shromáždění, do něhož volil každý kmen stejný počet důvěrníkův.

Rozumí se, že národ, který uvnitř takové volnosti šetřil, tím horlivěji na venek ji hájil. Čerkesové nesnášeli nad sebou ani stín cizího panství. Sultán turecký počítal je sice z dob, kdy přilnuli k islamu, mezi své poddané, a nastavěl si také řadu pevnůstek při jejich břehu: Čerkesové časem těch pevnůstek šetřili, časem je bořili, ale sultána svým pánem nikdy neuznávali. Když Turecko roku 1829 v míru drinopolském domnělá svoje práva nad Čerkesy Rusku postoupilo, pozval k sobě generál Rajevský starešiny Šapsuchův, a sdělil jim toto postoupení. Ale Šapsuchové tázali se udiveni: „Jakým právem směl nás sultán někomu postoupiti? Vždyť jsme mu nikdy nepatřili a nikomu patřit nechceme."

„Sultán daroval vás ruskému caři," odpověděl Rajevský.

*

„Ach, již rozumím," pravil po té jeden Šapsuch, a ukázav na ptáče sedící v koruně blízkého stromu, obrátil se k Rajevskému: „Hleď, generále, daruju ti toho ptáka, vezmi si ho!"

3.

(Povaha Čerkesův a jejich obyčeje.)

V poslední válce rusko-turecké objevili se nám ukrutní, loupeživí Čerkesové ve světle tak nepříznivém, že těžko buditi znovu sympathie, jaké obecenstvo evropské dříve k národu tomu chovalo. Ovšem sluší uvážiti, že to byli Čerkesové z vlasti vystěhovalí, namnoze zvrhlí, a že je rozjitřovala žádost pomsty a plamenná zášť proti úhlavnímu nepříteli, který je zbavil vroucně milované volnosti a vlasti. Buď jak buď, nemohu z vlastního úsudku ani pro ně ani proti nim svědčiti, přestávám tedy na obraze, stručně sestaveném ze zpráv jiných spisovatelů, ruských a západních.

Mnozí představovali sobě Čerkesa jako ideál bohatýra. Budiž, ale třeba hleděti na něho se stanoviska středověkých rytířů pěstního práva, anebo ještě lépe, pozorovati jej očima Asiata, který svému hrdinovi trochu loupeže, ukrutnosti, úskoku a podobných slabostí nejen milerád odpouští, nýbrž i velitelsky předpisuje. Ker Oglu byl loupežník, ozdobený všemi ctnostmi svého řemesla, a přece hlásá třístrunná loutna všech „aušiků" (národních pěvců) střední Asie jeho čest a chválu.

Čerkes trávil téměř celý svůj život na loupež-

ných výpravách a nájezdech. Úplně jsa proniknut romantickým duchem pěstního práva, spatřoval v loupežnictví řemeslo nejen poctivé, nýbrž i volného muže jediné důstojné. Vášeň k zaměstnání tomu srostla s jeho bytostí. Měl, abych tak řekl, přirozenost orlí: jak orel hnízdil volně a hrdě na temenech skal a jak orel spouštěl se časem střelhbitě s nich na vyčíhanou kořist.

Tento výhradný směr jeho myšlení a konání působil, že si vážil jen vlastností takových, které tvoří dokonalého válečníka a nájezdníka: síly a obratnosti tělesné, odvahy, chladnokrevnosti, otužilosti a lstivé vynalezavosti. A všemi těmito vlastnostmi vyznačoval se „džigit" (válečník, nájezdník) čerkeský v míře nejvyšší.

Česť byla mu statkem nejdražším, naprosto nedůtklivým. Byl-li Čerkes pohaněn, nekřičel, nelál — mlčky s obvyklou chladností, ale rychlostí blesku skoupal svůj kinžal v krvi háncově.

Krev nebyla mu vůbec šťavou drahocennou a způsob, jakým s ní zacházel, bil ve tvář vší homoeopathii. Kde se jednalo o pomstění ubitého druha neb člena rodiny, o „kanlu" (krvinu), proléval ji horal plným proudem.

Rozbíráme-li dále povahu Čerkesovu, nalézáme v ní protivy nejpříkřejší. Za důstojnou klidností skrývala se výheň plamenných vášní; byltě jako sopka, zevně chladná, uvnitř samý oheň, vždy hotový k výbuchu. Mžikem přecházel od veselí k vážnosti, od přátelství k hněvu, od modlitby k zločinu. Upřímný a přímý jsa v obcování s druhy, byl uzavřeným, úskočným naproti cizím; ba nejhrubší včrolomstvo, jímž oklamal nevěrce, bylo v očích jeho

zásluhou před Allahem. Vztyčuje hrdě, ba zpupně šíji svou před celým světem, skláněl ji v dětinné úctě před hlavou šedivou. Velice zisku jsa lačen, jmění vyzískaného ničím nevážil. Pochval mu nejmilejšího koně, zastav se jen o chvilku déle před nějakou vzácnou zbraní, visící na stěně, ihned nabídne ti zbraň i koně darem.

Přidejte k vlastnostem těmto vřelou lásku k domovu a volnosti a máte obraz Čerkesa, jak se okazoval na venek, v životě veřejném.

Navštivte ho nyní doma, v jeho dřevěné, ploskostřeché „sakle" (chatrči). Přicházíte-li jako host, poznáte hned při vstoupení novou vynikající črtu v povaze Čerkesově: vzornou pohostinnost. Buďte si chuďas nepatrný, nejbohatší Čerkes podrží vám uctivě třemeny, rozkáže své první ženě, aby vám umyla nohy, zahrne vás poctami a dary. Dokud meškáte pod střechou jeho, jste osobou posvátnou, nedotknutelnou a Čerkes hostitel chrániti vás bude svým tělem proti vojsku nepřátel, — týž Čerkes, který by vás byl hodinu před tím, setkav se s vámi v horské sluji, bez lítosti zavraždil a obral do poslední nitě.

Než, ohlédněme se již po čerkeské domácnosti. Úplně volným jsa na venek, býval Čerkes v domě svém neobmezeným despotou. Žena (jen boháči mívali více žen), děti i rabové byli moci jeho úplně podrobeni. Otroci konali všechny práce, které pán jejich za nedůstojné volného člověka pokládal: zabývali se zejména orbou, chovem dobytka a včelařstvím.

O galantnosti neměl ovšem čerkeský rytíř ani zdání a mluvíval o ženě a všem, co s ní souvisí, vždy jen s nejhlubším opovržením. „Přehoď si přes-

lici místo pušky přes rameno," bylo pohanění největší, které jen krví háncovou smýti se mohlo. Ale přes to bylo postavení ženy na západním Kavkaze mnohem lepší než na východním, kde byla pouhou uhnětenou otrokyní svého muže. Děvy čerkeské požívaly větší volnosti než jiné mohamedánky; směly vcházeti bez závoje do společnosti mužů, přijímati u přítomnosti starší příbuzné návštěvy jinochů, míti účastenství v slavnostech veřejných. Za to uzavíral se svět ženštiny vdané stěnami harému; bez hustého závoje nesměla překročiti práh jeho. Jí přenechával Čerkes řízení domácnosti a vychování dětí. Předním jejím zaměstnáním bylo hotovení oděvů pro sebe, pro děti i pro muže; v pracích těchto jevila znamenitý stupeň umělosti a vkusu. Co do povahy Čerkešenek chválí se jejich vřelý cit pro čest národní, přirozená gracie v obcování a řídká pevnost vůle; naproti tomu šeptá se leccos o jejich zlomyslnosti, o žárlivosti, mstivosti, náklonnosti k intrikám, o nichž prý by mnoho povídati mohly stěny harémů tureckých. Ostatně podotýkám, že patří něco ukrutnosti a lstivosti k ideálu východní krasavice právě tak, jako vysoko sklenutá obočí, „načrtnutá pérem božím", a dlouhé, přímo stojící řasy, „pronikající závojem jako dýky".

Zde dotknouti se musím věci, která Čerkesa v očích našich nemálo sníží: vedl totiž zcela pravidelný, rozsáhlý obchod děvami do Turecka. Avšak chceme-li spravedlivě souditi, musíme se opět postaviti na stanovisko Východu. Především sluší vytknouti, že jen chudý Čerkes své vlastní dcery, bohatý pak jen zajaté děvice a dcery svých otroků prodával, a to výhradně souvěrcům svým. Mimo

to platí se na Východě za ženu vůbec jistá suma peněz, t. zv. „kalym"; věc sama nebyla tedy pro děvu nijak ponižující. Krásné zboží bylo naopak s obchodem tím úplně spokojeno: švarná Čerkešenka, sedíc v chudobné horské sakle, s toužebným srdéčkem snívala o lesku a přepychu harému tureckého, o jeho měkkých kobercích, šumných vodotryscích, zápasících želvách, klanících se eunuších, a hledíc na špičku své skromné obuvi, ráda ji v duchu vyměňovala za skvostný pantoflíček, mající za podstavec šíji mocného paše.

Ještě několik slov o pověstné kráse čerkeské. Pokud se týče žen, jsou náhledy o tom velice rozdílné; jedni vychvalují půvaby jejich do nebes, druzí odbývají tyto chvalořeči ironickým úsměvem. Já sám netroufám si o tom souditi: viděl jsem sice v Turecku několik rodin čerkeských a musím upřímně vyznati, že jsem mezi nimi, vyjma krásný štíhlý vzrůst, přirozenou eleganci v pohybech a hrdý výraz obličeje u mužských a krásné výrazné tmavé oko u ženských, mnoho krásy nezpozoroval. Ale předně bylo ukázek těch přece jen málo, a za druhé nesly vesměs na sobě stopy sklíčenosti, bídy, zmalátnělosti — zkrátka vypadaly jako květiny přesazené do půdy naprosto jim nesvědčící.

Však směle mohu říci, že se nalézaly mezi Čerkeskami vzácné krasavice a že vesměs krásou tělesnou nad ženy turecké vynikaly. Krása mužů chválí se všeobecně: byli prostředního lepého vzrůstu, svalnatých a při tom graciosně ohebných tvarů, prsa měli široká a vypouklá, rysy obličeje pravidelné a mužné, nezřídka divoké, oko neobyčejně živé a plamenné, pleť ku podivu čistou a svěží. Krásu tuto

zvyšoval malebný oděv. Čerkešenky nosily obyčejný východní kroj ženský, však prodchly jej poetičtějším vkusem a vyzdobily hojně třpytnými arabeskami a tretkami, jež heboučké jejich prsty mistrně zhotovovati uměly. Některé zdobily hlavu vysokou špičatou čepicí, blýštivými cetkami ověšenou; kolem hlavy splýval na zad dlouhý, řasnatý závoj, časem průzračně tenký. Mužští odívali se v dlouhý, těsně přiléhající kabát, na němž přišity byly z předu po obou stranách hrudi dvě řady úzkých váčků vyplněných kovovými pouzdry nábojů; hlavu kryla barvitá čapka s huňatým okrajem; s ramenou visel černý, huňatý plášť (burka). Ale byl-li Čerkes v plné bitevní slávě, leskla se na hlavě jeho okrouhlá, ostnatá přílbice a lehké brnění z tenkých ocelových kroužků v uměle zhotovené pokrývalo jeho šíji, prsa a záda; za pasem vězela tenká, křivá šavle a široký, v dlouhou špičku vybíhající kinžal, na plecích houpal se luk anebo štíhlá puška.

4.

(Poslední boje a pád Čerkesů.)

V koranu je napsáno, že přebývá na severu národ Gog a Magog, který přejde kdysi přes hory kavkazské a zničí panství pravověrných. Pro kavkazské Mohamedány se to proroctví již splnilo. Gog a Magog jsou jim Rusové.

Ohromné moře ruského živlu šíříc se na jih a na východ mocí neodolatelnou, přivalilo již v sto-

letí XVII. a XVIII. první své vlny na úpatí Kavkazu a zanechalo tam prozatím různé živly, které z lůna svého vymítalo: nespokojené družiny kozácké a davy pronásledovaných sektářů, rozkolníků. Záhy přihnalo se novými a mocnějšími vlnami a nebetyčná hráz Kavkazu nezastavila jeho tok: dvěma těsnými průsmyky — derbentským a vladikavkazským — prodralo se na jih a mžikem rozlilo se na začátku nynějšího století po širém prostranství až k řece Araksu a dále, pohrobivši říše: gruzínskou, imeretinskou, mingrelskou, Gurii, Abchazii a strakatinu rozličných chanátů mohamedánských. Podrobením Zákavkazí rozhodnut byl také osud horstva kavkazského; jak obrovské souostroví strmělo osamělé uprostřed potopy ruské, jež stoupala výš a výše po bocích jeho a neodvratně blížila se chvíle, kdy dostoupí nejvyšších, na pohled nedostupných vrcholků.

Ale přes to bylo podmanění Kavkazu tvrdým ořechem pro čelisť obra ruského. Bylo to — jak praví Veljaminov — dobývání nejhroznější pevnosti na světě, dostatečně zásobené na celou dobu obléhání a za posádku mající milion obyvatelů, kteří hájili s chrabrostí a tvrdošíjností nevídanou každou píď své domoviny. Osmdesát let trvalo toto obléhání a nesmírná říše ruská musila k dokončení jeho napnouti veškeré své síly.

Dovolte, abych odhrnul jen onen cíp velikého toho obrazu válečného, který se rdí krví nešťastného národu Adige.

První pěnou ruského příboje, již Čerkesové s hor svých uviděli, byli kozáci černomořští, vystěhovalci Síče záporožské, kteří se roku 1792 s „košem“

„kuřeními" a celým slavným zřízením záporožské kozačiny po pravém břehu Kubáně usadili. Od prvního nelaskavého pohledu, jejž obě tato bojovná plemena přes Kubáň vyměnila, vzplálo mezi nimi nepřátelství na život a na smrt. Kde se kozák a Čerkes setkali, zahřměla puška, zableskl se kinžal. Čerkesové vztekle přepadali, kozáci se lítě bránili. Z toho věčně kypícího boje vyhranily se dvě zvláštní postavy, v nichž se různým způsobem obrážela všechna jeho zuřivost: čerkeský „abrek" a kozácký „plastun". „Abrek" (slovo to značí „proklatce") byl člověk, jenž roztrhal všechny pásky, vížící ho k rodině, k domovu, přátelům, životu a zasvětil se jediné úkolu: zabíjeti, dokud nepadne sám. Vražditi nevěrce — na potkání, s pohrdáním k vlastnímu životu. Poznal jsi ho z daleka: skloněn letí na koni jako blesk, čapka sešinuta hluboko do čela, s obruby její vlaje v neladu dlouhá srst divoké kozy a těmi čupřinami prohlédá děsné, krví zalité, jako v šílenství těkající oko, v zubech třpytí se široký kinžal — vari, ďaure, toť sám Israfil, anděl smrti! Byl to tygr, poháněný slepou žízní po krvi. Kozáci měli proti němu hada — „plastuna". Na pohled byl plastun nepatrné kozáče s dobrodušnou, do bronzova zvětralou tváří, v pohybech jaksi váhavé, oděné v rozedraný čerkeský kroj, s kinžalem, kotlíkem a „balalajkou" (maloruským hudebním nástrojem) u pasu. Ale kdo zbloudil do hustých lesů vysokého rákosí, prostírajících se až na deset verst s obou stran Kubáně, kde nyní kůň tvůj uprostřed hluboké, smutné tišiny jen náhlého přeletu labutí neb šustu divokého kance v rákosině se leká, a kudy se před časy lítý Čerkes, neviditelný

vrah, tajně k zemi kozácké plížil; ten mohl poznati pravý význam plastuna! Tam byl živel jeho, tam rozuměl plastun každému hnutí rákosiny, prosmykoval se jako had brčálovou houštinou, lehával celé dni s puškou u líce na vlhké zemi, nedbaje jedovatých výparů, ni roje moskytů, hledal jak Indián americký šlépěje vrahovy, ukrýval své vlastní a vymýšlel tisícerou lest, aby vyčíhal zbojníka čerkeského, aby ho na místě skolil neb aspoň soudruhy zpravil o blížícím se nebezpečí.

Však nastala doba, kdy přestoupili Rusové z obrany k útoku. Se strany mořské sevřeli Čerkesy řetězem pobřežních pevností a s kubánské čáry začali je navštěvovati řádnými vojenskými výpravami. Těmito proslavil se zejména gen. Sass. Horalé nazývali ho ďáblem. Umělť rozličnými kousky a la Bosco v lehkověrné jejich mysli upevňovati víru, že vládne mocí nadpozemskou: pozvav je k sobě ukazoval jim strašidla pomocí kouzelných zrcadel, překvapoval je hudbou ukrytých hracích krabic, dal do sebe stříleti bambitkou, z níž vypašoval kouli, a pod. Jednou položil se jako mrtvý na stůl, v rubáši, s voskovými svícemi u hlav, a když se horalé, zaradováni jeho zdánlivou smrtí, bezpečnosti oddali, překvapil je jako blesk z čista jasna se svými kozáky.

Ale minula také doba podobných rozptýlených nájezdův. Rusko bylo ukončilo východní válku; gen. Barjatinský zlomil poslední odpor horalů východních zajetím Šamyla; přistoupeno se vší opravdovostí, s napjetím všech sil k úplnému pokoření horalů západních — Čerkesů. Ale čtyři léta vzdorovali tito ještě gen. Jevdokimovu. Kmenové jejich, dříve

rozdrobení, spolčili se k zoufalé obraně: ve dne v noci rozléhal se jejich strašlivý válečný křik, ještě strašnější mnohonásobným ohlasem hor, jako slepí vrhali se na řady ruské, jako z kamene stávali v dešti ruských kulí, chráníce průsmyky horské. Kolik tu Leonidů padlo, aniž by hlásal kámen jejich slávu! Žádné jméno čerkeské nevyniklo z bojů těch; v chrabrosti všech ztrácelo se hrdinství jednotlivce. A hrozným spojencem jejich byla — sama příroda. Kladla Rusům v cestu sněhové hory, prales, močály, bouřlivé řeky, libující sobě v tisícerých oklikách: řeku Chatyps na příklad musilo vojsko ruské na pochodu 12 verst 38krát přejíti. Čerkesové byli s počátku pevně přesvědčeni o nedostupnosti svých hor. Když jednou zajatého důstojníka ruského horami k Černému moři odváděli, vyřezával cestou jméno své do kory stromů. Průvodčí jeho, Tembulat Karamurzin, zpozorovav to pravil k němu pohrdlivě: „Století minou, než přečtou Rusové, co jsi tuto napsal.“ A zatím neprošlo od té chvíle ani 25 rokův. Ruský voják přemohl všechno. Hladov, trápen zimnicí, klidně stoupal po strmé skále, nechť padali v pravo v levo soudruhové jeho do bezedné propasti, přenocoval nad oblaky, ve sněhu, pod stanem obervaným jako plachta cikánská, sestupoval na druhý den v nedozračnou hlubinu a vystupoval znova. Lilov zaslechl rozmluvu ruských vojáků, když prošedše takto celé západní horstvo stanuli před tváří Černého moře. „Chvála bohu!“ zvolal jeden, „teď se nám to pěkně půjde, pořád po rovině, pořád po rovině!“

„Bloude, jakž bychom šli po vodě?!“ podotkl jiný.

„Ach, škoda, že tak dlouho sloužíš a nevíš, kam našince honí!“ odpověděl první. „Byla před námi hora, myslili jsme, že ani ďábel na ni nevyleze, a zatím musili jsme vylézti sami. Nu, vidíš! Zde také myslíš, že ani čert po vodě nepůjde, a poručí-li, půjdeš, brachu, dozajista půjdeš!“

Marný byl hrdinný odpor Čerkesů. Dne 21. května 1864 poslal náměstník Kavkazu, vel. kníže Michal Nikolajevič, caři ruskému depeši o úplném pokoření.

Přemožené Čerkesy stihl osud věru tragický. Rusko poznalo, že nemůže ponechati západní Kavkaz v rukou národa, který by po sveřepé povaze své neustál znepokojovati jeho pokojné provincie kavkazské a vždy hotov byl spojiti se s nepřátely jeho za hranicí, jakož se okázalo ve východní válce. Zůstavilo Čerkesům tedy dvojí volbu: buď přestěhovati se z hor do širé roviny kubáňské neb vyjíti z říše. Zvolili valnou většinou druhé: 400.000 Čerkesů vystěhovalo se do Turecka, kde zajisté po nějakém čase jméno nešťastného národa toho úplně se ztratí.

Nuž, odhoďme již tu Čerkeskou přítěž a plujme dále kolem pustého břehu.

5.

(V dešti a mlze. — Kytice východních květů. — Zloděj »bašmaků«.)

Národopisnou mezeru ve svém denníku jsem jakž takž vyplnil, ale za ní následuje hned jiná.

Čtu tam úsečné: mlha. V paměti mé se probírá touto mlhou následující obraz:

Stojím na mokré palubě, na roztažený můj deštník bubnuje déšť, vlahou nasáklá lana křižují se nade mnou, z ráhen kape voda, z plachet kape voda, z pruhovaných kazajek lodníků kape voda, z oblohy kape voda a kolem naší lodi, kam dolétá zrak, voda — nic než voda. Pravý triumf vody!

A šedivosti! musím přidati. Moře, vzduch, obloha — všechno představuje se v kostýmu, jaký by se hodil allegorické figuře popeleční středy. I tam, kde se nedávno střídaly barvité horské krajiny, zahaleno je všechno v neprůzračný šedivý závoj, jehož trhlinami na chvilku jen prohlédá kus ostré, smělé kontury — snad šíje malebné skály! Možná, že by se malíř baviti mohl rozličnými odstíny té šedivosti, přechody jejími do běla, modra a hněda, ale jinak je taková do šeda ustrojená vodní krajina zcela uzpůsobena k tomu, aby jí člověk negalantně do obličeje zíval. Ale na černomořské lodi nesnadno se nuditi.

Sestoupil jsem do mezilubí. Místnost pod palubou je tam po obou stranách vodorovně přepažena ve dvě oddělení — svrchní a spodní. Mimo to dělí ji dřevěné sloupy, podporující palubu, v množství pravidelných příhrádek. A v těchto příhrádkách — nahoře i dole — spatřuje se směs, jíž podobnou by ani nejbizzarnější ykus z nejstrakatějších porculánových figurek sestaviti nedovedl. Mohlo by se nad ni směle napsati: „Sbírka východních lidí, dosud nesrovnaná," a pod to: „Neračte se dotýkati!" Toto poslední ve prospěch diváku.

Jest to přepestrá kytice národních typův a krojův. Bohužel nepříliš vonná. Naopak. Pel její není obzvláště jemný: setře se leda pískem a věchtem. Vytrhnu z ní na ukázku několik květů.

Nejprve okrouhlý Turek, kterýž s uspokojením odpočívá po namáhání, jímž byl osobu svou ohraničil od světa ďaurů: rozestřel totiž vybledlý koberec do čtyř úhlů světa, do jednoho rohu postavil žluté pantofle, do druhého skleněnou baňku svého nargile a posadil se uprostřed na skřížené nohy. Lem toho koberce je nedotknutelný. Hned vedle něho chlapisko, které nemá pod sebou ničeho a na sobě leccos, co je horší, než nic; ale za to objímá srdce jeho celý svět. Ani špetku sobectví nenajdete v nesčetných vráskách jeho obličeje, a z očí jeho, těkajících přívětivě na všechny strany, sálá čirá obětavost pro blaho člověčenstva. Dále huňatá čepice nevídaných rozměrů, podobající se tvarem obrovské černé řetkvi špičkou vzhůru obrácené, jejíž nať tvoří hubený Gruzín. Následuje spousta uzlů, žokův a pytlů, jež s rozličným jiným hamparátím činí příslušenství starého žida, jehož popis mi k vůli sobě prominete. Za ním několik loktů bílé látky, pomalované velikými červenými květy, z níž vyhlédají tři čtvrtě mladého ženského obličeje s malovanými tvářemi.

Svůdné toto sousedství nevyrušuje vedle sedícího ruského jinocha s kulatým pihovitým obličejem a světlými kudrnami z nevinného sportu: louskati nějaké semení a odfukovati slupky kolem sebe. Všichni ruští výrostci, které jsem po cestě spatřil, louskali tak od rána do večera a kolem nich vypadalo to vždy jako v kanárčí kleci. Rusovi po boku

leží sáhodlouhý Arnaut, kteréhož si netroufáš zevrubněji prohlédnouti pro arsenál sečných a střelných zbraní, trčících nad břichem jeho všemi směry z krvavě červeného pasu. Nejzáze hraje ve všech barvách duhy tatarské duetto, on v turbanu, ona v dlouhém závoji a řasných kalhotách, a mezi nimi batolí se požehnání malých roztomilých Tatařínů, s hladce ostříhanými hlavami, skupené jako kuželky při zvolání: „všech devět!“...

Však již dosti. Ze zlomku toho utvořte si pojem o strakatosti celku. Pozorujme na chvíli konání jejich. Kdesi rozvázaly špinavé ruce špinavý uzlík a před zraky sousedů objevují se: nějaké rybičky, na něž se člověk s velice pevným žaludkem srdnatě podívati může, syrová okurka, cibule, česnek a jiné lahůdky. Šťastný majitel těchto zásob vytasil kinžal, rozsekal všechno bez rozdílu na drobné řízky a smíchav je náležitě pustil se do toho oběma rukama jako vtělená chuť. Sousedé s obou stran mrskli po něm několikrát okem, pozornost jejich roste, kolem úst objevují se povážlivé známky — ještě kratičký duševní boj — a již sahají stejně špinavýma rukama do stejně špinavých uzlíků.

Hlad rozšířil se jako veliká nákaza v mezilubí. Blýskot handžarů a kinžalů, mlaskot, cvakání zubů! Jen chlapisko se světem v srdci zachovává neporušenou střízlivost, vrhajíc časem božsky shovívavé pohledy na své nezdrženlivé sousedy; náhle přelétla lehounká chmura jeho čelem, napřáhl levou dlaň, sáhl pravou střelhbitě za ňadra, položil něco opatrně na dlaň, a odfoukl to nazdařbůh mezi hodující. Inu, rozdělil by se o všechno, což jeho jest, s ostatním člověčenstvem!

Většina pojedla — někteří nepřestávají vůbec jísti — a všeliké ty podoby nalívají se téměř blahým pocitem sytosti. Budí se pud společenský a jiné pěkné i nepěkné pudy. Kdesi v stinném koutě přivábila nezdolná sympathie k sobě dvě podoby, které vypadají, jakoby je byl někdo nejhustší kavkazskou trninou protáhl a pak do roztoku všeliké špíny namočil; sedíce těsně vedle sebe pohlížejí druh na druha s netajeným zalíbením. Bohužel nerozumí jeden řeči druhého. Pomáhají si posuňky. Jeden požehnal se okázale řeckým křížem, druhý učinil spěšně totéž. Jsou šťastni. Ani víra je nedělí. Beztoho kříže nebyl by nikdo vyznání jejich uhodl: neboť původní oděv jejich (před protažením kavkazskou trninou) mohl býti právě tak dobře turban a turecká kamizola, jako gruzínská „čocha" (dlouhý svrchní kabát) a huňatá čepice.

Společnost ruských kupců září potem a blažeností kolem obrovského samovaru — Rus bez samovaru je holou abstrakcí! — vedle nich řezá si Imeretin nehty u nohou, za ním prohlížejí si dva bílé a modře pruhovaní šviháci z Oděsy oplzlé fotografie, což nevadí tlustému Moslimovi, aby nekonal vedle nich okázale svou večerní pobožnost, což zase nevadí trojici Řeků za ním, aby nezpívali, sedíce na bobku proti sobě, zuřivé kleftské písně. Armén obchází, s falešnými klenoty v ruce, skupeními jako lev řvoucí, hledaje koho by ošidil. Jinde sedí kroužek hráčů stejně pestrých a špinavých jako ty figury na jejich kartách. Tři čtvrtě ženského obličeje ve květované látce oddaly se sladkému spánku. Arnaut odvázal si červený pás, pod ním rozvazuje jiný, opět jiný a jiný, tak že myslíš, že rozvazování ne-

bude konce; konečně odtočil nejspodnější a začíná je zase obtáčeti, jeden na druhý, každý jiné barvy, až ku krvavě červenému. Mezi majetníky dvou sousedních nedotknutelných koberců vznikl pohraniční spor a byl po vášnivé debattě ve dvojím, naprosto rozdílném jazyku vyrovnán dle všeobecně srozumitelných paragrafů pěstního práva.

Náhle jako by byl prudký vichr do toho zabouřil. Všechno opouští své klidné zaměstnání, vyskakuje z příhrádek, tlačí se v kupy, pantofle šustí, turbany a huňaté čepice sklánějí se k sobě a vzduch rozvlňuje se otázkami a odpověďmi v třiceti různých jazycích. Co se stalo? Co se stalo? — „Ukradl ‚bašmaky' (střevíce)!" — A v chumli fantastických postav viděti okradeného: s živými posuňky, máchaje rukama, vypravuje podrobnosti hrozného činu okolostojícím, kteří mu valnou většinou ani slova nerozumějí. Nohy jeho s ukradenými a šťastně zloději opět urvanými bašmaky nelze pro zástup viděti, ale co ze zástupu vyniká, honosí se oděvem, jehož by se civilisovaný poberta ani špičkou prstu dotknouti neodvážil. Ubohý zloději!

Pronikavá vůně té východní kytice vyhnala mne posléze z mezilubí nazpět na čerstvý vzduch.

6.

(Nemocný andílek. — Gruzínský kníže a francouzská guvernantka. — Hulán s Odysseou a jiné publikum. — Prometheus v Kabardinském rouše. — Prožluklý čaj — O potměšilosti namořníků a jejich následcích.)

Ostatek dne strávil jsem na zadní palubě, vyhrazené pro lepší obecenstvo. Déšť přestal; ale sivý,

*

hustý závoj mlhy neodhrnul se ani na okamžik, aby nám popřál vyhlídku na hory po levici anebo v před, k báječné Kolchidě dávného věku, k níž směřovala plavba nás novověkých Argonautů.

Soustrast byla pro dnešek vládnoucím pocitem na palubě. Miláčka všech zachvátila mořská nemoc. Tímto miláčkem stalo se něžné poupě pyšně rozvité černé růže, majestátní paní v smutečním oděvu. Ubohý andílek! Leží tu schoulen jako ptáče na lavici u zábradlí lodního a z třepení ohromného plédu, jímž starostlivá matka dcerušku svou pečlivě obalila, vyhlédá jeho pěkně okrouhlý obličej s bledě zlatým vlasem a zcela bílými řasami jako tvář malé ukřižované mučennice.

Z ostatní směsi na palubě, jíž dávala převládající vojenská uniforma ruská jakýs bojovný ráz, vyjímám jen tak ledabylo některé podoby, které mne jako stálé, však v uspořádání svém co den se měnící stafážní figurky všemi krajinami až do Tiflisu provázely.

Především stůj zde gruzínský kníže, jenž padl jako bledý stín na skvoucí obraz Gruzie, který si má fantasie čarovnými barvami malovala. Ve svém nevkusném západním obleku, s rusými kudrlinkami kolem blaseovaného obličeje činil dojem kočujícího vlásenkáře.

Dále tlustý, červenolící Vlach. Zdálo se mi, že cestuje na Kavkaz k vůli výtečné kuchyni na lodích ruské paroplavební společnosti.

Dále štíhlý švarný hulán v prvním květu mladosti, sedící jak snílek samotář nejzáze nad kormidlem, tváří v tvář velebnému moři, zády opřen o vysoký kotouč svinutých lan, hledící chvílemi

dolů do zbouřené vody, jež kypěla jako mléko sněhobílými čeřeny za kormidlem, chvílemi pak do otevřené, na kolenou jeho ležící „Odyssey" — pardon! sbírky románů Paul de Kockových.

Skokem pro belletristy pochopitelným přenáším vás od něho na opačnou stranu k mladistvé krasavici, vrávorající koketně po kolísavé palubě. Když jsem ji poprvé spatřil, zašeptal jsem bezděky: „Heureka!" Hle, první skutečná krasavice ruská, kterou potkáváš na své cestě! Ale sklamal jsem se i tentokráte. Byla to prý guvernantka od jakéhos gruzínského velmože přímo z Paříže objednaná.

Konečně ještě jeden člověk, v němž jsem tušil německého professora nebo cos podobného.

Přisedl jsem k jednomu z důstojníků ruských a brzy rozpředl se mezi námi hovor o krásách přírody kavkazské. Porovnávaje Kavkaz se Švýcarskem, které byl před rokem navštívil, kladl jej důstojník vysoko nad Alpstvo švýcarské, jak ohromností rozměrů, tak velikolepostí scenerie. Ledová koruna Elbrusu strmí do výšky 18.527 stop, tedy o 3727 stop výše, než vrchol Montblancu; ba i manové tohoto krále hor kavkazských Dychtau, Kazbek, Džimeraj-goch a Adaj-goch zahanbují výškou svou velikána švýcarského.

Dále vypravoval mi přívětivý důstojník jednu báji kabardinskou, která dokazuje, že dávná řecká pověst o Prometheovi, přikovaném ku kamenné stěně Kavkazu, dosud, ač v podobě změněné, v končinách těchto se zachovala. Neváhám sděliti ji laskavému čtenáři.

„Na sněhovém vrcholu Elbrusu" — vypravují si Kabardinci — „nalézá se ohromný balvan, podob-

ný kamenné kouli, a na tom sedí stařec s bradou sněhobílou, sáhající mu až k nohám; celé jeho tělo jest obrostlé šedými vlasy, dlouhé nehty u jeho rukou a nohou podobají se drápům orlím; červené jeho oči svítí jak řeřavé uhlí. Na šíji, v pasu, na nohou i rukou spoután je těžkými řetězy a přikován k balvanu od nepamětných časů. Dříve těšíval se přízni velikého boha; ale kdysi pokusil se o svržení boha s nebeského trůnu a byl za to přikován ke skále na věčné časy. Časem prociťuje z mrákot, v nichž bývá obyčejně pohřížen, a ptává se svých strážců, roste-li ještě na zemi rákos a rodí-li se jehňata. A když strážcové přisvědčí, lomcuje velikán, věda, že odsouzen jest k strašlivé trýzni své, dokud na zemi poroste rákos a roditi se budou jehňata, zoufale svými okovy. A v dobách takovýchto chví se země lomcováním jeho; lomoz řetězů jeho — burácení hromu; těžké vzdechy — bouřlivý vichr; a slzy jeho — divoká to řeka, která v šíleném jeku vytryskuje z paty sněžného Elbrusu."

Naši rozmluvu přerušil hlas zvonce, svolávající obecenstvo druhé třídy k večernímu čaji. Mne naplňovalo pomyšlení, že mám zakončiti den sklenicí čaje a tenkým sucharem, vždy jen pocitem spravedlivé nevole; tuto nevoli pak zvyšoval k rozdrážděnosti radostný ruch, jaký čajové ono klekání pokaždé budilo mezi ruskými pasažéry. Účinek jeho na ně byl věru zázračný. Oči všech zaleskly se živěji, nejchmurnější obličej se vyjasnil a ode rtů ke rtům znělo radostné „čaj!" Prožluklý čaj! Slovo to obletovalo jako dotíravá moucha mé ucho po celé cestě ruským krajem; od té doby nenávidím je nejvíce ze všech slov na světě. Dvojnásob pohrdám teď

čínskými básníky, opěvujícími nebeský čajový květ. Sotva končím jedno pojednání, musím začíti druhé. O potměšilosti námořníků. Pánové tito nalézají v tom patrně největší rozkoš, mohou-li nás „zemské krysy" uváděti v postavení a polohy, v jakých si na suchu libují výhradně umělci na provaze; tuto svou libůstku pěstují synové moře zcela soustavně a s úžasnou důsledností. Musíš-li přejíti s lodi na loď, vyhledají ti zajisté k tomu konci nejužší, nejslabší a nejméně rovné prkno své zásoby; stoupáš-li na loď, houpá se pod tebou řebřík ekvilibristy a sestupuješ-li v lodi někam, činíš to na každý způsob svahem kolmice po železných schůdkách, hladkých jako led, s kovovým zábradlím, sklouzavým jako mýdlo.

Uvidíte hned, kam směřuji touto úvahou. Kouzelné slovo „čaj" vyprázdnilo za krátko palubu. — Zbyli jsme pouze já a professor; posléze odešel i tento, maje obličej hluboko mezi ohromné cípy svého bílého stojatého límce skloněný a ruce složené na šosech svého fádně černého kabátu.

Odhodlal jsem se konečně, ač se zlobou v srdci, k následování jeho po trnové cestě končící sklenkou čaje se sladkým sucharem. Těkaje v duchu řadami vlastenecких tyčí, ověnčených smaragdovými obvitky chmeloviny, vstoupil jsem na železný schůdek, hladký jako led a položil jsem ruku na kovové zábradlí, klouzavé jako mýdlo — příští okamžik našel mne ležícího na podlaze paluby a chytajícího se za prsa, jimiž jsem byl v pádu narazil dole na železné opěradlo takovou silou, že jsem se v duchu se svým zdravím na věky věků rozžehnal. S krutou bolestí v prsou doplížil jsem se s těží do

své spací přihrádky v kabině. Tato bolest a neúmorný kašel provázely mne tvrdošíjně po tři neděle na půdě kavkazské, až se konečně po pětidenním výletu na koni do krásné Gruzie a po ďábelské jízdě v ruské „těleze" z Vladikavkazu do Tiflisu na dobro se mnou rozloučily.

V neveselé náladě mysli vystoupil jsem druhý den z rána na palubu a upjal zraky na břeh. Ale v tom zapomněl jsem rázem na ohrožené zdraví a celou bytost mou pronikl, osvěžil, povznesl jediný pocit — pocit čirého úžasu a obdivu před divadlem nejslavnějším, nejvelebnějším, které jsem byl dotud na světě spatřil. Před oslněným zrakem míhalo se to jako chaos běla, šeda a třpytu, mlhy, sněhu a ledu, a pak představil se mu v určitých grandiosních obrysech velikolepý sněm kavkazských velikánů, hlava u hlavy, bílé věčitým sněhem, třpytící se démanty ledovců!

7.

(Před sněžnými majestáty. — Pytiunda. — Abchazové. — Abchazský ráj a jeho had.)

Nevím věru, jak bych vylíčil pocity, které se mne zmocnily při pohledu na velebné to shromáždění bělohlavých obrů, oděných v královské řízy z ledu a sněhu, řídké kosodřeviny a divokých pralesů, sivých balvanů a zelených pastvin, bystřin a vodopádů, k nimž tvořily dole malebné hory pobřežní jen úzké zelené lemování! Pohledem na moře se duch jaksi rozšiřuje, rozplývá v nekonečnost,

pohledem na obrovskou horu se povznáší: tam uchvacuje nás dojem nesmírnosti, zde dojem vznešenosti, velebnosti.

Kdo z vás spatřil poprvé takovou horu, byť jen s lehounkým nádechem věčného sněhu na temeni, zajisté stanul před ní proniknut úžasem, obdivem, radostí, oko nejchladnější se zablesklo a ze rtů nejskoupějších se vydralo hlasité: Ach! S okem vaším vznášel se i duch váš k výsosti nepoznané a skláněl se pak hloub než jindy před tou tajemnou velikou mocí, již nazývá jeden bohem a druhý přírodou. Což divu, že nepovznesl člověk drahnou dobu své bohy výše, než na tyto sněžné prestoly, ověšené tajemným závojem mlhy!

A tam, na kavkazském břehu, tlumil se přede mnou celý dav kamenných velikánů, vypínajících svá temena vysoko nad hranici věčného sněhu, závodících mezi sebou ohromností rozměrů i velikolepostí tvarů: tam na severu rozlehlý Ošten, tam na jihu lepě hrdý Sefer-bej a uprostřed dlouhá řada velikánů, mezi jejichž bílými hlavami prohlédají nejasně mlhou vzdálenější, vyšší vrcholky jako vlny sněhového moře — kdož zná všechna jejich jména?! A jak různé jsou podoby jejich! Tu jeden s okrouhlou lbí, jejíž ledový šišák se ztrácí v oblacích; vedle táhlý hřbet, pokrytý sněhem jako bílou šabrakou, k níž tvoří zasněžené poboční úžlabiny nesčetné podivné střapce; onde vrcholek s jasně bílou homolovitou čapkou, roztřepenou dole jako v dlouhé stříbrné nitě. S obdivem hledíme na ně a sněžná veličenstva přijímají tento hold v němém pohrdání, v chladné ztrnulosti, v majestátním kli-

du — třpytně bílé podoby s mihavými, třaslavými obrysy, jako zástup velebných duchů.

A jak mocně působí protivy, sloučené v tomto obraze! Zde dole ovívá nás žhavý dech jihu, věčné jaro usmívá se v bujné kráse rostlinstva na zeleném břehu a tam nahoře čirá ztrnulost, led a sníh věčné zimy!

Drahný čas nemohl jsem odvrátiti zraků od tohoto pro mne tak nového, tak slavného divadla. Když jsem se posléze po palubě ohlédl, spatřil jsem na většině obličejů silnější neb slabší výraz téhož pocitu, který prochvíval mé nitro. Sám švarný hulán opustil svou samotu za kormidlem a zahnuv list v Pavlu Kockovi oddal se pozorování sněžných majestátů.

Jen gruzínský kníže neměl patrně smyslu pro vznešenost přírody; byltě obrácen zády k celé té slávě pobřežní a věnoval pozornost svou výhradně koketní hře vkusného vějíře, jímž pařížská guvernantka mistrně vládnouti uměla.

Profesor vynesl si z kabiny skládací sedadlo, uvelebil se právě přede mnou, nasadil si na tenký nos veliké okuláry a spočinuv zrakem po delší dobu na jednom bodu pobřeží, vepsal tužkou do svého denníka: „Pytios seu Pytiunda Strabonis."

Pohled na ta slova přiměl mne, že jsem upřel oči na onen bod pobřeží. Spatřil jsem tam pod fantastickou skalou uprostřed bujné zeleni bělavou budovu, jejíž podrobnosti jsem pro dálku rozeznati nemohl. Ah, to tedy slavné Pytios Řeků, nynější Pitsunda, nejstarší chrám křesťanský na Kavkaze, starožitná perla umění byzantinského, která tu na dalekém Východě zbyla z roztříštěného žezla vý-

chodních císařů římských! Justinian, jehož mocné rámě až sem dosahovalo, vystavěl v VI. století tuto svatyni a sv. Jan Zlatoústý vyslán byl, aby v ní hlásal učení Kristovo; avšak světec zahynul cestou v Komanu a jen část jeho ostatků přivezena byla do kavkazského chrámu. I zdá se, jako by svaté tyto kosti byly zázračným jeho palladiem: mohutné zdi jeho přetrvaly bouře dvanácti věků a zůstaly v podstatě neporušeny pod vládami Řeků, Janovánů, Turků, Abchazů a Rusů, které na nich po sobě své stopy zůstavily. Do nedávna spatřovaly se na vnitřních stěnách malby andělů a svatých z byzantinské doby a na obrovském stromu ořechovém vedle chrámu zvon s latinským nápisem a s letopočtem 1562, jejž zavěsili Janované; Turci zanechali na svatyni této, jako všude jinde, stopy svého vandalismu, a za vlády Abchazů zahalil milosrdný břečtan jeho porouchané, zohyzděné stěny. Teprve vláda ruská ujala se opět kleslého památníka pradávných věků a věnovala značné sumy na obnovení a vyzdobení jeho.

Chrám tento naznačuje zároveň hranici dvou zemí. Tam na severu od něho strmí bývalá hornatá vlast bojovných Džigetů, kteří se s ostatními Čerkesy do Turecka vystěhovali, nyní jen řídce tu a tam oživená osadníky z Ruska a z ciziny; zde u chrámu začíná opět země obydlená — krásná země Abchazů.

Abchazie tvořila z dávných dob zvláštní říši, časem samostatnou, časem poddanou nadvládě cizích národů. Byzantinci, Janované a Turci vystřídali se v panství té země. Turky vyhnali Abchazové r. 1771. Ale vůdce povstání toho, Levan Širvašidze,

zvolen byv za knížete, uznával vždy ještě sultána za vrchního pána svého. Však nástupce jeho, Kelešbej-Širvašidze, lnul více k Rusům a přijal tajně víru křesťanskou; za to ubili jej Turci rukou vlastního jeho syna, Aslan-beje. Než mladší bratr tohoto, Sefer-bej, vyhnal otcovraha ze země, přijal veřejně křest a utekl se pod ochranu Ruska. Z těch dob považovali Rusové Abchazii za svou provincii a zavezli posledního knížete abchazkého, Chamyš-beje, když se jim stal nepohodlným, do vnitra Rusi, kdež r. 1866 ve Voroněži zemřel. Abchazové se sice vzbouřili a zabili gen. Koljara s celou družinou, ale povstání to bylo záhy potlačeno a země Abchazů jest odtud klidnou částí nesmírné državy ruské.

Abchazové jsou národ shodující se namnoze s Čerkesy v podobě, kroji, způsobu života, obyčejích a mravech. Tvář jejich nehonosí se čistou, svěží pletí čerkeskou a krasochuť turecká kladla jejich děvice na druhé místo; první zaujímaly v obchodě s živým krásným zbožím Čerkešenky, třetí Imeretinky a Gruzinky, čtvrté teprve Evropanky. Kroj Abchazů liší se od čerkeského pouze bašlíkem ovinutým na způsob turbanu kolem hlavy. Povahou jsou Abchazové krotší, jemnější, méně bojovní a rytířští, než Čerkesové; ale v náklonnosti k loupeži a krádeži nezůstávají za nimi.

K náboženství staví většina Abchazů úžasnou lhostejnost na odiv. Panujícím vyznáním je islam, ale všechno obyvatelstvo, křesťanské i mohamedánské, slaví svorně křesťanské vánoce, velikonoce i svatodušní svátky i mohamedánský bajram, postí se o veliký pátek i v ramazanu. Při tom přinášejí, ač

tajně, dosud oběti duchům hor a lesů, jimž se klaněli pohanští jejich předkové.

Vynikající črtou v povaze Abchazově je lenivost. A nač by se také namáhal, když ho bujná příroda zahrnuje svými dary jako bohatá matka rozmazleného jedináčka. Rozrýpá dřevěným rýčem povrchně kyprou půdu, nahází tam hrstku kukuřice a báječná úroda jest odměnou nepatrného namáhání. Zasadí révu vedle mohutného stromu a za krátko pokryje se tento až do vrcholku malebnými guirlandami vinného lupení a lákavých hroznů. Vyžene skot na zelené sklony hor a ten se mu vrací tučný a žírný, s vemeny plnými chutného mléka. A zachce-li se mu zvláštní pochoutky, zajde v les: tam třeba jen ruku zdvihnouti k větvi broskvoní neb sladkých kaštanů, přetížené ovocem, neb sáhnouti do kotlavého stromu pro plást bílého, vonného medu. Anebo usedne se sítí k nejbližšímu křišťálovému potoku a za chvilku probleskuje pletivem jejím tucet nejkrásnějších pstruhů. Tak líčí alespoň tuto končinu jeden cestopisec.

Ba, krásná to země, v níž nalézá ctitel přírody všechno, po čem jen oko toužiti může: ohromné moře, věčně zelený břeh, posetý květem azaleí a růží, pralesy, jejichž obrovské stromy jsou od paty do hlavy ověnčeny rozmanitým úponkovitým rostlinstvem a jimiž si člověk jen sekerou dráhu raziti může, burné řeky a vodopády, lahodná údolí a děsné propasti, zelené pahorky a holé skály a v pozadí sněhové hlavy velikolepého horstva...

Ale jeden had číhá v tomto ráji: pověstná zimnice kavkazská. Rodí se na vlhkém pobřeží, v roz-

sáhlých močálech, nad nimiž předou neprostupné houštiny věčně zelený soumrak a kde poletují myriady tiplic — odtud vrhá se na člověka a moří jej svým jedovatým dechem.

8.

(Suchum-kale.)

Čím dále k jihu jsme pluli, tím rychleji shrnovala se opět pošmourná opona, která nám byla jedva odhalila úchvatné divadlo abchazského břehu. Hustá rouška mlhy zastírala sněžné vrcholky hor a vlála různotvárnými prouhami a cáry po širokých jejich plecích. Přeháňky drobného deště svlažovaly palubu. Strmý Sefer-bej, zvěčňující jméno prvního zjevně křesťanského knížete Abchazie, přivítal nás s lehounkým flórem na sněhové čapce a s širokým pasem mlhy, zavěšeným šikmo přes kamenná jeho prsa.

Minuvše tuto horu spatřili jsme Suchum. Suchum čili Suchum-kale („kale" tur. — pevnost) je hlavní město Abchazie. Nesmíte si ovšem představiti hlavní město evropských rozměrů, ba ani venkovské naše město slušné velikosti; ale pro samotářského Abchaza, jenž staví svou dřevěnou, rákosem pokrytou chatu na hodinu cesty od chaty sousedovy, jest tato hrstka jednopatrových hotelů, skromných letohrádků a nízkých baráků z lepenice městem velikolepým.

A přece učinil i na mne Evropana Suchum-kale hluboký dojem. Nikoli sám sebou, ale nádher-

ným rámcem, do něhož je zasazen. Při jméně Suchum zazelená se mi pokaždé všechno před očima. Kdyby čas v paměti mé vymazal do poslední črty tvářnost suchumské krajiny, zůstal by tam přece ten ku podivu svěží, šťavnatý, zářivý tón zelené barvy, jímž se tato krajina na věky vpila do duše mé. Což je vedle ní nejkrásnější zeleň našich luk, sadů a hájů v plné jarní svěžesti! Bledý stín, nic více. Tolik asi, jako úsměv nejstřízlivější děvy severní vedle úsměvu jižní krasavice, snivé i vášnivé, plné něhy i bujné radosti života. Tato zeleň suchumská směje se na nás úsměvem kouzelným, při němž srdce okřívá, mládne, blahem se rozplývá... Ba, nevypíšu slovy půvab její a tyto řádky buďtež vám jen důkazem, jak mocně na mne účinkovala čarokrásná tato zeleň.

Ba, dnes — po roce a měsících — nevybledla ani dost málo v paměti mé. Venku střásá nevlídný náš podzimek poslední sežloutlé listí a líčí oblohu i zemi svými smutnými bledými barvami a mně, sedícímu v dusném pokoji, klesá péro bezděky z ruky, hlava kloní se do dlaně a přede mnou vynořuje se z paměti v plném vděku zelený břeh suchumský a roztoužené srdce mé okřívá, mládne opět.

Vidím jej živě před sebou, jako tehdáž. Teplý vzduch naplněn je drobným deštěm. A v této průhledné vláze vlní se přede mnou v rozmanitých ladných podobách dlouhé pásmo vrchů, pokrytých sady, lučinami, vinohrady, ale nejvíce hustým rounem rozmanitého listnatého stromoví, vrcholek u vrcholku, až dolů k moři jediná zeleň, ta krásná světlá zeleň, již marně vylíčiti jsem se snažil, tu

a tam promíchaná tmavšími vrcholky štíhlých cypřiší, dvojnásob kyprá a jará v padajícím na ni dešti. A z toho velikého smaragdového rámce vyzírá dole skupení přívětivých stavení, čistě obílených neb různě obarvených, s červenými střechami, prostoupené tmavými obelisky cypřiší a vrcholky rozmanitého jižního stromoví — toť Suchum-kale! Však nikoli, obraz ten je neúplný. Schází v něm ještě: v popředí rozvlněné moře s malebnou směsí lodí a člunů všelikých tvarů a barev, kolísavých stožárů, sbalených a rozdutých plachet, se strakatinou východních krojů — po levici bělohlavý Sefer-bej, přepásaný fantastickou šerpou vlající mlhy a v pozadí nad vlnami zelených vrchů tajemná šedivá opona, již pronikají tu a tam nejasné obrysy zadních hor jako zlomky mlhových obrazů — což kdyby se roztrhla tato pošmourná opona a slavný sněm bělohlavých titanů objevil se tam v plné velebnosti své!

Tak asi vypadá Suchum-kale. Turci, kteří jej r. 1578 založili, nazývali ho pro krásnou polohu druhým Cařihradem. A lichotné to porovnání nebylo zajisté bezdůvodné. Třeba jen vmysliti si do té vzácné krajiny bývalý turecký Suchum, s hrdou tvrzí, k níž tulily se ploskostřeché domky lidnatých předměstí, s bílými štíhlými minarety uprostřed tmavého cypřiší, město [illegible] v růžích, ostíněné sličnými palmami!

Škoda těch růží, přeškoda těch palem! Palmy zmizely z celého pobřeží kavkazského a slavná „ulice růží" v Suchumu vzala [illegible] v posledním povstání Abchazů.

Za dob tureckých byl Suchum ohniskem čilého obchodu živým zbožím. Sem přiváděli mohamedánští Kavkazané z blízka i z dáli tlupy sličných děv a četné lodi turecké očekávaly v přístavu půvabný náklad, aby ho rozvezly do všech končin říše padišahovy. Zde kupil se na bazáru, na ošumělých kobercích, výbor živé květeny kavkazské a chtivý Turek obcházel volně tuto svůdnou pestrou kytici, aby si z ní vyhlédl znaleckým okem nejkrásnější, nejopojnější květ. A volba tato bývala dosti nesnadná. Tu Čerkešenka s Abchazkou nadějně se kupci usmívaly vstříc, sníce o zlatě a růžích Stambulu, tam klonila zajatá křesťanka imeretinská smutně hlavinku, půvabnou i s těmi slzami na černé řase, za ní vypínala smělejší Gruzínka hrdé čelo, blýskající širokou zlatou čelenkou s drobnými perlami — než kdo sečte všechny ty národnosti, jejichž květem osvěžoval vyžilý Turek vnadu harémů svých?

Většinou kupovali zde Turci své odalisky za rozličnou, zejména střelnou zbraň, jíž bojovní horalé kavkazští velikou cenu přikládali. Nelepý tento obchod dosáhl rozměrů tak úžasných, že dle svědectví hodnověrných lidí krásnější typy ženské z chudších tříd abchazského obyvatelstva naprosto vymizely.

R. 1810 učinili Rusové musulmanské slávě Suchumu náhlý konec. Obsadivše město za panování Sefer-beje, který se byl pod ochranu bílého cara utekl, vyhnali odtud všechno obyvatelstvo turecké a zapověděli prodej děvic do Turecka. Tím podvázána byla na dlouho životní tepna města tohoto. Suchum zpustl. Turecká tvrz klesla v rozvaliny,

předměstí zmizela, obyvatelstvo scvrklo se na sto duší. Zůstala tu jen kupa bídných krámků a „duchanů" (hospůdek), kolem níž se rozkládaly močály s jedovatými výpary. Divoký Abchazec, s puškou na zádech, procházející se líně jedinou ulicí, lodník hýřící v duchanu, ruský voják, zmořená oběť neústupné zimnice, bloudící kolem jako živá mrtvola, rybák řecký ležící ve stínu svého člunu líně na břehu a hledící snivě na racky, poletující nad pustým přístavem — takové bylo obyvatelstvo Suchumu.

V novější době začíná se Suchum-kale péčí ruské vlády opět křísiti ze smrtné mdloby. Vyrostlo tu několik úhledných hotelů, Rusové, Arméni, Řeci a j. nastavěli tu řady domků, sestrojených z břeven a pleteniny, zvenčí pak omazaných hlínou a čistě obílených, a po zelených vršinách kolem Suchumu vyskytují se již tu a tam uprostřed vinic a sadů obydlí cizích osadníků i letohrádky. Také ruch v přístavu začíná se opět vzmáhati: lodi ruské dovážejí sem pravidelně zboží a cestující, a nejedna loď z Malé Asie, Turecka a Řecka sbaluje tu své podivné záplatované plachty.

Město honosí se botanickou zahradou, tak zv. Voroncovským sadem, kde rostou volně z požehnané půdy magnolie, rhododendra, oleandry, aloe a rozmanité tropické byliny v plné bujnosti svého pásma. Každý večer pečuje hřmotná vojenská hudba zdarma o zábavu obyvatelstva.

Ale hlavní vnadou Suchumu je přece smaragdový jeho rámec. Kdyby se podařilo vypuditi jizlivou dceru močálů, tvrdošíjnou zimnici, z okolního vzduchu, kdyby se vypjal důstojný kostel na mí-

stě nynějšího křížem vyznačeného baráku, kdyby se kolem něho nakupily slušné domy a po blízkých vršinách roztrousily se pěkné letohrádky: měla by rozkošná Jalta, líbezná krasavice krymská, v zeleném Suchumu důstojného kavkazského bratra.

9.

(»Cesarevna« a »Golubčik« — Přechod s lodi na loď. — Boj všech proti všem. — Příjemné kolébání. — Kuchtík s kuřaty. — Krásný večer. — Příjezd do Poti. — Mingrelské bašlíky.)

Před Suchumem opustili jsme majestátní v pravdě „Cesarevnu", a „Golubčik" (Holoubek) přijal nás pod svá plátěná křídla. Parníček tento není hoden svého něžného jména. Již roku 1860 svěřil prof. Brugsch, jenž na něm plul jako historiograf pruského vyslanectva k perskému šachovi, deníku svému podezření, že se „Holoubek" od narození nekoupal. Max Thielmann, který se v něm vezl o 12 roků později, shledal jej přiměřeně špinavějším, a já nemohu se s dobrým svědomím státi jeho apologetem.

Přešli jsme tedy s „Cesarevny" na „Golubčik" — avšak bylo by nemístnou skromností, abych takový přechod jedinou větou odbyl. Vyšší paluba „Cesarevny" spojila se s nižší „Golubčika" úzkým prknem a dva lodníci obou parníků, držící v rukou nerovné bidlo, utvořili zábradlí k té sklonité lávce. Zábradlí to sloužilo spíše oběma námořníkům k tropení rozmanitých nevinných žertů s obecenstvem, než k bezpečnosti tohoto. Když jsem přecházel, tanul mi živě na mysli Schillerův Fiesco v posledním

*

výstupu s Verrinou. Ale když jsem stál na druhé straně a pozoroval úzkosti následujících, činili na mne tito rozhodně komický dojem.

Nu, všechno skončilo se šťastně. Bez úrazu přenesla dáma ve smutku zlatovlasého andílka, švarný hulán svého Pavla Kocka, červenolící Vlach své břicho a gruzínský kníže pařížskou guvernantku. Když došla řada na professora, jevil známky veliké rozhorlenosti a vinil kapitána v lámané francštině, máchaje při tom deštníkem, ze svévolného týrání obecenstva. Kapitán pokrčil s úsměvem rameny. Professor musil za ostatními. Bohužel nesnášely se podrobnosti jeho krátké cesty nikterak s vážností jeho obličeje, což mělo za následek všeobecný výbuch smíchu na dolejší palubě. Tímto přivítáním nebyl ovšem hněv jeho uchlácholen. S patrným rozlícením prošel smějící se tlupou, usadil se na stupeň paluby, vychvátil křečovitě denník a tužku, zašpičatil tuto v učiněný tulich, navlhčil ji slinou své zloby a vepsal s drtícími, jizlivými pohledy na kapitána a obecenstvo několik řádků do svého denníku.

Přechod obecenstva první a druhé třídy byl slabou jen předehrou toho, co následovalo. Směsice národů z mezilubí, byvši dotud spojeným úsilím lodníků jen s těží udržována, vrhla se k lávce jako stádo hladových vlků na společnou kořisť. Před lávkou utvořil se divoký chumáč strakatých látek, zježených vlasů a vousů, rozčilených obličejů, zdvižených loktů a zaťatých pěstí, a chvílemi vylétla s chaosu toho na můstek podoba rozervaná, pocuchaná, rozpálená prudkým zápasem a skutálela se na druhou stranu na svá šťastně uchráněná za-

vazadla. A sotva dopadla, již se zdvihá a pádí dále, slídíc očima dychtivě po palubě, aby si vybrala před ostatními nejvýhodnější místo. Sobectví lidské ukazuje se tu v úplné ohyzdné nahotě.

Pohodlí je synu východu věcí nad míru důležitou. Záleží mu nesmírně na tom, aby si vyhledal na den, dva dni plavby místečko co nejpohodlnější, chráněné nějakou plachtou proti slunci a dešti, nepříliš blízko, nepříliš daleko od hřejícího kotle parostroje, za ohradou některého lanového kotouče — a jaké jsou ty ostatní výhody, jež oko sobecké mžikem oceňuje. O tato pohodlná zákoutí svádí se při každé změně lodi boj všech proti všem. O nějakých vzájemných ústupcích společenských nebývá tu ovšem ani řeči. Každý dobude si po právu přednosti, loktem nebo pěstí, určité prostory na palubě nebo v mezilubí, označí ji kobercem — a tím nabývá práva k pokojnému držení. Z lítých zápasníků stávají se pak nejlepší sousedé.

Také na „Golubčiku" strhl se takový boj o existenci a poskytoval „lepšímu" obecenstvu na vyhrazené palubě mnohé zábavné výjevy.

Konečně se všechno utišilo. Plujeme dále. Déšť přestal a cestující procházejí se po palubě. Ale jaká to procházka! „Golubčik" nemá mohutné složení „Cesarevny". Kolébá se s boku na bok a s příďe na záď, až závrať člověka jímá. Ve většině obličejů jeví se bledá předtucha mořské nemoci. Ve mně budí naopak ustavičné to kolísání pocit příjemný: jako dítě oddávám se neurčitému, sladkému snění, v té veliké kolébce, kolébané obrovskou chůvou — mořem. K tomuto blahému rozechvění přispívá nemálo teplý vzduch, osvěžený dechem moře

a nedávným deštěm. A všecko kolem jest tak krásné! Z dálky kyne na rozloučenou rozkošná krajina suchumská, kolem tmavozelené vlny mořské s bílými hřívami a na palubě plno pomerančů a květů, nakoupených a natrhaných v zeleném Suchumu. Všechno voní, vše se leskne podivnou září Východu.

Jediný rušivý tón vynikl z té krásné harmonie! Podíval jsem se mani do mezilubí: Tam stojí kuchtík, v jehož osobě jakoby se byla vtělila celá špinavost „Golubčika", s vykasanými rukávy, s blýskavým nožem v ruce a zabíjí chladnokrevně celou hekatombu kuřat. Musím vyznati, že mne pohled na něho a na jeho kuřata připravil o všechnu chuť k večeři. Zůstal jsem na palubě.

Setmělo se. Ale teplo s vůní zůstaly. Sedím bez hnutí a hledím do výše: mezi plachtami proskakují zářivé hvězdy. Celá poesie jižní noci vznáší se nade mnou, vlna šplouná, loď se kolébá, dívčí hlásek zpívá odněkud tichounce maloruskou dumku: „Ťuká, ťuká noční vítr tiše na okénko!" Pozdě v noci sestoupil jsem do své kabiny.

Ráno byli jsme daleko za pásmem kavkazských hor a před námi táhl se po plochém břehu nedohledný pás obrovských zelených stromů — hustý prales mingrelský. V dáli zabělal se štíhlý maják; oznamoval nám Poti. Vpluli jsme širokým ústím do Rionu a zastavili na pravém jeho břehu u bývalé turecké tvrze. Zde tísnila se tlupa Mingrelců, vysokých souměrných postav, s krásnými zdravými obličeji, jiskrným černým okem a kadeřavým černým vlasem. Oděni byli většinou v přiléhavé spodky a v krátkou, široce přepásanou kazajku tmavé bar-

vy; kroj tento ukazoval plně lepou souměrnost jejich těla. Za pasy měli kinžaly a na hlavě malebně ovinutý bašlík. Mingrelie jest pravlastí bašlíků. Prší-li, nosí je Mingrelci po našem způsobu, jindy ovazují je na způsob turbanu kolem havraních kadeří.

Vystoupili jsme z „Golubčiku“ mezi ně. Byli jsme v Poti.

10.

(Krásný nosič — Poti. — Bujná vegetace a nezdravost okolí. — Žabí kantáty. — Sekta Skopců.)

Sotva jsem vystoupil na břeh, shrnul se kolem mne zástup Mingrelců, Imeretinů a Gurijců: nabízeli se mi za nosiče mých skrovných zavazadel. V těchto třech národech, zejména v Mingrelcích, dosáhla snad krása lidského plemene svého vrcholu. Jaká to pravidelnost a ušlechtilost rysů obličeje, v němž trůní mužnost bez divokosti čerkeské, jaká svěžest pleti, jaký oheň v černém výrazném oku, jaká bohatost vlnitých kadeří, černějších nad uhel, kolem hrdě vypjaté hlavy! A především jaká bujarost a souměrnost údů, jaká — řekl bych — aristokratická lepost celého zjevu, již zvyšuje malebný kroj a již nejsou s to zacloniti ani nejbídnější cáry žebrácké. Zde nalezl by malíř mnohem hojnější a vděčnější výbor modelů než na stupních kostelů a paláců římských.

Bohužel náležejí tito národové k nejchudším, nejnuznějším obyvatelům zeměkoule. Příkrá protiva

jejich leposti a bídy dotýká se často bolestně pozorovatele. Viděl jsem tři Mingrelce nebo Imeretiny přenášející na herkulských ramenou ohromné žoky s lodi na loď. Těsně přiléhající jejich oděv proměněn byl od šíje k patě v spoustu špinavých cárů, ale přes to spočívalo oko s obdivem na ztepilých jejich postavách, na nichž by nejpřísnější kritika nebyla shledala vady, jež by i v cárech zastínily nejvybranější modely evropské. S nevolí pozoroval jsem, jak sprostý, zakrnělý lodník ruský, o nějž jedna z těch postav náhodou zavadila, s ošklivostí od sebe ji odstrčil a nadávkami nejhrubšího kalibru obsypal.

Když ke mně přistoupil jeden Mingrelec z tlupy, jehož mužná gracie by byla z davu evropských kavalírů vynikla, a vztáhl mlčky ruku po mých tlumocích: podal jsem mu je váhavě, ostýchaje se téměř upotřebiti ho k službě takové. Ale Mingrelec vyhodil si tlumoky jako pírka na rameno a kráčel volně i hrdě přede mnou po břehu. Nedaleko nad přístavištěm „Golubčika" čekal v Rionu jiný parníček, který nás dovezl malý kus vzhůru po řece k nádraží tifliské železné dráhy. Tam koupil jsem si lístek do Tiflisu, propustiv statného nosiče, načež přijal skrovné zpropitné mlčky, s vděčným pohledem.

Přešel jsem tedy v Poti jen z lodi na loď; teprve na zpáteční cestě zdržel jsem se v něm déle. Však položím již zde, než se rozloučím s Černým mořem, několik slov o nejdůležitějším tomto bodu západního pobřeží kavkazského.

Poti přivtěleno bylo k Rusku r. 1829 následkem drinopolského míru. Tehdáž skládalo se z po-

lorozvalené turecké pevnosti a z kupy chatrčí, vystavěných na kolech uprostřed širého močálu. Za deštivého počasí mohli se obyvatelé jejich toliko pomocí člunů navštěvovati. Od těch dob se Poti valně změnilo. Přibylo množství domků, z části slušného zevnějšku, utvořilo se několik pravidelných ulic, močál zaměněn pevným násypem, místy vyskytly se i řádné chodníky a dláždění, a jen široké otevřené stoky, protínající křížem celé městečko, upomínají slabě na laguny benátské. Stavení několika konsulátů označena jsou prapory různých barev, vlajícími s vysokých stožárů. Břeh moře a Rionu upravuje se ohromnými náklady v pohodlné přístaviště lodí, jejichž stožáry a plachty již dodávají místu tomu vzezření obchodního města přímořského.

Městečku tomuto lze směle prorokovati skvělou budoucnost: staneť se zajisté průchodištěm čilého obchodu, jenž dopravovati bude západní zboží odtud po železné dráze do vnitra Zákavkazí, do Tiflisu, a dále přes Baku a Aleksandropol do Persie.

Hlavní překážkou jeho rozvoje jest dosud nad míru nezdravá poloha. Nikde na pobřeží kavkazském nevládne zimnice s takovou zuřivostí, jako zde. Otravný její dech vane nad celým okolím Poti. Pohleďme jen na toto okolí! Rion protéká je četnými rameny; ostatek zaujímá močál a bahno. A z té mokvající půdy vynáší se rostlinstvo v úžasné bujnosti: obrovské stromy pralesa, opletené a propletené přebohatou směsí rostlin úponkovitých, rozkládají nad ní své mohutné koruny tak hustě, že téměř ani paprslek sluneční krovem tím proniknouti nemůže. V tom věčném soumraku poletují myriady

tiplic nad stojatou hnijící vodou, protkanou krásnými květy vodního bylinstva. Vše napito jest vlhkostí a všude panuje dusné vedro. Hlavním pelechem zimnice jest jezero Paleostom, ležící na jih od Poti. V objemu má asi 30 verst; voda jeho jest žlutě zelená a páchne hnilobou; v létě postýlá celý povrch jeho zelený koberec hustého vodního rostlinstva a titanové pralesa, obstupující je kolem do kola, rozkládají po něm své obrovské hluboké stíny.

Zdá se, že štítí se i ptactvo jedovatého dechu, vanoucího nad touto tak bujně krásnou, a přece tak nehostinnou krajinou. Líbezné písně opeřenců nepotěšují tu chodce, bloudícího šerým pralesem. Úřad zpěvných dítek vzduchu převzaly tu prosaické — žáby. Miliony těchto chladnokrevných živočichů pelešÍ v okolních močálech a kvakot jejich ve všech tóninách ozývá se tam z rána do večera. Poti jest vyvoleným městem žab. Skáčou tam po chodnících, vnikají až do pokojů a jejich „krrr" a „kvak" vítá tě při každém kroku. Kdo je přítelem žabích kantát, zajeď si do Poti: tam můžeš se baviti neumlkajícím téměř žabím koncertem z milionů hrdel.

Rozumí se, že není toto pařeniště kavkazské zimnice příjemným bydlištěm, zejména pro cizince. Vojáci ruští považují přesazení do Poti téměř jako vyvezení do Cayenny. V obličeje a postavy zdejší posádky vtiskla tvrdošíjná tato nemoc hluboko své mořící stopy.

Do nezdravé této krajiny odvrhlo také Rusko nejšerednější výrůstek na svém těle — ohavnou sektu Skopců. Vyhnalo sem tyto mrzáky z náboženské šílenosti a donucovalo je ke kopání průplavů, kácení pralesa a jiným těžkým pracím v ba-

řinách, pod mračny tiplic, ve vražedném vzduchu; ale — podivuhodný zajisté úkaz! — eunuchové tito nepodlehli tolikerým svízelům, nýbrž sekta jejich prospívá tu naopak vůčihledě. Skopci v Poti a v okolí jsou velice zámožni, v osadách jejich překvapuje navštěvovatele vzorný pořádek a patrný blahobyt. Každý rok přibývá do lůna sekty množství proselytů, — zejména mezi ruskými vojáky — kteří se s nadšením podrobují kruté operaci, jíž proslavil se smutně Origenes.

Viděl jsem na zpáteční své cestě několik Skopců v městském sadě v Poti. Sad tento nalézá se u staré pevnosti turecké, jejíž rozpukané stěny obestírá lupení fíkových keřů a rozličných plazivých rostlin: rozkošný to sad! Z vlhké půdy na žhavém vzduchu rozvíjí se tu v plné nádheře jižní vegetace: skupiny převzácných stromů kolébají v jasné výšině své široké i zpeřené listí, a tisíce čarokrásných květů, rozsypaných po nich i po úhledných záhonech v husté zelené trávě, naplňují rozkoší i obdivem navštěvovatele.

Pod jednou z těchto skupin seděla trojice mužů, podobajících se krojem německým osadníkům. Měli placaté černé čepice, dlouhé kabáty, vesty po krk upjaté a kolem hrdla ovinuté bílé šátky. Ale jaké byly jejich obličeje!! Byly to obličeje kostlivců, potažené žlutou, svraštělou kůží, s tenkým bezbarvým rtem, s očima bez lesku, bez života. Jakás mrtvá nehybnost, jakás tupá uzavřenost proti dojmům světa okolního spočívala v jejich ztrnulých rysech. A přece zdálo se, že jsou s osudem svým spokojeni. Časem se i některý líně usmál — vypadalo to jako pokus sarkastického úšklebku. Ta-

kové bylo vzezření všech Skopců, starých i mladých, které jsem v Poti spatřil.

Tato ohyzdná trojice žertovala — ovšem po svém nehybném způsobu — s několika hochy a děvčaty, již si nedaleko ní ve trávě hráli. Její žluté, odumřelé tváře tvořily úžasnou protivu k okolním zjevům — k těm kvetoucím, laškujícím dítkám, k hrdým postavám Imeretinů, procházejících se sadem, k bujnému rostlinstvu, jež koupalo nad nimi své spanilé vrcholky v ohnivé záři jižního slunce a vrhalo jaré, vonné květy své na schýlené hlavy těch živých mrtvol...

II. Letmo Mingrelií, Imerecií a Gruzií.

1.

(Kolchída. — Míngrelský prales. — Čeladidi. — Mingrelci.)

Dávný národ hellenský, jenž krásnými blesky svého ducha všechen okolní, jemu dostupný svět ozařoval, vrhl také na dalekou, tajemnou zemi pod horami kavkazskými míhavý paprslek své poesie. Kolchidou nazýval tuto zemi po obou stranách Rionu, jemuž dal jméno Fasis. Sem utekl se nešťastný Frixos s rounem zlatého berana, kterýž jej byl přenesl přes Hellespont, a pro zlaté to rouno připlula sem později na báječné lodi „Argo" družina řeckých hrdin, provázející Jasona. Tento dosáhl po mnohém dobrodružství pomocí krásné dcery krále kolchidského, kouzelnice Medey, zlatého rouna, a odvezl s ním i sličnou pomocnici. Jako probleskuje bájí kabardinskou jádro pověsti o Prometheovi, překvapuje nás také v Kolchidě stopa báje o Argonautech; knížata mingrelstí užívali to-

tiž z dávných časů v erbu zlatého rouna, aniž znali význam znaku toho.

Ty tam jsou ovšem krásné časy létajících zlatých beranů a báječných korábů! Ale za to podrobili jsme si jinou kouzelnou moc, jejíž křídla nás unášejí přes moře a země s rychlostí, o níž neměli staří Řekové ani tušení. Argonauti by byli sotva uvěřili, že lze přeplouti celé Černé moře za několik dní, a půvabná čarodějnice Medea byla by zajisté ztrnula úžasem, kdyby byla uviděla železného draka, chrlícího dým, s dlouhým ohonem vozů, jenž nyní rychlostí střely na železných kolejích prolétá pralesy, nivy a hory její rozkošné vlasti.

Za jediný den unesl nás parostroj z Poti do Tiflisu třemi zeměmi: Mingrelií, Imerecií a Gruzií. Při vzpomínce na tuto jízdu vzdychám toužebně: jen ještě jeden takový den, než umru! Kdybych byl mohl ty obrázky, které se za tento den v okně parovozu po obou stranách letem vystřídaly, z rámce jeho vyjímati a v hromadu skládati, měl bych nyní album, nad nímž by i nejmračnější pessimista zvolati musil: „Svět je přece jen krásný!“

Ba, nebeská byla ta jízda! Seděl jsem v pohodlném kupé; jako vroucí dech vášnivé dívky ovíval tváře mé jižní vzduch, a zrak můj stíhal v blahém vytržení ty přelétající, stále se měnící obrazy krajin. Tvářnost jejich, barvitost, lidé a jejich obydlí — vše až do nejmenší podrobnosti bylo pro mne tak nové, překvapující a vše bylo tak nevýslovně krásné, že se mi celá ta jízda zdála jako divný luzný sen.

Když jsme vyjeli z Poti, bylo časné jitro. Začátek června. Mžikem octli jsme se v pralese mingrelském. Na pravo, na levo střelhbitě na zad se posouvající zelená kulisa. Než les tento nemá vzezření našich listnatých lesů. Není to náš skromný háj, skládající se jen z několika málo druhů stromoví, ss volnými, řídkými kmeny a řídkým podrostem, ve své střízlivé zelenosti a chudosti tvarů. Jen pohleď v zelený ten chaos mingrelského lesa! Jaká tu nádherná rozmanitost, jaká bujnost, ba přímo nevázanost vzrůstu! Kolik tu jen různých tvarů stěsnáno v nejmenší prostor: obrovských i drobounkých, hladkých i řasnatých, celistvých i divně cípatých, leskle kožnatých i průsvitně jemných ve všech odstínech zelenosti! Svorně vedle dubů, buků, habrů, javorů, bříz, klenů, jasanů a všech obyčejných zjevů našeho lesa, jež dosahují zde často úžasné tloušťky a výšky, rostou tu divoce obrovské třešně a višně, ořechy, meruňky, sladké kaštany, fíky, platany, a rozmanitě utvářené koruny i vrcholky všech těchto stromů srážejí se nahoře v hustý, těžký, slunci neprostupný baldachýn, pod nímž tvoří malina, vavřín, zimostráz, tis, azalea, rhododendron a j. vysoký hustý podrost, často tak stěsněný, že člověk na povrchu jejím bezpečně ležeti a choditi může. Všechen ostatní prostor vyplněn je věncovím úponkovitých rostlin, křižujících a proplétajících se malebně k nevypsání. Jejich guirlandy oplétají všechno tak hustě, že pod nimi mnohdy druh stromu rozeznati nelze, a že podťatý strom nesčetnými jejich pouty v pádu zadržen bývá.

Prohlédněte si v té spoustě, ač možno-li, na

příklad jediný strom. Réva z tlouští ramene ovíjí mohutný kmen a šplhá i skáče o závod s chmelem a spoustou jiných soupeřů od větve k větvi až do vrcholku, ba přeskakuje i na sousední stromy a opakuje tam svou skotačivou hru; dole pak zastírají kmen i družný peň révy od paty až vysoko do větví drobné lístečky břečtanu jako šupiny lesklého, zeleného pancéře, kolem něhož se točí úhlednou spirálou rozmanité druhy svlačců, ověšených řadami různobarvých zvonků.

Ba, háj náš je nehybný, krotký, ostýchavý; mingrelský les hraje životem, pýchá bujností: všechno se v něm chytá do křížku, ovíjí se vzájemně jako had, šplhá a skáče — přirovnal bych jej k těsnému davu hýřících bacchantek, ověšených s hlavy do paty věncovím révy.

Taková byla vyhlídka po obou stranách. A ze spod houštiny té probleskovala téměř všude voda. Buď tvořila v hustém podrostu drobné nádržky, neb tvořil v ní podrost zelené ostrůvky. Zdálo se, že celý ten prales vyrůstá z vody. A kde se objevil kus zelené půdy, byla nabubřelá vlhkostí jako napitá mořská houba. Po větších nádržkách vody rozestlány byly okrouhlé, miskám podobné listy vodních bylin a zrak obdivoval se každou chvíli nějakému nádhernému květu, jehož kalich, barvitosti neobyčejně svěží, třpytil se jitřní rosou jako krásné dívčí oko v slzách rozkoše.

Sama prosaická železná dráha nemůže se tu zcela uzavříti poesii pralesa. Vítězná zeleň plazivých křovin a svlačců doráží až na pražce její, a mezi těmito vynášejí štíhlé kosatce vysoko své půvabné květy. Hle, tam visí návěstní zvonec na sklo-

něné větvi obrovského dubu a strážní domek, ze dřeva lehce sbitý, vznáší se tu na kůlech nad močálem, tam stal se málem kořistí pralesa, který jej zevšad k sobě připoutal zelenými řetězy chmelu a révy. Člověk musí se v těchto končinách takořka brániti se sekerou v ruce proti výbojnosti rostlinstva. Cesta, jež se ustavičně nevysekává a neprošlapává, zarůstá v kratičké době k nepoznání a stavení opuštěné halí se brzy neprostupnou zelenou pokryvkou.

Jedeme tou nekonečnou zelení, jež přece neunavuje — náhle překvapuje nás nový výjev, příkrá protiva k bujnému životu rostlinstva před tím — mrtvý prales. Bezpochyby následkem vyvýšení železničního náspu utvořila se po jedné straně ohromná nádržka stojaté, hnijící vody a v té odumřelo všechno rostlinstvo. Hustý podrost zmizel pod vodou, a z této čnějí pouze kostlivcové lesních velikánů: holé kmeny a větve bez lístků, začernalé, ohnilé — celý les umrlých stromů — truchlivý pohled! Jsme povděčni parostroji, že nás mžikem kolem toho obrazu spousty unáší, a s novou rozkoší ztápíme opět zraky do bujaré krásy lesa živého.

Minuli jsme Čeladidi, osamělou stanici uprostřed pralesa. O něco dále vnáší originelní mingrelská ves nový tón do lesní této fantasie. Vidíme v přeletu dřevěné chaty sbité z prken, jejichž přirozená, jen vlivem povětrnosti ztemnělá barva dobře se hodí k pleti těch obrovských stromů, které je zastiňují ze všad zelenými svými korunami. Domky tyto mají z části přístřešek, podepřený řadou hrubě otesaných dřevěných sloupců. Hoši, pružní

a štíhlí jako kolouši, se snědými obličeji a červenými tvářemi, v podivném kroji střelhbitě pobíhají močálem, že bláto kolem nich vysoko stříká — malé, polonahé dívky zdvihají vzhůru k nám krásné obličeje s černýma, zvědavýma očima, sedíce na břehu potoka a koupajíce bílé nožky v průhledné vodě — a tam ze soumraku pralesa, na úzké stezce mezi močály vynořila se hrdá postava ženská, sedící obkročmo na koni jak amazonka, v malebném oděvu ze světlých, pestrých látek, s blýskavou širokou čelenkou na čele a s dlouhým bílým závojem, který jí řasnatě vlaje kolem havraních kadeří. Tato úprava hlavy dodává jí cosi královského. Kdyby se zjev takový vynořil před vámi z naší doubravy, uvěřili byste v rusalky a víly.

2.

(Kotlina Rionu. — Z dějin Mingrelie, Imerecie a Gurie. — Půvab kraje a jeho obyvatelek.)

Pět mil táhnou se po obou stranách dráhy zelené kulisy pralesa mingrelského. Pak otvírá se na pravo i na levo daleká vyhlídka do kotliny Rionu. Rozsáhlá tato kotlina jest jak obrovská mísa, plná božího požehnání.

Kolem vás stíhají se hustě roztroušené chaty mingrelské a imeretinské; sestrojeny jsou prostě ze širokých zahnědlých prken a mírně vyvýšená jejich střecha spočívá vyčnívajícím okrajem na řadě dřevěných, z hruba otesaných sloupců, kolem nichž se vine plazivá zeleň málem do samého štítu. Hu-

stě sražené vrcholky rozmanitého stromoví, jako fíků, broskví, ořechů, sladkých kaštanů, mišpulí a j., zahalují chatu i plotem ohražený dvorek s několika podivnými koši na kukuřici v hluboký zelený soumrak. Mezi chatami táhnou se sady, vinice, lučiny a pole. Vinice zdejší poskytují velice malebný pohled: réva vine se tu kolem obrovských platanů, a pokrývá je až do temene spoustou svých věnců, jež nezřídka jak ozdobné řetězy až i do sousedních korun jsou rozvěšeny. Kukuřicová, prosová a tabáková pole, překypující téměř úrodou, oddělena bývají mezi sebou chaoticky zmotaným živým plotem růží, azaleí, lilků, granátů a jiných líbě kvetoucích křovin nebo přirozenou ohradou rozmanitých lesních stromů, výšky časem obrovské — pozůstatků pralesa, v němž byla před časem prostora těchto polí vymýtěna.

Však pohleďme již mezerami té bujné vegetace dále do širé roviny. Hle, všude kochá se oko pohledem na stejně utěšené obrazy. Všude bohaté vinice, úrodná pole, šťavnaté lučiny, husté sady, oživené malebnou stafáží lidí a zvířat, všude prohlížejí zelení dřevěné chaty se svými štíhlými sloupci, místy v hustější chumáč kolem špičaté, blýštivé vížky kostela sebrané, celá rovina prostoupena jest nesčíslnými malebnými skupinami stromů, jež splývají v dálce v jediné moře zelených vrcholků, a z toho vynášejí se nejzáze jako smaragdové vlny tlupy ladných pahorků v tak svěží zelenosti a kráse, že vzdycháme bezděky se Schillerem:

Kdybych perutě měl, křídla,
letěl bych k těm vršinám!

Jest to jediný bohatý sad. Pravý ráj pozemský. A celá krajina září pod žhavými polibky jižního slunce, jakoby se smála čirou, sladkou rozkoší.

Božský tento kraj jmenoval se za byzantinských dob Lazika, t. j. země Lazů, jak se nazývají dotud soukmenovci porionské skupiny národů v sousedních částech turecké Malé Asie. Obyvatelstvo rionské doliny dělí se nyní ve tři příbuzné kmeny: severně od Riona bydlí až po řeku Ccheniscchali (t. j. „koňská řeka)" Mingrelci, odtud až k suramským horám Imeretini; jižně od Riona přebývají Gurijci. Všichni tito národové náležejí s Gruzíny k plemeni karthvelskému, mluví různými nářečími gruzínského jazyka a přiznávají se ze šeré dávnověkosti k východní církvi křesťanské. Panovníci jejich odváděli poplatek řeckým císařům, a Justinian učinil rozkošný tento kraj jevištěm krvavé války své s perským šachem Chozroem. Na konci 10. století splynuly tyto tři země s velikou říší gruzínskou a kvetly obzvláště pod vládou krásné cařice Thamary, Semiramidy Zákavkazí, jejíž památka žije v písních všech křesťanských národů Kavkazu. Po rozkladu veliké říše gruzínské oživla despotická moc domácích panovníků: caříků imeretinských, „dadianů" mingrelských a „gurielů" gurijských, kteří po staletí v zuřivých bojích mezi sebou krev nešťastných poddaných prolévali. Tento věčný rozbroj vykořistili Turci ve svůj prospěch: podrobili trojici těchto zemí svému poručenství, a každý rok musila každá z nich sultánovi do Cařihradu odváděti potupnou živou daň: jistý počet nejkrásnějších děvic a hochů. Mírem v Kainardži

vybaveny byly opět z područí Turecka, a postaveny pod ochranu Rusi. Prozatím zůstali v nich ještě domácí knížata, než pouze na krátko. Nejprve zbaven byl pro všelijaké pletichy proti Rusku trůnu Salomon imeretinský a zemřel jako žebrák v Turecku. R. 1828 vyhnána byla gurijská kněžna Žofie do Turecka, a rok po té zemřel poslední potomek gurielů, David. Nejdéle zachovali dadianové mingrelští, sídlící v městě Zugdidi, jakýsi stín panovnické moci, kterýž od nich nedávno ruská vláda za velikou sumu peněz odkoupila. Na to sloučili Rusové Imerecii, Mingrelii a Gruzii v obyčejný správní okrsek pod jménem kutaiské gubernie.

Pod vládou ruskou nastala pro tyto národy, tak dlouho sužované Turky, mučené a vydírané vlastními panovníky, doba nezkaleného míru. Přestali se na vzájem ubíjeti, a vedou život v pravdě idyllický. A věru, žádná jiná krajina na světě nehodí se snad lépe za rámec selanky. Každý okamžik poutá tvé oko výjev dýšící arkadickou prostotou, dvojnásob vábivý kouzlem úplné novosti. Pozorujte ty lepé postavy v malebném kroji při různém jejich zaměstnání! Tu kráčí jeden za primitivním pluhem, taženým několika páry mohutných černých bůvolů; na šíje každého páru položeno jest jediné dřevěné jho, a na tom sedí uprostřed osmahlý, červenolící hoch, poháněje líná zvířata křikem a holí. Tam na krásné lučině, obklopené nádherným stromovím, skupeným tak malebně, že by se nejvkusnější park takovým paloukem pyšniti mohl, hlídá pastýř s píkou v ruce stáda bělo- a černorouných ovcí, štíhlých koz a bujarých koní,

jejichž volné šíje hrdě potřásají bohatou, vlající hřívou. Jinde sedí rybák se sítí svou ve vysoké houšti vodního bylinstva a na plecích jeho zavěšeno třepetá a leskne se na slunci několik překrásných pstruhů. Tamo vystupuje z lesního soumraku tlupa honců s lesklými, štíhlými puškami na zádech, se smečkou psů, nesoucí bohatou kořist bažantů; Kolchida pokládá se za pravou vlast těchto vzácných ptáků, kteří pokřtěni dle ní jménem Phasianus colchicus. Ale mnohdy překvapuje tě ještě vděčnější skupení: pestrá tlupa jinochů a dívek, tančících s ohněm a grácií lezghinku při veselém zpěvu a zvucích tamburiny, jíž mávají nad hlavou. Ba, můžeš také někde v lesním potoku zahlédnouti skupení, jež bylo kdysi pro Akteona divadlem tak osudným; ale zdejší Diany nejsou příliš ukrutné a zakryjí spíše obličej, než ostatní části krásného těla.

Dříve zastíraly si všechny křesťanky zákavkazské obličej hustým závojem jako mohamedánky. Přijaly snad obyčej tento od sousedních mohamedánských národů. Mnohé činí tak posud, obzvláště při setkání s cizincem, a ukazují se jen zřídka u veřejnosti, trávíce jako v haremě téměř celý svůj život v chatě a v ohraženém jejím okolí. V zeleném soumraku dvorce zamihne se časem ztepilá postava ženská, plaše jako gazela, ale přes to mohl jsi zahlédnouti krajními nedbalkami krásné tvary jejího těla, a můžeš někde v úkrytu chaty vypátrati pár černých, zvědavě za tebou vyhlížejících očí, neb dokonce čistě bílý, na lících jemně ruměný obličej lahodných rysů, s čtveračivým úsměvem na svůdných rtech. Ale čím více ruský vliv se zmáhá,

tím hustěji stává se dlouhý jejich závoj pouze ozdobnou částí toiletty, vlající v malebných záhybech kolem odkrytého sličného obličeje.

3.

(Nový Senaki a Samtredi. — O ruských železnicích. — Kavalkáda imeretinská. — Kavkazská židovka. — Živá stafáž krajiny. Štětináči s nákrčniky. — Gruzínští vlastenci.

Minuli jsme stanice Nový Senaki a Samtredi. Jsou to skupiny nízkých domků, většinou dřevěných, z nichž některé pěkně mřežovanými stěnami a vkusně upravenými sloupci vynikají.

Ad vocem stanice nemohu v péře nechati pochvalnou zmínku o zařízení ruských železnic. Přednost jeho před rakouským bije vám nejvíce do očí, když přijíždíte z Haliče. Dejme tomu, v druhé třídě. Tam seděli jste jako zakletí v těsném kupé, dvěma řadami naproti sobě, a neměli jste v noci, kam byste hlavy své sklonili; za to otvíral časem konduktér žid, zevnějšku ne hrubě lahodného, dvířka po té neb oné straně a mrazivý dech noci vnikal při tom do nejtajnějších záhybů vašeho kožichu. V dusných hostincích staničních nalézali jste stejně umouněné ubrusy a sklepníky, vídeňské uzenky, děsné pivo a bohatou kytici různobarvých rosolek. A to bylo vše. Vzpomínali byste na ně s čirou trpkostí, kdyby tu a tam originální postava venkovského polského šlechtice v národním kroji, nebo sličné jeho paničky neb dcerušky trpkost této vzpomínky nezmírňovala.

Opuštěním půdy rakouské u Podvoločiska mění se všechno jak otočením kouzelného proutku. Nádražní restaurace překvapují vás vnitřní úpravou, důstojnou hotelu první velikosti; sklepník v bezúhonné černi, s ubrouskem pod paží jako padlý sníh, předkládá vám bohatý jídelní lístek. A přes to nejsou ceny přemrštěné. Poručte si za 20 kopejek (asi 30 kr.) národní „boršč" (polévku ze zeleniny, v níž přináší se zároveň hovězí maso) — a jste-li střídmými, můžete na něm přestati. Chutné pekařské zboží, černé i bílé, máte přídavkem zadarmo a můžete si ho vybrati z plného koše kolik chcete. A jaké pohodlí ve vagonech! Po obou stranách nalézají se tam měkce a vkusně vykobercovaná oddělení pro čtyři nebo jen dvě osoby; jste-li k zábavě naladěn, přisedněte do většího k sympatické nějaké společnosti, nebo třeba k emancipované Rusce, kouřící papírosky; jste-li misanthropem, zvolíte menší prázdné. Toto bývá obyčejně tak zařízeno, že si z něho na noc zcela pohodlnou spací komnatu upraviti můžete. Omrzí-li vás sezení, můžete se volně procházeti středem vagonu svého, neb i z vozu do vozu přecházeti.

Tyto přednosti ruských železnic jeví se, ovšem v míře poněkud zmenšené, až i na dalekém Kavkaze. Nádražní hostinec představuje se ovšem tu a tam v podobě prozatímní prkenné boudy a hostinský, Gruzín, Armén nebo žid, nebývá vždy ideálem čistoty; ale za to bývá vnitřní zařízení dosti pěkné a výbor nápojů i jídel hojný. Zejména září na každém jídelním lístku zvěřina, pstruzi a mingrelští bažanti. Však opusťme restaurace a letme dále!

Jedeme stále vesnicemi a lány, sady a vinicemi, a v pozadí krásné roviny provázejí nás s obou stran malebné tlupy různotvárných pahorků, porostlých hustě stromovím, v jasnější nebo tmavší zelenosti, za nimiž tu a tam vyhlédají sněhové homole a hřebeny vzdálenějšího horstva.

Koho by unavoval pohled na širou krajinu, tomu poskytují dostatek zábavy rozmanité výjevy originálního národního života, s nimiž se všude na lidnaté rovině této setkává. Před stanicí Samtredi uviděli jsme pěkné skupení Imeretinů: několik mužů a jednu ženu na koních, v různobarvých, nádherně stříbrem a zlatem se třpytících oblecích, obklopené davem polonahých pěších mužů. Pestrá tato společnost zastavila se na břehu dosti široké řeky. Asi deset pěších bylo jí předběhlo a stálo nyní dlouhou řadou od jednoho břehu k druhému po prsa ve vodě s roztaženýma rukama. Snad byli to sluhové, ukazující panstvu svému, kudy možno nejlépe řekou přebřednouti. Všechny postavy toho skupení, jízdné i pěší, byly vzrůstu vysokého a lepého. Ženština seděla hrdě, po mužsku, v ozdobném sedle; dlouhý bílý závoj vlál jí s hlavy a zlatá čelenka třpytila se jasně na slunci.

Přál jsem si spatřiti z blízka některou z krásných dcer Kolchidy. Když jsme přijeli do stanice kutaiské, která však leží as 8 verst vzdálena od města Kutaisu, bývalé stolice carů imeretinských, nyní sídla ruských gubernátorů, shlédl jsem v okně nádražní budovy krásné poprsí. Okázale z něho vyložena, zářila tam dáma s pěkně oválným obličejem bezúhonné pleti, s lehce zahnutým nosem, drobnými, svěžími rtíky a párem černých očí pod

černými dlouhými řasami, jakými právě jen východ své dcery obdařuje. V pohledu těch očí, v jemných stínech obličeje, v lehce pootevřených rtech bylo cos ušlechtilého i smyslného zároveň. Lehounkou bílou mlhou odhrnutého závoje prozíral černý bohatý vlas, a těsně přiléhající zelená kamizola, po krajích zlatými arabeskami vkusně ozdobená, ukazovala v celé leposti tvar okrouhlých ramenou a ňader.

„Bezpochyby Imeretinka?" otázal jsem se konduktora.

„Ó, nikoli!" odpověděl s úsměvem. „Imeretinky se nevykládají takhle na odiv. Jest to židovka, manželka dozorce při zdejším nádraží."

Nu, co škodí. Vyobrazil jsem vám tedy kavkazskou židovku. Podotýkám hned, že byly téměř všechny mladé židovky, které jsem na Krymu a na Kavkaze spatřil, nevšední krasavice, a že vesměs jednou věcí nad Gruzínky a Imeretinky vynikaly: bystřejším a živějším výrazem obličeje.

Za kutaiskou stanicí se rovina súžuje. Po pravici táhne se dlouhá řada hor, místy sněhem na temeni pokrytých; také na levici vyhlédají tu a tam bílé hlavy velehorstva za tlupou zelených pahorků. Údolí jediný sad. Vyjímám z bohaté stafáže jeho některé figurky, jak mi v denníku a v paměti utkvěly. Imeretinský kněz v dlouhém černém taláru, divokého vzezření, s rozcuchaným vlasem a vousem a v rozbitém cylindru, za který by se nejposlednější pražský blatošlap styděl. Několik imeretinských dělnic, pracujících při trati; smějí se a štěbetají, a každá má v černých vlasech kytici neb věnec čerstvého líbezného kvítí. Dvě ženské na koních, v stra-

katých šatech a národní „čádře“ (dlouhé bílé rouše, kterou se zahaluje hlava, obličej a půl těla), se širokými červenými slunečníky. A těchto je věru třeba: krajina plane žhavým pohledem slunce.

Odpusťte, že uvedu také jednu zvířecí stafáži: drobné štětináče hnědé, černé a strakaté. Užitečná tato zvířátka byla mi zde proto nápadná, že nosila vesměs okolo krku jakýsi tříhranný obojek z bidélek, z nichž dolejší vodorovné na obě strany daleko vyčnívalo. Tato bizarní toileta má prý zabrániti, aby věční tito rýpalové plotem na ohražená pole proniknouti a tam úrodu kaziti nemohli. Při pohledu na dřevěnou jejich kravatu vzpomněl jsem si mimovolně na jedno triviální české přísloví.

Z pozorování krajiny vytrhla mne náhle ruská otázka: „Vy jste cizincem, pane?“

Naproti mně v kupé seděli dva elegantně ošacení mladí mužové. Jeden z nich byl smědý, černovlasý; druhý měl světlé vlasy a bílý obličej, jehož rysy a zlaté brejle mi živě připomínaly západního professůrka. Vzezření obou bylo velmi přívětivé.

„Jsem, pane. Bratr Slovan z Prahy.“

Oba se usmáli, nikoli bez přídechu ironie.

„Mýlíte se, pane,“ pravil světlovlasý. „Nejsme Rusové; jsme Gruzíni.“

Ah, opět Gruzíni, na nichž není ani zbla gruzínského! pomyslil jsem si, vzpomínaje gruzínského knížete.

„Jsme Gruzíni,“ pokračoval mladík s brejlemi. „Ale strávili jsme větší díl svého mládí v Rusku. Studovali jsme tam a vracíme se nyní po letech

do vlasti. Co jí říkáte, pane?" otázal se s okem zářícím, ukazuje na krajinu.

„Překrásná."

„Takových krajin u vás nemáte, není-liž pravda? Vy jste tedy z vlasti Husa a Žižky. Rcete mi, jsou-li pak u vás ještě husité?"

Odpovídal jsem ochotně k četným podobným otázkám, z nichž ostatně prosvitalo dosti povšechné znalosti. Tato rozmluva s Gruzíny uprostřed Kavkazu o daleké vlasti budila ve mně zvláštní pocity.

Spatřil jsem na úpatí jedné hory malé jakési zříceniny.

K otázce mé poučil mne Gruzín, že jsou to zbytky starého vodovodu.

„Bezpochyby ještě z doby Bagratidů."

„Ach, vy znáte Bagratidy, vy znáte naše dějiny!" zvolal radostně Gruzín.

Znal jsem z těchto dějin pouze několik jmen. Ale gruzínský vlastenec stal se od té chvíle mým přítelem.

4.

(Kvirili. — Přeprava přes Suramský »pereval«. — Údolí řeky Ccherimeli. — Bělogori. — Zříceniny kavkazské. — Malí prodavači. — Upomínka na Lermontova.)

Za stanicí Kvirili, ležící nad řekou stejného jména, počínají hory suramské, jež tvoří hranici mezi Imerecií a Gruzií. Dříve byla cesta suramským „přesmykem" dosti obtížná. Cestující usedl do dřevěné truhlice na kolech, zvané ruskou po-

štovní „tělegou", a bujná trojspřež unášela ho silnicí, vinoucí se nesčetnými oklikami po březích řek v úžlabinách, do vrchu a s vrchu, na pokrajích propastí přes hory až dolů do Suramu. Při tom neumlkal zvonek, zavěšený v dřevěném oblouku nad hlavami koní, a „tělega" nepřestávala házeti cestujícím jako míčem do výše, do předu, do zadu, se strany na stranu, div mu duši z těla nevytřásla. Snadno lze pochopiti, že taková přeprava jemněji složeným turistům nehrubě svědčila; svobodný pán Max Thielmann vyznává upřímně, že mu zkazila celý požitek proslavené scenerie hor suramských.

Nyní mají se věci jinak. Železná dráha vine se údolími, stoupá s neobyčejnou smělostí do výše, proráží dlouhými tunely nepřestupné skály a přepíná řeky krásnými železnými mosty. A přece stačí i krátká tato jízda, abyste ocenili divné krásy tohoto pohoří, jemuž věnuje každý téměř cestopis po Kavkaze několik stránek, plných nadšeného obdivu.

Také já jsem zapisoval po celou tu jízdu pilně do deníku, a když nyní zběžnou tu čmáraninu prohlížím nacházím tam několik stránek malebných skal, zřícenin, útulných chýší, zeleni, vůně, záře a stínu — ale k čemu poslouží mi to všechno?! Nemohu bezbarvými slovy malovati všechny ty obrazy, které se kolem mne přenesly; musím přestati na pouhém náčrtku.

Vždyť se mi již vtírá do péra slovo na omluvu. Unavil jsem bezpochyby čtenáře, stopujícího laskavě mé náčrtky, stálým líčením přírody, kterou jsem snad lépe učiniti měl pouhým rámcem zajímavějších příhod cestovních. Ale přírodu kavkazskou nelze

tímto způsobem odbýti: jest to rámec příliš bohatý, příliš ozdobný, že zrak váš od každého výjevu jiného s obdivem k němu se obrací.

Za stanicí Kvirili mění se úplně tvářnost krajiny. Dříve těkal zrak váš po úrodné dolině, daleko rozestřené jako skvostný, smaragdy a zlatem zářící koberec s obrubou zelených pahorků, nyní stěsňuje se s obou stran vyhlídka, a krásy přírodní, které před tím jako na dlani před vámi ležely, nakupeny jsou nyní vysoko nad vámi. Dráha zabočila do hlubokého údolí řeky Čcherimeli. A zde začíná pravé panorama suramských hor.

S obou stran vznášejí se podivně utvářené, jakoby z obrovských balvanů po cyklopsku vyvěžené skalní stěny, jež se ale nikterak nepodobají holým, pustým, na slunci rozpáleným skalám severních našich končin. Všude téměř postýlá mech a břečtan jako smaragdová plíseň obrovské jejich plochy, z nesčetných štěrbin a výstupků vyrážejí husté keře, jež časem jako zelené římsy v několika řadách nad sebou po celé skále se táhnou a ji takořka v několik pater rozdělují, a na zelených štítech těchto skal sloní mohutné stromy rozmanité vrcholky své. Některé z těchto skal připomínaly mi ve svých fantastických tvarech bujnou vegetací porostlé zříceniny chrámů staroindických. Tu a tam vytryskují z nich vodopády a vrhají se střemhlav do jasné Čcherimeli, v níž se ty malebné stěny jako v zrcadle obrážejí s celou svou zelenou slávou.

Náhle rozšiřuje se údolí, kolem do kola vršiny porostlé krásným listnatým lesem a nad řekou na skále překvapuje nás kus romantiky kavkazské —

malebná zřícenina starého hradu. Jest to hrad Čcheris-ciche nad stanicí Bělogori. Takovými zříceninami, někdy velikolepými, jsou některé krajiny Kavkazu téměř posety. Bývala to sídla zpupných velmožů gruzínských a imeretinských, kteří na nich do nedávna vedli život pravých rytířů středověku. Doba romantiky rytířské jest na Kavkaze ve svěží paměti: vždyť tam kvetla v plné slávě a nevázanosti své téměř až do začátku nynějšího století. Některé z opuštěných těchto hradů mají podivná jména, svědčící o pýše původních majetníků. Tak nazývá se jeden „Chci!" a jeden dokonce „Přijď a podívej se!"

Na každé stanici shlukli se obyčejně kolem vagonů ztepilí, polonazí hoši s podlouhlým, pěkným obličejem, jehož snědým nádechem prorážel svěží rumělnec tváří; černé jejich kadeře ovinuty byly bašlíkem na způsob turbanu. Nabízeli nám s ohnivými posuňky a ještěrčí hbitostí rozličné předměty ke koupi: ten pár živých slepic, svázaných lýčím za nohy, onen hliněné džbánky podivného tvaru, třetí živé sele, jiný uměle vyřezávanou hůl a p. Zde v Bělogori vypadali ti hoši jako poslíčkové okolního zeleného lesa, přinášející nám na uvítanou jeho dary. Podávali nám červené jahody v mošničkách a košíčkách, urobených něžně ze šedozelené lesní kůry a z lýčí; jiní ověšeni byli rozmanitými druhy zvěřiny; jeden měl na zádech jakýsi vak, ušitý z celé srnčí kůže, v níž vypadal jako roztomilá allegorická podoba lesa. Bylo to skupení plné svěží lesní poesie.

Za Bělogori stoupá dráha ustavičně a podoba krajiny mění se každým okamžikem. Údolí se mí-

sty súžuje, místy rozšiřuje, vinouc se jako had a přinášejíc za každým záhybem nové překvapující vyhlídky. Časem otvírá se po straně malebné sousední údolí, zakončené v dálce krásnými modrými horami. Kolem dráhy po obou stranách střídají se kolmé stěny skalní s malebně skupenými horami, divoké lesy s ladnými lány a lučinami, vinice s bujnými sady, z nichž vyzírají šedivé štíty a sloupce dřevěných obydlí imeretinských. Ze všad proskakují do údolí bystré potůčky, a vodopády roztřišťují se o kamení ve sněhobílou pěnu.

A všechno kolem: údolí, stráně i skály posety jsou nesčíslnými květy různých, ohnivých barev. V naší krajině hrají květiny skromný toliko úkol; zde vtírají se do oka i vynucují z něho obdiv mnohostí a skvělou, pronikavou barvitostí svou. V jedné štěrbině spatřil jsem tlupu květin s červenými korunkami a dosud tkví mi v paměti obraz tento, dosud vidím ty květy, jak se k nevypsání živá jejich červeň odráží od bělavé skály.

Neviděl jsem západ slunce v této krajině. Slyšte, jak ho líčí ruský jeden cestovatel: „Slunce na západě proráží zeleň lesnatých hor zlatými snopy paprsků, — azalea, vavřín, jasmín, rhododendron, lilek, kalina, lilie, iris a mák, — blesk, purpur, zlato, smaragd, bublání horských potůčků, klokot milionů slavíků — jest to ráj!“

Hleďte, tamo vynořila se z dřevěné chaty pod horou ztepilá postava dívčí, zahalená v lehounkou bílou čádru, která jí pokrývá hlavu a v malebných záhybech splývá až nad kolena, na hlavě nesouc vysoký „kuvšín“ (hliněný dvojuchý džbán se štíhlým hrdlem), a schází po dřevěných stupních pů-

vabně k řece, v níž obráží se míhavě její postava jako bílý stín... Celá poesie Lermontova ovívá vás z té štíhlé podoby, z té krajiny božské kolem ní.

5.

(Změna krajiny. — Dolina řeky Kury. — Suram. — Gruzínské »saklo«. — »Gori«. — Město Troglodytů.)

Nejvyšší bod „perevalu" suramského naznačuje rozhraní dvou zemí — Imerecie a Gruzie — a zároveň dvou, fysiognomií svou naprosto rozdílných krajů.

Dosud jeli jste krajinami, jimž bohaté rostlinstvo dávalo vzezření rozkošných sadů a parků, tu širou plání rozestřených, tam na stráních a stěnách skalních stupňovitě jako po vkusu Semiramidy upravených. Vše kolem oblečeno bylo v šťavnatou, veselou zeleň, protkanou hojně rozmanitými květy: dřevěné štíty domků prohlížely jen kradmo skulinami větví, každý sloup, každý kůl obtočen byl révou jako thyrsus bacchantky, každá skála ukrývala svou ohyzdnou, zbrázděnou líc za pěkný závoj břečtanový. A přece vás neunavovala ta věčná zeleň. Nepřáli jste si ani konce těch bukových lesů, jež ve východní části hor suramských po obou stranách údolí tu příkřeji, tam volněji stoupaly k zářivému blankytu nebes. Nebyl to již ovšem nádherný prales mingrelský s neproniknutelným podrostem, mizící téměř pod věncovím úponkovitých rostlin: ale přes to dívali jste se s rozkoší do tajemného

soumraku zelených jeho větví, jímž míhavě prohlížely volné bělavé jeho kmeny, na jasné jeho bystřiny, na krásné jeho květy a motýly. Tu a tam budil ve vás vyvrácený strom, zachycený v pádu větvemi sousedů, nebo svalený jako most nad temnou roklí představy pralesa a s vyšších strání pozdravovali vás staří milí známí z dalekého severa — zasmušilé stromy jehličnaté.

Nemohu mlčením pominouti dva kusy Evropy, které mně překvapily uprostřed hor suramských. Mezi stanicemi Kvirili a Bělogory spatřil jsem na dvou sousedních lesnatých pahorcích dva filigránské letohrádky evropské; od jednoho z nich táhla se stezka až na vrcholek kolmého, skalního výběžku, na němž se vznášel lehounký gloriet. Zahlédl jsem tam dvě dívčí postavy, s kloboučky a la champignon, s růžovými slunečníky. Pochybuji, že by si nejbohatší kněžna u nás vykouzliti mohla k milostnému snění tak vábný útulek, jak onen gloriet na skále, obrážející se ve vodách klidné Čcherimeli, s rozhledem do rajských krajin pohoří suramského. Druhý obrázek byl jiného rázu. Před stanicí Bežatubani vymýtěna jest tříhranná plocha uprostřed samého lesa, daleko od lidských obydlí; vkusné mřížoví ji ohražuje; v každém rohu vypíná se štíhlá jedle a uprostřed na nízkém rovu strmí krásný kamenný kříž, ověšený zvonky plazivých svlačců. Jen básnická mysl mohla si vyhledati takové místečko pro věčný odpočinek.

Obraz úplně rozdílný od předešlých, mnou shora vylíčených, naskytuje se oku na druhé straně hor suramských. Spatřujeme tam vypráhlou dolinu Kury, obstoupenou holými jednotvárnými skalami; ze-

leň scvrkla se tam na rozptýlené ostrůvky, postoupivši vládu krajiny barvám hnědé a žluté. Krajina tato vypadá místy jako spálená slunečním žárem.

Svah k městečku Suramu, ležícímu na úpatí soujmenných hor, jest velmi náhlý; silnice sklání se k němu úžasnými oklikami a železná dráha dosahuje nádraží jeho dalekou zatáčkou k jihu.

Suram spočívá ještě v dosti kyprém a malebném rámci. Široké údolí kolem něho pokryto jest hustě zeleným stromovím a vzděláno pilně v role, sady a vinohrady, jež táhnou se vysoko do strání okolních zelených vrchů. Za těmito bělají se hlavy dalekého alpstva. Městečko samo skládá se z četných přívětivých domků, na mnoze dřevěných a šindelem pokrytých. Ale největší okrasou jeho a celé krajiny jest malebný starý hrad, věnčící osamělou skalku uprostřed doliny — pravý klenot romantiky kavkazské. Skála tato jest pěkně okrouhlá, jakoby schválně kolem otesaná, a tlustá zubatá zeď, opínající jako královská parta široké její čelo, zdá se býti pouhým pokračováním jejím. Na severní straně vypíná se obšírná, mohutná věž.

Zvláštním kouzlem zřícenin kavkazských jest tajemná rouška, která obestírá minulost jejich. Dějiny prastaré křesťanské říše gruzínské leží před námi jako kniha, psaná tajným cizím písmem, v níž jsme rozluštili jen některá jména, některé kapitoly. Nesčíslné zříceniny po skalách shlížejí k tobě s výrazem tajemným, podivným, jako němí svědkové mnohých bouřlivých dějů. Nerozumíš výrazu tomu; tušíš jen, že by ti mnoho, přemnoho vypravovati mohly o půtkách a kvasech, o divokých i rozkoš-

ných výjevech prazvláštního života rytířského, jenž se tu samorostle vyvinul po způsobu středověkého rytířstva západního, pojav do sebe zároveň živly mohamedánského východu, zvláštní do nejmenších podrobností: do způsobu oděvu a zbraní, ponětí a mravů, jazyka a zpěvu. Jaké to široké pole romantické obraznosti!

Kdo mi objeví dějiny krásného hradu suramského? Marně probírám se obšírnými spisy o Kavkaze; musím vzíti za vděk poznámkou Maxe Thielmanna, že prý byl — v základech věži suramské zazděn jediný syn chudé vdovy, jehož smutné loučení s matkou prý zachovaly četné písně gruzínské. Chudá věru historie tak pěkného hradu!

Za Suramem béře na sebe již všechno jinakou tvářnost. Krajina většinou holá. Zmizely přívětivé dřevěné domky imeretinské, se špičatými střechami, se štíhlými sloupci, s poctivými čtyřmi stěnami, z nichž leda některá se opírala o peň mohutného stromu; místo nich spatřuješ ploskostřeché, kamenné „sakle" gruzínské, z nichž se podobají mnohé spíše podzemním brlohům nějaké zvěři, než obydlím lidským. Bývají totiž namnoze do svahu hory vyhloubány tak, že vyhlédá z ní pouze přední stěna a kus ploché střechy, spočívající na dřevěných sloupcích. Jeví se v ní raffinované spoření stavivem i pracovní silou. Střecha pokryta bývá zemí; o nějaké omítce neb jiné okrase ani řeči. Také lidé jsou zde jinací než před Suramem: lépe oblečení, ale již méně krásní.

Při západu slunce dojeli jsme před staroslavné gruzínské město Gori. Nad ním strmí na vysoké

holé skále zřícenina, mnohem rozsáhlejší a hrdější nežli hrad suramský: veliké zubaté zdi s řadami zubatých věží táhnou se po čele a po svahu jejím až dolů k samému úpatí. Jsou to rozvaliny vskutku velikolepé. Pod skalou tlupy saklí, činící množstvím svých sloupců na cizince zvláštní malebný dojem, dole u řeky řada evropských stavení, kostel, na němž se právě staví, ráz města i okolí pustý, pošmourný — na těchto několika rysech přestává prozatím můj denník.

Za stanicí Gori jeli jsme kolem holých, jednotvárných skal. A v tom, jakoby se byla kavkazská příroda za ně před námi cizinci zastyděla, ozdobila je překrásnou hrou barev, jakou se loučívá žhavé slunce jižní s těmito krajinami: zlaté, oranžové, růžové, fialové, hnědé stíny vystřídaly se po holých sklonech těchto hor a dávaly jim vzezření věru báječné.

Viděli jsme ještě pod jednou skalou tlupu bídných saklí, podobající se krtčí hromádce a pak — co to? Snad zalézají tito lidé do samých útrob země, snad vyklubují si příbytky v ňadrech skal jako dřevní Troglodyté?! Hle, tam vysoko v růžově ozářené skále černají se četné otvory, oknům a dveřím podobné, ba viděti něco jako z kamene vytesaný portál kostela, před ním rýsují se postavy lidí — však již zahaluje soumrak všechno. Tma rozestřela se náhle, jak v těchto končinách bývá, nad širou krajinou.

Letíme dále. Či byl onen zjev na skále pouhým přeludem obraznosti? Nikoli, bylo to starodávné město Uphlisciche se svými komnatkami,

síněmi a svatyněmi, úplně do kamene vytesanými, město ve skále, jedna z největších znamenitostí Kavkazu. Navštívil jsem ji později.

O půlnoci stanuli jsme v nádraží tifliském.

III. Procházky Tiflisem.

1.

(V nádraží tifliském. — »Mon Plaisir.« — Grand hôtel du Caucase. — Gruzínští sklepníci. — Vodař.)

U nádraží tifliského, které leží v nemalé vzdálenosti od města, očekávaly nás tři nebo čtyři omnibusy s nápisy hostinců a množství lehounkých, veřejných povozů, jež se těší v Tiflise vesměs názvu „faëtonů". Hemživý roj těchto povozů, „dugy" (dřevěné oblouky) rozklenuté nad hlavami dvoj- i trojspřeží, veselé souznění zvonců, zavěšených po jednom, po dvou i po třech pod každým z těchto oblouků, bradatí „izvoščíci" v objemných kaftanech, s nízkými, splesklými klobouky nebo čepicemi na spoustě hustých, drobně vlnitých, jakoby uměle napálených kudrn, pokřikující na sebe rusky i gruzínsky — vše to tvořilo uprostřed noci, při mdlé, fantastické záři nádražních svítilen velice živé a pro cizince nové intermezzo.

K radě svých dvou gruzínských soudruhů vstoupil jsem s nimi do omnibusu s pyšným nápisem „Grand hotel du Caucase".

Potom stal jsem se svědkem výjevu, který mi odhalil hned jeden vynikající rys v národní povaze Gruzínů. Neočekávejte nic obzvláštního: jednalo se pouze o složení našich zavazadel na střeše omnibusu. Ale tento o sobě nepatrný výkon nabyl pod rukama tří Gruzínů, zřízenců hotelu, nemalé zajímavosti: nad každým tlumokem odbývalo se totiž prudké, vášnivé rokování. Jeden radil to, druhý ono, jeden tahal tlumok sem, druhý tam, všichni křičeli, rozkládali rukama, vrtěli celým tělem, jevili na pohled zimničnou činnost — a přes to všechno zůstával tlumok na svém místě. Na štěstí pro nás spadl jeden kufr se střechy omnibusu a zasáhl okovaným rohem tak pádně čelisť jednoho z těch křiklounů, že s bolestným výkřikem na zem klesl. Zdvihli ho, svázali mu pohmožděnou dáseň a tak byl alespoň jeden z nich pro dnešek neškodným učiněn. Přes to minula ještě drahná doba, než se omnibus z nádraží vypravil.

Jízda do hostince trvala věčnost. Dvěma řadami naproti sobě, koleny a rameny těsně k sobě sraženi, ve tmě a dusném vedru, hleděli jsme toužebně vstříc blaženostem „velikého hotelu kavkazského". Časem pohlížel jsem ovšem zvědavě ven do noci, abych zachytil v přeletu nějaký rys z noční tvářnosti zvláštního toho města, proslaveného toho kaleidoskopu všech národních typů Zákavkazí.

Ale musím vyznati, že byl výtěžek mého pátrání velmi chudý. V paměti utkvěl mi toliko transparent, jehož veliké, růžové písmeny, jakoby volně v temném vzduchu planoucí, tvořily lákavý nápis „Mon plaisir". Později dověděl jsem se, že plane tento nápis každou noc nad branou jednoho před-

městského ráje, kde sedávají v besídkách z jasmínů a růží, při snivém šumu vodotrysků, při zvucích opojné hudby švarní ruští důstojníci a nejedna gruzínská krasavice s velikýma, černýma očima, jimiž probleskuje celý žár ohnivé její duše.

Konečně stanul omnibus na dvoře hotelu. Při skládání našich zavazadel opakoval se výjev z nádraží. Po pracném hledání našel jsem v hromadě sházených tlumoků svůj cestovní vak, k veliké radosti mé úplně neporušený.

Nyní tu stojím uprostřed dvora, s vakem v ruce, a čekám. Čekám bohužel marně, že si mne povšimne některý z těch četných garçonů, kteří se svíčkami v rukou ze všech úhlů rozsáhlého stavení se vyřítili a v zimničném chvatu, s křikem a hlukem po dvoře a chodbách semo tamo pobíhají. Musil jsem jednoho násilím zadržeti.

„Ah, nómer? — Charašos (dobře, pane)!“ zvolal úslužně.

„Zde jsou mé věci.“

„Charašos.“

A již je ten tam. Čekám — ohlížím se po dvoře. Vypadá jako dvůr nějakého konventu. Dole i nahoře táhnou se kolem do kola otevřené galerie s četnými sloupy. Všechno je mohutné, prostranné, vážné. Řady lvích hlav cení zuby nad římsami. Dokončuji obhlídku, čekám — pozbývám již trpělivosti — tu konečně vynořil se opět přede mnou zmizelý sklepník v průvodu dvou chlapů, z nichž každý mohl posloužiti malíři za model Simsona. Jeden naložil si na obrovské rámě můj skrovničký vak, druhý chopil se houně a plédu, a celá karavana vydala se na pochod.

Ale vyhledání „nómeru" podle mé chuti nebylo snadné. Přes všechny domluvy sklepníkovy nechtěl jsem přijmouti za báječnou cenu obrovský salón s předsíní v prvním patře.

„Nu, charašos," pravil konečně, „vyhledám vám lacinější."

Nevím, kolik pokojů bych byl takto prohlédnouti musil, než by byla cena mého noclehu na dostupnou výši sklesla, kdyby mi nebyl přispěl ku pomoci jeden z gruzínských přátel z vagonu. Požádal sklepníka, aby mi vyhledal pokoj za rubl denně.

Tak jsem mohl konečně skloniti hlavu svou, obtíženou tolika dojmy jediného dne, na podušku v železné posteli, opatřené mimo podušku tuto pouze matrací a dvěma prostěradly. Peřiny a vatované pokryvky jsou v zdejších hostincích neznámou věcí. Ale dlouho nemohl jsem ještě usnouti. Když jsem se rozhlížel po svém pokoji, zmocnil se mne jakýsi teskný pocit. To nebyl pokoj — byla to důstojná komnata rytířská! Člověka našince, jenž byl uvykl těsným krabicím, z nichž spořiví západní stavitelé své papírové domy slepují, obchází jakási posvátná hrůza, octne-li se pojednou v maličkosti své uprostřed ložnice rozměrů dávno nevídaných. Takové plýtvání prostorem a stavivem jeví se mu přímo hříchem. A stísňující dojem mé ložnice zvyšovala prázdnota její. Postel, stolek, slaměné sedadlo — z těchto tří předmětů, mizících téměř v obšírném prostoru, skládal se všechen její nábytek.

Mimochodem podotýkám, že se nacházel můj

pokoj při zemi a že měl skleněné dvéře bez záclon, s pokaženým zámkem, vedoucí přímo do dvora.

Dlouho ještě kouzlila mi obraznost před oči rozkošné kraje, jimiž mne byl parovůz za dne unášel, a pozdvihovala tajemný závoj noci s divů neznámého města, v jehož středu jsem odpočíval.

Probudil jsem se za bílého dne. Asi hodinu oddával jsem se potom bláhové naději, že si přijde sklepník pro mé boty a že opatří vodou mé umývadlo. Posléze došla mi trpělivost. Volání otevřenými dveřmi bylo marné. Musil jsem se obléci a následovati příkladu Mohamedova v záležitosti s horou. Dopadl jsem vzorného garçona na chodbě, nedaleko dveří mého pokoje, prohlížejícího v střepině zrcádka své havraní kudrny a sněhobílé zuby.

„Charašos," odpověděl flegmaticky k mým výčitkám.

Než mi boty vyleštil, prošla opět hodina. Musil jsem touhu svou po divech tifliských ukájeti prozatím na skrovném tom kousku města, který tvořil dvůr hotelu. A tam spatřil jsem pouze podomka v gruzínském oděvu s obvázaným, zamračeným obličejem — patrně oběť včerejší zimniční činnosti — a muže v modré haleně s okrouhlou, přiléhavou plstěnou čepicí na oholené hlavě, který přivážel vodu do hostince. A způsob, jakým to činil, byl vskutku originální. Dva černé kožené měchy, uprostřed sešité, visely s obou stran na chudých bocích jeho koně; dle tvaru dlouhých těchto měchů, nahoře širokých, dole súžených, mohlo se souditi, že byly prostě sešity se stažené kůže dvou koňských zadních noh. Mokrý vodař přivážel je nabubřelé vodou, pouštěl tuto, rozvázav dolejší je-

jich konec, do velikých hliněných „kuvšínů" a odvážel je splasklé nazpět k řece.

Konečně jsou mé boty vyleštěny. Mohu se vydati na první procházku Tiflisem.

2.

Evropský Tiflis. — Pivo v sifonech — Journal amusant. — Východní řemeslníci a prodavači. — Strakaté hemžení bazaru. — Ulice sirén.)

Vyšed z hotelu, octl jsem se na prostranném Erivanském náměstí, uprostřed něhož strmí rozsáhlá, pošmourná budova v kasárnickém poněkud slohu. Jest to karavanseraj, hostinný dvůr, obsahující nyní uvnitř pěkné zimní divadlo a v obvodu rozmanité krámy. Po levici otvírala se z náměstí vyhlídka na „Golovinský prospekt", tifliské Příkopy.

Co jsem viděl, připomínalo mi živě Oděssu. Dvou i třípatrové domy s balkony, úhledné krámy, před nimiž se rozestíraly nad chodníkem pruhované plátěné střechy, slušné dláždění, kandelabry, řada elegantních veřejných povozů — vše to činilo dojem města evropského. Ovšem ohlašoval se také Východ leckterou fantastickou podrobností domů i krámů, a mnohým podivným krojem, lišícím se příkře od vkusných uniforem ruských důstojníků a nádherných dámských toilet se všemi výstřednostmi pařížské módy.

Procházím se chvíli nejbližším tím okolím. Cizinec nalézá i zde mnohé zajímavé věci: ve výkladní skříni fotografa výběr velikookých Gruzí-

nek v malebném národním kroji, před krámem lahůdkářským mořské ryby nevídaných tvarů a barev, četné „pogreby“ (sklepy), kde se v příjemném podzemním chládku prodává kachetinské víno a černá odporná tekutina, kteráž slove „bavarskoje pivo“. Již návěštní tabulky a transparenty, kterými se prodej toho piva ohlašuje, naplňuje ctitele chmeloviny zlověstnou předtuchou: nepředstavují totiž ani láhev, ani pěnivou pintu, nýbrž — sifon, jehož tmavý obsah vytryskuje do vinné sklenky.

Zašel jsem do přízemní kavárny v „hotelu de France“. Byl jsem tu zcela v Evropě. Sklepník ve fraku přinesl mi s „kapucínskou“ čerstvý „Journal amusant“, ve kterém jsem se již před více než čtrnácti dny v pražské kavárně probíral. Přes to uvítal jsem Grevina radostně jako dobrého známého uprostřed daleké ciziny.

Z kavárny zamířil jsem na protější stranu náměstí k ústí temné uličky, kde jsem pozoroval zvláštní jakýs ruch. Sotva jsem několik kroků do uličky té učinil, octl jsem se v úplně jiném světě. Mžikem přešel jsem z Evropy do Asie.

Kráčím labyrintem těsných nepravidelných uliček, v nichž přilepen jest krámek na krámku, a jimiž proudí k nevypsání pestrý a čilý život. Brzy pozoruji, že má každé řemeslo svou zvláštní ulici nebo část ulice. V jedné visí s obou stran samé kožené pantofle s červenými svršky a vyhnutými zobáky; jiná jest celá ve zbrani, blyštíc se kinžaly, šavlemi, štíty a štíhlými puškami. Dlouhá řada krámků obsahuje výhradně hliněné nádoby, jiná pouze výrobky ze dřeva. Tu kráčíš uprostřed samých kožešin, tam mezi spoustami huňatých čepic. S ucpaným nosem

chvátáš ulicí řezníků, v níž se ti s obou stran na skobách, řetězech a hácích houpají nad hlavou rozličné cáry zvířecího masa, a se zlou bys se potázal, kdybys čich svůj uvolnil v uličce zelenin, nalézajících se namnoze v několikátém stupni hniloby. Volně oddychuješ zase v uličce zlatníků a stříbrníků, obdivuje se něžným výrobkům samorostlého jich umění. Jinde poutají tě rozmanité tvary všelikých hudebních nástrojů: tamburin a kytar i louten, o dvou, třech i více strunách, s okrouhlým i tříhranným spodkem. Udiven nahlížíš do řady jiných krámů; spatřuješ uvnitř válející se divná zvířata bez hlav, bez srsti, jedny ležící na boku, jiné nožkami do výše. Druhé pohlédnutí tě přesvědčuje, že jsou to měchy, ušité z celé kůže rozličných zvířat. Máš před sebou pověstné „burďuky", zastupující na Kavkaze místo vinných sudů. Jsou nabubřelé ohnivým vínem kachetinským, které se z nich vypouští způsobem neméně originálním — otevřeným koncem jedné nožky.

Ba, zvláštní jsou všechny ty výrobky asijského průmyslu, jež spatřuješ kolem! Vše až do nejhrubší lžíce a ze dřeva vyřezané dýmky liší se tvarem svým od výrobků evropských. Ohlédni se na př. jen v ulici pekařů: v učazených těch sklepeních do ulice otevřených, v jejichž pozadí se mihají fantastické postavy, spatřuješ pečivo, jež spíše upomíná na známý žert Enšpiglův, než na naše bochníky chleba, rohlíky a housky.

Stejně zajímaví, jako to zboží, jsou prodavači jeho — nejen tvářností a krojem, nýbrž i konáním svým. Jedni sedí na bobku flegmaticky ve svých krámech, podobajících se besídkám z červených

pantoflí, kinžalů neb jiného zboží; jiní vybíhají před krámy, oslovují kolemjdoucí a chválí v rozmanitých jazycích své výrobky. Vlastně žijí prodavači tito na ulici. Krámky jejich jsou valnou většinou zcela otevřené, tak že obecenstvo každé hnutí obyvatelů jejich pozorovati může. Tito nemají ostatně před ním žádných tajností. Perský kuchař otáčí se vážně ve své učazené pouliční kuchyni, snímá dřevěnou lžicí mastnotu se skopové polévky, zabaluje špinavými prsty kousky masa do jakéhos černého lívance a namáčí pak svůdné tyto závitky do kotlíku s rozpuštěným omastkem, tak že mlsné obecenstvo přípravu těchto pochoutek od samého začátku kontrolovati může. Jinde činí mistr obuvník s oholenou hlavou, s velikými okuláry na nose, obecenstvo svědkem tělesného trestu, jemuž vřeštícího svého učně podrobuje, a vedle oddává se polonahý pekař na své peci uprostřed hluku a šumu bazaru sladkému spánku.

Obraťme se nyní k životu vířícímu v těch těsných uličkách, plných prachu, s úzkými děravými chodníčky jako břehy po obou stranách. Hemží se tu strakatina všech národností Kavkazu a snad polovice Asie. Tu kráčí vážně vyčouhlý Peršan ve špičatých žlutých pantoflích, v modré, po kotníky sahající haleně, s vysokou čepicí z černé kudrnaté kožešiny na oholené hlavě, jíž ponecháno za ozdobu toliko po černé kučeře nad každým uchem; tam vyšlapuje si pádně na plnou nohu divoký Tatar s rudým vousem, v pestrém oděvu a jeřebaté beraní čapce; onde plíží se zchytralý Armén v placaté čepici a dlouhém černém kabátě se svislými rukávy: za ním pachtí se pod úžasným břemenem

imeretinský „muša“ (nosič), se čtyřhranným kouskem látky na hlavě, kterýž uvázán je stužkou nebo motouzem pod bradou a z pod něhož se valí na všechny strany bohatá spousta krásných havraních kadeří; jinde stojí divoká postava s burkou a štíhlou puškou na zádech, vyhlédajíc plaše dlouhými zrzavými čupřinami huňaté čapky, která se ježí jako komická ryšavá paruka kolem ostříhané hlavy — bůh ví, z které úžlabiny hor kavkazkých sem zavítal ten divoch! Jsou tu Gruzíni, Čečenci, Tuvšíni, Lezginci, Kurdové, Turci, Arabové — kdož sečte všechny kaménky té živé mosaiky! Stojíš v tesknem pocitu osamělosti uprostřed nich ohlížeje se marně kolem do kola po evropské tváři.

Stojíš tu omámen puchem, hlukem a hemživým ruchem lidí. Jedni chvátají sem, druzí tam; jedni sedí, druzí stojí; místy sbírá se to vířivé množství v pestré tlupy a chumáče. Tu stoupá davem osel, obtížený koši dřevěného uhlí neb otýpkami dříví; tam pohání „tuluchči“ (vodař) holí a křikem svého koně; jinde skřípají obrovská dřevěná kolesa „arby“. Ti se smlouvají; oni se hašteří; jeden proklíná, druhý se směje, třetí zpívá. V některém výklenku schoulen sedí kmet slepec a břinká na třístrunné loutně; vedle utvořil se kruh diváků kolem dvou Gruzínů, tančících lezginku. A všechen ten hovor v rozmanitých jazycích, všechny ty hlasy a zvuky slívají se v omamující zmatený šum, z něhož vyniká časem táhlé „chabardá“ (pozor!), jímž klestí si cestu obtížený „muša“, nebo pronikavé „fifififí“ a „papapapá“, jímž naznačuje některý prodavač obzvláštní dobrotu svého zboží.

Nesen tímto šumným proudem octl jsem se

na tříhranném náměstí, obstoupeném starými pošmournými domy, s nápadným nedostatkem oken, ale s velikým nadbytkem podivných balkonů a pavlačí. Všechno na těch domech bylo učazené, špinavé, zaprášené, vyviklané, červotočivé. Na těsném prostoru toho náměstí dosahovaly zmatek a vřava asijského tržiště svého vrcholu. Kolem hromad všelikého haraburdí, kolem syčících a kouřících pánví a kotlíků hemží se zmotaný chaos rozličných postav, odstínů pleti, krojů a jazyků. S tlumem lidstva smícháni jsou osli, koně, mezci, ovce, kozy, bůvoli. Ba, i řada velbloudů vypíná se z něho, cinkajíc zvonci, zavěšenými na štíhlém jejich krku, a pohlížejíc s vysoka z pod červené náčelní třásně do okolní vřavy. O tu směs lidí a zvířat opírá se žhavé slunce Asie celou silou svou. Vzduch téměř hoří vedrem; výpary té živé masy, zvířecích koží, škvařené skopoviny, hnijících odpadků zeleniny a jiných věcí tvoří omamující potpourri zápachů; k tomu zimniční ruch, hovor, křik, smích, zpěv, hlasy zvířectva, skřipot kol, cinkání zvonců — pospícháš, abys se vypletl z gordického toho uzlu.

Hle, tam do vrchu vede tišší, odlehlejší ulička. Oddechl jsem si z hluboka, dostihnuv jí. Stoupám vzhůru. Na prvním prahu sedí malebná trojice ženštin; mají omalované tváře a obočí, a pestré jejich šaty odhalují téměř více, než zastírají. Asijská uzavřenost a plachost, zdá se, že jest jim cizí: smějí se svůdně, vztahují bílé ruce s lesklými náramky. Chvátám kolem. Však s druhého prahu vyskočila se zvučným smíchem prostovlasá děva, ověšená blyštivými cetkami. Hledím dále do ulice — jaká perspektiva! Všechny prahy po pravici i po levici oži-

vují se podobnými sirénami... Ah, každé řemeslo má tu skutečně svou ulici!

Vracím se spěšně do hluku bazaru.

3.

(Pohled na Tiflis s ptačí perspektivy.)

Zrak můj, unavený hemživou strakatinou bazaru, obrátil se vzhůru. A tam odtud, přes ploché střechy arménských a tatarských domků, shlížely ke mně vážně a slavně zříceniny prastaré pevnosti. Mohutné tyto rozvaliny tvoří velikolepé romantické pozadí Tiflisu, pokrývajíce svými hradbami, okrouhlými a čtyřhrannými věžemi celý táhlý hřbet nahé, žlutohnědé skály.

Tyto rozvaliny zvaly mne výmluvně, abych vystoupil z puchu a mravenčího hemžení těsných uliček do čistého, volného jejich vzduchu, do slavné jejich samoty, abych se prošel mezi němými těmi svědky tajemné minulosti a s některého výstupku zdí jejich popatřil na kavkazský ten Babel, v jehož vnitřní život jsem byl zběžně nahlédl.

Vypletl jsem se z uliček arménského bazaru a Meidonu, jež tvoří čistě asijskou část města, a prošed několik ulic pěkné evropské části, zvané Sololaki, octl jsem se na úpatí skály. Dosti pohodlnou stezkou vystoupil jsem ke zříceninám.

Když jsem usedl na zvětralou zeď, abych si odpočinul, rozvinul se pode mnou překvapující obraz. Celý Tiflis ležel u mých nohou.

Poloha města není pěkná. Rozprostírá se po obou březích Kury uprostřed holých skal, jakoby na dně obrovského kamenného kotle s nerovným, vylámaným okrajem. Okolí Tiflisu jest poušť, ba horší než poušť: jest to až na skálu vypálená dolina, obstoupená úplně holými, kostrbatými, hnědými výšinami, od nichž by se oko zoufale odvrátilo, kdyby je poněkud netěšily rozmanitostí a fantastičností svých obrysů.

Ale město samo poskytuje velice pestrý a cizince zvláštností svou překvapující obraz. Rozhlédněme se po něm.

Hle, přímo pode mnou téměř až k samým rozvalinám, vystupuje tlupa kamenných tatarských domků, lišících se jen chudými svými obrysy, nikoli barvou, od holé, sluncem do bělava rozpálené skály. Ploché, čtyřhranné jejich střechy tlačí se v nepořádku k sobě; některé jsou tak blízko pode mnou, že bych na ně bez úrazu skočiti mohl. Na nich dovádějí bezstarostně opálené, polonahé děti: slyším zřetelně veselý jejich křik a smích a stopuju s obdivem ještěrčí jejich pohyby. Však brzy objevily mne jako nepovolaného svědka a zmizely plaše pod střechou jako ještěrky pod kamením. Na jednom dvorku ukázala se ženština v modré haleně a širokých, červeně květovaných kalhotách; však i ta mne brzy zpozorovala a skryla v domku své skrovné půvaby. Pak vyběhl ještě na střechu pes a štěkal na mne s plnou zlobou polodivých kavkazských psů; konečně ztratil se i ten a pode mnou zůstala jen tlačenice pustých, sluncem rozžhavených čtverců kamenných, jež nejevily žádnou

*

známkou, že tvoří stropy nad hlavami četných rodin tatarských.

Zrak můj svezl se po nich k živější části města a roztěkal se volně nad spoustou střech, vyplňujících širou kotlinu. Nelze rozeznati ulic a náměstí: domy vysoké i nízké, s plochými i šikmými střechami srážejí se v jedinou různotvárnou spoustu, z níž především do oka bijí nesčíslné sloupce přečetných pavlačí. Různobarevné tyto sloupce, vždy ve dvou, ve třech řadách nad sebou se táhnoucí tvoří vynikající zvláštnost ve tvářnosti Tiflisu. Na každém téměř domě spatřuješ masivní balkon nebo lehounkou pavlač, s řadami štíhlých sloupců před každým patrem. Obzvláště milý jest pohled na výběžky města, plížící se vzhůru do úžlabin okolních skal: stupňovitě nad sebou vznášejí se tam lehounká ta sloupořadí a rozmanité jejich barvy zvyšují malebnost takového skupení.

Nad mořem střech vypínají se četné věže arménských a gruzínských kostelů. Tyto věže jsou mnohohranné a jejich střechy podobají se vesměs vysokému, špinavému kuželi, kolem dokola v uzounké tříhrany připloštělému. Ale za to liší se barvitostí svou: jsou zelené, černé, bílé, sivé, stříbrné — a množství těchto různobarvých kuželů s planoucími na slunci kříži přidává městu velmi nádherný a neobyčejný ráz. Uprostřed těchto hrdých věží s jasným znamením kříže vynáší také skromná jedna mešita svůj stříbrný půlměsíc. Nalézá se v asijské části na břehu Kury a nahražuje ozdobností nedostatek důstojných rozměrů. Vypadá jako něžný modelek, jako barvitá hračka. Štíhlounký její minaret pomalován jest bílými, modrými a žlu-

tými čtverci a také filigránská jeho baňka jest bíle a modře kostkována. A celá ta hříčka leskne se jako čerstvě olakovaná. Konečně ještě poutají naši pozornost střechy koupelí, podobající se pěkně okrouhlým hliněným báním; někde nahromaděna jest celá kupa takových polokoulí.

Takový jest v hlavních rysech obraz Tiflisu. Po této straně Kury prostírá se nejblíže pod námi labyrint arménského bazaru a Meidonu — asijská část města — dále pak na sever kolem nového karavanseraje část evropská, Sololaki. Nad touto rozpíná se holá, malebná výšina, na jejíchž prsou, vysoko nad městem, přilepen jest kostelíček sv. Davida, tmavější poněkud barvitostí svou jen slabě se odstiňující od šeré skály. Nejzáze na sever leží předměstí Vera.

Na protějším břehu Kury, jejž přepínají tři úzké mosty, leží nejdále na severu krásný zelený sad, tak zvaný Muštaid, dále pak na jih řadou: německá osada Nový Tiflis, předměstí Kuki, Avlabar — tifliský Vyšehrad, strmící naproti arménskému bazaru a Meidonu na zvýšeném skalnatém břehu — a předměstí Naftluk.

Obyvatelstvo Tiflisu čítá přes 70.000 duší. Nejhojněji zastoupeni jsou v něm Arméni a Gruzíni; vedle těchto žijí zde Evropané všelikých národností — valnou většinou ovšem Rusové, — Peršané, Tataři a směs rozmanitých jiných plemen Východu.

4.

(Založení Tiflisu. — Bagratidové. — Veliká Thamara.)

Původní gruzínské jméno Tiflisu jest Tbilisi, jež se významem svým shoduje úplně s naším Teplice (gruz. „tbili" = teplý). Tiflis proslaven je totiž daleko široko svými horkými sirnatými prameny, jejichž zázračně osvěžující účinek z vlastní zkušenosti každému cestovateli odporučiti mohu.

Zdá se, že byly tyto prameny první pobídkou k založení města. Nejstarší jeho část nalézá se právě tam, kde skupeny jsou nízké, kamenné domky lázní, jichž střechy se vyznačují jednou nebo několika polovypuklými báněmi, podobnými velikým hliněným záklopkám. Zde založil r. 469 po Kr. gruzínský panovník Vachtang Gurgaslan město pod záštitou mohutné pevnosti, kterou byl nad ním na holé, kostrbaté skále vystavěl, či lépe řečeno, rozšířil. Neboť již o století dříve zbudovali tu odvěcí nepřátelé Gruzínů, Peršané, při jednom nájezdu svém tvrz, již zpupně nazvali „trůnem šachovým".

Ubohý „trůn!" Bouře věku rozbily jej, rozbily i přistavený hrad gruzínských králů, zanechavše jen malebnou spoustu trosek, v nichž nalézáš jen chatrné stopy těsných komnatek, maleb na stěně, kupy barvitých střepů a lidských kostí. A kde zbyl na kamení kus omítky, pokryt jest celý ruskými a jinými jmény. — Kyselaka jsem mezi nimi ovšem nenašel.

Málo kdo z cizích navštěvovatelů rozumí asi němé, smutné řeči těchto zřícenin. Vždyť zná zá-

pad posud sotva dle jména vzdálené tyto národy, rozeznává s těží jednotlivé kameny té ethnologické mosaiky na Kavkaze a pod ním.

Teskno je cizinci, sedícímu v mlčelivých těchto zříceninách nad Tiflisem, a smutně hledí k němu z dola. z kamenného chaosu domků věž prastarého chrámu sionského, velebného pamětníka založení Tiflisu. Vystavěn zde v slohu byzantinském a hojně ozdoben pečlivou, ale sprostnou prací kamenníků gruzínských. V něm chová se také kříž z vinného kmene, jímž sv. Nina ve 4. století po Kr. Gruzíny prý obrátila na víru křesťanskou. V novější době obnoven a vyzdoben byl chrám tento z peněz ruských a v něm odpočívá tělo slavného Cicianova, vlastního podmanitele Zákavkazí.

Chrám sionský a ty zříceniny na skále tvoří zbytky starého, volného, gruzínského Tiflisu.

Dějiny Gruzie odpočívají posud jako zaklety v starých zaprášených kronikách domácích, psaných zvláštním písmem gruzínským, starším „chucuri", nebo novějším „mcchedruli". Jest to písmo úhledné a ozdobné, jehož krasopiscové gruzínští užívali — jakož jsem ze starých rukopisů u tifliských antikvářů na vlastní oči shledal — s nemenší umělostí, než mnichové středověcí písma latinského a gotického; ba některé přeuměle splétané, zlatem a stříbrem vyšperkované iniciálky ve starých zpěvnících gruzínských vzbuzují přímo obdiv.

A přece — který učenec západní přiučí se písmu tomu, který podnikne mnohem ještě nesnadnější úkol: osvojiti si jazyk gruzínský s jeho chrčivými hláskami, s jeho nevýslovnými skupinami souhlásek, s jeho divným ohýbáním slov, aby vypro-

stil historii gruzínskou z vězení plesnivých desk a rezavých spon? Co jest nám po dějinách toho dalekého cizího národa, jehož osudy nikdy s osudy našimi spleteny nebyly, jenž dohrál již samostatnou svou roli na jevišti světa?!

Avšak nutno přece, abych osvětlil před vámi několika paprsky minulost národa tohoto, do jehož středu vás uvádím.

Hlavní skupinu zákavkazského obyvatelstva tvoří plémě karthvelské, druhdy na západě iverským zvané. K plemeni tomuto patří několik příbuzných národů: Gurijci a Mingrelové při Černém moři, dále na východ Imeretinové a nejzáze Gruzíni. Mimo to počítají se k němu též Lázové v turecké Malé Asii a někteří horští národkové Kavkazu, jako: Svaneti, Chevsuři, Pšavové a Tuvšíni. Všichni kmenové karthvelští přiznávají se z dávna k východní církvi křesťanské a užívají při bohoslužbě církevního jazyka gruzínského.

Čelným národem této skupiny, čítající as milion duší, jsou Gruzíni. Jim podařilo se několikrát spojiti pod žezlem svých panovníků z rodu Bagratidů — kteří si přičítali původ židovský, a v bohatý svůj rodokmen vřadili samého Krista — všechny národy karthvelské.

V nekonečné řadě těchto králů září jedna postava tak mocně, že mizí všechny ostatní v oslňujícím jejím lesku. Sedm století neoslabilo v mysli národa kouzlo čarovného jejího zjevu. V ní shrnuta jest všechna zašlá sláva, všechno štěstí Gruzie. Jest to královna Thamara. Při pouhém zvuku toho jména zajiskří se pýchou oko nejsprostšího

Gruzína a památka na ni žíti bude ještě dlouho v každém srdci karthvelském.

O Thamaře zmíniti se musí každý cestovatel na Kavkaze, neboť s jménem tímto setkává se při každém kroku. O Thamaře zpívá syn Kachecie při rohu ohnivého svého vína i chudý Imeretin ve své dřevěné chatě pod platanem; písní o ní krátí si noční jízdu junák kartalínský, břinkaje v struny primitivní loutny, zavěšené na jeho pleci, a chvalozpěvy o ní skládá divoký Svanet, převysoko v horách, pod ledovci a sněžnými kužely kavkazských Alp.

A jaký div! Vždyť spojila veliká tato žena pod žezlem svým všechny národy od Černého až k Chvalinskému moři, uvedla v poplatnost Čerkesy, Osetiny a jiné kmeny horské a naplnila úctou a bázní před jménem gruzínským zpupné sousedy, nevyjímajc ni perského šacha, ni tureckého sultána, ni císaře byzantinského.

Avšak nejen glorie vítězné slávy, nýbrž i sama osobnost královny Thamary zachovává nadšenou pověst o ní v národě gruzínském. Karthvel honosí se sličností svých žen — Thamara byla nejkrásnější z nich. Ba, byla prý nejspanilejší ze všech královen na světě.

Tato chvála může býti pravdiva. Nelze sobě věru nad Gruzínku představiti typ ženský, jemuž by lépe slušel vínek panovničí. Každá má do sebe cosi královského — pozorujte jen majestátný ten vrůst, podlouhlý, ušlechtilý obličej rázu poněkud mramorově ztrnulého, s bezúhonnou světlou pletí, ty veliké hrdé černé oči s tenounkým černým, směle načrtnutým obočím, k tomu tu širokou zlatou če-

lenku na bílém čele a tu zálibu v hedbávných šustících šatech a náramcích a blýštivých ozdobách!

Praví se, že nosila již Thamara nynější národní kroj Gruzínek a každá Karthvelka lichotí si, že je i tváří podobna slavné královně. Dost možná; neboť krásné Gruzínky mají jednu vadu: jsouť až k jednotvárnosti sobě podobny.

Při sličnosti carice Thamary nelze se tomu diviti, že měla za vlády její láska vynikající úkol v dějinách gruzínských; množství králů a princů, mezi nimi Bohemund antiošský a sultán Nurredin, bažilo po ruce její a válčilo prý o ni mezi sebou i s vojsky gruzínskými. Thamara zamítnuvši všechny ty mocné nápadníky, zvolila si za choť jednoho knížete osetinského.

V krásném těle jejím sídlila ušlechtilá duše. Letopisy vychvalují její moudrost, štědrotu, vlídnost, a především zbožnost, o kteréžto svědčí přečetné rozvaliny chrámů od ní založených.

Ale přese všechnu zbožnost milovala Thamara též světské rozkoše. U Achalciku dala si vytesati do kolmé skály 365 pokojů a tam v libém chládku podzemním lilo se víno proudem ze zlatých nádob, vířily po kobercích bílé nožky tančících Gruzínek, a tam sedal u nohou spanilé královny slavný Rustaveli, největší básník gruzínský, zpívaje ke zvukům loutny své nekonečně dlouhé zpěvy.

Kam se podělo všechno toto! U Achalciku vyhlížejí nyní smutně ze skály otvory prázdných jeskyň a obraz Thamary v životní velikosti na stěně skalního chrámu, uprostřed nich vytesaného, bledne již a opadává.

Ale v srdci národa gruzínského zářiti bude obraz její ještě drahné doby.

V ní dosáhla Gruzie vrcholu své slávy a moci; po smrti její klesala hloub a hloub, až se stala pouhým míčem v ruce svých nepřátel. Celé dějiny Gruzie po Thamaře až do příchodu Rusů možno pominouti mlčením.

5.

(Aga-Mohamet-chan a soudný den Tiflisu. — Odkaz posledního krále gruzínského. — Rusové v Gruzii. — Cicianov. — Vyvezeni královen Marie a Darje na Rus. — Voroncov.)

Rusové našli říši Bagratidů bolestně skonávající a Tiflis v rozvalinách. Ještě nebyli se národové karthvelští vzpamatovali z hrůzy, jíž naplnil celé Zákavkazí Aga-Mohamet-chan, nejukrutnější z šachů perských.

Současníci zachovali nám zajímavý obraz tohoto člověka, jímž straší podnes své děti matky gruzínské. Aga-Mohamet-chan vypadal z dálky jako malý hoch a z blízka jako scrklá, ohyzdná stařena. Byl postavy nizounké a v jeho žlutý, svraštělý, bezvousý obličej vtiskla hluboko odporné znaky své oblíbená na východě operace, jíž podroben byl v útlém věku svém z rozkazu svého předchůdce Nadir-šacha. Hluboko vpadlé oči jeho rděly se jako v krvavé záplavě, kolem tenkých, stažených jeho rtů zkameněl úšklebek opovržení a tyto rty otvíraly se jen k ortelům smrti, k výbuchům horoucí nenávisti, jíž naplněn byl k celému člověčenstvu.

Zdálo se, že nalézá strašlivý tento kleštěnec jedinou rozkoš v tom, může-li v odvetu za otrávený svůj život ničiti štěstí ostatních. Zmocniv se trůnu perského, zavraždil Nadir-šacha, původce svého neštěstí, a kázal mrtvolu jeho zakopati v chodbě, vedoucí k serajlu, aby mohl každý den šlapati nohama prokletý jeho prach. Záhy pak vyřítil se s vojskem svým do zemí sousedních, znamenaje svou dráhu mrtvolami a spáleništi.

Tato nestvůra objevila se roku 1795 před branami Tiflisu. Gruzíni, zmalátnělí ustavičnými nájezdy nepřátel a vnitřními spory, ucouvli z města, na něž se vrhl krvežíznivý Aga-Mohamet-chan jako tygr na bezbrannou kořist. Byl prohlásil, že ukáže Tiflisanům obraz soudného dne. A splnil své slovo. Osobně podněcoval umdlévající již vojíny, kteří plných šest dnů vraždili a vilnili, bořili a pálili v nešťastném městě. Tiflis zničen téměř do samých základů. Drahný ještě čas po odchodu Peršanů představoval kouřící se spáleniště, jímž plížili se jako stínové Gruzíni, hledající své drahé v hromadách mrtvol, nakupených mezi ssutinami.

Ostatní Gruzii nevedlo se lépe. Obyvatelstvo její ztenčilo se na polovici; ostatek byl povražděn, do zajetí odveden, neb spasil se útěkem z vlasti.

Vysoko na severu Gruzie, v temné celi ananurského kláštera, oděn jedinou ovčí koží, seděl vzdychaje zlomený stařec. Byl to předposlední král gruzínský Heraklius II. V jeho šedivé, neštěstím a hanbou skloněné hlavě zbyla jediná myšlenka: hledati pomoci a záštity tam za horami na severu, u mocných souvěrců, u bílého orla slovanského,

jehož mohutná křídla již již se rozpínala k letu přes ledové štíty Kavkazu.

Již drahnou dobu před tím byli obraceli Karthvelové v každé tísni zraky k mocnému křesťanskému sousedu. Nástupce Heraklia II., neduživý Jiří XIII., podrobil se vrchní moci ruského cara, ba na smrtelném loži, zoufaje nad bídným stavem své říše, rozmrzen věčnými intrikami četné královské rodiny a nevida snad jiné spásy pro slabou Gruzii, odkázal „celý svůj národ na věčné časy ruskému hosudaru, v poddanstvo vysoce slavné říše všerossijské".

Zvláštní to zajisté závěť, jíž odkazuje umírající král z prastaré rodiny panovnické, vládnuvší déle než půl druhého tisíciletí, říši svou bez jakékoli výhrady pro své dítky a četné příbuzné cizímu vladaři.

Car Alexandr přijal odkaz posledního krále gruzínského. Dne 12. září 1801 vydán manifest, jímž přivtělena byla Gruzie navždy k říši ruské.

Národ gruzínský, tolik století týraný sousedy i vlastními panovníky, přijal tuto změnu klidně, ba dle mnohých současných zpráv radostně. Ne tak četné potomstvo a příbuzenstvo posledních dvou králů, kteréž nesouhlasilo nikterak se závětí Jiřího, aniž hodlalo vzdáti se mlčky dědictví, chovaného v rodině Bagratidů tolik století. Zejména obě vdovy po Herakliovi a Jiřím, královny Darja a Marie, napínaly všechny síly své, aby dosáhly opět ztraceného trůnu: podněcovaly syny své, bouřily národ a hledaly pomoci u nepřátel Ruska za hranicemi. Snad by se byly zcela jinak utvářily dějiny

Gruzie, kdyby byly obě tyto ženy vyměnily role se svými manžely.

Ale Rusko zdrtilo brzy poslední tento odpor železnou rukou — Pavla Dimitrijeviče Cicianova. Generál tento byl původem Gruzín a těsně spříbuzněn s panovnickou rodinou Bagratidů; však narozen a vychován byv na Rusi, stal se Rusem a horlivým sluhou carovým. Prvním úkolem, který mu car při jmenování jeho náčelníkem Kavkazu vytkl, bylo odstranění nespokojených členů královské rodiny, zejména královny Darje, z Gruzie.

Cicianov přistoupil bez meškání k provedení toho úkolu. Nejprve vystěhoval z Gruzie syna Herakliova Vachtanga a syna Jiřího Davida. Ale hůře vedlo se mu s oběma královskými vdovami. Královna Marie bránila se jako lvice, přepadená lovci v doupěti svém; krev veliké Thamary vzkypěla v ní plamenným žárem a hrdost i odhodlanost ženy gruzínské objevily se v ní v plném hrdinném lesku.

Položím tuto dle vylíčení očitého svědka tragický výjev, který se udál před vyvedením Marie do Ruska.

Jednou z rána objevil se v paláci královny Marie v Tiflise generál Lazarev a vzdáliv z něho všechno dvořanstvo, vešel v průvodu několika důstojníků do její komnaty. Našel tam královnu ve společnosti jejích dětí, královice Žibraila a princezny Thamary. Přijala ho královsky hrdě a chladně. Když jí oznámil, že bude z rozkazu carova vyvezena na Rus, odpověděla pevně, že palác svůj neopustí. Lazarev vyšel potom z komnaty, aby učinil další opatření. Než sotva že po odchodu jeho

důstojník Surokov ke královně přistoupil, aby ji k odjezdu přemluvil, vytrhli Žibrail a Thamara ukryté za ňadry kinžaly a vrhli se na něho i na ostatní důstojníky. Generál Lazarev, uslyšev lomoz v komnatě, vrátil se spěšně a přistoupiv k Marii, sedící na posteli, požádal ji, aby přivolala k sobě dítky a přiměla je k odložení zbraní. Místo odpovědi vytasila Marie rychlostí blesku kinžal, uschovaný pod rouchem, a vrazila jej do levého boku generálova s takovou prudkostí a silou, že tento učiniv několik kroků, beze slova mrtev k zemi klesl.

Zpráva o tom rozšířila se mžikem po městě. Komnata naplnila se brzy ruskými důstojníky a domácí šlechtou. Marně domlouval kníže Orbeliani královně, aby se vzdala marného odporu a složila zbraň; Marie stála tu mlčky s krvavou dýkou v ruce, hotova brániti volnost svou do posledního dechu. Tu zavinul konečně náčelník policie Surgunov ruku svou do tlusté „papachy" (vysoké huňaté čepice) a vyrval jí nebezpečný kinžal. Princezna Thamara připlíživši se k němu jako hádě, bodla po něm dýkou, ale Surgunov se uhnul, a zbraň poranila Marii v prsa. Královna vyrvala z rukou dceřiných kinžal, obmýšlejíc samovraždu, ale pořezala si jen ruce a byla mžikem odzbrojena. Pak odzbrojen také královic Žibrail a všichni převezeni jsou do vnitra Rusi. Později následovala za nimi královna vdova Darja. Marně zapřísahala se ve psaních k Cicianovu „při strašném jménu božím, že jest napolo již mrtvolou, že výše pasu cítí ještě hotovost a duši v sobě, ale níže pasu že jest tělo její pozbaveno vší síly životní" — nic naplat!

Byla odvezena za Marií a obě trávily ostatek dnů svých v Moskvě.

Cicianov, upevniv ruské panství v Gruzii a podrobiv jemu slavnými vojenskými podniky téměř celé nynější Zákavkazí, zavražděn byl roku 1806 při schůzce s bakinským chánem. Vrahové poslali hlavu jeho vítězoslavně darem šachu perskému a tělo jeho leželo dlouho zakopáno u vrat pevnosti bakinské, až pak za šest let převezeno jest u veliké slávě do Tiflisu a pohřbeno v sionském chrámě.

Pod vládou Rusů začal nový Tiflis zvolna povstávati ze zřícenin starého. Ještě roku 1816, kdy byl Jermolov jmenován vrchním velitelem na Kavkaze, skládal se Tiflis pouze z dvou karavanserajů a tlupy bídných saklí. Největších zásluh o rozvoj tohoto města získal si kníže Voroncov. Od roku 1844, kdy ustanoven byl osvícený tento muž náměstníkem Kavkazu, vzrůstal Tiflis měrou netušenou. Za něho založeny zde rozličné vyučovací ústavy, ruské divadlo, veřejná knihovna, observatorium a jiné výstavné budovy.

Tiflis prokázal se vděčným svému dobrodinci. Nejkrásnější most přes Kuru nazván jménem jeho a hned za mostem, v předměstí Kuki, vypíná se na malém náměstí pěkný pomník knížete Voroncova.

6.

(Městský sad. — Peršané, Arméni a Gruzíni.)

Každé větší, ruským živlem poněkud nasáklé město kavkazské honosí se zařízením, jež při vět-

šině našich českých měst bezpochyby po mnohá ještě léta zbožným přáním zůstane: chová totiž ve středu svém krásný, prostranný sad, kterýž pod pečlivou rukou zahradníků anebo spíše pod vlažným, jarým dechem jižního klimatu rozkvétá v bohatosti a nádheře u nás málo vídané. Takový městský sad bývá jaksi stinnou, zelenou oasou uprostřed zpráhlé, kamenné pouště města, jaksi místem ochlazení po té horké lázni vzduchové, již připravuje slunce asijské v puchu, prachu a šumu těsných uliček a bazarů. Zde snívá, prochází se, štěbetá a koketuje v dobách oddechu obecenstvo všelikých národností, naslouchajíc zvukům vojenské hudby, kterouž zde otcovská vláda ruská v určité hodiny a dni týdnu zdarma napájí uši svých poddaných.

Tiflis má vedle rozličných zahrad restauračních tři velmi pěkné veřejné sady: na jednom cípu, na úpatí a po zadním svahu skály s rozvalinami hradu gruzínských králů a perské pevnosti t. zv. botanický sad, na druhém cípu za Novým Tiflisem t. zv. Muštaid a v samém srdci města vlastní sad městský.

Tento poslední jest velmi mladý. Založen byl teprve r. 1869 za knížete Barjatinského na místech, kde se nalézal před tím t. zv. hippodrom, zasvěcený hrám a zábavám asijského obyvatelstva. Ale nikdo by mu nehádal skrovničké to stáří.

Kráčíš-li v létě dlouhým golovinským prospektem, můžeš se živě vmysliti v utrpení sv. Vavřince. Podešvemi pálí tě řeřavé dláždění a vzduch vane ti v upocené čelo a tváře dechem ohnivé peci.

Bezděky zastavíš se přede dvorcem kavkazského náměstníka, vynikajícím spíše vkusnou stavbou, než mohutností rozměrů, a vrhneš závistivý pohled na tmavé, zádumčivé cypřiše, tlačící se za železným mřížovím. A přece zdá se, že i ty zaprášené a pocuchané cypřiše uklánějí beznadějně své jehlancovité vrcholky v pekelném vedru.

Avšak ohlédni se na druhou stranu ulice: tam kyne spása! Nenech se odstrašiti jícnem děla, jenž ti tam za železnými mřížemi zívá vstříc. Dělu tomuto přidělen jest úkol velmi nevinný: ovšem rachotí z něho každý den o polednách hřímavá rána, ale ta jest pro Tiflisany pouhým pokynutím, aby postrčili vrtkavou ručičku svých hodinek přímo na dvanáctou. Sestoupiv po několika kamenných schodech oddychuješ si v stínu městského sadu, při pleskotu vodotrysků a vodojemů, jejichž pouhý zvuk má do sebe cosi chladivého, osvěžujícího.

Usedáš na vkusné, železné sedadlo a nejsi-li botanikem, mrzíš se, že nemůžeš pro vděčnou památku zapsati do denníku jméno toho krásného, košatého stromu, sklánějícího nad tebou skvostné, třepetavé vějíře svého zpeřeného listí a parfumujícího okolní vzduch ušlechtilou vůní svých bělorůžových, pronikavě zářících květů.

Brzy dostavuje se to sladké, líné polosnění, v něž východní žhavý vzduch, ochlazený a prodchnutý stínem, vůní a šumem vodotrysku, ukolébává mysl člověka. Okolí tvé béře na sebe vzezření a barvitost, kolísající se mezi snem a skutečností. Z této nálady nevyrušují tě ani postavy přecházející kolem: postavy s novou pro tebe fysiognomií, v ma-

lebných krojích, jež bezděky ti uvádějí na mysl báchorky tisíce a jedné noci.

V městském parku studovati můžeš pohodlně rozličné národní typy tifliské. Podávají se ti zde ve sváteční jaksi toilettě, ve slušnějším rámci, odloučeny od obyčejného pozadí pustých rozpukaných zdí, strakaté veteši a špinavého hemžení bazarů.

Rozlišování těchto národních typů je s počátku dosti obtížné. Potřebuješ cicerona. Z nenáhla rozeznáváš nápadnější zvláštnosti oděvu, pak i jemnější jich odstíny a konečně i rozdíly ve tvaru a výrazu obličejů i ve způsobu chování.

Tři nejhlavnější z asijských typů jsou: Gruzín, Armén a Peršan.

Peršana rozeznáváš mezi nimi nejdříve. A jakž bys ho nepoznal?! Vyčouhlá postava v dlouhé až ke kotníkům splývající haleně, „abě", a s vysokou špičatou čepicí z černé kožešiny, „kulah", na ohrnené hlavě. Toliko za ušima s každé strany ponecháno po černé kadeři. Dlouhá, zažloutlá tvář s černým jiskrným okem a dole barvité pantofle s vyhnutými špičkami doplňují zjev hosta iranského.

V novějších dobách není Peršan v Zákavkazí zjevem vzácným. Přicházejí sem houfně, živíce se po většině stavěním domů. Zdá se, že jsou rozenými staviteli. Každé staveniště se tu jimi hemží. Staví nejen po východním, nýbrž i po evropském vkusu, bez lešení z venčí, lehce, s báječnou rychlostí a velmi lacino. Veliká část Tiflisu jest dílem perských samorostlých architektů. Vedle stavitelství provozují také rádi umění kuchařské.

Větší nesnáze způsobuje ti s počátku rozeznávání Arména a Gruzína. Oba nosí černé huňaté

*

čepice rozmanitých tvarů, vysoké boty, dlouhý, těsně upjatý kabát, „čochu", pod ním kratší strakatou halenu, „archaluch", a kolem boků ozdobný pás ze třpytivých plíšků, za nímž vězí špičatý kinžal s rovnou, ozdobně vykládanou rukovětí. Však záhy poznáváš rozličné zvláštnosti: většina Gruzínů libuje si v malebném kroji čerkeském, většina městských Arménů pak zaměnila svůj národní kroj lehkou černou, v bocích přepásanou bundou a placatou černou čepicí se štítkem.

Však podstatně liší se Arméni a Gruzíni svou osobností. Gruzín mívá štíhlý, lepý vzrůst a často mužně krásný obličej; vlasy a vousy jeho bývají sice z pravidla černé, ale někdy také plavé, až do ryšava zabíhající. Armén naproti tomu bývá málokdy krásný: vlas a vous má vždy černý a kučeravý, rysy obličeje zhusta nepravidelné, pleť zažloutlou, oči černé a mžouravé.

Gruzín vykračuje si buď hrdě, dívaje se s nemalým sebevědomím kolem sebe a opíraje s vojenskou grandezzou ruku o skvostnou rukověť svého kinžalu, anebo si vede vesele, žertovně, po sousedsku, při čemž obličej jeho dýše celou jovialností, jakouž bůh vína odměňuje své věrné ctitele. Armén tifliský chodívá nejčastěji v obchodnickém jakémsi chvatu, s nahrbenou šíjí, s úskočným, Istivým pohledem a s poloúlisným, polopohrdlivým úsměvem kolem tenkých rtů. Z celého zjevu jeho hledí čirá, bezedná ziskuchtivost.

Armén je kavkazským židem.

Obecenstva v sadě přibývá. Všechno proudí k dřevěnému glorietu, zdvihajícímu se v střední

jeho části. A náhle spustila tam vojenská kapela a nad tím hemžením postav z tisíci a jedné noci rozlehly se zvuky — Straussova valčíku.

7.

(Starý karavan-seraj. — Řemesla tifliská a cechovní jejich zřízení. — Vojenský bazar. — Život na tržištích. — Arméni a židé.)

Zmodrchaná síť špinavých, páchnoucích uliček, jež tvoří asijskou část Tiflisu na pravém břehu Kury, podobá se jedinému ohromnému tržišti. Jest to téměř pouhá slepenina nízkých, otevřených krámků, z nichž trčí jen tu a tam některá hmotnější budova, věnovaná účelům nekramářským. Uprostřed této zmotaniny krámků černá se jako veliký, tlustý uzel starý karavan-seraj, Arcruni, krytý to bazar, v jehož zasmušile tmavých, příjemně stinných chodbách prodávají Arméni rozmanité látky a galanterní zboží.

Každé řemeslo i každý druh obchodu má své určité, z dávna vykázané stanoviště v tom celoročním trhu. Obyčejně zaujímají prodavači stejného zboží celou uličku, neb alespoň souvislou řadu krámků. Obyčej tento vyplynul patrně z přísného cechovního zřízení, z dávna v Tiflise ustáleného. Jako v středověku jsou tu řemesla ostře od sebe oddělena a každé téměř řemeslo rozpadá se opět v několik odborů. Rozdělení práce sahá zde až do krajnosti. Vodaři dělí se ve dvě třídy dle toho, rozvážejí-li vodu v hliněných nádobách nebo v kožených měchách. Krejčí rozpadají se v krejčí kabátů, ar-

chaluchů, burek atd. Obuvníci roztřiďují se v hotovitele prostých červených střevíců, ozdobně vyšívaných pantoflí, vysokých bot atd. A každý z těchto odborů volil si do nedávna představeného pořádku „usta-baš" (hlavu mistrů), jemuž přidán býval k výpomoci t. zv. „išt-baš" (silná hlava) a „achsachkala" (bílá brada). Toto představenstvo cechu bdělo nad právy řemesla, rozhodovalo vnitřní spory, ukládalo pokuty. Všechny odbory jednoho řemesla měly pak nad sebou společného usta-baše. Povýšení na mistra bývalo spojeno s obzvláštními slavnostními obřady. Čekatelé mistrovství shromáždili se na jistém místě, kdež nad nimi čítal nejprve kněz evangelium a udílel jim požehnání. Na to udeřil každého z nich usta-baš třikráte po líci a opásal je hedvábným šátkem. Obřad ten končíval se veselou pitkou, k níž si Gruzíni tak rádi záminku vyhledávají.

Za vlády Rusů moc ustabašů pominula a starodávné zřízení cechovní zachovává se z části jen mocí obyčeje. Ostatně lpí dosud jednotlivá řemesla na rozličných starosvětských zvycích. Tak jest dosud u řemesla obuvnického v obyčeji, že přináší mistr první zralou broskev, kterou byl na stromě spatřil, tovaryšům svým na znamení, že se den krátí a že třeba pracovati večer při světle. Tovaryši na vzájem ukazují mistrovi první kvítek, který byli z jara v polích našli, dávajíce mu tím na srozuměnou, že se den prodlužuje a že nastal čas, kdy sproštěni bývají práce večerní.

Prodavači nezachovávají v Tiflise té důstojnosti a zdrželivosti, jakou vyniká kupec mohamedánský. Zvou kolemjdoucího do krámku, vychvalují

své zboží a vnucují je ke koupi za cenu nekřesťanskou. A když po krvavém smlouvání s přeplaceným zbožím k odchodu se chystáš, zamezuje ti východ vztažená ruka a dvě černé, šibalské oči svižného učenníka upírají se na tebe nikoli prosebně, nýbrž velitelsky. Ohlédneš-li se s nevolí na mistra, složí ruce na prsou, pokývne ctihodnou šedivou hlavou a sdělí ti s přívětivým úsměvem, že to tak v obyčeji a že se žádná koupě bez „bachšiše" neobejde.

V rozsáhlém tržišti, jež představují uvedené asijské čtvrti města, rozeznává se několik zvláštních bazarů, ustanovených pro určité druhy zboží nebo prodavačů. Mezi nimi vyniká zajímavostí svou t. zv. vojenský bazar. Zabloudíš-li v jistou dobu na malé jedno náměstí v Mejdonu, domníváš se, že jsi se octl rázem ve vojenském táboře. Celé to náměstí bělá se uniformami ruských vojáků, jimiž jest v pravém slova smyslu přecpáno. Ale k nevypsání čilý ruch, panující v chumlech této soldatesky, jest rázu velmi nevinného. Většina z nich drží v každé ruce po páru z brusu nových, svůdně vyleštěných bot; někteří sedí za prknem, na němž je vyložena celá řada nové i obnošené obuvi; jeden nabízí ke koupi červeně pruhovanou kočovskou vestu, jiný starý důstojnický plášť, ten vydělané kůže, onen dřevěné dýmky — zkrátka, vojenské to ležení mění se při bližším ohledání v hotový tandlmark. Ruská vláda přeje patrně svým vojákům vedlejší výdělek a nestrachuje se příliš ani o kastovní jejich sebevědomí, ani o reputaci na zevnějšek. Však tím vážnost ruského vojska na východě nikterak netrpí.

V jisté hodiny dopolední, v čas bazaru, vypa-

daly by zajisté arménský bazar a Mejdon s jisté výšky jako ohromné mraveniště. V tu dobu dosahuje život v tržišti tom nejvyššího bodu své čilosti. Náměstí a těsné uličky jen jen se hemží postavami v nejrůznějších krojích, vlekoucími a nesoucími nejrůznější břemena. Vylov kteroukoli z těchto postav: všechno bude tě na ní zajímati novostí, i tvář, i šat, i zbraň, která se jí houpá na pleci, i předmět v ruce její, který byla právě v některém krámku koupila. Jsou tu zástupci téměř všech národností Kavkazu, na koních i pěší, smícháni s mezky, bůvoly, velbloudy s nákladem všeho druhu. Neschází ani Němec Šváb z některé osady v okolí Tiflisu, s upřímným střízlivým obličejem v rámci zrzavých kudrn, v starosvětském sousedském oděvu, s žebřinovým vozem a s kobylou, vyšňořenou po formansku blyštivými plíšky — podivný to zjev uprostřed fantastického hemžení východu.

Ale duší toho čilého jarmarečního ruchu jest schytralý Armén. On jest takořka patronem loutkářem, v jehož ruce se sbíhají všechny nitky strakatého toho divadla a jenž shrabuje na konec celý užitek pro sebe. Jeho lstivě přimhouřené oko vyzírá lakotně odevšad z té pestré směsi a ze všech koutů vynořují se jeho úlisný číhavý obličej a jeho věčně pohyblivé ruce, jimiž tě hledí zatáhnouti do svého krámku jako pavouk ubohou mouchu. S ním nemůže se měřiti žádná jiná národnost Tiflisu v obchodnické raffinovanosti. Řek pekař povaluje se líně na své peci, družný Peršan usmívá se a žvatlá na svém koberci, Tatar mračí se u své arby, Gruzín má sice dosti obchodního ducha, ale duch ohni-

vého kachetinského vína mívá převahu, pobádá ho, aby si zažertoval a zazpíval, aby sáhl do strun „čianury", aby si zatančil bujnou lezghinku, — Armén má stále jen zisk před očima a tento „zřetel všech zřetelů" obráží se v celém jeho konání, v každém jeho pohybu.

Před Arménem ustupuje i nepřekonaný jinde žid do pozadí. „Jeden žid ošidí deset křesťanů, ale jeden Armén deset židů," jest tifliské přísloví. Zdá se vskutku, že nemá žid vedle Arména vzniku, že v sousedství tohoto bledne a schází jako měsíc před sluncem. Byl jsem až k lítosti pohnut, když jsem si kupoval v Tiflise od poctivého žida hodináře klíček k hodinkám, jako později v Kutaisu, když mi pronajímal chudý starý žid, v huňaté čapce, s rozcuchaným šedivým vousem a vzezřením Ben Akiby anatomický preparát, který se před časy nazýval koněm. Hostinský, koňař, zlatník, hodinář — toť jsou živnosti, na jaké klesá syn Israele v tísnivém sousedství mocnějšího soka Arména.

V hemžení tifliského bazaru můžeš také pozorovati stupně, po nichž vystupuje Armén znenáhla k hodnosti milionáře. Hle, tam pachtí se ještě v otrhaném oděvu „mušy" (nosiče) pod nákladem, lidské síly téměř přesahujícím. Vedle obchází již s párem blyštivých náušnic nebo jinou podobnou tretkou v ruce zástupem. Nedaleko kloní se jiný již v tmavém krámku nad svůdnými sloupci blyštivých peněz, stříbrných i zlatých, počítaje, o kolik dnes zákazníky svého skromného směnného obchodu ošidil. A tam již vyhlíží jeden velikou tabulí skvostného závodu bankéřského. Po tom řebříku stoupají dále. Což divu, že nalézá se téměř celý obchod Zákav-

kazí v jejich rukou? Roku 1863 byl celý Tiflis, vyjma asi dvacet domů, majetkem Arménů. Dosud patří jim převalná většina domů v Tiflise, a ptáš-li se po milionářích, po boháčích, uslyšíš téměř jen jména arménská.

Před žhavější dobou dne končí bazar. O polednách ochabuje již vířivý kramářský život v uličkách arménského bazaru a Mejdonu, ale čilá jeho tepna neustává bíti až do hlubokého soumraku.

8.

(Avlabar. — Arménské krasavice. — Hřbitov arménský a gruzínský. — Klášter sv. Davida. — Gribojedov. — Tifliský večer.)

Levý břeh Kury, naproti Mejdonu, vypíná se kolmo do značné výšky a na něm stojí tlačenice skromných, většinou ploskostřechých domků, mezi nimiž vyniká jen něco málo výstavnějších budov, na př. ruské kasárny. Tato povýšená čtvrt města nazývá se Avlabar. Přední domy její vystavěny jsou na samém pokraji srázné skály a chatrně sbité, všelijak obarvené pavláčky jejich, po dvou, třech patrech, visí přímo nad propastí, v níž hluboko se valí rozezlená Kura těsnými břehy. Nelze téměř pochopiti, jak se lidská noha na tyto rozviklané, jakoby ku spadnutí nalíčené dřevěné posady odvážiti může.

Nuže, vzhůru na Avlabar! Mohli bychom tam putovati asijskou čtvrtí, kolem filigránské, bělomodře kostkované mešity, za níž přepíná řeku starý kamenný most, ale zvolíme pohodlnější cestu přes

krásný most voroncovský a předměstí Kuki. Odtud zahýbáme kolem pomníku Voroncova na pravo a již stoupáme do příkré stráně první úzkou, špinavou, pošmournou uličkou Avlabaru.

Avlabar má sice ráz asijský, avšak liší se v mnohém od asijských čtvrtí na pravém břehu. Jest tišší, vážnější, méně kramářský. Kdybych porovnával Tiflis s Prahou, řekl bych, že má Avlabar ráz více malostranský. Tu a tam odbývá se ovšem také bazar, avšak i ten vede si zde klidněji a skromněji než na oné straně. Pestré východní postavy trousí se řídčeji ulicemi a časem bývá chodci jediným společníkem scvrklý jeho stín, kradoucí se jaksi nesměle podél rozpukaných, sluncem příkře ozářených stěn kamenných, napolo slepých domků.

Ale v náhradu za to můžete zde vrhnouti mnohý kradmý pohled do svatyně východní domácnosti a spatřujete opět — ženštiny. V čistě gruzínských čtvrtích jest ženština na ulici, zejména ve vřavě bazaru, dosti vzácným zjevem. Avlabar má více arménského živlu a tento neukrývá tak sobecky a žárlivě půvaby ženské před cizím okem. Ovšem tvrdívají Gruzíni, že nemají, co by ukrývali, ale Gruzíni byli od jakživa soky Arménů a nenechávají na těchto poctivého vlásku. Pravda, Arménky nehonosí se královským vzrůstem, pravidelnými, ušlechtilými rysy a bezúhonnou pletí Gruzínek; bývají menší, k okrouhlosti náchylné, obličejů méně aristokratických, ale za to obrážívá se v jejich tváři více čilosti a vroucnosti a celý zjev jejich dýchá mocnějším smyslným kouzlem. Podobají se poněkud židovkám.

V Avlabaru spatříte jich dosti. Zajděte jen do některé odlehlejší uličky. Stojí tu v pootevřených dveřích, sedí na střechách, navštěvují se přes ulici. Vidíte děvčátka, jejichž veliké černé oči se ještě zveličují hledíce na vás, právě rozkvetlá dvanáctiletá poupata, jež pod žhavým sluncem Asie již vyspěla v nevěsty, bujaré ženy, scvrklé matrony — však na ty se raději ani nedívejte! Vždyť tu máte mladých a krásných dosti a mnohá z těchto krasavic hodila by se ve svém malebném pestrém kroji, s tamburinou v ruce za model k obrazu svůdné Fatimy nebo Zorajdy, jak jsem je vídal v obrazárnách — v Turecku nespatřil jsem ani jediné.

Za Avlabarem rozkládá se veliký hřbitov arménský a gruzínský. Navštívili jsme živé, navštivme i mrtvé. Hrob na hrobu, na každém křiklavě omalovaný kámen. Tyto náhrobní kameny mívají obyčejně podobu rakve a překvapují primitivností i nevkusností svých ozdob. Většina z nich ukazuje na svrchní ploše podobiznu nebožtíka s cinobrovými tvářemi, s rukama křížem na prsou složenýma, v plném svátečním oděvu, nevyjímaje ani placatou čepici. Kolem něho vymalovány jsou svícny s hořícími svíčkami, tulipány, andělé, umrlčí hlavy, podobající se úplně děravým tykvím a umrlčí kosti, podobající se piškotům. Ostatek vyplňují sáhodlouhé arménské neb gruzínské nápisy. Bohatší zřizují nad hroby svých nebožtíků kamenné, zevšad otevřené kaple bez omítky a bez okras.

Než vraťme se do města. Den je na sklonku a přechod ze soumraku ve tmu bývá na východě náhlý. Ale ta krátká doba soumraku jest nejkrásnější, nejbásničtější chvílí Tiflisu. Hle, tam leží pod

vámi ta spousta střech a pavlačí v oranžové páře a za ní rýsují se fantastické, růžovaté silhouetty skal — na levo skála s rozvalinami královského hradu, na pravo velebná mohutná Mta-cminda (svatá hora), na jejíž nahých prsou, vysoko nad městem rozeznáváte drobný šedivý kostelík, klášter sv. Davida. Tam na tom poetickém místečku odpočívá tělo velikého Rusa, původce slavného „Gore ot uma" — Gribojedova. Vyhlédnul si za živa sám to místečko pro věčný odpočinek. Příběh smrti jeho je velmi tragický. Roku 1828 jmenován byl plnomocným vyslancem ruským pro Persii a pojal za choť sličnou kněžnu gruzínskou, Ninu Čavčavadze. Roku příštího potkal Puškin na své cestě do Erzerumu dřevěnou arbu, taženou dvěma voly. „Odkud jedete?" ptal se Gruzínů kráčejících podle arby. — „Z Teheranu." — „Co vezete?" — „Gribojeda." Převáželi do Tiflisu nazpět k nepoznání zohavenou mrtvolu slavného básníka, jenž se byl stal s celým téměř personálem vyslanectva obětí fanatismu náboženského i národního, jejž vzbudili proti němu starověrci mohamedánští v Teheranu. Rozlícený lid, téměř 100.000 hlav, vedral se pod vedením jich do paláce vyslanectva a rozsekal všechno jeho obyvatelstvo.

Již nelze kostelík sv. Davida ve skále rozeznati. Všechno před vámi, i město, i obrysy skal za ním, tone v hnědém, zářivém soumraku, jenž znenáhla bledne a přechází v temno. Sestupujete uličkou Avlabaru. Na střechách vidíte postavy žen: hasnoucí záře lemuje ještě zlatem svůdné obrysy jejich. Nahýbají se se střechy, smějí se, štěbetají, tlukou v tamburinu, otáčejí těla v ohnivém tanci;

dveřmi osvětlených „duchanů“ (krčem) viděti veselé pijáky s kalíšky kachetinského v rukou; odněkud z povzdálí, s některé střechy, zní táhlá, plačtivá píseň gruzínská:

„Ach, tvalebi, tvalebi,
šavy tvalebi!“
(Ach oči, ach oči.
ach černé oči!)

A pod vámi v dolině začínají proskakovati světélka. Již tvoří se z nich řady, jedna nad druhou, výš a výše, již hemží se jimi celá kotlina, až i tam na hoře, vysoko na Mta-cmindě mžiká bludička u hrobu Gribojedova.

Teplá, luzná noc.

V těchto dobách podobá se Tiflis opravdu městu z pohádky.

9.

(Přítel krajan. — V tifliské krčmě. — Kachetinské víno.)

K Avlabaru víže mne vděčná vzpomínka. Strávil jsem tam příjemné doby v rodinném kruhu přítele, krajana. Přátelství naše povstalo za den a bylo spečetěno později mnohou sklenkou kachetinského a mnohou veselou episodkou, kterou jsme spolu na pětidenním výletu v okolí Tiflisu zažili.

Mluvím o panu Josefu Mašnerovi, prvním kapelníku vojenském v Tiflisu. Sotva přečetl odpo-

ručenku, kterou mě byl v Praze laskavě opatřil bratr jeho p. JUDr. B. Mašner, přivítal mne, jako bych byl bratr jeho sám. Ovšem vyznačovala se jeho čeština silně ruským přízvukem. Ale jaký div! Přišel na Kavkaz v jinošském věku a strávil tu plných dvanáct let. Devět roků působil jako divisijní kapelník v rozkošném Bělo-Ključi, letním Tusculum honorace tifliské. Od té doby žije v Tiflisu a požívá jak pro osobní své vlastnosti, tak i pro zásluhy své o zvelebení tamější vojenské hudby všeobecné vážnosti.

Hned po první naší rozmluvě musil jsem se z hotelu „Kavkaz" k němu přestěhovati. V milé této domácnosti, již vedle něho tvořili jeho choť a mladistvá švekruše, sličné a vzdělané Rusky, pak jeho dvě malé dítky, byl jsem přijat téměř jako člen rodiny a obsypán důkazy právě slovanské pohostinnosti.

Avšak hostitel můj nedopouštěl, abych pro tuto příjemnou změnu v obydlí zanedbával úkol své cesty. Každý den vyjížděli a vycházeli jsme spolu do rozličných částí města, při čemž soudruh můj zastával úřad horlivého cicerona.

Hned první den uvedl mne k trojímu zdroji, z něhož čerpá zdejší Asiat téměř všechnu svou blaženost: v „duchan" (krčmu), národní jídelnu a lázně.

„Duchan" nemívá vzezření příliš lákavé. Téměř zcela otevřený, špinavý krámek, s párem zaprášených, špinavých okének — tak vypadá „duchan" zvenčí. Ve tmavém jeho vnitřku spatřuješ kamenný nebo dřevěný sloup, kamenné sedátko, nějaký z hrubа sbitý, dřevěný stůl, několik výklenků a jakousi

palandu, na níž se nadýmá řada usmolených kožených měchů, „burďuků". Podlahu tvoří ušlapaná země. Všechno kolem je pošmourné, uprášené a začazené. Stěží rozeznáváš předměty v tmavých koutech nakupené. Prostora tato podobá se spíše nějaké tmavé šatlavě, než místu obveselení. Jsouť Gruzínu „břehy vína" právě tak lhostejné, jako pravému Mnichováku „břehy piva" — „Bierufer" říká tomu v klassické němčině. Dosti na tom, je-li tekutý obsah krčmy výborný!

A výbornost nelze, přisámbůh, upříti vínům kavkazským. Kdyby se způsob pěstování révy a připravování šťávy její v Kavkaze poněkud povznesl nad stupeň patriarchální prostoty, zaujalo by víno zdejší jedno z předních míst v koncertu vín světových.

Největší slávy požívá na Kavkaze víno kachetinské. Kachecie, požehnaná tato část Gruzie, nepřetéká sice strdí a mlékem, jako dávná Palestina, ale přetéká za to vínem. Úrodná její půda jest téměř napitá blahoplodnou touto šťavou. Přívětivé vesničky její tonou v zeleni vinohradů. Na podzim, když lupení révy žloutnouti a opadávati začíná, když větve její pod tíží svých „safírových náušnic" — jak praví Lermontov — k samé zemi se sklánějí, nastává v těchto vinicích zvláštní hlučný život. Starci, ženy, dívky a děti sbírají s písní a žertem černé, červené, jasně žluté a bledě zelené hrozny do velikých košů, jež odvážejí skřípavé nemotorné arby, tažené párem bůvolů. Cestou protéká řídkou pleteninou košů drahocenná vláha. V noci začíná práce v lisovnách. Polonazí muži šlapou tam, hlučně zpívajíce, zásobu hroznů, nasypanou

do prostranné kádě, a sladký mok odtéká dole kamenným žlábkem do některého z obrovských „kuvšínů“ (gruz. „kvevri“), zapuštěných do zemi. Tyto kuvšíny jsou oválné hliněné nádoby, rozměru věru báječných. Bývají zvýší až 8 stop a jímají v sebe až 6000 lahví. Tato monstra hrnčířského umění zakopávají se až po ústí do země a když byla vínem naplněna, zacpává se otvor jejich a pokrývá se zemí.

V podzemních těchto schránkách nechává se víno kvasiti. Potom přelévá se do „burďuků“, jež ušity jsou ze zvířecích koží, chlupatou stranou dovnitř obrácených a naftou napuštěných. Tato nafta dává kavkazskému vínu zvláštní příchuť, která bývá cizinci s počátku dosti odpornou. Však uvykáte jí záhy jako pikantnímu zápachu zvěřiny. Ba, příchuť tato má prý výtečnou vlastnost: tvoří totiž mocné antidotum proti opojným účinkům vína. Zdá se, že spočívá tvrzení toto, alespoň do jisté míry, na pravdě· neboť Gruzíni, kteří jsou přece bezednými piják, stávají se zřídka obětí kocoviny.

V burďucích rozváží se pak víno v domácí sklepy a duchany. Málo svůdný jest pohled na skladiště takových špinavých, nabubřelých koží různé velikosti, podle druhu zvířat, jimž náležely. Některé bůvolí obsahují až 2000 lahví.

Ale Gruzínu záleží málo na jakosti kožené slupky. Když oko vaše soumraku duchanu uvyklo, rozeznáváte v koutě skupení pijáků, zářících blažeností. A z pozadí vynořuje se před vámi postava „duchančiho“, jenž táže se s pokornou úklonou po vašem přání. Béře do ruky „čurek“, dřevěnou nádobku s úzounkým vysokým hrdlem, rozvazuje nož-

ku některého „burďuku“ a naplniv čurek, nalévá vám z něho do nejasné sklenky. Bez říkání přináší vám také kus chleba, podobného černé placce, sůl a drobet ostrého sýra ovčího.

Usedněte, kam můžete, a vzdávejte čest rudé, ohnivé krvi Kachecie. Jest mocnou kouzelnicí! Za krátký čas obestře vám pošmourný vnitřek duchanu pestrými čalouny fantasie i bude vám v něm útulno a veselo, jako v nejpřívětivější vinné hospůdce na dalekém západě.

10.

(Lázně. — Perská jídelna.)

V nejpůvodnější části Tiflisu, na úpatí skály s perskými zříceninami, skupeny jsou baňaté střechy lázní. Slušné „bani“ (lázně), opatřené evropským pohodlím, rozptýleny jsou i po jiných částech města, ale kdo chce spatřiti zdejší lázně v ryzí, samorostlé podobě, musí vážiti cestu mravenčím hemžením asijských čtvrtí k onomu chumli baňatých střech pod skalou, v nejzazším cípu města.

Po celý den pozorovati lze čilé proudění k místu tomuto. Z ústí uliček, sem se sbíhajících, vynořují se nejen muži s huňatými „papachami“ a ženy v „čádrách“, nýbrž i povozy evropské, v nichž bělají se uniformy důstojníků a třpytí se skvosty evropských dam. Všichni tito příchozí mizí v uzounkých vchodech pošmourných domů, před nimiž stojí Arméni, zvoucí posuňkem a zpívavým hlasem k návštěvě té neb oné výtečné, v celém světě prosla-

vené lázně, kdež za laciné vstupné procítiti ize předtuchu všech rajských blažeností. Zařízení toho jest věru třeba. Neboť kdyby nebylo těch Arménů, vřeštících s cizím přízvukem ustavičně své „ba-a-áni", málo který cizinec povšiml by si bledých nápisů „bani" nad těmi vchody a tušil by za těmi bídnými, tmavými průčelími místo zasvěcené vrcholu požitků zdejšího Asiata.

Nahlédneš-li do uzounkých oněch vchodů, spatřuješ ovšem tu a tam chodbu s hladkou, mosaikovou podlahou, a barvitě zasklené dvéře neb koberce v pozadí hlásají, že jest vnitřek domu lepší než slibuje podezřelá jeho fysiognomie, ale takové lázně obětovaly již z větší neb menší části původnost svou vyšším požadavkům evropských navštěvovatelů. Můj soudruh zamířil k nizounkému domku bez omítky, bez oken a bez dveří ve smyslu evropském. Stáli jsme před ryzí lázní východní. Ani nápis „bani" neupomínal na vliv evropský. Čtyřhranným otvorem vešli jsme do vlhké tmavé síňky, jež byla úplně prázdná; neboť výstupek zdi na způsob peci nelze přece nábytkem nazvati. Ve tmavé této prostoře stěží jsme rozeznávali postavy dvou lidí: drobného stařík a vysokého, statného muže. Stařík složil ruce na prsou a poklonil se hluboko před námi, při čemž nám pruh světla zvenčí vnikající okázal na okamžik spleteninu hlubokých vrásek, huňaté obočí a šedivou, rozcuchanou bradu.

Po příkladu svého soudruha svlékl jsem se a složil šaty na výstupku zdi. Vysoký muž odhrnul mlčky závěs, dělící síňku od vedlejší prostory — vlastní koupelny. Do této druhé prostory padalo světlo shora, otvorem baňaté střechy, ale velmi ostý-

*

chavě. Šero tu a dusno. Vzduch nasycen parami. Rozeznával jsem jen hrubé obrysy okolních předmětů. Nebylo jich mnoho: jakás koží potažená pryčna a dvě čtyřhranné, kamenné nádržky, do nichž se prýštila voda. Do jedné kouřící se horká, do druhé ledově studená. Nejprve vstoupili jsme do horké. S počátku zdálo se mi, že nelze ani minutu bez opaření setrvati v tom kouřícím se varu; ale čím déle jsem seděl v něm, tím příjemnější pocit budily v mém těle žhavé ty vlny zevšad k němu lnoucí. Nechtělo se mi téměř z jejich objetí. Ale brzy musil jsem se podrobiti druhému stupni lázeňské rozkoše. Vysoký Peršan, lázeňský sluha, vzal mne nyní v pravém slova smyslu do prádla.

Ulehl jsem na koženou pryčnu. Viděl jsem nejasně Peršana: souměrnou, statnou postavu, s hladce oholeným obličejem, s okrouhlou plstěnou čepičkou na holé hlavě. Oděn byl jen přiléhavým, plátěným šatem; ramena měl zcela obnažena; křepké jejich svaly budily úctu. Dal se do práce. Zdálo se, že mne považuje za pouhou hmotu. Šlapal po mně, obracel mne tu tváří k zemi, tu na znak, klekal mi tu na prsa, tu na záda, třel mne jakýms koženým měchem po všech údech s takovou prudkostí a silou, že jsem konání jeho provázel mnohým úzkostlivým vzdechem. Když jsem konečně za to měl, že jsou všechny mé údy z kloubů a má kůže na čisto vydělána podle všech pravidel jirchářského umění, zdvihl se můj trýznič a odstoupil na okamžik; ale v příštím okamžiku vylil na mne, právě když jsem své rozvalchované tělo shledávati počal, plný kbelík kouřící vody. Toho nadělení dostalo se mi několikrát za sebou. Seděl jsem tu konečně

jako učiněný vodník. Rozplýval jsem se takřka v proudech horké vody. Nyní ukázal mi Peršan na nádržku studené vody; ale mně se již nechtělo třetího toho stupně lázeňské rozkoše. Sedě mlčky na pryčně, díval jsem se zamženým okem na druha svého utrpení, který si ostatně v nádržce studené vody počínal jako rozpustilý tritón.

Znenáhla stával se můj stav velice příjemným. Zdálo se mi, že jsem byl přemlet v nového člověka, že jsem ku povivu omládl, že mi krev lehčeji a jařeji koluje v žilách. Byl bych milerád několik hodin proseděl na té pryčně, v parném tom vzduchu, při jednotvárném zvuku vody, padající do nádržek. Ale sluha přinesl nám prostěradla k osušení.

Oblekše se v přední síňce a zaplativše dohromady „rub" (rubl), vyšli jsme opět na ulici. Bylo mi, jakoby ovíval mé líce jarní větérek: a přece panovalo v ulici totéž vedro a dusno jako před hodinou. Účinek lázně byl věru zázračný!

Bohatí tuzemci pociťují po odbyté koupeli potřebu všelikých zábav, o nichž se šíře rozpisovati nebudu; my jsme cítili jen zuřivý hlad.

„Zajdeme si do perské jídelny," podotkl můj soudruh.

Byl jsem spokojen. Apetyt můj byl takový, že bych byl snad ani baškýrskou kuchyní nepohrdl.

Perská kuchyně, do níž jsme vešli, vypadala spíše jako kovárna. Byl to učazený sklípek, do ulice zcela otevřený, v jehož pozadí plápolal mohutný oheň. Nad ním visely na řetězech kusy masa; kolem syčelo to v četných kotlících a pánvích a několik Peršanů, ve špinavých „abách", s bohatými krůpějemi potu na čele, ohánělo se nad

nimi rozličným železným a dřevěným náčiním. Když jsme jim své přání sdělili, odložil jeden dřevěnou sběračku mastnoty, poklonil se nám zdvořile a vedl nás po točitých kamenných schůdkách do prvního patra.

Vešli jsme do učazené nízké světničky, jejíž nábytek se skládal z kamenného kulatého stolu, dvou třínohých stoliček bez lenochů a kamenného sedátka, na němž byl rozestřen starý kožich. Ač nám průvodčí přívětivě ukázal na tu pohovku, zvolili jsme přece dřevěné třínožky — byť nám kožich trochu podezřelým.

Můj soudruh ztlumočil Peršanu náš kromobyčejný hlad. Peršan se s úsměvem vzdálil a za chvíli potom objevil se ve dveřích s hlubokou dřevěnou misou, již držel oběma rukama a do níž bohužel ponořoval konce svých palců. Za ním kráčel „bidžó" (hoch) s dvěma dřevěnými lžícemi a s něčím, co se podobalo špinavému ubrusu z těsta. Byl to „lavaš", druh zdejšího chleba. Jest tenounký jako mace, ale při tom vlhký, ohebný, barvy žlutavě šedé. Lze ho skládati jako ubrousek a skutečně zastává „lavaš" mimo jiné také úřad onoho.

Traktér postavil opatrně na stůl kouřící se mísu. Byla až po obrubu naplněna zahnědlou tekutinou, po níž plavala obrovská oka mastnoty. S nepříliš skvělou nadějí ponořil jsem po příkladu zkušenějšího soudruha dřevěnou lžíci do záhadného moku: ale brzy obrátila se nedůvěra má v nadšený obdiv nad perským kuchařským uměním. Skopová ta polévka, jejíž pevný obsah tvořily kousky beraniny, náleží k mým nejkrásnějším gastronomickým upomínkám. Poručili jsme si da capo. Kuchař po-

zoroval v uctivé vzdálenosti s patrným zadostiučiněním zimničnou činnost našich dřevěných lžic.

Když se podruhé dno mísy objevilo, optal se nás, chceme-li „šišlik“, nebo „kebab“. „Šišlik“ jsou kousky skopoviny, nabodané na dřevěnou hůlku a takto nad ohněm pečené; „kebab“ jest skopovina zabalená do „lavaše“ na způsob omeletty. Poručili jsme si „kebab“. Nepojedli jsme ho s přílišnou chutí, což ostatně vysvětliti lze předcházejícími dvěma misami a tím, že nám jej Peršan přinesl v prstech.

Zaplativše řád a přidavše několik pochlebných slov, rozloučili jsme se s perskou jídelnou.

11.

(Jiní krajané. — Česká domácnost na Kavkaze. — Český učedník. — Ruské letní divadlo. — Evropané v Tiflisu. — Německá hospůdka.)

Vedle pana Mašnera poznal jsem v Tiflise ještě dva krajiny: pana Samohrda, inženýra, a pana Dvořáčka, hotovitele hudebních nástrojů. Oba strávili již slušnou řadu let na Kavkaze, ale celé jejich srdce jest doposud v Čechách. Češtinu jejich nekalí ani nejslabší nádech ruského přízvuku, což jest při českých vystěhovalcích na Rusi dosti vzácným úkazem.

Pan Samohrd je joviální starý mládenec český v tifliském vydání: obývá tichou světničku v předměstí Kuki, udílí tam po snídani audienci nadějným potomkům své domácí paní, prozpěvuje rád české

národní písně, jichž má hojnou sbírku v paměti, nepohrdá sklenicí vína, ba ani sklenicí bídného tifliského piva a lehá si večer klidně na lože, upravené z měkkých kožešin, neopomenuv nikdy položiti vedle sebe na dosah ruky ostře nabitý revolver.

Zcela jiný los upravil si pan Dvořáček. Když byl živnost svou v Tiflise k náležitému rozkvětu povznesl, zajel si jednou do Čech, do krásného města Mladé Boleslavi a vrátil se na Kavkaz v průvodu mladistvé, sličné choti, která mu nyní oslazuje trpký chléb ciziny. Oba těší se na chvíli, až s poctivě vyzískaným jměním do vlasti se navrátí. Myslím, že není chvíle tato příliš daleká. Pan Dvořáček je vzdělaný, podnikavý muž a obchod jeho, jediný svého druhu na Kavkaze, prospívá utěšeně.

Rád jsem vcházel do velikého nevlídného domu na golovinském prospektu, před nímž se houpala pozlacená křídlovka. Vnitřek toho domu nebyl lákavější než jeho zevnějšek. Uprostřed velikého špinavého dvoru zdvihalo se okázale jisté ze dřeva sbité stavení, jemuž naše stavitelství obyčejně nejméně nápadné místo při domě vykazuje; zde tvořilo hlavní část vyhlídky pro arménské, gruzínské a řecké nájemníky, kteří většinu dne vyhlížením z oken a pavlačí okolních trávili.

Ale v jednom koutě toho domu, v prvním patře, upravil si můj krajan čisté, útulné bydliště. Kdykoli jsem dvéře jeho za sebou zavřel, zdávalo se mi, jakoby mne byl čaroděj nějaký náhle přenesl do Čech, do tiché svatyně spořádané české domácnosti. Všechno vůkol dýchalo sladkým dechem vlasti. Ty stoly, skříně, obrazy na stěně vítaly mne jako staří známí a hlásaly, že je řadí a ladí ruka

české hospodyňky; v pozadí klonila se mladá paní s mateřskou něžností k ověšené kolíbce, v níž za bílým flórem se rýsoval obličej mladého andílka, a bzučela českou ukolébavku; otec rodiny v zelené zástěře, s vykasanými rukávy pořádal s veselým hovorem své fagoty, polnice a tympany; přede mnou kouřila se ve kvítkovaném koflíku poctivá česká káva a vedle odpočívaly — „Národní Listy", ovšem hezký počet dní staré.

Nemohu zamlčeti zvláštní hru náhody, byť bych sebe tím uvedl v podezření neskromnosti. Když jsem poprvé k panu Dvořáčkovi vstoupil a jméno své mu oznámil, pravil s úsměvem, podávaje mi „Národní Listy": „Seznamuji se s vámi dnes podruhé." Feuilleton toho čísla obsahoval totiž úvahu o sbírce mých veršů, vydané před odjezdem na Kavkaz.

Doufám, že tam v tichém pokojíku tifliských krajanů „Národní Listy" dosud klidně místo své zaujímají na vkusném stolku pod obrazem Palackého, že spor staro- a mladočeský ničeho neměnil v milém uspořádání té ryzí české domácnosti za mořem a proto posílám jim těmito řádky svůj pozdrav a své díky za srdečné pohostinství.

Avšak málem byl bych zapomněl na jednu osobu, která mi onu fatu morganu daleké vlasti dovršovala. Byla to osoba velice drobná, v zelené zástěře, s vykasanými rukávy, s pihovatým obličejem a krátce ostříhanou hlavou: zkrátka, byl to český učedník, kterého pan Dvořáček s sebou na Kavkaz přivedl. A zdařil se tu pod sluncem Asie výborně. Oči jeho hrají šibalstvím, každou žilkou trhá čtveráctví; při tom umí žvastat rusky, armén-

sky, gruzínsky, řecky, nadávat nejméně v deseti jazycích a prováděti nejprofannější křídové kresby na zádech nejzbožnějších musulmanů.

Navštívil jsem s panem Dvořáčkem ruské letní divadlo. Vnitřní jeho úprava je skromná, ale za to dodává mu zvláštní půvab rozkošný sad, kde v meziaktích, při svitu nesčetných pestrých lampionů, při pleskotu vodotrysků a zvucích opojné hudby sedati můžeš v besídkách vzácných rostlin, popíjeti kachetinského a baviti se pohledem na procházející se Rusky a poruštilé Gruzínky v bohatých, hedbávných šatech. Toho večera dávala se jakás ruská veselohra s množstvím improvisovaných narážek na slabosti zdejších Němců, pak zlomek nějaké vlašské opery. Tuto druhou část programu prováděla kočující vlašská společnost způsobem takovým, že jsme si všichni z hluboka oddechli, když první tenor po hrozném zápasu s vříškavým svým hlasem šťastně umřel a opona chechtající se sbor pěti statistů zrakům našim zastřela.

V přestávkách několika neděl dávají se také představení střídavě v arménském a gruzínském jazyku. Obě národnosti zakládají si velmi na těchto představeních a hádávají se po několik neděl, bylo-li zdařilejší představení arménské či gruzínské.

V evropské části Tiflisu zastoupeni jsou téměř všichni národové západu. Vrch mají ovšem Rusové; jsou zde většinou vojáky neb úřadníky. Po nich nejčetnější jsou Němci, živící se nejvíce řemesly. Francouzi zdejší provozují většinou obchod módním a galanterním zbožím, Řeci pekařství, Vlachové obchod lahůdkami a pod. Ze Slovanů sluší

ještě vytknouti Slováky, kteří tu založili čilý obchod střižním zbožím.

Jednotlivé tyto národnosti mají ovšem svá společenská ohniska: Rusové své „kružky", Francouzi svůj „hotel", Němci své — hospody.

Několik dní obědval a večeřel jsem v jedné takové německé hospůdce. Hostinský byl vysoký, hubený, melancholický Šváb s huňatým černým obočím, v šosatém kabátě a vyšívané domácí čepičce. Upravil zadní „honoračnί" jizbu po vkusu svých krajanů. Byla to útulná světnička s učazenými trámy ve stropě, s obrázky napoleonských bitev v červotočivých rámcích po stěnách, s hrou karet a zaprášenými ročníky „Gartenlaube" v okně. Oběd odporučoval se obzvláštní lácí. Hlavními příkrmy byly knedlíky s koprovou omáčkou a fazole, ale německou polévku vytlačily ruské „šči" a „boršč" — bohužel nebyl hostinský ještě dosti pevný v receptu, neboť mouchy, tuším, netvoří podstatnou ingredienci těchto ruských národních pokrmů.

U večer, když se soumrak nad Tiflisem rozložil, když byl hostinský lojovou svíčku v černém dřevěném svícnu rozžal a ruský důstojník, Němec z pobaltických provincií, s jakýmsi německým filosofem od oběda třicátou partii domina sehrál — což bylo každodenním obou zaměstnáním — začali se do jizby scházeti němečtí filistři hubení i tlustí, veselí i zádumčiví, a usedali vážně kolem kulatých, zelených stolů. Byli tu počestní mistři obuvníci, krejčí, zámečníci, knihaři a jiní.

Brzy rozjasnilo pivo tifliské, přes všechnu svou špatnost, všechny obličeje. Smáli se, zpívali, hovo-

řili o počasí, pómlouvali nepřítomné, mluvili s nejhlubším opovržením o lidu a krajině, v nichž dobré bydlo své mají, nadávali Rusům, Arménům a Gruzínům, pohádali se mezi sebou a rozešli se na konec v tuhém přátelství.

IV. Čtrnáctý gruzínský pluk.

Bůh ví, kde as nyní meška čtrnáctý gruzínský pluk!*) Před třemi léty mohli mu stanoviště jeho záviděti všichni plukové světa. Ležel tehdáž v Běloklјuči, na den jízdy od Tiflisu. Kdo by chtěl a uměl sepsati pěknou kavkazskou povídku, na příklad ve způsobu italských novel Pavla Heyse, tomu bych poradil, aby si obral za její dějiště Běloklјuč. Zde nalezl by šťastnou kombinaci všeho, po čem novellista bažiti může.

Běloklјuč jest předně tatarská ves, za druhé vojenské stanoviště a za třetí letní útulek vybroušené společnosti tifliské. Bílá, těsná uniforma vojenská míchá se tu s dámskými oděvy nejnovější módy, vedle nichž se objevuje malebný východní kroj snad v týchž ohnivých barvách, jimiž planul za dob ctihodného Herodota. Vedle Asie s průvodem žhavých, nelíčených vášní upřádá tu přebroušená Evropa hustě se křižující pletivo svých jemnějších styků a vztahů, nitky milostných poměrů, kteréž se lehce upřádají a lehce trhají, jakož

*) Náčrtek tento byl napsán za poslední války rusko-tur.

ani jinak býti nemůže mezi posádkou švarných, mladých důstojníků a davem mladých, zábavy chtivých dam, kteryž z jara přilétá a v jeseni odlétá jako tažné ptactvo.

Běloključ leží pod malou lysou horou, zvanou Gomer, a skládá se z nizounkých domků, podobajících se na mnoze chalupám našich vesnic. Z drobné tě směsi zdvihá se jen málo jednopatrových stavení, jako kasárny, vojenská nemocnice, důstojnický klub a jiné. Na pahorku mezi košatými stromy vypíná se prostý šedivý kostelík ruský. Ale ty drobné domky Běloključe dostačují úplně Evropanům, kteří sem na začátku léta z Tiflisu přicházejí, aby strávili několik měsíců na zdravém, svěžím vzduchu, v jedné z nejkrásnějších krajin Gruzie. Zařizují se v těch chatách po venkovsku prostě, každý dle svého vkusu. Ale jsou zde také dokonalé letohrádky s řadami sloupů v popředí, s obrovskými kaktusy v mramorových vázách po obou stranách nádherného vchodu.

Přijel jsem do Běloključe v průvodu tifliského kapelníka, Čecha Mašnera, a nalezl jsem tam pohostinství u kapelníka Čecha M. Všichni kapelníci až na jednoho, s nimiž jsem se na Rusi setkal, byli Češi.

Náš hostitel byl mladý, zdravím překypující muž, jemuž bílá vojenská uniforma ruská velmi slušela, ač ji nosil teprve několik dní. Přišel před týdnem do Běloključe přímo ze Štýrského Hradce a uměl dosud jen několik frází ruských. Obýval nově obílenou světnici v nějaké selské chalupě, jejíž ostatní místnosti zaujal německý informátor jediného synáčka bohaté Němkyně, která bydlela

s jednou ruskou paničkou v sousední chalupě. Obě přijely před krátkým časem do Běloključe na letní byt. Muže své nechali prozatím v Tiflisu, myslím, že z podstatných příčin.

Obě chalupy tvořily téměř jedinou domácnost. Mezi obyvately jejich panoval více než sousedský poměr. Ráno vedl nás kapelník M. bez okolků na snídaní do sousedstva. Dámy očekávaly nás již v otevřené dřevěné verandě u stolu, na jehož čistém kostkovaném ubruse bzučel obrovský lesklý samovar. Obě dámy byly již poněkud v letech — hádal jsem každé z nich asi čtyřicet vesen — ale zraky jejich plály ještě ohněm mladosti. Ba, jednu z nich mohu nazvati svůdnou. Byla ustrojena ve světle šedivý župan, který plně objevoval kyprou, okrouhlou postavu její. Kulatý její obličej zářil zdravím a štěstím a jistý úsměv jejích smyslně kyprých rtů ve spojení s jistým laškovným pohledem velikého hnědého oka mohl zanítiti i chladnější srdce, než jaké tlouklo pod bílým kabátcem mladého důstojníka. Pochybuji, že měla Pompadourka nastudovánu účinnější attitudu, než s jakou podala tato panička svou kyprou ruku k políbení švarnému sousedu, jenž k ní sklonil se šťastným úsměvem hluboce zardělý obličej. Tyto příznaky byly ostatně pochybného významu. Neboť obličej našeho hostitele byl ustavičně stejně ruměný a stejně šťastný.

Tuším, že nebudu jaktěživ snídati s takovým požitkem. Však zvláštní půvab toho snídaní netvořily ani vlídné paničky, ani družný hovor a smích společnosti, ani rozjařující čaj. Nevýslovně poetická nálada, v jaké jsem srkal čínský ten nektar, jejž mi podávala okrouhlá Hebe, linula se v duši mou

z pohledu na okolí vzdušné hodovny. Dřevěné sloupce a štít naší verandy ověšeny byly malebně révou, chvějící se v paprscích jitřního slunce, jako věnce poloprůsvitného smaragdu a zlata a z toho krásného rámce vyhlédal zrak do spousty květů, bílých a modrých, žlutých a červených, pokrývajících zemi, kolébajících se v hustých chumáčích nahoře čistým, modrým vzduchem. Neveliký byl prostor, jejž jmenovaly naše hostitelky zahradou svojí, ale prostor ten kvetl. A kvetl vzácnějšími, líbeznějšími květy, než jaké sneseny jsou v mnohý rozsáhlý park na západě z dalekých zemí. A v zadu nad oblakem bílých takových květů trčela štíhlá vížka sousední villy, odstiňujíc se od jasného, zlatým dechem nasyceného blankytu ku podivu přesně a čistě jako diamantovou hranou.

Vyznávám upřímně, že nemohu nalézti vhodných slov, abych vám vylíčil ponČkud věrně ten svěží, čarovný obrázek. Vídal jsem obrazy jarních krajin, kde bujná obraznost malířova vtěsnala do skromného rámce nesmírnou spoustu květů, honosících se skvělostí barev, jakou bych byl za odůvodněnou uznal leda v sadech pohádkových princezen. Ale zde viděl jsem takový obraz ve skutečnosti. Kouzlo jižního osvětlení neuchvátilo mne nikdy mocněji, jako v Běloklju či. Každá barva byla tu desetkrát živější a skvělejší než jinde, na všem spočíval skvostný nádech čarovného lesku. A zde v zahradě našich sousedek družil se k tomu svěží třpyt rosy, dvojnásob průzračný vzduch ranní, v němž jevily se všechny předměty, jako bychom na ně hleděli nejjasnější křišťálovou plochou.

Po čaji procházeli jsme se chvíli sadem, při

čemž oloupila kyprá Ruska ve prospěch ruměnného kapelníka keř žlutých růží. Volba žlutých těch květů byla nevhodná. Neboť příčinu k žárlivosti mohl míti leda tifliský pan manžel.

Potom poroučeli jsme se dámám, abychom vyhledali lvy čtrnáctého pluku v jejich doupěti, v klubu.

Prve než vás uvedu do marciální této společnosti, musím zabrániti nedorozumění, které by z názvu pluku onoho vzniknouti mohlo. Čtrnáctý gruzínský pluk nejmenuje se gruzínským, že by se snad skládal z Gruzínů, ale proto, že má stanoviště své v Gruzii. Jsou v něm ovšem také Gruzíni. Seznámil jsem se s několika důstojníky této národnosti.

Zejména šlechta gruzínská vstupuje ráda do ruského vojska a toto přijímá ji ochotně. Mnozí Gruzíni dosahují vysokých hodností. Slavným stalo se jméno hrdinného Bagrationa-Muchranského, potomka královské rodiny gruzínské Bagratidů.

I nyní nalézají se v řadách ruského vojska, postupujícího do turecké Asie, mnohá slavná jména gruzínská: Orbeliani, Čavčavadze a jiná. Rod Čavčavadzů jest nejbohatším na Kavkazu. Víno rozsáhlých jeho vinic pokládá se za nejlepší z vín kachetinských. Jeden člen této rodiny jest prvním žijícím básníkem gruzínským.

Oběd v důstojnickém klubu uvedl mi na paměť studentské obědy v předplacení. Dle týdenního rozvrhu připadaly na tento den: „šči“ — polévka z kyselé zeleniny se smetanou, — hovězí maso, skopová pečeně a sladké omeletty. Když jsme chtěli platit, oznámil nám sklepník, že nesmí ničeho přijmouti. Obědvali jsme na útraty pluku.

S většinou důstojníků seznámil jsem se již před obědem. Vedle jídelny nacházela se prázdná jizba, bez obrazů a bez nábytku, pouze s buffetem, na němž byly vábně skupeny talíře drobných paštik, raků, mladičkých zelených cibulí, housek s kaviárem a jiných pikantních věcí, jimiž si Rusové před obědem zostřují chuť. Mezi nimi stály objemné, křišťálově průhledné baňky; „rjumka" (sklenička) čištěné vodky tvoří též nezbytný téměř úvod k pravému ruskému obědu.

V této jizbě procházeli se v živém hovoru páni důstojníci. Přivítali mého soudruha z Tiflisu jak dávného přítele: byl mnoho let v Běloklјuči kapelníkem a zanechal zde nejlepší památku. I mně dostalo se ostatně přijetí opravdu srdečného. Všichni tiskli mi vřele ruku, vyptávali se s živým účastenstvím po našich českých poměrech a žádali mne, abych si přiťukl s nimi na zdraví. Neměl jsem obzvláštních sympathií k dvojímu suknu; ale na Rusi jevila se mi vojenská uniforma v nejpříznivějším světle. Ba mohu říci, že mi tam bývalo nejlépe ve společnosti důstojníků. Důstojník na Rusi je vzdálen té kastovní škrobenosti a nadutosti, kterou se jinde vyznačují kruhy vojenské; zde obracíš se naopak nejraději k důstojníkovi a nalézáš ve valné většině případů člověka ochotného, vzdělaného, prostého předsudků, s nímž se můžeš spřáteliti v nejkratší době.

A takové našel jsem také v buffetu v Běloklјuči. Byli mezi nimi zástupcové různých národností: Velko- a Malorusové, jeden Němec z pobaltických provincií, plukovní lékař Polák a jeden černovlasý Gru-

zín jiskrných očí a kvetoucí tváře, z níž vynikaly marciální špičky navoštěného černého knírů.

Mladý jeden důstojník přistoupil k buffetu.

„Nepij, Artove, nepij!" zvolal naň jiný důstojník hovořící právě se mnou. Ale bylo již pozdě. Jedním douškem vyprázdnil mladý muž rjumku. Chování jeho bylo mi již dříve nápadné. Usmíval se přívětivě a přece leželo na jeho pěkném bledém obličeji s černýma očima něco jako stín hluboké melancholie. Když jsem ho oslovil, pohlédl na mne roztržitě a usmál se. Ani k mé otázce neodpověděl než svým utkvělým, divným úsměvem. Ostatní chovali se k němu s jakousi útrpnou pečlivostí, jako k nemocnému dítěti.

Na večer ustanovena byla na počest našeho příchodu přátelská pitka v bytě kapelníka M. Do té doby bavili jsme se čarokrásnou vyhlídkou, která se otvírá na všech stranách kolem Běloklјuče. Přehlíží se odtud velice rozsáhlý prostor, obemknutý na severu i na jihu řetězy hor, závodícími hromadností, malebností i výškou. Na té i na oné straně strmí jednotlivé bílé vrcholky nad hranici věčného sněhu. Kamkoli se obracíš, odevšad hledí k tobě přes ladné nivy a háje zástupy těch hor, tu zelené jako brčál, onde tmavým stínem jehličnatého lesa pokryté, tam holé ve všelikých odstínech hnědé a šedivé barvy. Opravdu čarovný je pohled na tyto hory při sklonku dne. Tu zdá se, jakoby skvostné světlo běloklјučské postupně se rozkládalo v celou stupnici barev duhových, jakoby nějaký pyrotechnik konal divy svého umění na těch řetězech horstva. Chvilku planou ty zubaté spousty celé v červeném neb fialovém ohni, podobajíce se pohořím

*

rubínu neb amethystu a procházejí řadou skvělých odstínů barvitých, jejichž kráse oko vynadiviti se nemůže.

K večeru shromáždila se v bytě našeho hostitele četná společnost, v níž jsem byl já jediným člověkem bez uniformy. Zavřely se okenice, rozžaly se svíce, vojáci prostřeli a hostina začala. Pevnou její částí byly řízky, připravené v kuchyni úslužných sousedek, tekutou kachetinské víno granátové barvy, nadýmající se v objemném „burďuku" na okně. Jakož se slušelo, pili jsme gruzínské to víno po gruzínském způsobu.

V některých ohledech nemohli jsme ovšem Gruzíny napodobiti. Tito jsou praví virtuosové v pití vína, jež se učí lokati již vedle mléka mateřského. Vlévají ho do sebe úžasné spousty, aniž by se opili. Pijí rádi z tuřích rohů a velikých hlubokých stříbrných lžic, jež se nazývají „azarpeši". Jinou nádobou jest dřevěný, lakem natřený džbánek s úzkým hrdlem, zvaný „kula".

My jsme ovšem pili z obyčejných sklenic, ale zvolili jsme si „tulumbaše". Na neštěstí poctila společnost touto hodností mne. S těžkým srdcem uvázal jsem se ve svůj úřad. Tulumbaša je jaksi vůdcem a ředitelem pitky. Nikdo nesmí se dotknouti číše, dokud tulumbaša neoznámí, na čí zdraví se bude píti. Připíjí se obyčejně všem účastníkům hostiny po řadě. Každý, na jehož zdraví tulumbaša číši pozdvihne, musí zazpívati krátkou gruzínskou píseň pijáckou, začínající slovy „Madla beli", kterou pak ostatní sborem opakují. Na to mají tulumbaša a ten, na jehož zdraví se připíjí, vyprázdniti plnou číši na jeden doušek, kdežto se ostatním na vůli

ponechává, jak hlubokým douškem svého soudruha poctít chtějí. Každý pochopí, že se při takovém zařízení společnost za krátko ociťuje v růžovém rozmaru.

Musím se přiznati, že jsem byl prašpatným tulumbašou. Nebyl jsem ještě uvykl naftové příchuti kachetinského vína a marně snažil jsem se oslabiti ohnivou jeho sílu pomocí vody tou měrou, abych sklenice bez obtíže najednou prázdniti mohl. Ale i pod chatrným mým vedením rozkvétala veselost pijáků vůčihledě.

Na chvíli zkazil ji ovšem následující výjev. Vešel Artov, kterému byli ostatní pití vína zakázali, a přecházel s tichým úsměvem po pokoji. Posléze přistoupil k oknu, na němž ležel revolver mého soudruha, a když jsem se ohlédl, spatřil jsem pod usmívajícím se obličejem mladého důstojníka hrozivé ústí revolveru, namířené přímo ke stolu a — jak se mi zdálo — právě na mou hlavu. Výkřik, shýbnutí několika hlav, cvaknutí a divoký smích Artova vyplnily příští okamžik. Kapelník M. přistoupil k nám s revolverem, který byl Artovu z ruky vyrval. Poranil si při tom prst. Artov zmizel.

Z ustrašených obličejů společnosti poznal jsem, že nebyl tento výstup jen špatným žertem.

Sdělili mi, že není v černé hlavě bledého Artova všechno v pořádku. Od nějakého času jeví prý se přímo záblesky šílenství. Jedni pravili, že jest to smutný následek deštivé chladné noci, kterou byl prospal v horách na holé zemi, druzí hledali původ jeho choroby v tesknotě po ukrajinské domovině.

Prosili mne co nejsnažněji, abych prominul nemilou tuto příhodu. V krátké době zapomněli jsme na ni a zábava šla veselým proudem dále. Brzy jsem poznal, jak mocně tlukou pod bílými těmito uniformami bujará srdce pro věc slovanskou. Jeden po druhém chápali se sklenic — já jsem byl z tulumbašství mlčky již dávno svržen — a vynášeli za jásavého souhlasu nadšené přípitky staroslavné Praze, bratřím Čechům, budoucnosti Slovanstva. A náhle zdvihli se všichni jako na povel kolem stolu a v kruhu zaznělo slavné „Kde domov můj!" Nebudu vám líčiti city, které se mne zmocnily, když jsem uslyšel v té daleké končině z úst ruských vojínů drahou píseň. Zpívali ji nejkrásnější češtinou; i Gruzín pěl s nimi. Část zásluhy patřila ovšem kapelníku Mašnerovi, který je byl za svého pobytu v Běloklјuči s touto a jinými písněmi českými seznámil.

Co se dále dělo, představuje se mé paměti velmi nejasně. Tuším, že jsme pili na konec čaj.

Kdež je nyní as čtrnáctý gruzínský pluk! Snad roní již svou vřelou krev pro tu velikou věc slovanskou, jíž na zdar a štěstí byl tam v krásném Běloklјuči číše rudého kachetinského vznášel.

V. Vojenská silnice kavkazská.

I.

(Touha po sněhu a ledu. — Průsmyky derbentský a vladikavkazský. — Vojenská silnice. — Jízda v poštovní »těleze«.)

Za parného červnového dne seděl jsem ve společnosti Čechů, Rusů a Němců v jednom hostinci tifliském, jehož okna byla těžkými záclonami pečlivě zastřena. Přes to umírali jsme vedrem. Jídelní lístek byl upraven dle sésony. Vrchol oběda tvořila studená polévka, v níž promíchány byly špalíčky rozličného masa s velikými kusy ledu. Také víno pilo se s ledem. Ale tento led byl jen skrovným ochlazením pro naše rty, zpráhlé ohnivým dechem tifliského léta.

Tu jal se někdo ze společnosti líčiti svou loňskou jízdu do Vladikavkazu, po gruzínské vojenské silnici, vinoucí se úžlabinami hor, s jejichž boků sršely chladné bystřiny a hřměly sněhové strže a jejichž vrcholky se třpytily věčným ledem. V tu chvíli rozhodnuta byla nejbližší má budoucnost. Váhal jsem dotud, mám-li zamířiti z Tiflisu k Baku na pobřeží chvalinského moře, kam láká cizince

chrám Parsů, klanících se ohni, či dáti se na sever přes bělavý hřeben horstva. Nyní rozhodl jsem se na určito pro druhý směr. Vida již v duchu obrovskou ledovou hlavu Kazbeku, hodil jsem s opovržením do vína poslední kousek ledu, jenž se nám tu dole odměřoval na loty jako drahé zboží. Horstvo kavkazské mezi Černým a Chvalinským mořem tvoří jaksi nebetyčnou přirozenou zeď mezi Evropou a Asií. Zdá se, že odrazila kamenná tato hradba i příboj stěhujících se národů, jichž divoké proudy, nenalezše tudy průchodu k jihu, na západ se obrátily a Evropu zaplavily. Nepřetržitým řetězem hor kavkazských vedou jen dvě známé cesty k jihu: průsmyk vladikavkazský a soutěška derbentská.

Průchodem derbentským nazývá se tenký pruh bařinaté, četnými horskými potoky rozryté země mezi mořem kaspickým a východním sklonem kavkazského horstva. Jméno své má po městě Derbentu, ležícím v nejužší jeho části. V tomto místě vystavěli Peršané za panování Sasanidů na obranu svých hranic proti severním národům dvojitou zeď, která měla jaksi doplniti přirozenou baštu hor. Táhla se od úbočí těchto až k moři kaspickému, ba i kus cesty do moře samého. V ní nalézala se obrovská železná vrata, jež nazývali Arabové Bab al Abavi, t. j. brána bran. Byla to brána posvátná, dělící říši pravověřících od světa nevěrců. Zachovávalo se podání, že se přivalí touto branou zhouba na Mohamedány v Asii. Proroctví to s části se již vyplnilo. Petr Veliký pronikl roku 1721—1723 průchodem derbentským a zahájil takto řadu vítězných útoků, jimiž odtlačilo Rusko Persii daleko

od jižního úpatí Kavkazu a podrobilo sobě řadu zákavkazských mohamedánských chanátů. Nyní nepotřebuje sobě již klestiti cestu Kavkazem; stojíť již pevně za ním, opřeno o skalní jeho stěnu, a meč jeho vznáší se již nad samým srdcem mohamedánstva.

Důležitější jest v nynější době průchod vladikavkazský. Vladikavkaz, východiště jeho na severu, nazývá se v řeči tuzemců „Kapkaj", t. j. vrata hor. Od města tohoto vede k jihu těsná úžlabina řeky Tereku, pak vine se cesta přes posněžené hřbety několika hor a sklání se do údolí řeky Aragvy, s níž putuje cestující dolů do Gruzie. Průchod tento znal již starověcí národové. Také zde vypráví báje o železných ohromných vratech, jimiž prý bylo uzavřeno nejtěsnější místo průsmyku darielského, mající v šíři asi 100 střevíců. O důležitosti, jakou již dřevní věky cestě této přikládaly, svědčí četné rozvaliny hradů a pevností, podél ní se vyskytující. Tudy pronikli též Mongolové v 13. věku do Zákavkazí.

Pro Rusy jest ovšem tato cesta nesmírně důležita. Do nedávna neznali jiného přechodu z Předkavkazí do Gruzie. Od prvního kroku na Kavkaz nepřestali o to pečovati, aby horský ten průchod proměnili v řádnou vojenskou silnici, pohodlnou a bezpečnou. První ujal se díla slavný Jermolov. Ve šlépějích jeho kráčeli Voroncov a Barjatinský. Tak povstala znenáhla pod lopatami a motykami ruských vojáků jedna z nejslavnějších silnic na světě. Nejvyšší její bod nalézá se 8732 stop nad hladinou mořskou, kdežto silnice simplonská dosahuje pouze 6147 stop výšky. Úředně nazývá se tato kav-

kazská silnice vojensko-gruzínskou. Vystavěna byla s nesmírným nákladem, ale vydržování její pohlcuje mnohem větší sumy. Rok jak rok trpí rozvodněním řek, lavinami a sřícenými balvany skalními veliké škody; rok jak rok musí se vyšší její části vyhrabávati ze spoust sněhových. Rusové povídají o ní, že je dlážděna samými rubly.

Jel jsem po vojenské gruzínské silnici dvakrát; jednou z Tiflisu do Vladikavkazu v dostavníku a pak z Vladikavkazu nazpět do Tiflisu „parou". Musím ovšem doložiti, že se „parou" v ruštině nazývá pár koní, zapřažený do poštovního vozíku, na rozdíl od obyčejné trojice, „trojky".

Poštovnictví ruské má své stinné i světlé stránky. K prvějším náleží primitivnost povozů, jež bývají pouhé dřevěné truhlíky bez sedadla, a zarputilost poštovních úředníků, s nimiž mívá cestující na každé téměř stanici potyčky. K druhým patří rychlost jízdy a možnost četných, libovolných zastávek po cestě. Cestující koupí si totiž „podorožnu", v kteréž vyznačen jest cíl cesty a počet koní, již na každé stanici čerstvě zapřaženi býti musí. Stačí úplně „pára", — dáš-li kočímu zpropitné, připřáhne bez toho o koně více. S „podorožnou" vstoupíš na příklad ve Vladikavkazu do dřevěné „tělegy", v níž si upraviti musíš sedačku ze zavazadel svých, nechceš-li usednouti na dva přes příč napjaté provazy. Kočí připřáhne pod dřevěnou „dugu" koně a bleskem uháníš k nejbližší stanici, při čemž tebou povoz metá v pravo v levo, z předu na zad, div ti všechny kosti v těle neroztřese. K této ďábelské jízdě zvoní ti vesele zvonec pod „dugou" zavěšený. Na nejbližší stanici vylézáš: chceš-li jeti hned dále,

okážeš představenému stanice „podorožnu". Má ti neprodleně vydati nový pár koní a novou tělegu. Ale obyčejně vymlouvá se úředník, že právě poslední vydal, že jsou koně na pastvě a p. Konečně vymůžeš si přece, co ti patří a jedeš dále. Však můžeš se také na stanici pozdržeti, jak dlouho chceš, podnikati výlety do okolí a teprve za den, za dva dni vytasiti se s „podorožnou" a žádati povoz i koně k příští stanici. Chceš-li přenocovati, nalézáš v čekárně staniční pohovku, z kteréž si upraviti můžeš lože, neb dostaneš za peníze též zvláštní pokoj. Výhod tohoto způsobu cestování použil jsem při zpáteční jízdě z Vladikavkazu do Tiflisu, na níž jsem si krajiny a lidi pohodlněji a zevrubněji prohlédnouti mohl.

Cestu do Vladikavkazu vykonal jsem v dostavníku v jednom kuse. Jelo se ve dne v noci a proto zaspal jsem část této pouti. Ale přece mohu jízdy této použiti, abych vám podal jaksi nástin cesty po vojenské gruzínské silnici a hlavní její dojmy. Partii od Vladikavkazu ke Gobi s nejslavnějším místem silnice, průsmykem darielským, vylíčím pak zevrubněji dle zápisků, které jsem si učinil na cestě zpáteční v poštovní „těleze".

2.

(Dostavník. — Arménští a gruzínští pijáci. — Německá osada. Mcchet. — Jízda hřbitovem. — Údolí Aragvy. — Dostavník hoří. — Pasenaur. — V »duchanu«.)

Zařízení našeho dostavníku bylo přímo uražením veličenstva kavkazských Alp, jejichž středem nás

unášeti měl. Byl sice jen shora dřevěnou střechou pokryt, ale cestující seděli v něm po délce dvěma řadami proti sobě a zastírali si navzájem vyhlídku, kterouž stlačovala bez toho nízká střecha dostavníku na minimum. Většina naší společnosti nedbala ostatně ani o to minimum; chápali se ochotně každého paprsku slunečního, každé krůpěje deště, každého zavanutí větru, aby ten zbytek vyhlídky nadobro zaclonili voskovým plátnem. Jen zadní strana povozu zůstávala většinou otevřena.

Vyjeli jsme z Tiflisu odpoledne, při dusném vedru. Kolem silnice za městem spatřovali jsme četné „duchany" (krčmy), pod jejichž ploskou, na hrubých dřevěných sloupech spočívající střechou si hověla ve stínu skupení gruzínských i arménských kumpánů, dýšící pijáckou poesií Hafisovou. Zde viděti bylo smějící se obličeje, přijavší navždy barvu své vyvolené paní, granátově rudé šťávy katechinské, špičaté huňaté čapky, ledabyle na zad neb na stranu sešoupnuté, štíhlé hochy-číšníky úzkých obličejů a velikých černých očí, úzkohrdlé břichaté nástroje hudební, po jejichž strunách ob čas prstem přejížděl veselý piják, provázeje břinkavý jejich hlas gruzínským popěvkem, jenž začínal kdesi v krkolomné výši a třásl i svíjel se v podivných zvukových kotrmelcích, jsa nepříjemným uchu evropskému již proto, že byl zpíván nosem.

Duchany řidly, před námi otvíralo se údolí Kury. Břehy její byly porostlé zelení a připomínaly mi časem vltavské obrázky. Na levici objevila se v polích veliká německá kolonie, jejížto šňůrou seřaděné a na vlas sobě podobné domy svědčily o pedanterii, ale i čistotě a pořádnosti německé. Byly vesměs

pěkné a hojným stromovím zastíněné. Uprostřed stál slušný protestantský kostel.

Dále krajina pustla. Večerem přijeli jsme do Mcchetu. V posledních paprscích slunce spatřili jsme ještě to zvláštní místo nejryzejšího rázu gruzínského. Viděli jsme na holé skále nad řekou malebný, stářím šedivý klášter — poloviční zříceninu — viděli jsme dole u řeky přímo obrovský dóm v gruzínském slohu, a kolem něho chomáč pranizounkých „saklí", které vypadaly kolem onoho chrámu jako mravenčí roj u nohou obra. Pak vedla silnice kolem zříceného hradu, středem dávného nějakého hřbitova. Na obou stranách spatřovaly se ve vysokém úvoze četné otvory, jimiž viděti bylo do hrobů, při kopání silnice se strany otevřených. Většinou utvořeny byly tyto hroby z tří velikých kamenných ploten, do trojhranu na sebe položených. Z nich čouhaly hnáty příšerně ozářené večerní záplavou.

Nastala noc. Krásná horská noc. Měsíc vznášel se jako stříbrný srp nad tmavými chlumy. Milliony ohnivě zářících hvězd proskočily na tmavomodrém nebi Gruzie. Dlouho díval jsem se do nich, až jsem posléze usnul s ostatní společností. Když jsem otevřel ráno oči, spatřil jsem za hlavou Arména, sedícího naproti mně, hustý šik světle zelených stromů, ženoucí se do příkré výšky. Nahnul jsem se poněkud, abych dohlédl konce toho zeleného tažení, ale dohlédnutí nebylo: vrcholek nad vrcholkem, hustý, košatý, jasně zelený. Pohlédl jsem na zad a shledal jsem, že jedeme podél řeky na dně těsné úžlabiny, jejíž převysoké, téměř kolmé boky pokryty byly od pat až po malebné hřebeny a vrcholky nahoře nejhustším rounem zelených korun stromových. A

tak jsme jeli, nevím, jak dlouho. Stále provázely nás po levici i po pravici ty zelené, rozmanitě se posouvající a v zadu splývající kulisy čarokrásného údolí. Tu a tam sršely shůry a rozprašovaly se mezi listím vodopády, a četné křišťálové prameny ubíhaly přes silnici do vln Aragvy. Na výstupcích stráně houpaly se veliké modré a purpurové zvonce, napité rosou, na štíhlých stoncích.

Potkávali jsme oddíly vojáků v bílých plátěných oblecích, s motykami a lopatami na rameně. Slunce začínalo hřáti — polibky jeho byly tu ještě málem tak ohnivé, jako dole v Tiflise.

Hle, kus romantiky! Onde trčí na stráni z nejhustší zeleni štíhlá okrouhlá zubatá věž, stářím úplně zčernalá. Bůh ví, kdy a od koho byla vystavěna.

Malé dobrodružství. Někdo ze společnosti nahnul se z dostavníku a zvolal: „Hej, kočí, zastav! Dostavník hoří!“

Zdviháme se, hledíme s vozu. Skutečně! Nad jedním kolem zvedá se bílý obláček. Již se valí vzhůru šedivý dým. Kočí zastavil, cestující slezli, dva kolem jdoucí Gruzíni připojili se k zástupu. Nastala konsultace. Bezpochyby zanítilo se třením nápravy a kola seschlé dřevo. Mezitím přinesli již cestující v sklenicích a kloboucích vodu z blízkého horského pramene. Kolo bylo pomocí obou Gruzínů odňato, a po delší době podařilo se spojenému úsilí udusiti oheň a zříditi opět povoz.

Brzy potom dojeli jsme k stanici Pasenauru. Skládá se z několika přívětivých ruských a gruzínských domků a hnědého kostelíka s cibulovitou modrou bání. Leží velmi pěkně na břehu Aragvy, uprostřed hustě porostlých, malebně skupených hor,

po nichž se vinou klikaté cesty do horských aulů. Zde nás již pozdravila, hledíc od severu přes hlavy a mezerami zelených vrchů, první tlupa posněžených hor a mně se zdálo, že cítím již ochlazující jejich dech na horkém čele.

V Pasenauru odbyli jsme si snídaní. Společnost opustila dostavník a rozložila se táborem na travnaté prostoře před budovou, z které si přinesli pouze vodu do samovaru. Čaj, cukr, suchary a vše ostatní sebrali mezi sebou. Brzo zářili potem a blažeností, srkajíce milovaný mok, který činí Rusovi domácky útulnými i daleké pustiny.

Já jsem se oddělil od společnosti. Zašel jsem k blízkému gruzínskému duchanu. Jedl jsem tam „šišlík", kousky pečeného masa nabodané na dřevěný rožeň. Nechutnaly mi valně. Čaj nebyl také výtečný, ale přes to bylo mi tu lépe než onde mezi ctiteli samovaru. Bavil jsem se pohledem na originelní zařízení této východní krčmy a na hosty, kteří tu seděli spokojeně na udupané zemi kolem dřevěné mísy, v níž lovili prsty tučné kousky masa ze skopové polévky, plné velikých žlutých ok. Duchačník s vykasanými rukávy sekal maso, napichoval je na dřívka a navlékal na provazy, jimiž pak ověšoval lákavě průčelí svého hostince. Ostatní obsah krčmy tvořily lojové svíčky, sušené ryby, sýr, burďuky vína a nezbytný počítací stroj ruský.

A vyhlídka z duchanu byla přímo na blízké již velikány, sestrkující nad skupením protějších vrchů posněžené hlavy.

3.

(Posněžení obři. — Horské krajiny. — Mlety. — Ve sněhu. — Údolí Tereku. — Horské vesnice. — Koně se plaší. — Průsmyk darielský.)

Za Pasenaurem začínala již krajina na se bráti ráz opravdu alpský.

Hory stíhající se malebnými tlupami po pravici a po levici nabývaly čím dále ohromnějších rozměrů a bílé hlavy zazších velikánů vysouvaly se vždy výše a zřetelněji nad ostatní dav. Již visela téměř kolmo nad námi, jako by volně ve vzduchu, ta zářící hrbolatá spousta sněhová.

Hleděl jsem k ní neodvratně, s utajeným dechem, práhna po okamžiku, až se mi objeví ti sněhoví obři v celé velikosti své. Mé přání splnilo se brzy. Překážka za překážkou mizela a konečně mohl jsem prohlížeti od paty k hlavě celý dav posněžených hor.

Za jízdy měnilo se ustavičně jejich sestavení, vynořovaly se při každém zahnutí údolím nové grandiosnější tlupy. Ba, musím říci, že jsem nevycházel z obdivu, a že se obdiv ten ustavičně stupňoval.

Však nejen svou ohromností, svým sněhem a ledem, uchvacovalo mne toto divadlo, nýbrž i jinými svými stránkami. Jak utěšený byl pohled na paty a dolejší části hor! Krásná zeleň hustého listí byla tu promíchána svěží bělostí kmenů březových, odevšad proskakovaly stříbrné potoky, rozptýlená políčka, podobná pestrým záplatám, sahala až vysoko do hor, a četné gruzínské vesničky a samoty k horské stráni hustě nad sebou přilepené a řadami světle

obarvených dřevěných sloupců k údolí obrácené, měnily sklony hor v jedinou barvitou, originální idyllu. Stoupaje výše, rozeznává zrak ještě drobné, pestré figurky pastýřů a jejich stáda, vidí ještě tu a tam smělé auly, vesnice, jež vylézají na Kavkaze jako kůzlata rády do závratných výšek, na kolmé téměř svahy, pak mizí vegetace a lysé strmí témě do oblak. Vedlejší horu zachytila již lehce na temeni čára sněhová, sousedka její ční již celým vrcholkem do říše věčného sněhu a jiné sahá již roztřepený bílý plášť až po kamenitá bedra. Tam nahoře kraluje již jen nedostupná příroda, u věčné zimě, v panenské bělosti, s komonstvem oblaků a ledových vichrů.

Za stanicí Mlety provádí vojenská silnice gruzínská svůj nejsmělejší kousek. Dosud hledala si stále a nalézala průchod údolími, ale zde ociťuje se najednou jako v slepé ulici. Před ní kolmý téměř sklon horského hřbetu, jenž dělí na příč údolí Aragvy od údolí Tereku, a jímž není nijakého průchodu. Chtíc nechtíc musí se dáti silnice vzhůru do závratné výše. Stoupá vzhůru v přečetných roztáhlých oklikách jako tkanice šněrovačky.

Jsme nahoře. Kam se poděl žhavý dech Gruzie? Zde vane studený vítr, ledové potůčky prýští z ukoralé země, pokryté místy chudou alpskou květenou. Choulíme se do plédu. Dále zabořují se kola dostavníku do sněhu, zajíždíme do něho hlouběji, po obou stranách silnice táhnou se čerstvě odhrabané sněhové stěny. A kam hledíme, odevšad pohlížejí na nás mrazivě bílá veličenstva.

Znenáhla spouští se opět silnice. Sjeli jsme do osetské vesničky Gobi. Ohlížíme se a pochopuje-

me ztěží, jak jsme se dostali sem s temene té obrovské, černé, na pohled kolmo spadající stěny.

Odtud jedeme údolím Tereku. Rázem změnila se tvářnost krajiny. Ta tam jest svěží zeleň a idyllická lepost údolí Aragvy. Zde kolem Tereku hledí všechno mračně, posupně a divně. Holé tmavé skály stíhají se v kostrbatých obrysech, jen místy lehce ovanuty zeleným dechem řídkého rostlinstva. Ale pravláštní, nevýslovně mocný a divný dojem činí na cizince zdejší vesnice. Jsou to kamenné trsy ploskostřechých domků, tak hustě k sobě sražených, že nerozeznáváš jednotlivých příbytků. Vidíš jen řady černých skulin, podobných střílnám — okna a dvéře. Zdá se, jako by celá taková vesnice byla vytesána z jednoho kamene, ba přímo z té černé skály, na níž stojí a od níž se neliší co do barvy leda jakýms žlutavým nádechem, podobným rezu. Tento rezovatý nádech dává jim ráz velikého stáří. Upomínají tě ostatně i jinak na věky dávno minulé. Hledíš-li na ta kamenná hnízda, z nichž trčí po jedné, po dvou černých zubatých věžích, jež je činí podobnými tvrzím středověku, poznáváš, že jen všeobecná nejistota a věčné nebezpečí života přinutily ty drobné sakle, že srazily se v jedinou kamennou hmotu, neukazující na venek nic, než holou pevnou stěnu a drobné skuliny oken. Vždyť tu panoval před několika desítiletími čirý středověk.

Jedeme tryskem podél kamenitého břehu Tereku. A trysk ten stává se divným, hrozným. Armén naproti mně zdvihl se rychle a vyskočil z vozu na silnici, kde se hned potom válel v prachu. Ostatní cestující hledí polekáni na sebe, tlačí se ke dvířkám,

volají blednouce: „Koně se plaší!“ Křičí na kočího, Osetina. Ten obrací se bled a trhá vší silou otěžemi. A před dostavníkem letí šest koní v zběsilém trysku, s vlajícími hřívami a zvonec na dřevěném oblouku nad hlavami jejich visící zvoní jako na poplach. Před námi řeka a černé balvany. Na štěstí podařilo se kočímu v čas zkrotiti koně.

Kazbek ukázal se nám jen z polovice. Vrchol jeho zahalen byl v kouři jako vršek Sinaje.

Za stanicí Kazbekem přiblížili jsme se k slavnému průsmyku darielskému. Zde dosahuje pošmourná divokost krajiny svého vrchole. Všechno jest tmavé, hrozné, titanské. Ohromné skalní kulisy sesouvají se tu tak blízko k sobě, že snadno uvěříš v železná vrata, jimiž pověst spojila ty proti sobě stojící skály, černé, kolmé, nedohledně vysoké. A Terek, jako by zuřil nad tím stěsněním, jako by chtěl rozbíti ty železné skály, kypí tu jako mléko v divokých čeřenech, se zlobným jekem.

Skalními těmi vraty vjíždíme do těsného údolí, nad něž jsem neviděl nic velikolepějšího, ale zároveň nic hroznějšího. Po obou stranách visí ti nad hlavou nedaleko proti sobě kolmé, temné skály, jejichž temena se tratí v nedozírné výši. Někdy zdá se ti, že se ty ohromné plotny kolísají, že se kloní v před, že se již již řítí v úžasném pádu na tvou hlavu. Uprostřed tohoto údolí přepadla nás noc. Ale dlouho ještě hleděl jsem s posvátnou hrůzou na ty černé, kdes v nebesích se tratící silhouetty nade mnou. Po půl noci přijeli jsme do Vladikavkazu.

4.

(Jízda v poštovní kocábce z Vladikavkazu. — Horami podél Tereku. — Balta. — Hory vzrůstají. — Odřený strom v Žarachu. — Tvrze nové a staré. — Spousty v divokém údolí skalním. Opět v průsmyku darielském. — Hrad Thamařin.)

Jak rozdílná od jízdy do Vladikavkazu v dostavníku byla zpáteční má cesta „perekladnou!“ Seděl jsem samoten v nízkém vozíku, jenž se podobal kocábce na kolech. I jinak upomínal na člun: pro nedostatek všelikého sedadla musil jsem obyčejně sedati na dně jeho, drže se rukama postranních stěn, při čemž sebou prožluklý ten povoz ustavičně zmítal jako v nejprudčím vlnobití.

Za to měl jsem na všechny strany úplně volnou vyhlídku a nic nevyrušovalo mne z klidného vnímání, než káravé neb lichotivé domluvy, jimiž časem osetský neb tatarský vozka povzbuzoval tryskem uhánějící koně. Nyní teprve mohl jsem klidně a volně pročísti tu kamennou epopeji, jež se na dřívější cestě přenesla jen letmo kolem mého zraku, a v níž mi tehdáž noc po dvakráte několik zpěvů polila svým nejčernějším inkoustem.

Když jsem vyjel z Vladikavkazu, zastřeno bylo čelo Stolové hory a jejích sousedek panensky cudně bělavou „čádrou“, závojem horské mlhy.

Jeli jsme po levém břehu Tereku, jenž se tu radostně vymykal z tísnivé náruče skal a širším proudem objímal četné ostrůvky, porostlé hustě stříbrolistými křovinami. Brzy octli jsme se mezi horami, na začátku dlouhého údolí, jež prorývá na příč jak těsná úžlabina severní polovici Velikého Kavkazu. S počátku bylo údolí to ještě dosti široké

a vzezření jeho sklonů dosti rozmanité. Tu a tam stoupaly do strání krásné tmavé lesy; jinde nemohly již plným davem hnáti do příkré kamenné stěny a jen jednotlivé smělé borovice, břízy a jedle zachytily se výbojnými kořeny na úzkých výstupcích, z dola neviditelných, tak že ty skupiny zelených stromů vyrůstaly na pohled přímo z kolmého srázu. A taková skupení sahala v četných ostrůvcích a terasách až do závratné výše, kde scvrkaly se vysoké stromy v nízkou kleč a křoviny na černých balvanech vypadaly jen jako mechový nádech. Dole vlepeny byly do rozsedlin těchto skal kamenné chyše, pokryté slamou neb chrastím. Před nimi stály Osetinky v modrých kalhotách, špičatých střevících a dlouhých pestrých halenách, zahalujíce se před okem cizincovým plaše ve své bílé, řasnatě podkasané čádry. Místy viděti bylo na stráni mohamedánský hřbitůvek: prosté koly s dřevěnou makovicí v podobě turbanu, obklopené buď okrouhlým plotem nebo pobořenou čtyčhrannou zdí. Potkávali jsme stáda drobných černých ovcí a koz s podivně utvořenými rohy.

První poštovní stanice byla Balta, skupení evropských domků ve stínu košatých ořechů. Od Balty nabývaly skály z obou stran vždy ohromnějších rozměrů; křivolaké hřebeny jejich tratily se naprosto v mlze, po bocích jejich chvěly se lehké bělavé flóry, a četné vodopády vrhaly se střemhlav s prsou jejich a roztřišťovaly se jako sníh v černých rozsedlinách. Někde zahalena byla ona část skály, z níž takový stříbrný had proskakoval, v neprůzračné mlze a pak to vypadalo, jako by sršel vodopád přímo s oblaků nad naší hlavou. Krkolomné stezky, zatá-

čely se po schůdnějších sklonech k osetinským aulům, přilepených jako orlí hnízda nad závratnou propastí.

Minul jsem vesnici Žarach. Tam vzbudil mou pozoronosť jakýsi druh kaple, pomalované nejkřiklavější směsí barev, jakou si lze pomysliti, a vedle ní strom, odřený v pravém slova smyslu od hlavy až k patě. Oloupali s něho čistě všechnu kůru, tak že tu strměl pouze bílý kmen s holými bílými větvemi. Viděl jsem takové bezkoré stromy na několika místech v horách kavkazských. Povídali mi, že prý je to znamení smutku pro úmrtí vážných osob. Takový úkol má prý též odřený strom v Žarachu u křiklavého náhrobku nějakého „aldara" osetiského. Nevím, byl-li jsem dobře zpraven.

Dále spatřil jsem malou pevnůstku ruskou, jejíž dvě věže pobity byly červeně natřeným plechem. Takové pevnůstky spatřují se v neveliké vzdálenosti od sebe po celé silnici kavkazské. Vedle nich vyskytují se zhusta zřízená opevnění ze starší, namnoze snad z pradávné doby. Viděti tu na skalách a v úžlabinách jejich okrouhlé, zubaté věže, zčernalé stářím, a trosky mohutných zdí podobajících se stavbám kyklopským.

Před stanicí Larsem seznal jsem, jak strašně řádívá v té divoké krajině horská příroda. Právě uprostřed zlobně kypícího Tereku trčí ohromný balvan. porostlý již zeleným křovím; bezděky obrací se zrak plaše vzhůru k úžasné kamenné stěně, hledaje místo, odkud se před časem ten černý velikán s pekelným lomozem sřítil. A zde ukazuje mi již údolí strašnou tvář, již jsem nastínil v předešlém článku. Skalní stěny rostou do báječných výšek a sestupují

se čím dále těsněji. Rostlinstvo mizí z jejich boků. Vidíš jen tmavé kamenné spousty, jež se tratí mlhavými silhouettami, často v podobě cimbuří a věží, v takové výšce nad tvojí hlavou, že tě pojímá závrať při pohledu na ně. A pak zdá se ti, že se ty ohromné plotny s obou stran pohybují a přikloňují ve výši k sobě, hrozíce strašlivým pádem. Bohužel nezůstává obraz tento veskrze přeludem. Zhusta trhají a řítí se zvětralé balvany z těchto skal a ničí rázem části silnice a mosty, jež byla ruská vláda s tolika obětmi vystavěla. Celé úzké dno údolí je poseto takovými balvany. Všude vidíš položřícené vodovody, zbytky rozbité silnice, jež od té doby mnohokrát musila změniti svůj běh, mravenčí hemžení ruských vojáků, lopotících se na některém výstupku skalním, aby opravili porouchanou stavbu, kterouž snad zejtra nový balvan smete i s těmi vojáky do vln Tereku. Ovšem pracuje i tato sveřepá řeka svorně na díle pustošení. Odmílá tu na pravo, tu na levo kus skalnatého břehu, a setřásá se sebe železné mosty, jako divoký oř vnucené sedlo.

Blížíme se průsmyku darielskému. Obraz velebně hrozný. Kolem ty černé stěny, hrozivě k sobě se klonící, nahoře úzká prouha zamračeného nebe, orli rozpínají v mutném a těžkém vzduchu svá křídla, sníh vodopádů rozprašuje se v skalních úžlabinách. Avšak neslyšíme jejich hřmění. Ty stěny visí nad námi jako v mrtvém, hrozebném mlčení. A dole řve Terek, sevřený mezi nimi jako v kleštích.

Vyjeli jsme branou darielskou. Po levici vrhá se klikatou černou úžlabinou Dariel jako kypící mléko do Tereku, po pravici objevují se nezřetelně na boku černé skály zříceniny mohutné, prastaré

tvrze. Je prý to hrad Thamařin. Nikoli hrad té slavné Thamary, milostné královny Karthvelie, nejvznešenější postavy v dějinách Podkavkazí, ale Thamary báje, Thamary andělských očí a ďábelské duše, která prý lákala nebeskými zvuky kytary zbloudilé chodce ve svůj pevný zámek, blažila je jednu noc svým objetím a hleděla pak z jitra s klidným úsměvem na rtech, jak odnáší Terek zkrvácená jejich těla.

5.

(Kazbek. — Škaredý žid a sličná židovka. — Hora běsů. — Trpasličí mlýny. — V gruzínské vesnici. — Kostel sv. Štěpána. Děti s horskými krystaly. — Prodavači malí a velcí.)

Mezi skalami na pravici objevila se část ohromné sněhobílé hmoty, jejíž vrcholek se tratil v mlze a páře. Byl to Kazbek. Zdá se, že ohromující to jméno netrpí jiného vedle sebe. Poštovní stanice jmenuje se Kazbek, nedaleko ní leží vesnice Kazbek a ve středu této nalézá se kamenný dvorec gruzínských knížat Kazbeků. Gruzínsky jmenuje se ostatně kavkazský onen velikán, strmící do výšky 16.500 stop, Mchinvari, osetsky pak Čerpeši-Čub, t. j. hrot Kristův.

V poštovní stanici kazbecké přijal mne úředník morous, těšící se patrně na zlosť, kterou mi způsobí odepřením koní. Zkazil jsem mu nevinnou radosť oznámením, že zůstanu přes noc. Zamluvil jsem si hned u žida restauratéra večeři a nocleh. Žid tento byl dosti škaredý a mluvil němčinou, vedle níž byl jargon polských židů ještě pánem. Přes to učinila na mne jeho hatlanina zde uprostřed kavkazských

hor náležitý dojem. Když jsem se již dotkl škaredosti svého hostitele, nesmím zamlčeti, že byla jeho mladičká dcera zajisté důstojnou sestrou té čarovné děvy judské, jejíž oči nadchly Byrona k prní hebrejské melodii.

Když jsem vystoupil ze stanice, spočinul zrak můj nejdříve na holé černé skále, která strměla široce na pravém břehu Tereku do závratné výšky. Na kostrbatém jejím temeni třpytil se věčný led jako stříbrný diadém.

Ukázav na ni, otázal jsem se hostinského, jak té skále říkají.

„Ny, barg!“ odpověděl mi žid.

„Vidím, že je to hora. Ale jak se jmenuje?“

Hebrej pokrčil rameny a opakoval tvrdošíjně: „Barg — barg — barg —“

Později sdělil mi vozka, že říkají té hoře Běšinka, hora běsů. Jméno to naznačuje právě tak trefně příšerný její dojem, jako název „Běšenaja balka“ povahu vzteklé bystřiny, která se vrhá od pat jejích, kypíc a ječíc, do vln Tereku.

Po té upoutala mou pozornosť jiná hora, na levém břehu, s jejíhož temene shlížel do údolí šedý kostel jako vetchá památka dávných věků. Rozhodl jsem se, že navštívím tu malebnou zříceninu. Přešel jsem po dřevěném mostě přes Terek a dal jsem se polní stezkou přímo k vesnici gruzínské, ležící na úpatí hory. Na potoku, podél něhož se pěšina vinula, spatřoval jsem místy čtyřhranné, ploskostřeché stavbičky, jen o málo vyšší než psí boudy. Vypadaly, jako by je byly děti při hře z polních kamenů sestavily. Jsou to zdejší mlýny, Chceš-li si je prohlédnouti, musíš do nich vlézti po čtyřech otvorem, k ně-

muž bývá prostě přivalen kámen; spatříš tam kamenný žlábek, z něhož padá voda na vodorovné kolo, točící se kolem dřevěné, kolmo stojící osy, kteráž nese zároveň mlýnský kámen a malý nasýpací koš. Takové jest celé zařízení těchto trpasličích mlýnů, kteréž melou chudý ječmen, jedinou sklizeň zdejších horalů.

Došel jsem k vesnici. Jmenuje se Gileti. Podivná vesnice! Jest to hustě sražená směs ploskostřechých kamenných brlohů, v níž stěží rozeznáte, kde jedno obydlí končí a druhé začíná. Ušlapaná střecha nižší sakle tvoří zároveň dvorek nebo předsíň vyššího domku a vzájemné obcování sousedů prostředkují otvory, vylámané ledabylo v kamenných stěnách. Zdola podobá se ta vesnice hromadě černého, do čtverců urovnaného kamení s četnými skulinami. Fysiognomii takového aulu doplňují černé pyramidky, rozestavené řadou před každým příbytkem. Jsou to narovnané cihly sušeného zvířecího lejna, hlavního paliva horalů.

Na jedné střeše slonila se společnost osmahlých vesničanů, sedících na bobku a bavících se živým hovorem. Zvolal jsem na ně, kudy vede cesta ke kostelu. I přišoupalo se jich několik na pokraj střechy a zapředli se mnou hovor, který byl pro obě strany málo plodný. Rozuměli mé chatrné ruštině právě tak málo, jako já jejich gruzínštině. Porozuměl jsem jen tolik, že mne chtěli za čtyři ruble dovézti až nahoru ke kostelu. Použil jsem hádky, která mezi nimi vypukla, a pustil jsem se na zdařbůh do vrchu. Pochyboval jsem, že lze dojeti až na témě příkré hory a mimo to nebažil jsem hrubě po jízdě ve dvoukolé „arbě".

Cesta do vrchu byla velmi krušná. Místy musil jsem si pomáhati rukama. Konečně dostal jsem se na jakési schody, pomocí snesených kamenů zhruba upravené, které se zatáčely až vzhůru ke stupním kostela. Tam jsem usedl, všecek upocen a zemdlen. Ochladil jsem se velmi brzo. Vál zde nahoře studený vítr, dech sousedních ledových velikánů. Hluboko pode mnou ležela vesnice, jejíž ploché střechy se podobaly s ptačí perspektivy skupině utlapaných, čtyřhranných políček, ohražených kamením. Byly v tu dobu prázdny. Jen tu a tam skotačilo po nich kůzle. Kdo by je byl odtud poprvé spatřil, nebyl by v nich zajisté tušil vesnici, a byl by se nemálo podivil, odkud se náhle zpod hrany jednoho takového čtverce vynořila ženská postava v bílé řasnaté roušce, nesoucí na hlavě dvojuchý hliněný džbán, jenž se podobal úhledným tvarem svým amfoře starořecké.

Však prohlédněme si již kostelík na Kvenem-Mty, jak se nazývá hora, na kterou jsem se vydrápal. Je prý zasvěcen svatému Štěpánu, ač jsem ho neslyšel v okolních vesnicích jmenovati jinak, než Betlem. Vystavěn je z pískovcového kamene v dávném gruzínsko-arménském slohu v podobě kříže, se čtyřmi průčelními stěnami a mnohohrannou věží uprostřed. Uzounká, vysoká okna jsou nepříliš souměrně umístěna. Za to spatřuje se na stěnách mnoho kamennických ozdob, v jakých si libuje tamější stavitelství. Tyto práce bývají velmi čistě a pilně vytesány, ale svědčí namnoze o nízkém stanovisku uměleckém. Podoby lidí a zvířat bývají velmi nepovedené. Za to nalézají se zhusta pěkné a složité arabesky. Zde vynikaly zvlášť veliké kříže z vypouklých

arabesek uměle spletené a jakési okrouhlé, rýhované vypukliny, podobající se bábovkám. Později dověděl jsem se, že znázorňují čapky knížecí v poloze, jako by tu na stěně na hřebíku visely. Ale nejvíce originelní okrasu chrámu tvoří mohutné rohy, v rozích jeho střechy jako na myslivně zasazené. Jsou to rohy kozorožce, jenž se potuluje v okolních horách. Honba na něho je prý nesmírně obtížná, poněvadž ostražité to zvíře vyhledává nedostupné výšiny.

Kostel celý jest velmi zvětralý a porouchaný. Všude jeví se štěrbiny, a kvádry jeho pokrývá mech. Nejvíce však hrozí pádem štíhlá zvonice, stojící oddělena od kostela u chatrné zdi, kterouž je tento obehnán. Na zadní stěně zvonice našel jsem hrubý relief, představující lidskou podobu. Vypadala spíše jako fétus. Z kladívka v její ruce soudil jsem, že znázorňuje stavitele chrámu. Kolem ní bylo vyryto do kamene několik řádků gruzínského písma, již zvětralého.

Za kostelem spadá hora velmi srázně do hlubiny a na druhé straně viděti patu Kazbeku. Tento byl celý zahalen mlhou. Viděl jsem jen kamenný jeho kořen, pokrytý sněhem a rozrytý divokými bystřinami. V obličej vál mi studený vítr, oznamující blízkosť ledového obra.

Kostel sv. Štěpána nalézá se ve výši 7700 stop nad hladinou mořskou.

Když jsem sestoupil opět do vesnice, vrhla se na mne tlupa hochů a děvčat, nabízejíc mi na prodej horské krystaly. Děti ty byly vesměs krásného štíhlého vzrůstu, měly pěkné obličeje a hnědé vlasy i oči. Oděv malých těch diblíků skládal se z hrubých

kožených střevíců, širokých kalhot, dlouhých kabátů s pouzdry na patrony — ovšem prázdnými — a huňatých čepic. Většinou byl oděv jejich v cáry rozedrán. Děvčata měla pestré kalhoty, sukni, pestrý svrchní oděv, sepjatý v bocích pasem dosti ozdobným, a plachetku, ovázanou malebně kolem hlavy. Mezi prodavačkami těmi byly ostatně některé, jimž by u nás každý hádal 15—16 let; ve skutečnosti byly dvanácti, nejvýše třináctileté. Pod žhavým sluncem Kavkazu dozrávají velmi záhy. Zvlášť u jedné byla nápadna protiva dětského obličeje a oka k lepě rozvinutému tělu a ňadrům, jež závoditi mohla krásou se všemi, jaká kdy jižní pěvec přirovnával k jablkům Farsistanu.

Když malí prodavači zpozorovali, že mám již krystalů dosti, rozběhli se po saklích a přinášeli mi jiné věci. Jedna větší dívka, rusovlasá, se zdravě červenými lícemi a rtoma, podala mi ostýchavě — neúplnou hru pošpiněných francouzských karet. Žádala za ně tři „šaury" („šaur" = pět kopejek). Přišoural se také scvrklý stařec s bílou hlavou a bradou a nabízel mi třesoucí se rukou kozí roh, jenž slouží tamějším vesničanům za polní číši.

6.

(Aul kazbecký. — Dvorec knížat Kazbeků. — Gruzínky. — Lezghinka v miniatuře. — Kazbek v plné slávě. — Romantické vesnice. — Gobi. — Obyvatelstvo podél silnice. — Hřbitov osetinský.)

K večeru procházel jsem se ještě po aulu kazbeckém. Jádro jeho tvoří starý dvorec knížat Kazbeků s nízkou domácí kaplí. Dvorec tento nečiní dojem

panského sídla. Vypadá spíše jako karavan-seraj. Na venek ukazuje toliko zvětralé kamenné stěny bez omítky a uvnitř obklopují prostranné jeho nádvoří nízké galerie se štíhlými, kamennými sloupy. Nevyniká mnoho z tlupy saklí, která se tlačí kolem něho a s ním jaksi splývá v jedinou, žlutavě hnědou hmotu.

Ve chvíli této oživeny byly těsné uličky vesnice hojnou lidskou stafáží. Vracely se od řeky ženy a dívky, s hliněnými „kuvšíny" na hlavách. Chování jejich bylo velmi rozdílné. Některé míjely mne spěšně, s hlavou odvrácenou a obličejem zastřeným. Byla to bezpochyby konservativní část, šetřící přísně zákonů gruzínské mravopočestnosti, která se vlivem mohamedánského sousedstva zbarvila silně názory koranu o společenském postavení žen. Jiné blížily se mi naproti tomu bez ostychu, s tváří odhalenou. Ba, dvě takové emancipované mladé Gruzínky zastavily se u mne a zkoumaly okem i prsty zcela nenuceně pléd, visící na mém rameně. Snad myslily, že je to látka, s kterou vedu skromný podomní obchod.

Na ploché střeše jednoho domku spatřil jsem roztomilý žanrový obrázek. Dvě malé děti, hošík a děvčátko, cvičily se tam v národním tanci „lezghince", hopkujíce naproti sobě. Děvče mělo hlavinku obklopenu světlými copánky, hoch nesl na skráni po furiantsku šikmo huňatou čapku. Pestrý národní kroj slušel rozkošně těm buclatým podúbkám hezounkých obličejů a lesklých očí. Výjevem tímto těšil se mimo mne ještě jiný divák. Byl to šedobradý, vrásčitý stařec v posici, která náleží u nás na zapadě mezi nemožnosti: stoje v ulici, opíral se totiž

lokty o pokraj střechy. Provázel pohyby dítek se živým účastenstvím a povzbuzoval je slovy i posuňky.

Však bylo již na čase, abych se vrátil do poštovní budovy. Pastýřové přihnali již stáda koz a ovcí s oblakem prachu na nádvoří knížecího statku, a nad vesnicí rozkládal se zlatohnědý soumrak, předchůdce blízkého temna.

Ve své ložnici v prvním patře budovy poštovní zakusil jsem opět jednou zimu, po které jsem byl v parném Tiflise nejednou toužil. Když jsem se časně ráno probudil a žluté záclony v okně rozhrnul, naskytl se mi pohled netušený. Kazbek, velebný Kazbek, který se byl dotud tvrdošíjně přede mnou ukrýval, bělal se před okem mým v celé ohromnosti své, nejsa zakalen ani nejmenším obláčkem. Dojem pohledu toho jest úchvatný. Není tu žádného přechodu od lesů a kamenitých strání k říši sněhové, nýbrž Kazbek strmí z okolních skal veskrze bílý od samého kořene, jako obrovský stoh sněhu nebo titanská homole cukru. Po jedné straně vysílá mezi skály ledovou, zubatou odnož, jako vlečku své stříbroskvělé řízy.

V ranním mrazíku vyjel jsem z poštovní stanice kazbecké. Právě začal opět lehký obláček zahalovati témě Kazbeku. Před námi uzavíraly obzor posněžené hory. Po obou stranách ležely na březích řeky a holých sklonech temných hor zajímavé vesnice horalů, soubory hustě skupených ploskostřechých saklí, podobající se pevnůstkám. Pošmourné, romantické jejich vzezření zvýšovaly štíhlé, zubaté věže, čtyř- neb tříhranné, do výšky se sůžující. Někde jsou značně vysoké a trčí uprostřed nízkých

domků jako komín továrny. Některá vesnice má dvě, tři takové věže. Věže tyto dávají skalnaté zdejší krajině v pravdě romantický ráz. Však nejsou jedinými známkami příbuznosti zdejšího života s evropským středověkem.

Krajina byla pustá a pošmourná. Jen místy zpříjemňovaly vzezření její zelené plochy podél břehu s pasoucími se stády a jednotlivé bíle natřené věže a domky ve vesnicích, vynikající příkře z tmavé kupy ostatních stavení.

Na stanici Gobi bije nejvíce do očí malý kostelík s tmavozelenou střechou, jehož drobnosť budí ostatně úsměv na tváři diváka, porovnávajícího tento dům boží s ohromným skalním kolosem, který se za ním příkře zdvihá k oblasti sněhové a černou svojí stěnou jaksi zakončuje údolí Tereku. Gobi samo leží ve výši 6400 stop.

V aulu Gobi, ležícím nedaleko poštovní stanice, přebývají Osetinci. Vůbec střídají se jen osetinské a gruzínské vesnice podél vladikavkazsko-tifliské silnice vojenské. Gruzíni jsou souvěrci a upřímní přátelé Rusů, porušťují se ve vyšších vrstvách vůčihledě a vstupují ochotně do vládní služby civilní i vojenské. Ani Osetové nejsou nepřátely Rusů. Do příchodu těchto bývali národem povrženým a krutě sužovaným od sousedních mohamedánských kmenů, kteří také část jich ohněm a mečem na islam obrátili. Část přijala již dávno od Gruzínů víru křesťanskou, část zůstala pohanskou až po dnešní den. Ale ani mahomedánští Osetové nezdvihli s Čerkesy a Čečenci zbraní proti Rusům, nýbrž stávali vždy spíše na straně těchto.

Lze tudíž tvrditi, že není vojenská silnice gru

zínská, předůležitá spojovací čára mezi Rusí a Zakavkazím, od nejbližšího sousedstva nikterak ohrožena. Dále na západ bydlí ovšem zbytky odbojné skupiny národů, jež se druhdy nesprávně zahrnovala pod společným jménem Čerkesů; avšak po vystěhování vlastních Čerkesů staly se ty rozptýlené cetky příbuzných kmenů v západním horstvu zcela malomocnými. Větší bouře mohla by se přivaliti od východu: z Čečny a Daghestanu.

Sluší ostatně podotknouti, že se nepodařilo ani Šamilovi v dobách pro Rusy nejpovážlivějších podvázati tu životní tepnu, jíž čerpá ruský živel za Kavkazem z nitra říše podmínky svého bytí.

V Gobi mohl jsem hlouběji nahlédnouti do života Osetinů. Kamenné sakle zdejších aulů neliší se hrubě od oněch, které jsem viděl v Kazbeku; však nacházejí se mezi nimi některé jednopatrové a dosti úhledné.

Mlýny jsou právě tak primitivní, jako jinde na Kavkaze. Ale zvláštní je zařízení hřbitova. Náhrobky skládají se z kamenů v podobě rakve narovnaných, na nichž jsou umístěny rozličné figurky, z kamene hrubě vytesané. Představují někdy jen hrubotvárné poprsí, někdy celou lidskou podobu, na níž ostatně s těží rozeznáváš samo pohlaví nebožtíka, jejž ty dětské pokusy sochařství znázorňují. Nejhrubší sošky z pohanské doby, jaké se nalézají v zemích našich, jsou uměleckými díly u porovnání s výrobky krasochuti osetinské.

VI. Vladikavkaz.

1.

(Vyhlídka do mlhy. — Cesta do Vladikavkazu od severu. — Nové železnice.)

Proslavená jest vyhlídka vladikavkazská. Dovolte, abych vám ji vylíčil, jak se mi představila z rána po mém příjezdu. Viděl jsem na jihu za městem sinavě šedý chaos oblaků, mlhy a páry, zmítající se bezmocnou snahou tvoření a hltající v zárodcích své plané výtvory: tu sbalený v těžké, ztemnělé mračno, tam zkadeřený jako vlny bílého jezera, onde rozškubaný v lehounké světlé obláčky, zde jako dým se valící, jako kouř se plazící lesnatou horskou úžlabinou. Chvílemi vzedmula se mlha jako plachta větrem a pod ní objevil se hnědý bok nějaké skály, chvílemi trhala se vzdušná příze v dlouhé vlající cáry a mezerami jejich mohl jsem stopovati fantastický obrys kamenného kužele. Slušná to již hora! V tom protrhly se na okamžik převysoko nad temenem jejím, v oblasti nebeské, chumle oblaků a v trhlině zamihl se úryvek zeleného lesa, plnící v té závratné výši úžasem bezděč-

ného diváka, budící v obraznosti jeho rázem představu čehosi ohromného, skrývajícího se za šedivou touto clonou. Ale již zmizel nadoblačný les jako přelud zrakový, a nade mnou nic než pára, mlha, dým a mraky.

Taková byla v den po mém příjezdu slavná vyhlídka z Vladikavkazu.

V následující dni vyčistil se poněkud jižní obzor, ale nikdy neobjevil se mi v úplné slávě své.

Ač ve mně proto skoupý Vladikavkaz zanechal trpkou vzpomínku, musím vám přece návštěvu jeho odporučiti. Budete jistě šťastnějšími než já.

V nynější době můžete se tam dostati třeba následujícím pohodlným způsobem. Zajdete si k nejbližšímu nádraží a vstoupíte do železničního vozu. Odtud nemusíte než studovati spojení vlaků a kupovati lístky; o vše ostatní postará se parostroj. Pojedete přes Halič nebo přes Prusko, proletíte na křídlech páry ohromné prostranství Rusi. Nemohu vám vylíčiti obrazy, jež se letmo vystřídají v oknech vašeho vozu; nekonal jsem nikdy tuto cestu. Ale mohu vás ubezpečiti, že pojedete dobře. V druhé třídě. O třetí se na Rusi ve slušné společnosti nemluví. Ruské železniční vozy jsou, jak známo, širší našich. Středem vede chodba, kterou se můžete volně procházeti vlakem. Po obou stranách nacházíte měkce vycpaná oddělení; obyčejně zbývá ve vlaku dosti místa, že můžete jedno z nich zabaviti výhradně pro sebe a zaříditi se tam po svém vkusu. Vůz pro nekuřáky je neznámou věcí. V sousedství vašem kroutí si emancipovaná mladá Ruska graciosně papirosy a zapaluje si je nenuceně o váš doutník. Papiros takové ruské dámy je stejně nebezpečný jako vějíř v rukou Španělky.

*

Umíte-li rusky neb francouzsky, můžete s ní hovořiti o Dumasovi i Sofoklovi, o hudbě i anatomii. Na stanicích obdivujete se vzornému zařízení restaurace, byť uprostřed hluché stepi, a délce jídelního lístku, jenž bývá mile osvěžen zvláštnostmi krajiny, pernatým a šupinatým: dary okolních řek a stepi. Z večera pozorujete v oddělení krásné sousedky čile šukání; mezera uprostřed mezi sedadly vyplňuje se polštářovým prodloužením, přes den pod sedadly ukrytým, nuž se proměňuje kupé v dokonalou, měkkou postel. Na to vyjímají půvabné ruce z cestovního vaku sněhobílé polštáře a hedvábnou červenou pokrývku, kloboučck smeka se s rozpoutaných vlasů, pada několik jehlic a špendlíků a teď přitlumuje zlomyslná ruka světlo — tajemné šero rozkládá se v improvisovaném boudoiru. Ale dlouho ještě kmitá tam svůdná hvězdička — poslední papiros na rozloučenou s hloupým světem skutečnosti. Šest dní a nocí povedete toto závidění hodné živobytí — smíte-li věřiti zprávě jistého známého z Vladikavkazu, který zavítal loni opačným směrem do Prahy. Mezi tím zanesl vás parostroj daleko k jihu. Ve vlasech vaší sousedky objevila se haluz zářivých květů, jaké nerostou pod chladnějším naším nebem. Ve voze je parno a dusno. Otvíráte okno, dychtíte po studeném vánku. Ale zvenčí cítíte na skráni horoucí, vášnivě horoucí políbení jižního vzduchu. Letíte stepí, nekonečnou stepí.

Unaveni pohledem na ni zavíráte u večer oči. V oku vašem utkví ještě naposled obraz nesmírné pláně, postlané stříbrným světlem měsíce, s řadou bizarních kalmyckých vozíku v dáli. Probudivše se z rána pohlédnete v okno, — protřete si oči —

protřete znovu — vyskočíte, spustíte rázem okenici, vyhnete se daleko ven a z úst vašich vydere se mocné „ach!" „ach!" plné úžasu a radosti, neb spíše „hurá," hřímavé „hurá!"

Před vámi, po širošírém obzoru strmí do nesmírných výšek obrovská stěna ze sněhu a ledu, kypí do oblak moře nesčíslných bílých vln, sloní majestátní Kavkaz v blescích asijského slunce své nebetyčné hlavy.

Prsa vaše se dmou, oči plní se vláhou nadšení — málo takových divadel uchystala příroda člověku!

Ba, kdož by dovedl vylíčiti dojem toho obrazu na cizince, přijíždějícího z ruského severu, když se tu náhle, z nenadání, bez přechodu před okem jeho, zemdleným nekonečnou plochostí stepi, vynoří v celé své rozsáhlosti horstvo, předstihující alpstvo švýcarské svými rozměry, do nebes vyvěžená, nepřehledná spousta kamene, ledu a sněhu!

„Hle, Kazbek!" praví k vám emancipovaná, „16.553 stop nad mořem! Hle, Diktau, 17.000 stop! Hle, Elbrus, 18.400 stop!"

Co vám po suchých, mrtvých cifrách!

Pod samým úpatím velehorstva zastavil se vlak, v přívětivém městě ruského rázu. Jste ve Vladikavkazu.

Já jsem tam přijel zcela jinou cestou; z jihu, ze žhavé, půvabné Gruzie, nasytiv již před tím oči velebností kavkazského horstva, jehož samým středem jsem v nevinném ruském dostavníku na sever pronikl. Proto nesl jsem také s umírněným vztekem zlovůli náhody, která mi tvrdošíjně po celý týden mlhou a mrakem kalila proslavené panorama horské nad Vladikavkazem.

V době, kdy jsem cestoval Kavkazem, nebyla ještě vystavěna železná dráha z Rostova do Vladikavkazu. Nyní možno po ní dojeti až na samé úpatí hor a kdož ví, co bude za krátko? Za mého pobytu mluvilo se na Kavkaze mnoho o projektované železné dráze, jejíž koleje by nevídanými tunely, středem ohromné spousty horské prodloužily síť ruských drah až do Tiflisu.

Kdož by si nevzpomněl na báseň Lermontova, jak se hádají Kazbek s Elbrusem, zda mravenčí cizinské plémě, hemžící se u pat jejich po hluché stepi, kdy pronikne do ledové jejich říše, a jak na konec kamenný obr, zahanben, „bílou čapku do čela si vtiskl a zmlknul na věky" —?

Od té doby přestali se kavkazští obrové asi již diviti věcem, které se dějí u jejich nohou. Nepodivili by se ani, kdyby jednou železný, rudooký drak s dlouhým ohonem vozů supaje prolítl kamenným jejich srdcem.

2.

(Výstavnost Vladikavkazu. — Sbírka zbraní kavkazkých. — Vyhlídka na hory. — Krajané. — Pivovar a hospodářská škola. — Karavana Kalmyků.)

Kdo viděl několik jihoruských měst, neshledá ve výstavnosti Vladikavkazu nic zajímavého. Jeho nízké, různě obarvené domy seřaděny jsou na plochém břehu Tereku v prostý obrazec rovných, pravidelně se křižujících ulic; suchý tento vzorec osvěžuje hojná zeleň stromoví, jež protkává celé město svými šťavnatými vrcholky. Několik budov vyniká

rozměry nad ostatní, ale neposkytuje jinak nic zajímavého, leda malebná skupení cibulovitých bání na ruských kostelích a některé zvláštnosti perského stavitelství. Toto pohrdá časem omítkou i fasádními okrasami; ale za to nebývá pak jeho červená cihlová zeď naší obyčejnou zdí, skládající se z jednotvárných vodorovných vrstev, nýbrž cihly v ní bývají složeny kolmo a šikmo, jedna vrstva tak, jiná jinak, mnohdy v podobě stojatých a ležatých křížů, klikatě lomených čar a jiných umělých obrazců. Zdá se, že mají Peršané zvláštní nadání stavitelské. Kavkazská města hemží se perskými zedníky v modrých spodkách, s plstěnými, okrouhlými, přilehavými čepičkami na holé hlavě, kteří se sem pod vůdcovstvím podnikavých stavitelů houfně stěhují a rychle i lacino (pomlouvači dodávají: a špatně) rozmanité stavby dle evropských vzorů provádějí. Rád jsem hledíval na mravenčí hemžení těch barvitých postav, když pod nimi bez lešení v předu jaksi mimoděk vyrůstaly lehké zdi cihlové.

Viděl jsem přece jednu znamenitosť ve Vladikavkaze — sbírku zbraní generála Melikova. Byl tehdáž náčelníkem terské oblasti. Na malé výšině nad Vladikavkazem bělá se košatým stromovím parku prostý jeho letohrádek. Vnikl jsem do této domácí svatyně způsobem málo romantickým. Seznámil jsem se totiž s rodákem Šicem, jehož krejčovská dílna jest Mekkou, k níž upírají se touživě oči krásné pleti vladikavkazské i krásné černé oči všech paní a dcer důstojníků kozáckých z tichých, stinných stanic na několik mil v okolí. Blažený tento smrtelník byl i v damských komnatách Melikova letohrádku vítaným hostem. Objemný balík pod jeho

paždím otevřel mi dokořán všechny dvéře. Nějaký major domus v průvodu hroznolícího, však neškodného Čerkesa prováděli mne komnatami a uvedli na konec s pýchou do zbrojnice. Stěny prostranné síně vyčalouněny byly válečným náčiním, sebraným ze všech koutů Východu. Spatřovaly se tu zbraně, jež by cizinec snadno pokládati mohl za romantické výtvory středověku, kdyby jej nepoučoval bezúhonný lesk kovu o novosti jejich. Zbraně to, jimiž do nedávna hrůzu šířili sveřepí Čerkesové, zbraně, jimiž se podnes pyšní horal kavkazský: okrouhlé přílbice a lehce utkané železné košile, železné krátké mlaty s rýhovanou hlavicí, široké sekery válečné na štíhlých toporech. Vedle nich poutaly mou pozornosť sáhodlouhé perské ručnice se stříbrným kováním, s dlouhou, štíhlou pažbou, turecké prapory, nahajky s umělým vyšíváním na koženém, srdčitém konci, záhadné nástroje bitevní, bezpochyby polní znamení, představující vypjatého syčícího hada na konci železné hůlky, tenké čerkeské „šašky" (šavle), ozdobené zlatými arabeskami a nápisy na pružných čepelích, jejichž krásný modrý zakal se vyznačoval mlhavým oním nádechem, jejž přirovnává arabský básník k hemžení mravenčímu.

Na zpáteční cestě prohlédl jsem si ještě zříceniny starých městských hradeb a novější opevnění, jimiž opatřeno bylo město v letech padesátých proti nájezdům smělého Šamila.

Tím jsem odbyl snad všechno, čím se Vladikavkaz sám před cizincem vykázati může. K čemu také potřebuje velikolepých staveb! Jak titěrnými by se jevily i nejvyšší dómy proti kamenným těm kolosům, jejichž ledové báně se nad ním kupí ve výšce

nedostižné! Zakalený obzor byl se znenáhla vyjasnil: viděti lesnaté, mlhou se kouřící vrchy, za nimi prorážejí sivou oponou mlhavé stínomalby zazších hor, ukazují se hnědé a šedé skály zvláštních tvarů a rozsáhlé boky kavkazských alp, tu kamenité, tam travnaté, onde zakrslou klečí porostlé, zde hustým lesem obstoupené, jenž místy plným šikem statných kmenů do výšin jejich útokem žene, místy jen těsnými úžlabinami mezi holými stráněmi vzhůru se táhne jako tmavý vous hlubokými vráskami zvětralé tváře. Posléze nořily se z chaosu roztrhané mlhy i hlavy těch velikánů, vyšší a vyšší, jedny s lehounkým nádechem sněhu na temeni, jiné jako by posypané třpytivým cukrem, opět jiné s úplně bílými vrcholky, podobnými již celým homolím cukru, nebo s táhlými bílými hřebeny, z nichž vybíhají ostré výstřelky a hrany, ukoralé věčným ledem, zářící ve věčné ozdobě jasného stříbra. Dále neodhrnul se mrak. Nejvyšší oblasť věčného sněhu a ledu neprobrala se z mlhy a její panenská bělost snoubila se jen s mlhou jako kypící mléko s párou ve vlnivý, nejasný chaos. Ač neklesl závoj s temen Diktaua a Kazbeku, provázel mne přece při každém kroku nízkými domy Vladikávkazu dojem velikoleposti, jaký by nedovedly způsobiti nejmohutnější paláce a chrámy: vídalť jsem stále nad hlavou svojí zástup jiných posněžených velikánů, již s nesmírné výšky pohrdavě shlíželi do maloměstských jeho ulic.

Ale Vladikavkaz jest i bez ohledu na majestátní pozadí velice zajímavým: lidmi svými.

Odbudu si nejdříve méně malebnou část národní té strakatiny: obyvatelstvo evropské. Jádro jeho jsou ovšem Rusové. Ale jest tu také mnoho cizinců,

zejména Němců, kteří se rozmanitými řemesly živí a mnohem větší přízni se těší než domácí řemeslníci. Nasvědčuje tomu přídavek „inostraněc" (cizinec), kterýž jako odporučující epitheton zhusta se čte za jmény krejčích, obuvníků atd. na vývěsních tabulích.

Nesmím zapomenouti na krajany. Jako téměř všude na své cestě nalezl jsem jich několik i zde. Vedle krejčího Šice poznal jsem vojenského kapelníka Kindla a třetího krajana sládka. Poslední býval dříve krejčím v Tiflisu, ale znechutil si krejčovinu, koupil si kotel a vaří pivo. Když jsem miniaturní jeho pivovar navštívil, natočil mi jako krajanu z nejlepšího; z vděčnosti pomlčím o jeho pivu. Podotknu jen, že se vaří jinde na Kavkaze piva horší. V městech nalézá tam chmelovina rok od roku hojnějších ctitelů, ale pivovarnictví nevybralo se dosud z plenek. Jediný pivovar v Tiflisu vaří nápoj obstojný. Nevím, co vadí zdárnějšímu rozvoji tohoto odvětví průmyslu. Chmele jest tam dosti. Říká se, že je Kavkaz pravlastí naší révy. Stejným právem mohl by se nazvati pravlastí chmele. Kavkazský prales bývá veskrze protkán chmelovým věncovím. Užívají-li ostatně tamější sládci, jak mi praveno, výhradně tohoto divokého chmele, nelze se diviti, že není výrobek jejich lepším, než „čichir" — víno, jež připravují sobě kavkazští horalé z drobnozrnných, tmavých hroznů divoké lesní révy.

Jiný krajan, pan Bušek, bydlí nedaleko Vladikavkazu. Vláda ruská propůjčila mu tam značný kus půdy, aby na něm zřídil hospodářskou školu a zároveň vzorné hospodářství. Zajeli jsme k němu se Šicem. Cesta vedla nás travnatou, jako stůl hlad-

kou rovinou, předehrou rozsáhlých severních stepí, kolem drobné strážnice kozácké. Našli jsme dvorec pěkné výstavnosti a široké ohražené prostranství, rozdělené v políčka a záhony s rozmanitým hospodářským a zahradnickým rostlinstvem. Ale vše bylo teprve jaksi ve vzniku. Prozatím vynikalo nejvíce obrovské M, vyseté v sadě tom ohnivými květy na počest, tuším, generála Melikova. Obydlí pana Buška je velmi vkusně zařízeno. Avšak nejlepší jeho část je opět vyhlídka z vysokých jeho oken, obrácených k jihovýchodu, odkud se několik dní před naší návštěvou obdivoval známý cestovatel baron Hübner na cestě do Persie majestátu kavkazského horstva.

Déšť pozdržel nás nějaký čas ve farmě Buškově. Když ustal, vydali jsme se na zpáteční cestu. Vozík náš letěl téměř beze zvuku, jako s ovázanými koly travnatou hladkou stepí. Vzduch byl svěží a jasný, a nad zelenými vršinami obzoru klenuly se překrásné oblouky duhy, dva zároveň na různých stranách.

Kolem nás přelétla na drobném běloušku dáma lepého vzrůstu, s vlajícím závojem — madame Bušková, vracející se z Vladikavkazu.

Blízko Vladikavkazu pak potkali jsme karavanu Kalmyků, přijíždějících bůh ví odkud a jedoucích bůh ví kam. Řada nízkých vozů s vysokými koly, s koženou pokryvkou, nataženou přes štíhlé bidlo a tvořící v předu špičatý oblouk. A v každém tom oblouku obličej s kosýma, myšíma očima, stejně bizarní jako ty vozíky. Hle, vhodný úvod k národní směsi Vladikavkazu.

3.

Kavkazští kozáci. — Stanice. — Horalé. — Ctitelé ďábla. — Mohamedánští kněží.)

Kozáci tvoří na Kavkaze v národopisném ohledu jaksi přechod od Evropy k Asii. Ve východní části Předkavkazí, po obou březích Tereku až k Chvalinskému moři čili v tak zvané terské oblasti, jejímž hlavním městem jest Vladikavkaz, bydlí linejní (řadoví) kozáci, v západní části až k mořím Černému a Azovskému, čili v tak zvané kubaňské oblasti kozáci černomořští. První jsou odštěpek donských kozáků, původu velkoruského, druzí jsou potomci slavných Zaporožců a zachovali ráz maloruský.

Jádro řadových kozáků terské oblasti tvoří kozáci grebenští. Mají jméno své po horském hřebenu, prvním výběžku horstva kavkazského za Terekem, na němž se byli původně usadili. Byli to odbojní kozáci donští, kteří se sem utekli před železnou metlou carů moskevských. Praví se zejména, že pronikl první s četou svojí za Terek ataman Ondřej, soudruh Jermaka, slavného podmanitele Sibiře. V XVII. století přivalila se za nimi náplava ruských starověrců a sektářů, vytištěných z vlasti krutým pronásledováním. Tento přírůstek se brzy „okozačil". Přinutily je k tomu okolnosti nového života.

Octli se uprostřed národů jiného plemene, jazyka i náboženství, uprostřed kmenů divokých a bojovných, kteří nehodlali snášeti nezvané hosty na volné svojí půdě. Tito neužili chvíle bezpečí v nových dědinách svých. Musili je obtočiti valem a

příkopem na způsob malých pevností, dnem i nocí udržovati stráže na vysokých hledištích, sestrojených lehce a fantasticky z bidel a žerdí, zkrátka žíti jako ve věčném obležení. Za pluhem kráčeli s puškou na zádech, a při každé vycházce do rákosin a lesů okolo stanice musili býti připraveni na krvavé dobrodružství.

V ustavičném zápase s horaly kavkazskými přetvářili se kozáci znenáhla zevnějškem ve své nepřátely: přijali jejich zbraň i malebný jejich kroj, oblíbili si jejich kousky a finty válečné, přiblížili se k nim i způsobem života, ba smísili též severní svoji krev s ohnivou krví čerkeskou a čečenskou, z čehož povstalo plémě znamenité krásy tělesné. Spanilost kozaček grebenských slaví se daleko široko.

Na první pohled rozeznáš zdejšího kozáka stěží od kavkazského horala. Bývá statné a ztepilé postavy, líce brunátně zakalené a jiskrných, namnoze tmavých očí; nosí huňatou čepici s vyčnívajícím vrcholkem ze světlé látky, dlouhý, těsně na krku upjatý kabát s pouzdry nábojů na prsou, vysoké boty, kinžal a tenkou čerkeskou šavli, na zádech pak štíhlou pušku v huňaté pošívce z velbloudí srsti. Na koni sedají ve vysokém, v předu a v zadu do špičky vybíhajícím čerkeském sedle s krátkými třemeny. Milo jest pohleděti na oddíl cvičících se kavkazských kozáků. Mají sice v celku stejný kroj, ale není to továrnicky jednotvárná uniforma řadových vojsk; kozák pořizuje si totiž oděv svůj sám a pouští v barvě a podrobnostech úzdu své libosti a svému vkusu. Dlouhé jejich kabáty, sahající až téměř po kotníky, vykazují nejrůznější barvy: jeden kozák

má olivový, druhý oranžový, třetí granátově červený, slovem každý volí si barvu, jaká se mu právě líbí. Stejnou rozmanitost barev ukazují vrcholky jejich čapek. A když se tak po zelené pláni, v bleskurychlém cvalu a v umělých jezdeckých obratech míchají ty statné, různobarvé postavy, bývá to pohled ku podivu pestrý a živý. Také ozdoba zbraní a koní je rozličná dle vkusu a jmění jednotlivce.

Ale pod čerkeskou slupkou zachoval si kozák kavkazský v plné ryzosti staroruské jádro. Víra a jazyk jeho nepoznaly v cizině porušení. Prchaje zpode jha nemilé ruské vlády, stal se kozák na Tereku a Kubani nevědomky pionérem jejím, členem nepravidelného jejího předvoje na úpatí Kavkazu. Když později příboj ruské moci až k této jižní věčité hrázi se přivalil, našel tu již pevné kořeny ruského živlu — stanice kozácké. Horalé oceňovali dobře význam těchto osad. Říkávali: „Tvrz jest kámen, hozený v pole — vítr a déšť jej odnesou; ale stanice jest rostlina, která se vpíjí do země kořeny a záhy obestírá celou roli.“ Postupující Rus uvítala v dálných těchto končinách s otevřenou náručí ztraceného syna a tento neváhal přivinouti se opět k matce. Poznali brzy vzájemný prospěch smíření. Ruská vláda zamhouřila oči nad zvláštnostmi víry a mravu kavkazské kozačiny a postarala se toliko o pevnější organisaci její; za to pomohl jí kozák pokořiti Kavkaz a podmaniti rozsáhlé Zákavkazí. A nyní užívá též on ovoce svého namáhání, požehnání míru. Může klidně vzdělávati pole, bez bázně se veseliti ve svých stanicích.

Kozácké stanice v Předkavkazí založeny jsou dle jednoho vzoru. Půdorys jejich tvoří pravidelný

čtverhran, v němž protíná se rovným úhlem několik podélných a příčných ulic. Obrubu čtverhranu tvoří násep, porostlý nahoře neproniknutelnou trninou kavkazskou a obklopený hlubokým příkopem. Ze dvou stran vede brána do vesnice. Ale navzdor stejnosti plánu nečiní stanice kozáků jednotvárný dojem. Má se to jako s jejich krojem. Také zde přivádí jednotlivec v podrobnostech k platnosti svůj zvláštní vkus a názor. Ve stavbě domků a v okrášlení jich panuje milá rozmanitosť. Co pak se navštěvovatele zvlášť příjemně dotýká, jest vzorná čistota jejich. Na zeleném prostranství uprostřed stanice stojí církev, oblopená košatými stromy. Množství bujné zeleni naplňuje celou osadu příjemným stínem a chládkem.

Vladikavkaz navštěvují kozáci rádi. Hulají tam vesele, procházejí se v tlupách na boulevardu stínem pěkných stromořadí a naslouchají z večera hlučné hudbě vojenské v městském sadě.

Vedle nich procházejí se tu hrdě a nenuceně ztepilé postavy Ingušů, Kabardinců, Gruzínů, Čečenců a jiných horalů. Kdož by uměl vyjmenovati všechny odstíny té národní strakatiny, obývající Předkavkazí, střední Kavkaz a Daghestan! Ještě nejsou určeny kaménky té mosaiky, někteří kmenové žijí ještě zcela neznámi v odlehlých horských údolích, ale jisto jest, že tam nalézá ethnograf pravý Babylon plemen, nářečí a národních mravů. Ač se přiznává valná většina k islamu, vyskytá se v té směsi i hojná rozmanitosť víry. Jsou tu křesťané, pohané, ctitelé ohně, ba i ctitelé — ďábla. Tito poslední zovou se Jezidové. Hlásají, že je Satan mučenníkem svého přesvědčení, a že se opět jednou

smíří s bohem. Vyobrazují si knížete temnosti v podobě páva. Vyhýbajíce se společnosti ostatních lidí, rozbíjejí si stany své nejraději v hluchých samotách. O pevnosti náboženského jejich přesvědčení svědčí mimo jiné, že Jezid, kolem něhož učiněn byl na zemi kruh křídou nebo úhlem, z tohoto kruhu prý nevyjde, dokud se kruh nezruší. Věří, že je zaklet, jako pekelný jeho pán, v čarovné toto kolo a žádná moc na světě nedonutila by jej, aby se pokusil o samovolné zrušení tohoto kouzla.

V podstatě jest kroj mohamedánských navštěvovatelů Vladikavkazu týž, jak u kozáků. Ale čapky jich jsou jeřebatější, jednotlivosti oděvů fantastičtější, výraz obličejů divočejší. Zhusta viděti orličí, ostře zahnuté nosy.

Některé z postav těch upomínají živě na fanatické sluhy Šamilovy. Zvlášť hrozebně blýskávají černé oči čečenské neb kabardinské pod bílým turbanem, jímž ovíjí hrdě spánky své „hadži", poutník, jenž byl navštívil hrob Mohamedův. Podobný dojem činívá skupení mohamedánských horalů, kráčí li neb klusá-li na koni uprostřed něho mu'ah, kněz, v dlouhé říze a turbanu, s rozcuchaným šedivým vousem a polopřivřeným, však žhoucím okem, v němž, zdá se, jako by dřímal zlověstný onen plamen, který kdysi z očí velikého proroka Kazi-muly, předchůdce Šamilova, roznítil žárem „kazavatu" (posvátné války) celý Kavkaz od Černého do Kaspického moře.

4.

(Osetini. — Trochu filologie. — Hrozné pivo. — Kroj Osetů. — Osetinský aul. — Bazar. — Osetinci s jahodami a jiné zjevy tržiště. — Ženy.)

Nejvíce zajímali mne ve Vladikavkazu Osetini. O původě jejich panují zvláštní domněnky. Někteří národopisci němečtí vypátrali v nich germánské jádro a mluví o trosce křižáckého voje německého, uváznuvší na Kavkaze. Vždyť nosí Osetové klobouky a užívají židlic! Vždyť jmenují pokrývku hlavy „chut", šlechtice „aldar", otce „fet", matku „mat", osm „ašt" — hotová němčina. Zaznamenal jsem si do deníku množství jiných slov, jež nezavánějí hrubě germánštinou, na př. „čsl" malý, „fš" beran, „nh" čelo, „dmge" světlo — čtenář má na těch ukázkách zajisté dosti.

Mimochodem řečeno: většina jazyků kavkazských vyznačuje se přímo nevýslovnými skupeními souhlásek; arménština závodí v tom s gruzínštinou, a badatelé tvrdí totéž o nářečích horalů kavkazských, zejména v Daghestanu. Ať pohlédne jen čtenář na zevrubnou mapu Kavkazu: hemží se jmény, mezi nimiž jsou „Mcchet", „Tkchloch", „Mtacminda" a j. ještě medem pro jazyk našinců.

Vraťme se k Osetincům. Nerozluštil jsem otázku jejich původu, avšak oblíbil jsem si je velmi. Líbila se mi jejich sprostnosť a naivnosť, prvověký názor života, obrážející se v celém jejich zjevu. Vždy vídal jsem u nich jahody, lýčí a kůru, voněli takořka krásným hlubokým božím lesem. Jsou to pravé dítky přírody. Vzbudili také můj soucit pro

útisky, jaké snášeli a z části doposud snášejí od ostatních plemen kavkazských. Podrobili si je Gruzíni a Čerkesové: jedné části vnucen kříž, druhé islam, třetí zůstala pohany; v podstatě jest to bezpochyby jedno. Přílišnou horlivosť náboženskou nelze Osetinu vytýkati. Sebral jsem několik mohamedánských Osetinů od arby na ulici a kázal jsem jim v hotelu nalíti po sklenici „luti" — zvláštního piva křesťanských Osetinů, jež vaří s obzvláštní zálibou též dotčený krajan sládek ve Vladikavkaze, a jehož chuť je hrozná. Hosté moji zdráhali se chvíli, poukazujíce k víře své. Ale na konec chopili se mlčky sklenic, pili bez oddechu a postavili mlčky prázdné sklenice na stůl. Nepohnuli při tom ani svalem obličeje, čemuž jsem se vzhledem k jakosti piva velmi obdivoval. A stejně pili sklenici druhou, třetí — vždy jedním douškem. Činilo to na mne dojem, jako by se domnívali, že musí vypíti celou sklenici na jednou.

Šat Osetinců čili Ironů, jak nazývají sebe sami, zhotoven bývá ze samotkané látky dle obyčejného čerkeského vzoru. Namnoze liší se chudobností a nedbalostí. Ale zvláštností osetinského kroje jest pokryvka hlavy: klobouk; skutečný vysoký klobouk s uzounkou střechou, sešitý ze čtyř kusů bílé, černé neb i jinak zbarvené plsti a lemovaný barvitou stužkou. S temene jeho padá do předu chumáček nití nebo žíní.

Navštívil jsem s jedním Čechem také starý osetinský aul (vesnici) u samého Vladikavkazu, tvořící takořka jeho předměstí. Zevně vypadají ty dřevěné nízké chaty dost idyllicky. U každé je zahrada s vysokým živým plotem, plná košatého stromoví, je-

hož koruny téměř v sebe splývají a pod nímž panuje hluboký zelený soumrak, nad míru vábivý pro chodce, ubírajícího se pod úpalem slunečním vypráhlou ulicí. Vstoupili jsme do jedné chatrče, sestrojené z prken a kryté korou. Vnitřní zařízení její upomínalo na domácnost Robinsonovu. Otevřeným vrcholem korové střechy vycházeti měl dým z kamenného ohniště uprostřed jizby, ale v této chvíli naplňoval celou prostoru. Z dýmu toho vynořila se nejistě tučná postava staré Osetinky, oděné v hadry. Upřela na nás mlčky veliké, bezvýznamné oči. Za ni schovával se hoch, zohyzděný neštovicemi. Utřela nám dřevěnou stoličku, patrně vlastní výrobek, ale vzduch jizby byl takový, že jsme se s ní raději rozloučili, zanechavše almužnu ve vztažené dlani hochově. Patrně nesvědčí té osetinské vesnici v sousedství ruského města.

Nejvděčnější v národozpytném ohledu je procházka bazarem vladikavkazským v době trhu. Rozsáhlé, čtyřhranné prostranství přecpáno je lidmi, zvířaty, povozy, stany a zbožím. Trh tento má se k výročnímu trhu našich měst asi jako karneval římský k našemu masopustu. V pestrém hemžení jeho rozeznati lze sourodá skupení dle stanovišť, jež určena jsou zde — jak se zdá — nikoli pro jednotlivé druhy zboží, nýbrž pro jednotlivé národnosti.

Zde stojí řada čtyřkolých, až do nejmenší podrobnosti ze dřeva zrobených vozů, na nichž sedí vousatí ruští mužíci ve světlých plátěných oblecích a ženy jejich v červených sarafanech.

Vedle tísní se káry o dvou velikých, celistvých, dřevěných kolech, tažené kravami nebo mračnými

bůvoly. O hrubé dřevěné jho opírají se loktem v malebném postavení muži bosí nebo v kožené opanky obutí, s dlouhými kabáty a vysokými klobouky z bílé, hnědé nebo černé plsti. Není třeba ani těch klobouků, abys poznal Osetince. Dostačí, pohlédneš-li na vaky vyrobené z ohebné kůry pomocí lýkových provázků a naplněné drobnými červenými jahodami. Zdá se, že tvoří tyto jahody a korové kabely jediný předmět osetinského průmyslu a obchodu. Divil jsem se, kde nalézají odběratelů. Jahody jejich jsou tvrdé a kyselé. A přece prodává Osetinec své zboží s takovou tvrdošíjností, jako by to byla nějaká každodenní potřeba do hospodářství. Každého jitra stála na rohu ulice před mým hostincem arba s jahodami, jako vozík našich mlékařek, a celá rodina osetinská skupena byla kolem ní. Hoši roznášeli lýkové koše po domech, a tatík stál u káry líně a lhostejně, hrabaje časem rukou do koše a vynášeje na dlani hromádku jahod, z nichž strkal jednu po druhé do úst. Tak i zde na bazaru.

Jinde táboří se zbožím svým: kukuřicí, prosem, kožemi, dřívím Čečenci, Ingušové, Nazráni, Kumykové (národ kočující po způsobu Kalmyků). A tamhle ti vysocí, vousatí mužové v malebném kroji, s ostrými, zvláštními rysy jsou jistě Kabardinci! Onde kráčí Tatar v jeřebaté beraní čapce, žlutě květované haleně a širokých modrých kalhotách, s krátce přistřiženým rudým vousem a s obličejem rozrytým vráskami tak ostře a pevně, že se podobá kovové masce antického divadla. Šlape spíše patou než přední částí nohy, celou tíží těla, div že se neotřásá země pod jeho bosou, ploskou, širokou nohou. Za ním jede na koni kavkazský žid,

v gruzínském kroji, jede shrbeně a divně jako ve všech ostatních krajinách světa.

Tu a tam sedí v otevřených kárách horalů ženské. Starší jsou šeredné a nechrání příliš svá ňadra před zvědavým okem mužským. Z mladších jsou některé velmi krásny. V jedné káře sedí vysoká, ztepilá dívka v těsně přiléhajícím oděvu z měkké černé látky, pod nímž dole vyhlédají třešňové, řasnaté kalhoty, se svrchní pestře květovanou halenou se širokými rukávy, s tenkým bílým závojem, pokrývajícím část nosu a spodní obličej a nechávajícím volnou vyhlídku velikým černým očím. Na hlavě má okrouhlou černou čepičku, pošitou drobnými perlami. Zhusta mají tyto ženy vysokou postavu, obličej mužského rázu, odívají se v květované kalhoty, různobarvé svrchní oděvy, plachetky a špičaté červené nebo žluté střevíce.

5.

(Zboží bazaru. — Bazar potravin. — Pranýř. — Za městem. — Mohamedánské hřbitůvky — Karavana Nazránů.)

Prodavači a kupci na trhu vladikavkazském jsou osobně tak zajímaví, že cizinec na zboží jejich téměř zapomíná. A přece vyrovná se toto svým pánům zvláštností i rozmanitostí. Začneš-li zboží to prohlížeti, snadno nepřestaneš: každá drobnůstka poutá tě svérázností svou. Co tu z hlíny uhněteno, co ze dřeva vyřezáno, džbán, dýmka, hudební nástroj: vše liší se tvarem značně od výrobků našich a svědčí o zcela rozdílném vkusu. Lépe než v ná-

rodopisné výstavě lze tu poznati domácí zařízení okolních plemen.

Z plodin hospodářských zastoupeny jsou nejhojněji kukuřice, proso, sušené listy tabákové, víno v sešitých zvířecích kožích, pak „arbuzy", tmavozelené melóny s krásně červenou dření, výborné chuti.

Také Evropa zaujala značný kus bazaru. Hlavními prostředníky jsou Arméni. Bohužel nedbají příliš zachovalosti svého zboží, tak že se jejich krámy „evropského galanterního zboží" podobají spíše našim vetešnickým boudám. Zároveň je zboží jejich velmi smíšené. Pohleďme na některý takový krám. Ošatka olověných prstýnků, pár obnošených bot, skupení knih, balalajka a ruský počítací stroj tvoří obsah jeho a zvenčí houpá se vesele zmačkaný cylindr a pár šviháckých, křiklavě vzorkovaných pantalonů.

Někteří prodavači vštípili si nepochybně do paměti paraboli o podkově a třešních. Člověk takový sedí na roztřepené rohožce a pohlíží vážně před sebe na hromádku zohýbaných hřebíků, rezavých podkov a jiné železné veteše. Kdož by mu záviděl celodenní výtěžek!

Též o posilu obecenstva jest více než s dostatek postaráno. Pro žíznivé nalézá se tu množství „duchanů" (hospůdek) a hladovým poskytuje krytý a sloupy rozdělený „bazar potravin" požitky všeho druhu. Jsou tam haldy zeleniny, spousty sádla a másla, chleby a jiné pečivo všelikých tvarů, hory sušených ryb a vařených nožek, pyramidy vajec, obrovské pekáče s různobarvými rosoly a pečeně s vidličkou zabodnutou již v nejlepším kousku. Se všech stran ohlašují prodavači „kysly" a „kvas" a

kolem ohromných, lesklých, příjemně bzučících samovarů shromažďují se zástupy potících se mužiků s plechovými koflíky v rukou. Zle vede se čichu. O nic lépe sluchu. Zpívavé hlasy prodavačů, křik, smích, hovor v rozličných nářečích, syčení pánví a kotlů, praskání ohně, z venku ržání koní, hýkání oslů, mečení koz, uši rozrývající žalostné řičení mladých velbloudů, skřipot kol — vše to doráží k uchu a jímá hlavu závratí. —

Tu a tam viděti v davu též skupení pištců a cimbálníků, kejklíře a tančící medvědy. Časem naskytuje se obecenstvu i divadlo jiného druhu. Vláda ruská činí na Kavkaze ústupek duchu Asie a vystavuje odsouzené zločince na pranýř před jich zavezením do Sibiře. Nepřála mi náhoda, abych byl sám viděl takový výjev, ale soudím podle ostatní scenerie bazaru, že vyniká neobyčejnou živostí dramatickou.

Unaven hlučným ruchem tržiště vyšel jsem si na procházku za bránu, směrem k horám. Až k samému úpatí těchto má krajina stepní ráz. Kráčel jsem vysokým buřanem, vůní nesčíslných květů. Nejblíže přede mnou jevilo se malebné skupení kuželovitých pahorků, porostlých hustě nejkrásnějším zeleným lesem, a nad nimi zdvihala se fantastická hora Stolová, nazvaná tak dle podoby své, — široká holá zažloutlá skála, nahoře jako by seříznutá v táhlou plochu. V pozadí pnuly se do nízkých oblak kolmé boky vyšších hor, zastřené mlhou. Rovina přede mnou až k horám dýchala idyllickým klidem. Jen několik korových střech osetské vsi hledělo ke mně z hustého skupení stromů přes polámaný plot.

Za ní došel jsem k dvěma čtyřhranným obezdě-

ným prostorám, kolem nichž se táhl hluboký příkop. Když jsem vylezl na pobořenou zeď jedné z těchto ohrad, poznal jsem, že jsou to hřbitůvky mohamedánské.

Jeden z nich byl zavalen kamením a zarostlý spoustou vysokých kopřiv, kapradin a křovin. Z chaosu toho vypínalo se několik ořechů, po nichž se vinul vzhůru divoký chmel. V jednom rohu stál v zemi dřevěný kůl, zakončený okrouhlou hlavicí, napodobující patrně turban. Dřevo toto bylo šedivé stářím. V jiném rohu opřena byla o zeď vysoká, nahoře zaokrouhlená kamenná deska, celá pokrytá ozdobami a nápisy. Spatřovaly se tu pěkné arabesky, řádky arabského písma, v jednom poli vyobrazení všelikých zbraní, jež mrtvý hrdina nosíval: jako kinžalu, přílbice, nože, pistolí, šašky, a jakéhos cepu nebo kisténu (biče se železnou koulí na konci), v jiném pak poli kalian (nargileh Turků) a růženec. Vše to bylo vypoukle z kamene vypracováno a různými živými barvami natřeno. Na druhém menším hřbitůvku zaražen byl pouze kůl s dřevěným turbanem a u prostřed zdvihal se převysoký topol, po němž se opět vinulo vzhůru lupení divokého chmele.

Jací hrdinové dřímají ve stínu toho topole a ořeší? K jakému kmenu patřili? Zda žijí dosud v paměti lidu jejich činy? Zda přichází posud někdo sem, aby se zamyslil o minulosti nad mohylami jejich? Nenašel jsem odpovědi k těmto otázkám. Vím jen, že na mne učinily po vřavě bazaru velmi elegický dojem ty zpustlé hřbitůvky neznámých bohatýrů, ty sivé dřevěné turbany polo v trávu zapadlé, ta kamenná deska, jejímuž nápisu jsem neporozuměl, a ten obrovský topol, jehož drobné listí

se třpytilo na slunci a chvělo, jako by šeptalo tajemnou báji.

Na zpáteční cestě potkal jsem před branou města karavanu mohamedánských Nazránů, stěhujících se v letní obydlí někam do hor. V krajinách poblíže Vladikavkazu jeví se již počátky hemživého ruchu, jenž naplňuje nesmírná prostranství severních stepí, rejdiště těkavých kočovnických plemen. Nazráni mají pevné auly (vesnice) v rovině. Ale každoročně létem budí se v nich touha po vzdušných a zelených horských stráních. V určitou dobu zdvihají se rázem jako stěhovaví ptáci. Zapřahají koně nebo bůvoly do vozíků, přepjatých plachtami, nakládají na ně celé své skrovné hospodářství, usazují do nich své ženy a děti a stěhují se se svými stády, se vším všudy, z palčivé zpráhlé roviny do nějaké vzdálené horské kotliny, kde rozbíjejí stany uprostřed svěžích zelených pastvin, v čerstvém vzduchu, ochlazeném blízkostí věčného sněhu a prodchnutém vůní lesních květů. Tam tráví několik měsíců. A když pak sychravější povětrnosť a podzimní bouře pobyt v oněch výsotách znepříjemňují, vydávají se Nazráni na zpáteční pouť do ploché domoviny.

Karavana, již jsem potkal, skládala se z několika vozíků. Byl to snad jeden stěhující se aul. V oblacích stepního prachu přehnal se kolem mne kus východu a kus zvláštní kočovnické poesie. V předu jeli tryskem na koních čupřinatí muži, s čapkami a turbany na hlavách, v plné zbroji. Za nimi uháněly vozíky, pod jejichž plachtami se spatřovaly ženy a děti. Seděly tam vychrtlé i kypré ženské postavy, v strakatých halenách a kalhotách, pokryté zajímavými ozdobami. Měly na prsou jakési lesklé

kovové pláty, neb okrouhlé štíty ze žlutého plechu na ňadrech, a na obličejích od očí dolů pestré čtyřhranné kusy látky. Nad těmito vyhlédaly do světa ohnivé černé oči. Kolem hlavy vinuly se pestré plachetky; mezerami závoje ukazovala se osmahlá pleť obličeje a hrdla. Po obou stranách houpaly se pod ušima veliké kovové kruhy, na nichž navlečeny byly do kola opět malé kovové kroužky nebo prstýnky. V náručí jedné odpočívalo hezké opálené děvčátko s dvěma řadami zlatých penízků na čele pod zcuchaným černým vlasem. Za vozíky hnala se stáda koz s dlouhými plamenitými rohy, černých ovcí, koní, hříbat, jež poháněli jízdní hoši pokřikem a dlouhými bidly. Nejzáze jel na koni muž, hrající na hudební strunový nástroj zvláštního tvaru — pěvec karavany.

6.

(Cikánský tábor. — Polonahá krasavice. — Horské údolí. — Bujnost bylinstva. — Večerní modlitba horalů.)

Den před svým odjezdem podnikl jsem ve společnosti jednoho Čecha výlet do rozkošných, lesnatých vrchů, které se jasně zelenými vlnami táhnou před úpatím velehorstva.

Najali jsme si za půl druhého rublu lehký povoz, který nás rychle a beze zvuku stepní travou unášel k jihu.

Však dříve musili jsme za Nazranskou branou přemoci překážku. Ležela tam táborem tlupa cikánů. Přibyla, tuším postrkem, odněkud s hor, provázena

krásnou pověstí, že v jedné osetinské vesnici zabila jistého muže a usekla jedné ženě ruku.

Cikáni jsou od kosti romantický lid. Nejen u nás, kde není k romantičnosti mnoho zapotřebí, ale i v krajinách méně znivelovaných válcem vzdělanosti. Ať se nosí jiný národ sebe malebněji, ať je sebe špinavější a originálnější, cikán předčí nad něho malebností, špínou i původností. Poznal jsem to i zde v pestrém Vladikavkaze.

Stálo tu několik malých vozíků a špinavých záplatovaných stanů. Okolo škubali vychrtlí koníci zažloutlou trávu. Se skřížených holí visely černé kotle do ohňů, z nichž se valil hustý mutný kouř, dodávaje fantastickým postavám, hemžícím se kolem těch ohňů, ještě fantastičtější ráz. A když jsme se k táboru přiblížili, tu zdálo se, jako by nám rázem všechno letělo vstříc: stany se kácely, kotlíky se rozkývaly, pestré hadry zavlály a v divoké směsi, jako smečka vlků vrhli se na náš povoz staří, mladí, ženy, děti i zrzaví, hubení, opravdu vlkům podobní psi. Ale náš kočí nepřál cikánskému plemeni. S rázným zaklením švihl do koní, že se dali do zběsilého trysku. Tak spatřili jsme jen jako mžikem vztažené ruce, divoké obličeje s živými posuňky, lakotné oči, vlající bílé a černé vlasy a špinavé cáry, červené čapky a falešné zlato, úplně nahé děti, které se s křikem chytaly kol, předbíhaly koním a v oblacích prachu po zemi se válely, barvou jen málo od této se lišíce. Šťastně unikli jsme, vyhodivše něco mědi do té vřavy, ale jedna postava nespustila se nás. Byla to dívka asi čtrnáctiletá, s havraními vlasy upletenými v dlouhé copy, oděná pouze ve špinavou košili, která utrpěla na několika místech

pohromu, jaká zastihla kdysi chrámovou oponu v Jerusalemě. Následkem toho viděti bylo v skutku pěkné rysy jejího osmahlého, pružně štíhlého těla; letěla za námi, bijíc se při tom oběma rukama jako zběsile v ňadra. Snědý obličej její trhal křečovitě hebkými rysy a od pleti jeho odrážely se nápadně dvě řady sněhobílých zubů, pravé to šňůry nejkrásnějších perel.

Když jsme se i této tvrdošijné Sireny hrstkou kopejek zbavili, otevřela se kolem nás tichá krajina pod horami. Po straně objevil se ohražený hřbitov osetinský, plný křiklavě pomalovaných náhrobních kamenů.

Dojeli jsme na úpatí vrchů. Vystoupivše z povozu, dali jsme se pěšky do těsného údolí, zakončeného v dálce kuželovitým vrchem. Středem údolí skákal přes hladké oblázky bystrý horský potok. Nevysoké stráně kolem nás pyšnily se smaragdovým hávem bujného lesního stromoví, hojně protkaného divokým chmelem. Vím, že je frase o smaragdovém hávu příliš otřepaná, a že budí následkem toho sotva mdlou představu zelenavosti; ale nevím věru, k čemu bych přirovnal skvostnou zelenosť kavkazského háje, zářící východně smavým leskem.

Dlouho kráčeli jsme údolím, smějícím se v této krásné zeleni, ale pouť naše nestala se jednotvárnou. Kavkazský háj nedopouští, aby se host jeho nudil. Při každém kroku postaráno je o příjemné překvapení, jako v nejkrásnějším parku. Tu poutá tě malebné skupení stromů, tam zeleně sametová lesní lučina, onde soumrak přirozené besídky, upletené s božským vkusem z lupení révy a chmele, jinde poesie hniloby, kouzlící na trouchnivou vývrať zele-

nou mlhu plísně a fantastické, nedůtklivé houby. A dřímá-li v tobě jen jiskřička náklonnosti k půvabné floře, zde vyšlehuje v mocný žár nadšení a obdivu při každém kroku, jenž stěží se vyhnouti může čarovným kalichům neznámých květin.

Líbezný zpěv ptactva ozýval se kolem nás a časem poletovali černí kosi od stromu k stromu na zelené stráni. Jinak panovalo v úžlabině hluboké, posvátné ticho.

Ač nás obklopovala příroda dosti bujná, pozoroval jsem přece, že nedosahuje bacchantské zpupnosti, jakou jsem vídal v pralese mingrelském a v okolí Novorosijska. Tam nemohl jsi kroku učiniti do chaosu lesa pro divoké trní a gordické uzly úponkovitých rostlin. Také život zvířeny byl zde slabší. Když jsem stoupal do slunných strání nad Novorosijskem, nabývala každá křovina kolem života, zevšad chrastilo to tajemně a kam oko padlo, hřáli se na slunci dlouzí žlutí hadové, zelené ještěrky, želvy a jiná podobná havěť. Zde nespatřil jsem ani jediné želvy.

Ale za to překvapila mne úžasná bujnosť bylinstva. Potok začal se totiž při postupu našem znenáhla ztráceti pod lupeny vodního rostlinstva, jež dosahovalo čím dále mohutnějších rozměrů. Byly to tytéž rostliny, jaké lemují naše potoky, ale v desetkrát zvětšeném vydání. Na širokých stonkách zvýší člověka rozkládaly se obrovské zelené poklice a vějíře, kapradina, chebdí, vše dosahovalo báječné výšky. Nic jinak než jako bychom se byli s Gulliverem octli v Brobdignacu, zemi obrů. I sněžné a lazurové zvonce květů, houpající se v té směsi, překvapovaly velikostí svou. Celé dno údolí bylo vy-

stláno velikými zelenými poklicemi, jako by tudy táhl mocný šik elfů, chránící hlavy své hustě sraženými štíty. A šik ten dral se až i do okolního lesa. I tam viděti zelené ony poklice pod větvemi stromů, jejichž drobné lupení se mísí s vodním bylinstvem v podivný chaos. Ten obraz, celá krajina dole, po stranách i v zadu utvořená z nesčíslného, různotvarného, zeleného lupení, poskytl by nejskvostnejší lístek do sbírky Bodmerovy.

Chtěl jsem vkročiti do této směsi, ale zapadl jsem tam až po krk. Konečně octli jsme se před takovým labyrinthem, že jsme se musili volky nevolky obrátiti na zpáteční cestu.

Ostatně nutil nás k tomu též nastávající soumrak. Cestou potkali jsme dva mohamedánské horaly. Z dálky viděli jsme, jak rozestřeli do trávy své huňaté burky, na nichž chvílemi stáli, chvílemi k zemi padali s obličejem k jihu obráceným. Konali večerní svou pobožnosť. Tato tichá modlitba v tichém údolí, za jehož zelené koruny slunce zapadalo, při zpěvu ptactva, měla do sebe cosi posvátně dojemného.

Pozdě v noci přijeli jsme do Vladikavkazu. Na druhý den rozloučil jsem se s ním, abych zamířil středem kavkazského horstva nazpět do žhavé Gruzie.

VII. Batum.

(Význam Poti a Batumu. — Osudná pravopisná chyba. — V tureckém konsulatě. — Pestré obecenstvo před parníkem. — Peršané. — Opět boj o místa. — Propuštění z říše ruské. — Tmavá noc. — Batum. — Útoky prodavačů a člunkářů na loď. — Řeci. — Nešťastný lakomec. — Lázové. — Obrázky z ulic batumských. — V pouliční kuchyni. — Procházka za město a náhlý její konec.)

Nejpříhodnějším přístavištěm na ruském břehu Černého moře jest Poti. Přístavu v pravém slova smyslu nemá Rusko na břehu tom. Novorosijská zátoka sahá sice dlouhým širokým ramenem do země, ale jest nebezpečná pro divokou bóru, která tu zhusta zuřívá a celé lodi v troskách na břeh vymetává. Ostatní důležité body jsou pouhá otevřená pobřežní přístaviště. V Suchumu nemůže se loď břehu přiblížiti; Redut-Kale, jenž dříve za hlavní přístaviště sloužil, neosvědčil se. Tak zbývá jako nejlepší Poti. Ovšem musí i zde větší lodi v otevřeném moři zůstati a toliko plošší a menší mohou vplouti širokým ústím Rionu k mólu, zřízenému na levém břehu, při němž rozkládá se vlastní městečko, a dále až k nádraží na pravém břehu. Ale ruská vláda činí seč jest, aby tu břeh mořský i břehy Rionu upravila za pohodlné přístaviště.

Sokem Poti jest Batum, ležící jižněji na tureckém břehu Černého moře. Praví se, že zůstal Batum v moci Turků pouze následkem pravopisné chyby. Když se totiž v míru drinopolském jednalo o upravení hranice v Zákavkazí mezi Ruskem a Tureckem, byla prý určena za rozhraní řeka Čoroch, která vpadá do moře západně od Batumu, tak že by byl tento připadl k Rusku; ale do smlouvy o mír vepsáno bylo místo Čorocha omylem Čoloch, což jest malá říčka východně od Batumu, následkem čehož prý zůstal Batum tureckým. Nemohu ovšem za pravdivosť této zprávy ručiti. Ale jisto jest, že má Rusko na dobré přístaviště Batumu již dávno zálusk, a možná, že napravena bude časem ona pravopisná chyba.*)

Když jsem se na zpáteční cestě z Kavkazu ubíral k baráku tureckého konsula v Poti pro viso potřebné k cestě do Cařihradu, neměl jsem tušení, že za tři léta potom válka na čas strhne se stožáru nad barákem tím hrdě vlající prapor s půlměsícem a hvězdou. Nedostalo se mi té cti, abych byl osobně konsula spatřil.

Přijal mne pouze umouněný hoch, cídící v otevřené verandě boty, zřejmé to svědectví, že se pán jeho vyzul z odznaků a předsudků pravého Staroturka, který si libuje v barvitých zobákovitých pantoflích. Hoch přijal ode mne průvodní list, vyžádal si též taxu půldruhého rublu — což bylo patrně jádrem celého obřadu — zmizel na chvíli ve svatyni baráku a vrátil se pak s francouzsky psaným

*) Jest jak známo, již opravena poslední válkou rusko-tureckou.

visem, opatřeným velikou pečetí konsulátu v modrém barvotisku. Říše padišahova byla mi dokořán otevřena.

S většími okolky vymohl jsem si od přísných ruských úřadů propuštění z obvodu říše bílého cara.

Konečně stál jsem k odjezdu úplně připraven, s lístkem do Cařihradu v kapse, u svých skrovných zavazadel na břehu Rionu. Ale paroplavební společnosť černomořská neosvědčila velikou precisnosť. Půl hodinka, za kterouž jsme odjeti měli, prodloužila se v půl dne.

Mohl jsem se ještě vrátit do hotelu Kolchidy a vzpomenouti si tam při beefsteaku a sklenici francouzského vína, že se K. Koch před rokem 1855 v Poti marně ohlížel po hostinci, který by byl třeba jen potřebám Asiata vyhověl.

Na pobřeží Rionu očekávala zaslíbenou loď velmi pestrá společnosť. Bylo patrno, že se mezi ní nacházejí hosté z daleka, hluboko ze Střední Asie, nejskrytější té končiny světa mohamedánského.

Procházely se tu postavy, rovné jako jedle, v přiléhavých podivných oděvech, s plechovými zašpičatělými pokryvkami hlavy, kolem nichž se vinulo na způsob turbanu pletivo z tenkého lesklého drátu, s tvářemi nápadně tmavé pleti, jejichž divoký výraz zvýšovaly četné jizvy, a vedle nich postavy shrbené, s ohromnými bílými turbany, zabalené od šíje k patám pestrou vatovanou pokryvkou, které se s nikým smluviti nemohly, ač zastoupeni byli v okolí jejich téměř všichni národové Kavkazu a přední Asie.

Krásou tělesnou a malebností kroje vynikali nad všechny ostatní domácí obyvatele křesťanští Mingrelci, Imeretinci a Gurijci. Nevím, komu bych dal

ve směrech těchto přednosť, zda Imeretinu a Mingrelci v dlouhé, patronami na prsou ozdobené čerkesce, s malebně zmodrchaným hnědým, bílým anebo fialovým bašlíkem anebo jen čtyřhranným, zlatě vyšívaným kouskem černé látky, uvázaným pomocí motouzu pod bradou, kladoucímu s rytířskou gracií ruku na rukověť svého kinžalu, — nebo štíhlému Gurijci s bašlíkem na způsob turbanu zadrhnutým, v černých nohavicích a černé kazajce, jež přiléhají těsně k štíhlému tělu a plně objevují směrnosť a elegantní ztepilosť jeho.

Nejlepší společníci však jsou Peršané. S počátku shledáváš ty vyčouhlé podoby s dlouhými obličeji, končící nahoře špičatou huňatou čepicí a dole párem špičatých barvitých střevíců, ne-li bizarními, alespoň komickými. Ale když uvykneš zvláštnostem jejich zevnějšku, nalézáš v nich nejelegantnější lidi Východu a společníky výborné. Tvoří svou čilostí, hovorností, přístupností a veselostí přímý opak k zádumčivým, uzavřeným, mlčelivým a líným Turkům. Zde byla jich celá společnosť. Procházeli se v živém hovoru krásným sadem u bývalé turecké tvrze, krátíce si čas žerty a šprýmy a prohlížením vábných květů, jimiž byly posety půda i větve bujného parku.

Konečně přiráčila se loď. Nevěda ani jak, octl jsem se pojednou v chumli strakatých postav, žoků a vaků, který se valil jako lavina s pobřeží k lodi. S báječnou rychlostí, za strkání loktů, klení a hašteření burácela ta živá, pestrá spousta po úzké lávce na palubu, kde se teprve opět rozptylovala v samostatná individua, upocená a pocuchaná, ohledávající chvilku s obavou sebe a svá zavazadla. Pra-

vím chvilku, neboť sotva že takové tělesо z pestrého chumle přes lávku mrštěno na palubu dopadlo, vymrštovalo se opět jako pružný míč a pádilo dále, aby si vyhledalo na lodi hodně pohodlné místo. A radosť byla pak pohlednti na takového již usazeného moslemina v nějakém útulném koutě mezi lodními schůdky a svinutým lanovím, jak sedě na skřížených nohou uprostřed svých žoků, odmotav dlouhou rourku od skleněné baňky svého kalianu (nargileh), s bezedným uspokojením lokal vonný dým a blaženě očima mžoural po nešťastnějších soudruzích, kteří tam na můstku ještě zápasili o své bytí nebo zde v lodi marně pátrali po příhodném koutě, kam by v pokoji sklonili oholené své hlavy.

Ale tentokráte se sobec přepočetl. Sotva jsme vypluli z ústí Rionu k mořskému pobřeží, zastavila se loď opět a pocestní musili přestoupiti do jiné. Ale i tato loď byla pouhé provisorium. Na holé palubě její stál švarný ruský úřadník v bílé uniformě a zřízenci jeho pouštěli nás jen po jednom na prkno k lodi vedoucí. Tam přehlédl úřadník naše pasy a přijal lístky doručené nám před tím na policii. Když jsme se takto všichni do lodi dostali, vyšel na pevninu a lávka byla v patách za ním odstraněna. Zamáchl rukou v blahém vědomí, že neproklouzla na palubu ani myš bez jeho vědomí a svolení.

Nyní přiblížil se teprve větší parník, v němž jsme měli konečně dojíti klidu. Při přechodu opakoval se výjev z pobřeží. Drahnou dobu trvalo, než skončil pod palubou a v mezipalubí zápas všech proti všem a nastoupily spořádané poměry právní.

Konečně dal se parník náš na cestu. Mezi tím byl se přiblížil večer. Pod palubou bylo nevýslovně

dusno. Mohamedáni se modlili. Řeci zpívali zádumčivé písně, ostatní národ jedl. Vyšel jsem si na palubu. Za námi ztrácela se potijská světlárna jako bílý stín. Za černou prouhou mingrelských lesu jevily se v dálce mlhavé obrysy hor. Pluli jsme k jihu podél břehu, na němž se stíhaly kostrbaté hory. Pod jednou objevila se bílá tečka — pevnůstka sv. Mikuláše. Záplava večerní ustupovala rychle noci. Zadíval jsem se do výše. Zíral jsem nesmírně rád do vzdušného pletiva křižujících se lan, provazových řebříku a dřevěných kotoučů, na plachty nadulé větrem, na vlnící se vlajky, na bělošedé racky, zdvihající svá křídla v lesku večerním. Ale dnes nespatřil jsem jako jindy miliony známých hvězd v lanové síti nad hlavou. Přišla noc tmavá a deštivá. Kolem do kola nic, než černé moře a něm bílé hřbety vln.

Když jsem ráno na palubu vyšel, stála loď naše před Batumem. Musím vyznati, že jsem nemíval příliš lichotnou představu o vnadách Malé Asie. Byl jsem přesvědčen, že hyne všechna zeleň, kam padá stín půlměsíce. Tím příjemněji byl jsem překvapen zeleným rámcem, z něhož nás pozdravil Batum. Leží v krásné přímořské dolině, obstoupené zelenými pahorky a lesnatými horami. Krajina tato učinila na mne svěží a smavou zeleností svou podobný dojem, jako pozadí přístaviště suchumského na břehu kavkazském. Ostatně nekončí kraj kavkazský barvitou čarou, která značí od míru drinopolského hranici mezi ruským Zákavkazím a tureckou Malou Asií. Batumskou krajinu sluší pak tím spíše počítati ke Kavkazu, poněvadž jest pouze odtrženou částí bývalé říše gurijské, o niž se Turci a Ru-

sové rozdělili. Obyvatelé její Lázové jsou pokrevní bratři Gurijců, od nichž se téměř neliší tvářností, krojem, jazykem. Dělí je pouze víra. Valná část Lázů kolem Batumu zpronevěřila se totiž víře otců svých, zaměnivši kříž symbolem svých podmanitelů Osmanů.

Batum sám je vzezřením svým velice vzdálen od představy východního města, jakou si maluje obraznost nasycená pohádkami tisíce a jedné noci. Ba, z dálky podobala by se ta tlupa přívětivých, různobarvých domků u moře městu evropskému, kdyby z ní netrčely dva štíhlé minarety jako zašpičatělé bílé tužky, v půli obemknuté bílým kroužkem, a kdybys nerozeznával mezi střechami jejími několik okrouhlých hliněných, děrovatých bání, jež ti oznamují lázně turecké.

Tím pestřejší obraz poskytovalo moře před Batumem. Hemžilo se čluny a loďmi podivných tvarů a nátěrů, se šedými, hnědými nebo pruhovanými plachtami, tu sbalenými kolem stěžnů a rahen, tam volně vlajícími, onde v podobě střech prostředek lodi pokrývajícími. A v lodích těch i člunech plno zelených, bílých, fialových turbanů, plno sněhobílých rouch ženských, plno pomerančů a melonů, plno barev, plno života!

Kdykoli se loď naše zakotvila před některým městem Malé Asie, sletělo se k ní střelhbitě množství člunů jako roj hladových ptáků. Ještě nezastavila se úplně a již klofaly různě obarvené zobáky té havěti v mohutné boky její, již soukaly se s opičí hbitostí po lanovém řebříku na palubu fantastické podoby s výrazem a pohledem lakotných jestřábů. Mžikem promícháno bylo všechno obecenstvo lodi

do nejskrytějších prostor tím lakotným cizím živlem. Nejinak, než jako by byla palubu stekla družina pirátů. A v pravdě jsou to pouze prodavači a loďkaři. Prostora lodní mění se v bazar: zevšad ohlašují vřískavé hlasy šerbet a zmrzlinu, okurky a třešně, všude tvoří se skupení lidí hašteřících se o zboží a cenu. Ale nejhorší jsou řečtí loďkaři. Žádné přístaviště černomořské Malé Asie není takové, aby se loď břehu přiblížiti mohla; všude zakotvuje se v otevřeném moři, v menší nebo větší vzdálenosti od pobřeží, a pramice i loďky prostředkují spojení s pevnou zemí. Vlastníky těchto jsou většinou Řekové. Jakmile se patrón takové kocábky na palubu vymrštil, vrhá se na oběť, kterou si byl mžikem v zástupu cestujících vyhlídl. Někdy vrhne se jich na mnohoslibného pasažéra celá smečka. Pak ho tahají s křikem sem tam a rvou se o jeho zavazadla. Nejprve zmocní se vaků a hodí je bez okolku s lodi do svého člunu. Pak dopravují tam nemnohem šetrněji pána. Postavy jejich jsou pěkné, kroj malebný, však obličej kazí všechno. Nikoli snad ohyzdností, ale výrazem. Řecký člunkář má dvojí obličej jako Janus. Jeden na palubě: úlisný, pokorný, s okem násilně přimhouřeným, jako by zastříti chtěl lstivý a lakotný výraz jeho.

Ale když se nalézáš již v drápech jeho, pozoruješ z pozadí rychle plynoucího člunu podivnou změnu. Čím blíže ku břehu, tím výše vyrůstá malebná postava v popředí loďky, tím nešetrněji máchá zeleně pruhovaným veslem, tím dále na stranu smeká se červený fes po černých kadeřích, a když přirazí člun ke břehu, otočí se rázem Řek a okáže ti svůj druhý obličej: posupný, drzý, vyzývavý. Dlaň

vztažené jeho ruky hloubí se jako do bezedna: hoď tam cokoli, nic ji nenasytí. Veslař křičí, bije se pěstí v prsa a volá zevlující množství na břehu za svědky svého dobrého práva. A když jsi mu zaplatil pětkrát více než slušno, zastrčí to do svých šaravar bruče, a z posuňků jeho můžeš vyčísti, že si stěžuje zástupu, jaký jsi špína.

Krásné tyto vlastnosti řeckých člunkařů poznal jsem již na Krymu a Kavkaze. Zde v Batumu objevily se mi ještě v ostřejším světle. Bylo nám oznámeno, že odplujeme až večer. Dal jsem se tedy dovézti na břeh. Provázeli mne jeden ruský mladík, s nímž jsem se již v Poti seznámil, a jeden poruštilý Gruzín, kterému prý odporučili lékařové delší pobyt a užívání mořských lázní v Trebizondu. Má diagnosa byla, že střebe neduh lakomství krev a maso z jeho vpadlé, bezbarvé tváře. Ten smluvil s Řekem převozníkem hned na palubě ku podivu nízké dovozné. Když jsme přistáli u pevniny, neměl drobných, a požádav nás, abychom zatím sami Řekovi zaplatili, vyskočil na břeh. Nebudu vás nuditi bouřlivým výjevem, který se k zábavě četně shromážděných blatošlapů batumských odehrál mezi námi a naším převozníkem; podotknu jen, že jsme to divadlo zaplatili na konec my sami a velmi slušně.

Ale náš Gruzín nedostal se do lepších rukou. Na pobřeží stál nějaký turecký zaptie, dívaje se s rukama založenýma naší šarvátce s Řekem. Jakmile jsme zaplatili svůj těžký obolos, přistoupil k nám a požádal nás zhurta o „pasporty“. Podrobiv pečeť potijského konsulátu přísné prohlídce, pustil nás dále. Ale Gruzín uvízl mu v pazourech. Zapomněl, nepochybně k vůli taxe půldruhého rublu, na viso

průvodního listu. Pykal trpce svou zapomětlivost. Zaptie vztáhl svým velitelským posuňkem ukazováček k naší lodi, a když mu Gruzín neporozuměl, strčil jím prudce nazpět k člunu k velikému potěšení pravověrného obecenstva na břehu. Tam zmocnil se ubohého Řek, z jehož spárů jsme právě vyvázli. Jak hluboko je nyní zaťal do našeho soudruha, nevím, ale vím, že s námi tento na další pouti k Trebizondu již ani slova nepromluvil.

Z blízka vypadal Batum zcela jinak, než z otevřeného moře. Představa evropského města zmizela naprosto. Domy s kamennými výstupky a dřevěnými pavlačemi, ploché střechy, okna s hustým dřevěným mřežovím, aspoň v dolejší polovici, aby nemohl všetečný zrak z ulice vniknouti do vnitř. Vnikl-li přece, nespatřil mnoho: prázdnou prostoru s koberci na podlaze a s nizounkou, vycpanou sedačkou, táhnoucí se kolem do kola podél stěn.

Obecenstvo na ulici bylo čistě asijské a skládalo se ze dvou živlů. Jedni v turbanech, širokých kalhotách a různobarvých kazajkách, neohrabaní a váhaví, představovali turecké měšťáctvo. Druzí v kroji kavkazském, štíhlí a svižní, venkovské Lázy. Tito poslední byli vesměs lepého vzrůstu, ač postavy ponekud útlejší a nižší, než kavkazští jejich pokrevenci. Výraz pěkných, pravidelných jejich tváří byl čilý a přívětivý.

Procházeli jsme se volně nečistými ulicemi města. Všude zastavovaly naše kroky originální výjevy.

Tu nabízí za stolkem plným šerbetu, zmrzliny a ledu sípavý Řek ochlazující své zboží. Jediný pohled na prodavače zahnal mi úplně chuť na lákavá

tato občerstvení. Byl to Řek zcela krásný — až na jednu půlku obličeje. Ta ukazovala místo úst a tváře hroznou mezeru, v níž viděti bylo celou čelist bílých zubů. Jinde prchá před námi do domu mladá dívka, zahalivši celou hlavu v strakatou látku. Tam stojí opřen o žhavou zeď malý Láz a hraje si se sokolem, který sedí na jeho rameni. Onde baví se dvě malá turecká děvčata v pestrých kalhotách způsobem méně nevinným: jedna drží za uši hubeného, pocuchaného psíka, a druhá bije do něho nemilosrdně klackem. Pes řve žalostně, děvčata se smějí. Mnohé podobné výjevy přesvědčily mne, že vězí divoká ukrutnosť hluboko v turecké krvi, a že propuká již při nejútlejší mládeži v ohyzdné květy.

Vešli jsme do pouliční kuchyně, kde se točili dva muži s vykasanými rukávy kolem syčících pánví. Za kuchyní byla jídelna s jediným stolem, na němž stála láhev vody. Poněvadž jsme se s restauratérem smluviti nemohli, přinesl s plotny několik pekáčů a plechů, abychom si sestavili oběd podle oka. Ukázal na jeden pekáč, mlaskl jazykem, zdvihl oči jako u vytržení k nebi a řekl „kabak". Nu, dej nám tedy kabak! Velikou dřevěnou lžící dal nám po porci na talíř. Byly to nějaké okurkám podobné plodiny, nadívané sekaným masem a plující v mléce. Chutnalo to velmi dobře. Snědli jsme pak ještě několik jídel, jejichž jména mi neutkvěla v paměti. Mezi tím shromáždila se před otevřeným oknem restaurace pestrá tlupa, a nahnuvši hlavy do vnitř, dívala se zvědavě na nás. Tlustý člověk s ošumělým turbanem a šedým plnovousem oslovil nás rusky. Sdělil nám, že je poturčilý Polák.

Nasytivše se, bloudili jsme opět křivolakými

uličkami mezi nízkými krámy, v jejichž tmavém pozadí seděli na bobku nebo leželi vážní prodavači v turbanech aneb okrouhlých plstěných čepičkách.

Posléze dostali jsme se za město. Před námi ležela zelená kotlina, již obklopovaly lesnaté výšiny Lazistanu. Na východě táhly se vysoké Adžárské hory. Dolina byla hustě zarostlá bujným stromovím a překypovala vláhou. Došli jsme k lesu, propletenému divokou révou. Odtud musili jsme se vrátiti, poněvadž byla půda jeho jediný močál.

Na zpáteční cestě k městu spatřili jsme u moře po pravici dlouhou řadu bílých stanů. Zdvihaly se tam valy, po nichž se hemžilo množství červených fesů. Když jsme šli ve vzdálenosti kolem, zastavil nás výhrůžný pokřik. Turečtí vojáci shrnuli se s násypů země, na nichž pracovali, a chápali se s křikem a láním hrud a kamenů. Několik jich přiložilo pušky k líci. Musili jsme se dáti rychle stranou přes mokvající pole, abychom ušli kamenům, jež nám již lítaly v zápětí.

Toto intermezzo poučilo nás, že by nebyl delší pobyt v Batumu pro Evropana hrubě příjemným. Vrátili jsme se k lodi.

VIII. Kus bývalého evropského Turecka.

1.

(Vzezření »Neptuna«. — Ó, radostné cestování! — Zkroušená zpověď autorova. — Turecké peněžnictví. — Moslim na cestách. — Dámské oddělení.)

Na palubě „Neptuna", který nás unášel z Cařihradu do Varny, nalézali jsme se my „nevěřící psi" v mizivé menšině. Musím vyznati, že nebyl poměr tento vzezření lodi na škodu. Chomáče východních postav s biblickou řasnatostí oděvů a všehochutí světlých, nápadných barev tvořily k houští ráhen, plachet a lan malebnější podrost, než obyčejná společnost lodí evropských.

Milo hledí se do té zajímavé strakatiny, opíráš-li se při tom lokty o zábradlí, které tě od ní dělí. Ale valně ztrpčen jest požitek divadla toho, byl-lis osudem sám zamíchán do pestré jeho hry.

Cestující třetí třídy čili prostě paluby, je tvorem politování hodným. Tento způsob cestování má sice na lodích asijských mnohý divoký půvab, ale vyžaduje silného ducha a výborných nervů. Nejmenším zlem je spánek na tvrdé dřevěné pryčně, jižto každou chvíli vlastnoručně z místa na místo tahati mu-

síš, poněvadž cestující paluby všude překáží; snášel-lis celý den nemilosrdný žár sluneční, můžeš se aspoň těšiti, že tě v noci důkladně provlaží několik přeháněk deště: ale svízele, jež ti chystá tvé živé okolí, jsou stejně hrozné ve dne i v noci. Výjevy surovosti, omamující puch a nečistota všeho druhu skličují tě za dne, v noci pak musíš býti připraven, že ucítíš náhlé šlápnutí špinavé nohy na svém těle neb že procitneš v breughelské směsi těl, připlazivších se ze všech koutů paluby pod plachtu, kterou byli lodníci rozepjali proti dešti náhodou právě nad ložem tvým, a že se budeš v hluboké tmě darmo vyzouvati z těsného klubka postav, jež v tobě za dne z dálky budily posvátnou hrůzu.

Znám svízele tyto z vlastní trpké zkušenosti; musímť se čtenářstvu skroušeně vyznati, že jsem na sklonku svých námořních cest, které jsem nastoupil jako hrdý obyvatel kabiny, sklesl až na sprostého pasažéra paluby.

Nevím, kdo má tento můj úpadek na svědomí. Vím jen, že jsem přijel do Cařihradu s rozpočtem, který mi zabezpečoval čestný návrat do vlasti, a že sfoukl Cařihrad krásný můj rozpočet jako bublinu z mýdla. Jak se to skutečně stalo, nelze mi udati. Nemohu obviniti nikoho, že by mne byl okradl neb loupežně přepadl. Ale chovám vůči jisté třídě cařihradské společnosti neurčité podezření, kteréž mi celou tuto třídu do hloubi duše zošklivilo. Ba, ptáte-li se mne, která figurka cařihradská zanechala v mé duši nejméně příznivý dojem, odpovídám bez váhání: arménský penězoměnec, mžourající šibalsky očima za svůdnými sloupci zlatých a stříbrných kotoučů, v bídném pošmourném krámku, — pavouk,

číhající na tučné mouchy, aby je propustil s obvodem více méně splasklým.

Avšak nechci přece své podezření přiostřiti v určitou obžalobu. Možná, že se ke mně chovali milosrdněji, nežli jsem zasluhoval. Byl' jsem v oboru tureckého peněžnictví — přiznám se k tomu upřímně — hotový cretin. Říše otomanská nebyla v původním programu mé cesty. V Poti rozhodl jsem se náhle, že navštívím na místě Krymu čarokrásný Stambul. Následkem toho vpadl jsem do Turecka jako s očima zavázanýma, beze všech přípravných studií. Jednoho jitra objevily se pojednou na mé dlani měděné a stříbrné mince nevídaného rázu. Prohlížím zvědavě líc a rub, poseté hvězdami a květy, s jakousi kabalistickou zmodrchaninou uprostřed. Soused Rus mne poučuje, že je to facsimile vlastnoručního podpisu sultána Abdul-Hamida. Tenhle peníz platí tolik „par", onen tolik. Ten se jmenuje medžedi, onen kuruš. Snaží se, aby mne zasvětil v tajemství jejich hodnoty. Mluví o lírách, o francích — marně! Mathematika byla od jakživa mou nejslabší stránkou. S povzdechem hluboké nedůvěry zastrčil jsem krásné nadělení do kapsy. Za krátko vzdal jsem se všeho počítání: odhadoval jsem tu kovovou havěť jen tak z hruba podle velikosti a tloušťky. Kdyby tě zlobily alespoň jen kuruše a pary! Ale tam abys měl v malíku všechny peněžní soustavy celého světa. Položil jsem v restauraci papírový desetirubl na stůl a přede mnou tančí mezinárodní kankan medžedi, franky, tolary, zlatníky, ley — div že ještě ne africké kauri! Das aby teprve studoval vzájemný jejich poměr! Shrábl jsem je s kyselým obličejem a mrav-

ním přesvědčením, že jsem nekřesťansky ošizen. Ba, turecké peněžní poměry jsou opravdu pestré. V Cařihradě nabereš plné kapsy měděných drobných, podobných našim měděným šajnům; před Varnou můžeš je vyhoditi jako zbytečnou přítěž do moře. Neboť tam nevezme jich nikdo. V Ruščuku opět shledáváš se s mikroskopickým stříbrným penízkem, po němž bys se v Cařihradě marně ohlížel. Tehdáž scházely k tomu Babylónu ještě „kajmy" s nuceným oběhem pomocí bambitky.

Ale vrátím se již k cestování na palubě. Svízele jeho pociťuje tuším jen Evropan. Asiat téměř ani jinak necestuje. Ovšem umí se obyvatel jihu zaříditi po domácku i pod širým nebem. Má-li jen koberec, byť sebe špinavější a roztřepenější, dovede si mezi čtyřmi jeho cípy upraviti skrovnou domácnosť na ploské střeše svého domu, uprostřed bazaru, v poušti, na palubě korábu — zkrátka, kdekoli jej rozestře. Proto bývá také koberec nerozlučným tovaryšem cestujícího musulmana. Ostatně jest ovšem také jižní nebe zcela jinaké nežli naše, které má valnou část roku náladu starého podagristy. Jižní nebe pohlíží k tobě zářivě a vroucně, někdy až příliš vroucně a za noci utkává ti nad hlavou baldachýn, jakým se nehonosí žádné lože královské. Nejkrásnější noci života zažil jsem na Černém moři, leže na znaku na palubě, zabalen v houni, s vyhlídkou na myriády nebeských světel, třepetajících se ve zmotané přízi lan.

Člověk východu je snad ideálem sobce. Sebeláska objevuje se při něm v utěšené ryzosti a nelíčenosti. Na lodi ukazuje se přede vším v surové bezohlednosti, s jakou hledí každý své milované

osobě zabezpečiti nejvýhodnější koutek paluby. Ve chvíli, kdy se vyhoupne moslim na loď, ustupuje i obyčejné jeho flegma; sokolím zrakem vypátrá si příhodné místo a několika ráznými štilci prokleství si k němu dráhu. Ze způsobu, jakým koberec opatrně rozestře, na něm naržilku a pantofle umístí, na bobek se usadí, šat a vous si přihladí — ze všeho toho dýše pohnutlivě něžná starostlivosť o svou osobu. Takto dovede jen láskyplná matka usaditi a přihladiti svého jedináčka!

Bohužel, rušívá drsný lodník s ďábelskou rozkoší posvátný klid ctitelů prorokových. Hle, onde zaujal část paluby celý záhon pestrých turbanů a z obličejů pod nimi září blahé vědomí, že si pojistili klid a pohodlí na několik dní plavby. Náhle zazní s několika stran hrubé „vari!" a dav lodníků rozhání poklidné skupení. Vrčíce jako pes, jemuž bylo urváno předhozené sousto, sbalují mohamedáni své koberce a pozorují s trpkým sklamáním, že není půda, v jejíž solidnost skálopevně věřili, ničím jiným, než velikými padacími dveřmi, jimiž hluboká útroba lodi v každém přístavě pohlcuje spoustu rozmanitého zboží. Pěkná vyhlídka pro další plavbu!

Méně starostí o své bydlo mívají ženy. Vynesou se na palubu čtyři lísy a mezi ně vměstná se celá zásoba cestujících mohamedánek. Upomíná to živě na shánění ovcí. Aby nezneuctilo vnady jejich oko ďaurů, rozpíná se někdy nad lísami ještě plachta a pak podobá se toto damské oddělení veliké posadě na drůbež. Mezi příčkami lís viděti lze hustou směsici zakuklených ženských těl, polozastřené obličeje, nehrubě výrazné a nehrubě svůdné; ku-

laté dětské hlavičky, žluté pantofle, náušnice podivných tvarů.

2.

(Turečtí písemníci. — Hebrejská melodie. — Derviš v lanoví. — Mohamedánská pobožnost. — Křižující se Parsové.)

Moslimstvo „Neptunu" bylo prostoupeno jistým neobyčejně čilým živlem. Byla to četná družina mladých mužů, lišících se na první pohled od svých souvěrců. V zevnější úpravě shodovali se s ostatními, ba zdálo se, že si hledí v oděvu a způsobech ještě přísněji národního a náboženského rázu. Většinou měli bílý turban, někteří též bílé dlouhé řízy. Ale mezi ostatními vynikali štíhlostí a hrdým držením těla, pak duševnějším, namnoze blouznivým až fanatickým výrazem obličeje. Po boku každého z nich viselo něco, podobající se roubíku našich sekáčů. Tajemný tento roubík choval v sobě klíč k hádance jejich důstojnosti a vysvětlení hrdého výrazu jejich obličejů. Byltě nádobou tekutiny, jíž se bohužel v říši padišahově neprolévá dosud tolik jako krve. Čtenáři uhodli již zajisté jméno vzácného moku. Byl to zkrátka — inkoust.

Majetníci vzácné černi byli si také vzácnosti té úplně vědomi. Blýskali se před námi nemálo svým písařským uměním. Otvírali s vážnou obřadností roubíky a vyjímajíce z některého záhybu řízy přehršli papíru a péro s nemotornou bambusovou násadkou, rozhlíželi se pyšně dokola. Každou chvíli usedl některý z těch písemníků na roh nějaké bed-

ny, položil papír na koleno a oddával se slavnostnímu požitku psaní. Za každým řádkem činil přestávku, aby si prohlédl své opus s pravé a s levé strany. A za jeho rameny utvořil se vždy chomáč oturbaněných hlav, stopujících upjatě klopotný chod péra soudruhova.

Nalézám se tedy mezi květem intelligence turecké. Jsou to učenci a studenti, ubírající se snad z Cařihradu na prázdniny. Se studenty západu nemají ovšem pražádné podobnosti.

Jsou to vážní filistři, pobožní až k fanatismu, střízliví až k askési — Scheffelova Musa by mezi nimi vavřínů nesklidila!

My křesťané obtěžujeme soudruhy na cestách málo svou pobožností. Jiná vyznání nejsou tak skromná.

Když jsem jel Haličí, uvedl mne konduktér žid do kupé, obsazeného veskrze židy v umouněných kaftanech, s mastnými „pejsy" na skráních. Seděl jsem tu jako celník mezi zákonníky. Celý vůz byl improvisovanou synagogou. Sotva si usedl jeden, povstal druhý, vyňal ze špinavého uzlíku modlitební rubáš, připjal si pomocí řeménků na skráň černou kostku s vypouklými hebrejskými písmeny a klanění i mumlání nebylo konce. Měl jsem povznášející vyhlídku na záda muže opravdu svatého. Cesta jeho byla jedinou modlitbou, jejíž krátké mezery vyplňovalo žvýkání a mlaskání. Každou chvíli splývala po zádech jeho bílá modlitební rouška s okrasami z vyšeptalého stříbra. Jediné, co rušilo poněkud velebnosť toho obrazu, byla veliká čtyřhranná záplata, umístěná v obřadním tom hávu téměř uprostřed zad. Přes to čekával chudší

jeho soused dychtivě na konec modlitby a vypůjčiv si od šťastnějšího souvěrce záplatovaný ornát, konal v něm, navzdor záplatě, pobožnosť svou s příkladnou pýchou a horlivostí.

Stejně okázalou pobožností vyznamenává se na cestách mohamedán. Mezi bednami a žoky, uprostřed hluku a šumu na palubě obrací každou chvíli obličej stranou k Mekce a šeptá vroucí modlitbu. Kamkoli hledíš, všude viděti na ošumělých kobercích stojící neb ležící podoby, hýbající rtoma a vzhlížející k nebi v posvátném zanícení. Cestuje-li s nimi náhodou molah neb derviš, vystoupí jistě v určitou hodinu na některý řebřík lodní, improvisovaný to minaret, a vyzývá třaslavým, huhňavým, hlasem věřící k modlitbě. Ale zjev jeho, v bílém plášti a turbanu, uprostřed lanoví, tváří v tvář nesmírnému moři, mívá do sebe - - obzvláště hrají-li ve vrásčitém jeho obličeji s rozcuchanou šedivou bradou a blouznivě kmitajícím okem paprsky zapadajícího neb vycházejícího slunce — rozhodně cosi posvátně velebného.

Na „Neptunu" byli mohamedáni v takové převaze, že mohli loď bez ostychu proměniti v plující mešitu. Neobmezovali se na své koberce, nýbrž provozovali svou bohoslužbu ve velkém v celých zástupech. Softové předcházeli zářícím příkladem. Sestoupili se po sedmi sami v několik řad za sebou a rozhlíželi se chvíli významně po palubě. Němého toho vyzvání uposlechlo ostatní méně vzdělané obecenstvo a doplnilo v zadu několika dalšími řadami malebný zástup. Potom předstoupil štíhlý muž s tváří zanícenou v čelo davu, pozdvihl ruce k nebi a jal se zpívati libozvučným hlasem nějakou „su-

ru", jejíž poslední slova ostatní za ním ve sboru opakovali. Pěkné bylo podívání na ty řady zvláštních postav, s řasnými oděvy, v bílých turbanech, když s vojenskou zručností tu rázem všichni padali a hlavy na palubu skláněli„ tu opět se zdvihali a ramena k nebi vznášeli, tu ruce na čela kladli a zvolna se ukláněli. Zpívavé jejich modlitby zněly uchu příjemně, a protáhlé, umíravé zakončení „Allah! Il Allah!" bylo přímo dojemné.

Ale mnohem mocnější dojem, než koketující tato pobožnosť, učinil na mne přece následující výjev. Bylo to na lodi, plující podél severního břehu Levanty. Stál jsem za ranního šera na palubě vedle dvou ubohých, v chaos hadrů oděných Arménů, odkudsi z hloubi turecké Arménie, kteří se mi byli den před tím pantomimicky, požehnavše se zmotaným nějakým křížem řeckým, jako křesťané představili. Jemné šero leželo na bledých vlnách, pokrývajících nesčetnými hrboly čirou krajinu vodní, přesně do kruhu vyrýsovanou. Pojednou vynořil se nad mořský obzor na východě plamenný, neobyčejně veliký kotouč slunce a celé prostranství moře zaplálo v jeho omlazující, přeskvostné záři. Nemohu slovy vylíčiti účinek zjevu toho na drsné tváři obou Arménů. V jakémsi záchvatu blahé vděčnosti a posvátné úcty zahrál osloněný jejich obličej; sklonili směrem k slunci hlavy a požehnali se třikráte křížem, pohybujíce mlčky jako u vytržení rtoma.

Byla to bleskurychlá, ale tak přirozená pobožnosť, jakou as vykonal bezděky člověk, když poprvé vnímavě se zahleděl na vycházející prazdroj světla. Kdyby mne lidé ti nebyli ubezpečili, že jsou křesťané, byl bych v tu chvíli přísahal, že vidím před

*

sebou Parsy, ctitele svatého ohně. Ale slunce bylo tehdáž opravdu unášející — hleděl jsem sám u vytržení v božský plamen majestátní koule nad vodami...

3.

(Hladové obecenstvo. — Černohorec a jeho pán. — Krajané všude. — Vlašský kuchař — Lodní kavárna. — Břehy Černého moře. — Varna. — Snědl jsem desetifrank.)

Přese všechnu okázalou pobožnosť mohamedánského obecenstva byl vládnoucím pocitem na lodi naší — hlad. Vypukl nejdříve mezi honorací. Část obecenstva kabiny, zkažená bezpochyby štědrou kuchyní na lodích ruské paroplavební společnosti, očekávala netrpělivě, brzy-li je zavolá zvonec k bohatému obědu. Ale zvonec mlčel, mlčel tvrdošíjně.

My proletáři paluby nemusili jsme se starati o vrtochy lecjakého zvonce. Každý nesl si svou kuchyni v uzlíku svázanou pod paždím. Ale i my jsme se přepočetli. Zařídiliť jsme se pouze na snídani, doufajíce, že před polednem do Varny dorazíme. Zatím stálo slunce již vysoko nad našimi hlavami a Varna ležela dosud bůh ví kde za pustým obzorem mořským.

Rozdělil jsem se o poslední sousto bratrsky s Černohorcem. Seznámil jsem se s ním v přístavišti cařihradském. Po delší době vynořil se opět jednou ze směsi fanaticky pošmourných neb v úskočné záhyby složených tváří poctivý, přímý, slunečně jasný obličej, který mi opět vrátil důvěru k lidem. Byl to švarný, veselý hoch, a národní jeho kroj

s handžárem slušel mu výborně. Přes to vše nepokládal jsem jej za pravého, řádného Černohorce. Měltě pána, o němž se vyjadřoval způsobem, jako by to byla nějaká nad pomyšlení vysoce postavená osobnosť. Mluvil o něm jen šeptem, ze samé úcty.

A přece byl velitelem jeho pouze Čech, který přijal místo ředitele nějakých dolů v Bulharsku.

Není místa, kde bych se nebyl setkal alespoň s jedním krajanem. První osoba, kterouž jsem oslovil na břehu kavkazském, představila se mi jako rodák, a odtud čekalo na mne podobné překvapení téměř na každé stanici. Ale čamaru jsem spatřil jen v Cařihradě. Potkal jsem v ní člověka, nesoucího na rameně právě ušitou vestu, ale kráčejícího při tom s hrdostí kavalíra. Oslovil jsem ho radostně: „Zajisté Čech?" — „Maďar!" odsekl, vypnuv pod černými šňůrami prsa, a kráčel pyšně dále. Nebyla to tedy vlastně ani čamara.

Rozčilení na lodi rostlo. Prožluklý zvonec mlčel doposud. Hladová honorace ulevovala svému rozhořčení nad špinavostí lodní správy reptáním ve všech evropských jazycích.

Při všem se zdálo, že skoupí patronové lodi hladové obecenstvo ještě úmyslně dráždí. O dvéře prázdné a chladné kuchyně opíral se vypasený kuchař, Vlach, ve sněhobílé zástěře, se sněhobílou řasnatou čepicí na havraních kučerách, s obrovskou vařečkou v ruce — pravý lucus a non lucendo. A bídný tento tvor neostýchal se pohlížeti na zjitřenou honoraci s úšklebkem, jakého je schopen jedině gumový obličej vlašský, a mžourati pohrdlivě očima, jako by byl sám lidskou mimosou, živící se jen vzduchem a září nebeskou. Vůči cestujícím pa-

luby choval se dokonce jako kalibán. Němce jednoho, který mu v lámané fraktině nabídl hrst peněz za oběd, odbyl cynickým vyznáním: „Pro Němce nemám ničeho.“ A slovo „Tedesco“ vypravil ze sebe s takovým zkroucením úst, jako by bylo smolným oharkem.

Křesťanský tento kuchař měl na lodi mohamedánského kollegu, který pečovati měl o tělesné potřeby svých souvěrců. Ovšem bývají tyto potřeby velmi skrovné. Cestující mohamedán koupí si na cestách leda kávu a tabák, ostatním — totiž syrovými okurkami a chlebem — zásobí se doma. Tak bývá tedy mohamedánský kollega obyčejně jen kavárníkem. Musím ostatně podotknouti, že mívá ten Ganymed pravověřících zhusta ve své kantině jisté tajné oddělení, jež se neshoduje nikterak s předpisy koranu. Tlustý jeden Peršan s cinobrovými tvářemi odvedl mne po návštěvě té lodní kavárničky důvěrně stranou, poodhrnul s pyšným úsměvem strakatý župan a ukázal mi pod ním — láhev araku.

Když dostoupilo jitření na lodi nejvyššího stupně, vyňal náhle pán mého Černohorce, upírající v přídi lodi toužebně jako Kolumbus zraky do dálky, z kapsy dalekohled a zamířil jím k jednomu bodu obzoru. Všechny zraky obrátily se nadějně směrem dalekohledu. Země! země!

Na obzoru vynořil se skalnatý, obloukovitý výběžek břehu, jako rámě napřažené k objetí hladového „Neptuna“. V záhybu kamenného toho ramene bílá skvrna — Varna.

Jak rozdílný je obraz východních a západních břehů Černého moře! Zde jevila se mi jen pustá, holá krabatina, nevybočující nikde ze střízlivých

mezí, a tam naproti všude překrásně zelený les, protkaný tmavými vrcholky cypřišů, les, stoupající po bocích malebných hor až do samých oblak. A poodhrne-li se výše ten závoj oblačný, oslňují zrak tvůj, obdivem ztrnulý, věčné sněhy Oštenu, Elbrusu a jiných kavkazských titánů. Také severní a jižní břehy jsou nepoměrně bohatěji nadány. Severní má svuj Krym s lesnatým sklonem Jaily, mohutným Čatyrdaghem, s malebně rozervaným břehem, který i tam, kde postrádá zeleného roucha lesů a skvostného šperku jižní květeny, oko divákovo poutá zvláštní barvitostí a fantastickými tvary divoce promíchaných skal. Jižní břeh konečně, severní část Malé Asie, posouvá se kolem lodi, plující z Poti do Cařihradu, jako stále se měnící panorama vybraných obrazů krajinných. Malebná pásma hor, tu s hustým rounem lesů, tam s pestrou mosaikou polí, sahající až po samá temena — na břehu města, plná štíhlých minaretů — přístaviště, hrající svérázným námořním životem — a nad mořem na malebných těch horách půvabné tajemství cizího nám, dosud málo probádaného národního života.

Západní břeh Černého moře, na kolik jsem jej uviděl, byl pustý a nudný. Malé rozměry, střízlivé barvy. Tak i okolí Varny.

Plnou parou pluli jsme do její náruče. Ale z blízka netvářila se tato Siréna hrubě přívětivě. Ty holé skaliny nad ní vypadaly opravdu podezřele. Jsou divně rozryté a provrtané. Brzy rozeznali jsme náspy a příkopy a řady dělových jícnů. Ale nezbývalo nám mnoho času k prohlížení jejích nedůtkli-

jsme v přístavišti vskákati do čekajících tam povozů a jeti úprkem na nádraží opodál města.

Vpadli jsme do jídelny jako hejno hladových vlků. Mžikem byly jediné dvě tabule obsazeny, a za každou židlicí zbyl ještě zuřivý kandidát, jenž užíval všelikého mravního i hmotného nátlaku, aby přispíšil dobu svého nasycení. Požádal jsem sklepníka o jídelní lístek. Jen table-d'hote, tři jídla! Jaká pomoc! Kolem stolu kradou se sklepníci v ošumělých fracích, s fesy na hlavách, a podávají, či spíše utrhují nám mísy, jichžto značný objem je hotovou persifláží obsahu. Jídla obyčejná a špatná. Vína jsem se nedotkl. Klapání vidliček a nožů, mlaskání a srkání, za námi netrpělivé dupání nohou a skřípění zubů. Nástupce můj stává se hrozným. Čekám, že mi co nevidět vyskočí na šíji jako hýkadlo. Po třetí míse zůstavil jsem židli v železných jeho klepetech. Zavolav sklepníka podal jsem mu krásný nový desetifrank. Uklonil se ledabylo. Čekám. Zadíval se v jinou stranu. Snad nemyslí, že dávám zpropitné po hrstích franků? „Kolik stojí oběd?" ptám se konečně. „Bez vína deset franků," odpovídá mi zívaje.

Zdálo se mi, že jsem prohlédl rázem nekalé přástvo. Ti tam na lodi a ti zde na břehu dělí se zajisté o výdělek. Oč, že nemá ten sněhobílý kuchař na lodi jiného úkolu, než aby uměle dráždil appetit ubohých obětí!

Ba zdá se, že je i správa železnic třetí ve spolku. Ještě jsme nespolkli poslední sousto a vyhozený desetifrank, a již se zvoní k odjezdu.

4.

(Turecká železnice. — Vlak a bůvoli. — Vyhlídka do krajiny. — Obrázky na stanicích. — Fata morgana. — Vjezd do Ruščuku.)

Z Varny do Ruščuku cestoval jsem opět jako pán. Byl jsem totiž nucen koupiti si lístek druhé třídy, poněvadž lacinějších nebylo. Za to nazýval se vlak náš rychlovlakem. Vlekl se, pravda; ale o rychlosti nemohlo býti řeči.

Vnitřek našeho vozu potažen byl rozprýskanou koží, v níž se délkou užívání vypotily zřetelné obrysy cestujících. Bezpochyby přistěhovaly se ty vozy do Turecka z nějaké železniční remisy anglické, kde se nacházely již léta na zasloužením odpočinku. Opěradla, polštáře, koberce pod nohy a podobný zbytečný přepych byly vyloučeny. Panovala tu svatá prostota našich starých venkovských dostavníků. Vše tištěné ve voze a na železnici vůbec bylo anglické.

Němec jeden předčítal nám z Baedeckra nehrubě lichotivou poznámku o této trati. Ale každý začátek bývá těžký. Turecká tato dráha musila přemáhati nemalé obtíže. Bylo jí zápasiti nejen s předsudky obyvatelstva, nýbrž i se stády bůvolů, kteří se železnému vetřelci bojovně stavěli vstříc a smělosť svou ovšem těžce pykali. Každou chvíli musil prý řídič parostroje zastaviti vlak a sehnáním bůvolů s kolejí uvolniti další dráhu. Později vydala turecká vláda přísný rozkaz, že každý svůj dobytek v jisté vzdálenosti od trati udržovati má, a kdyby

nepozorností jeho některý kus vlakem rozdrcen byl, že nejen škodu sám nésti musí, nýbrž i nad to citelně potrestán bude. Ale snad nemělo ani toto opatření žádoucího výsledku. V našem vlaku hrkalo to alespoň každý okamžik, že se nám zdálo, jako by si razil cestu spoustami bůvolího masa.

Stáda bůvolí tvořila také hlavní stafáži krajiny, skládající se většinou jen z rákosí a kukuřice. Místy rušily jednotvárnosť tuto skalnaté výšiny skromných rozměrů. Později objevovaly se vesnice tatarské a bulharské, skupiny stromoví, tlupy pestře oděných vesničanů uprostřed zlatého obilí. Bylať doba žní.

Na stanici stával obyčejně starý, chudý Bulhar pokorně za krosnou s chlebem a tvrdými vejci. Krosna jeho zastupovala nádražní restauraci. Ostatně by byly restaurace málo pomáhaly, poněvadž se náš rychlovlak svým jmenovcům na západě alespoň v tom podobal, že cestujícím na stanicích času k nasycení nepopřával.

Pro mohamedány měla největší význam na stanicích pumpa. Nebylo divu! Venku hrozný žár, ve voze dusno k zalknutí. Mimo to je voda mohamedánovi nejpotřebnějším a nejmilejším živlem. Musíť se jí denně mnohokrát omývati, aby vyhověl nařízením koranu. Pod žhavým nebem jihu poskytuje voda nejsladší občerstvení. Osvěžuje tělo jeho, zemdlené vedrem, ochlazuje žíznivé rty, jimž zapověděl Mohamed říznější občerstvení. Ba, na západě nelze si ani představiti, jaký význam má voda pro mohamedánské obyvatelstvo východu. Nelze náležitě pojmouti obraz unavené karavany, když se roz-

loží kolem chladné studánky, již uprostřed pouště upravila a veršem z koranu vyrytým opatřila ruka pobožného lidumila.

Zde na stanicích představoval chumáč pravověřících kolem pumpy méně poetický obraz. Strhla se při tom obyčejně rvačka o dřevěnou nádobu, pomocí řetězu k pumpě připevněnou. Již tato nádoba sama zaháněla i nejžíznivějšího člověka západu. Byla poloshnilá a zelenou plísní zevně i vnitř obalená. Sterá ústa vystřídala se denně na vyhryzané její obrubě. Ale kdo měl sklenici, nepochodil lépe. Dotřel-li se šťastně k pumpě a naplnil-li sklenici, vylil obsah její zajisté po prvním pohledu na kalnou, žlutou tekutinu, plnou vířících pevných částic, hroznou k přivonění, neřku-li k ochutnání.

Před koncem jízdy stávala se krajina obrazem zlatého požehnání. Kolem do kola až k dálnému obzoru snop vedle snopu; ba celá krajina skládala se jen ze zlatých snopů, sestavených souměrně v malé jehlance. Kromě nich nebylo v ní viděti téměř ničeho: ni pahorků, ni stromů, zřídka obydlí lidské. Ba, i lidí spatřovalo se v ní po skrovnu. Tu tam několik žen i dětí, sbírajících klasy, někde uprostřed nich vážná postava v dlouhém řasnatém oděvu, s turbanem na hlavě, jako biblický Booz uprostřed svých ženců. Ale skupení takové bylo patriarchálním jen na pohled; ve skutečnosti nebyl poměr těch pánů k pracující ráji nikterak idyllický. Díval jsem se s potěšením na rovinu, posetou snopy. Připomínala mi živě drahý domácí kraj a k dovršení podobnosti zamihla se v pozadí jejím zřetelná silhouetta stařičkého Řipu se širokým, jemně prohybaným teme-

nem i s kapličkou uprostřed. Ale pouze na okamžik těšil jsem se tomu shledání; neboť hned na to seznal jsem, že byl domnělý Řip toliko stínem mého klobouku, tříměsíčním cestováním poněkud z podoby vyšlého, v okně vagonu.

V nádraží ruščuckém očekávaly nás vedle slušných evropských povozů též kára, podobné dvoukolým kavkazským arbám. Byl to dřevěný truhlík na čistě dřevěných kolech, v zadu úplně otevřený, před nímž se mračili pod obrovským dřevěným jhem vousatí černí bůvoli a vedle něhož stál zamračený Turek. Vybral jsem si jednu z těchto kár. Ale sedění na skákavém dně vozíku, s nepříjemným pocitem nekrytých zad omrzelo mne záhy. Povoz měl k tomu sklon do zadu, tak že bych byl beztoho dříve nebo později otevřeným pozadím na silnici vypadl. Kráčel jsem tedy raději pěšky za vozem a bavil se tím, že jsem věci své po sklonité ploše zvolna dolů se svážející před vypadnutím pokaždé nazpět do vozu vymrštil, abych za chvíli tutéž hru opakoval. Vyzáblý Turek, sedící na voji, šilhal se zpod zeleného turbanu jedním okem — druhého vůbec neměl — po mé hře s patrným zalíbením.

Cesta k Ruščuku vinula se mírně do výšky a byla pokryta spoustami bílého jemného prachu. Kola povozu zabořovala se do něho jako do sněhových závějí. Celé okolí bylo zaneseno prachem tím, který se zdvihal pod kopyty koňů a za vozy bělavými oblaky. Než jsme dojeli k bílé bráně ruščucké, vypadali jsme jako mlynáři a černí bůvoli naši proměnili se v siváky.

Tak jsem tedy slavil svůj vjezd do Ruščuku,

a první, co se tam zraku mému namanulo, byl nemotorný obraz stromu na stěně jednoho domku a nad tím nápis: „Gasthof zum grünen Baum“. Neměl jsem ani tušení, že by bylo símě germanisace zalétlo až i za hranice turecké!

NĚKOLIK DROBNÝCH PRACÍ.

Studium typů.

(»Národní Listy« 1893.)

1. Ze zápisníku prvního pozorovatele.

Seděl jsem dnes poprvé v městském parku. Slunce již hezky hřálo. Všechny předměty, na stinné straně ještě pohrouženy v zimní zádumčivosť, leskly se vesele na straně osvětlené, jako když se radostně rozjasní tvář zasmušilého děcka při pohledu na třpytnou hračku. Holé ještě křoviny; tráva pomalu se již zelenající; děti skákající přes obruč; vůně hlíny; preclikářka; jasnomodré nebe s několika bělošedými čmouhami; scvrklá stará panna, krmící vrabce; vlání jarní předtuchy atd. atd. (N. B. v hotové práci šíře rozvedu.)

Věnoval jsem se zvláště studiu jedné figurky, jediné mužské figurky, která se objevila v této části sadu. Přišel mladý člověk a posadil se na protější lavičku. Mdlý, hubený, ale jaksi houbovitě měkký obličej; ospalé oči, zevlující bezmyšlenkovitě po

okolí; účes, jevící více dobré vůle než způsobilosti, napodobiti hejsky Příkopů; oděv asi téhož slohu.

Hádal jsem, čím asi je. Sklepník užívající své dopolední prázdně — k tomu by poukazovalo jeho nevyspalé vzezření a nezdravá pleť. Nebo příručí z obchodu, který byl poslán s balíčkem na dráhu a nyní si tu dopřává oddechu, vzpomínaje na požitky noci z velké části prohýřené. Této druhé domněnce by zase nasvědčovalo ješitné sebevědomí, jehož některé známky na něm pozoruji. Na každý způsob soudím, že náleží do třídy lidí polovzdělaných.

Jsou šťastni, takoví lidé! Pro ně není záhad a pochybností, jimiž by se znepokojovali, ani svízelných problémů, které by řešili. Jsou v úplné duševní rovnováze, spokojeni zejména se svou vlastní milou osobou. Hle, jak se tu líbě vyhřívá na slunci, vzpomínaje na některou zpěvačku kupletů z Théatre Variété nebo jiný podobný svůj ideál a jsa přesvědčen, že imponuje každému svým duchaprázdným obličejem, úpravou svých vousů a střihem svých šatů.

Povšiml si mne. Narovnává si pod zdviženou bradou tuhý límec košile, kroutě nataženým krkem na všechny strany — chce mne upozorniti na svůj nový nákrčník. A pošilhává po mně ustavičně; patrně chce vyčísti z mé tváře oslňující dojem, jaký na mne činí svým domněle gentlemanským zjevem. Teď si prohlíží nehty způsobem, který je karakteristický pro tento druh lidí. A nyní vytahuje pouzdro s doutníky... Znova zašilhal po mně — ó vždyť víme, drahý pane, že máte elegantní pouzdro na

doutníky, vkusné, s vymalovanou na vrchu koňskou hlavou! Snad je to dokonce dárek od nějaké zbožňované švadlenky?

Jak labužnicky odfukuje modravý kouř! Chlubí se mi, jak přesná kolečka dýmová umí vypouštěti do vzduchu. A vidím dobře svůdné obrázky, které si zároveň zasazuje do těch vzdušných prstenců. Vidím hlavičku oné hezké švadleny, s kterou si asi vyjde v neděli na procházku; těší se již, jak ji bude okouzlovati svými šviháckými způsoby, a jak budou pak večer spolu tleskati vojenské hudbě v restauraci. A tká dále do těch obláčků luzné obrazy blaženého života, až bude sám šéfem obchodu nebo zámožným hotelierem, jezdícím v ekypáži po boku manželky v nejelegantnějším úboru, obtíženém drahými skvosty...

Po chvíli probral se můj protějšek z těchto snů a oklepával popel svého doutníku. Způsob, jakým to činil, byl velice charakteristický. Vzal špičku doutníku mezi palec a ukazováček a sklepával zvolna, lehce popel malíkem, jak to asi viděl u některého svého vzoru elegantních způsobů. Skvostné! Poznamenal jsem si hned tento drobný, ale význačný rys do zápisníku, aby mi snad nevyšel z paměti. I takové maličkosti jsou důležité.

Na to zdvihl se k odchodu. Byl bych rád ještě jednou viděl tu proceduru s popelem a slyšel aspoň slovo od něho, neboť i hlas a způsob řeči jsou důležitými příznaky.

Vytáhl jsem tedy doutník, a když kráčel mimo, požádal jsem ho za oheň. Vždyť jsem věděl, že znovu doutník tak delikátně oklepe, že mi jej podá

*

právě s takovou úklonou, že pronese na mé poděkování právě takové blahosklonné: „O prosím!“ a že se vzdálí s patrným hrdým vědomím, jak pěkně to všechno provedl.

Rozkošná figurka!

2. Ze zápisníku druhého pozorovatele:

Na své dnešní vycházce do městského sadu zachytil jsem figurku, která by se mi snad hodila za epizodní postavičku do mého budoucího románu. Právě pro svou všednost. Ukážu, že lze realistickým drobnohledem objeviti zajímavé látky i v tom všedním prachu, po němž jiní pohrdlivě a nevšímavě šlapou.

Vyhledal jsem si lavičku na výsluní. Slunce sice již hřálo, ale jeho světlo bylo dosud plno zimní melancholie. Nesálalo z něho dosud jarní dětské veselí; byl to mdlý úsměv na vrásčitém obličeji dokonávající stařeny Zimy. Tušení vesny ještě se neprobudilo v holých křovinách, uschlé trávě. Země čpěla hnijícím lupením. Matné, bledé modro oblohy upomínalo na barvu odstálého mléka.

Kromě hrajících si dětí, preclikářky a staré panny krmící vrabce byl v té části parku jediný člověk, který seděl na protější lavici. Byl to mladý ještě člověk, ale činil dojem boubelatého šosáka. Hledě na jeho okrouhlé formy, bezděky vzpomněl jsem si na slova epigramu: „Kdyby mu byl bůh dal vtip, byl by suchý jako šíp“. Ne, vtip zajisté nesrší z těch-

to vodnatých, bledě modrých očí, hledících tak nevinně a dobrácky do světa.

Možná, že je to mladý domácí pán. Velkého boháče bych v něm sice nehádal; ale jsou v Praze i takové baráčky, jejichž majitel se sice nemůže ovčšovati zlatem, ale z nichž přece možno zcela bezstarostně a příjemně vegetovat jako toto šťastné individuum. Vyšel si asi za svým každodenním jediným zaměstnáním: projít se a polelkovat si trochu po městě, aby bylo o čem diskutovat ve vinárně, kam se odebere k desáté hodině. O dvanácté vrátí se domů na oběd — pak sladké odpolední schrupnutí — pak cesta do hostince — štěstím je takové vegetování, v němž nižádná zbytečná reflexe, žádný vznět a vzruch duševní neruší klidné zažívání a zdravý spánek.

Pohodlnější je na každý způsob takové žití, nežli osud našince, který někdy celé noci tráví nad papírem, na němž pracně snaží se zachytiti rozplizlé kontury podobných všedních figurek, čekaje za odměnu leda pochybné štěstí slávy...

Eh! Zapálil jsem si doutník a pozoroval dále bezděčnou oběť své psychologické pitvy. I on pokukoval po mně svým naivním, dobráckým okem. Snad vymyká se můj zjev z jeho šosácké šablóny! pomyslil jsem si. Ostatně lidé toho druhu zevlují rádi na všechno: je to nejpohodlnější způsob ubíjeti čas. Možná také, že má chuť se mnou se sblížiti. Takoví lidé jsou sdílní. Kdybychom seděli blíže proti sobě, jistě byl by mi již sdělil, že bude zejtra pršet, nebo že tam a tam je nyní nejlepší plzeňské.

Nastojte! Nyní vytáhl notiční knížku, tlustou, ohmatanou, právě takovou, jakou jen může míti

jednopatrový domácí pán. A zapisuje dokonce něco. Snad mu napadlo, že zapomněl zapsati mezi včerejší výdaje zapravený účet kamnáře. Tedy přece nějaké starosti. Ale viděti zřejmě, že psaní není jeho řemeslem. Komická jest podívaná, jak neobratně žmolí tužku mezi nemotornými prsty, jak špičku její navlhčuje na odulém rtu a kterak zálibně prohlíží napsané, jako by se podivoval, že svedl takovou věc...

Ó blahoslavení chudí duchem!

Byl bych jej dále studoval, ale vzpomněl jsem si, že musím již domů.

Když jsem šel kolem něho, přistoupil ke mně s doutníkem, žádaje ohně. Dobře jsem tehdy hádal, že nesnese, aby se mnou nevyměnil alespoň slovo. Divím se jen, že při tom neudal svůj zejtřejší déšť a své nejlepší plzeňské.

Různé barvy.

(»N. L.« 1893.)

1. Černá.

Černá jsem, ale krásná! praví milenka Šalomounova v písni písní. Omlouvá se, že jest osmáhlá sluncem, poněvadž musila střežiti vinnice bratří svých. A věříme v půvabnost osmahlé Sulamitky, jejíž „zubové jsou podobni stádu ovcí jednostejných, vycházejících z koupele", a jejíž „rtové se podobají provázku hedbáví červeného, dvakrát barveného", nechť si tu spanilou tvář lemují „kadeře jako šarlat".

Černá jsem, ale krásná! Slůvko „ale" nelichotí černé barvě. Čerň vyznačuje se tu jako stín, jenž nedovedl zakaliti milostnost obličeje, který okouzlil královského pěvce. Zdá se tedy, že černá barva již u dávných židů byla v nemilosti, jako snad u všech starých i nových národů.

Černo vlastně ani barvou není; jest negací barvy, nedostatkem světla, temnotou. Jeho odpůrcem je bělo, světlo, v němž rodí se a žijou barvy všechny. Tato dvojice vede spolu věčný boj o vládu všehomíra; den věčně zápasí s nocí, Ormuzd s Ahrimanem, Bělbog s Černobogem. V tomto zápasu přidal se člověk od počátku na stranu blahodárného, vše oživujícího světla.

Ano, světlo jest zároveň životem, temnota je smrtí. V černém voze, taženém černými koni, poveze nás černý vozka k odpočinku pod černou zemí. A na poslední cestě budou nás provázeti příbuzní a přátelé, se smutkem ne-li v duši, alespoň na těle; snad ještě delší dobu bude truchliti pro nás černý flór na některém klobouku nebo černý šperk na elegantních černých šatech dámských, v nichž tak delikátně se rýsuje ztepilý vzrůst, a které zvláště přibledlým rusovláskám tak výtečně sluší.

Symbolika barev osvědčuje černé malou přízeň: vyznačuje ji nejen smutek, ale vůbec samé nehezké city, vlastnosti a věci. V černých barvách vidí svět ponurý pessimista. Černá beznaděj vrhá zoufalce do temné propasti. Černý je nevděk. Černými myšlenkami obírá se černá duše zlosynů.

Ano, je to vlastní barva zla. Do černé noci, „která není člověku přítelkyní", vložil tento i zdroj a sídlo všeliké nepravosti. Bělokřídlí andělé poletují v jasných oblastech nebeských; černá družina Satanova bytuje v temnotách. Bílí s černými zápasí věčně i na šachovnici tohoto světa. V bílé říze, s lilií v ruce objevuje se nevinnost; v temném plášti vystupuje obyčejně intrikán, utkávající v temnu černou přízi zločinných piklů. I v dětských po-

hádkách zlou hraje úlohu černokněžník, jako kdysi postrachem středověku býval člověk, obírající se bezbožným černým uměním.

Anomalií jest naše české přísloví: „černé — věrné". Vzniklo buď jen k vůli rýmu, nebo zrodilo se v blouznivé hlavě zamilovaného, kterého očarovaly temné oči a havraní kadeře. Takovému je pak všechno božsky krásné na milované dívce, třeba bradavička na její líci. Ostatně, krásné dívce sluší všechno a někdy právě to, co by se jinde nikomu nelíbilo, činí její půvab tím pikantnějším. Je to jako s diamanty, jimž prý temné přibarvení dodává tím větší ceny — (prý, neboť vyslovujeme tuto domněnku pouze na základě obliby, jaké černý diamant požívá u skvostůmilovných belletristů). Sám pisatel přiznává se, že již častokrát se zalíbením pohlížel na leckterou hlavu, kolem níž splývaly kadeře černější, nežli egyptská tma. Ovšem neshoduje se s Malorusy, v jejichž písních krásné děvice zovou se šmahem černobrvkami, jakoby rusovlásky ani nemohly být hezkými. Jsou ostatně i lidé, kteří se dovedou nadchnouti pro „černé perly" roztrhaných cikánských stanů. Ani černá Venuše není takové paradoxon, jak si mnozí myslí. A vzpomeňte na černou Madonnu!

Ale co platí o krásném pohlaví, neplatí jinde. O damách pravil jsem, že mnohým černé šaty sluší výborně; za to na mužích se mi černý frak a cylindr rozhodně nelíbí, nechť si je to oblek salonní. Ne snad z národní přepjatosti — zmoudřel jsem jako všichni ostatní, vím, že to není móda jen německá, a sám bych se tak odíval, kdyby mi nebránila nepřekonatelná bláhová antipatie z mladých let

a kdyby mi — bůh ví proč — každý frak a cylindr nepřipomínal předpokoje a shrbená záda. Jinak uznávám, že by bylo nerozumné, abychom my Čechové nenosili to, co se nosí po celém civilisovaném světě, třeba že by se nám to nelíbilo, jako se to navzdor všem tirádám o vybranosti a eleganci nelíbí mně. Kdyby můj hlas v té věci nějak rozhodoval, učinil bych návrh, aby ti našinci, kteří se bez fraku obejíti nemohou, nosili fraky popelavé, fialové, skořicové, pomerančové, vůbec jakékoli jiné barvy, jenom ne černé.

Černá barva znamená zřídka co dobrého. Z těch vzácných výjimek uvádím černou kávu, bez níž bych spisovatelství musil pověsiti na hřebík. Černý zajíc a černá ryba nejsou právě špatné, ale již černá polévka sotva chutnala malým Spartanům a v Polště víte snad co znamená. A jinak! Černý kabinet — Černé neštovice, černá smrť —! Černé jezero budí představy ponuré navzdor všemu krásnému, co se o něm píše. Pro pravé Rakušany, k nimž — toť se rozumí — náležím, nemá ani Černá Hora dobrý zvuk.

A pohleďte třeba na zvířata! Černý pes s ohnivýma očima strašil nás již jako malé děti; černý kocour bývá v pohádkách soudruhem čarodějných bab; černá slepice snášívá vejce, z něhož se líhne pekelný zmok; vida temného krkavce, představuješ si bezděky šibenici...!

Teď je doba černého ptactva. Hledím z okna. Široká sněhová pláň bělá se přede mnou a od toho čistého, jasného běla příkře odráží se uhlově černá barva velikých vran, sedících na závěji nebo máchajících nad ní temnými perutěmi. Na mysl při-

chází ti Poe-ův havran, třepetající křídloma nad hlavou běloskvoucí sochy, na níž se usadil.

Krásný jest, navzdor všemu, obraz tam té černé vrány na úbělu sněhovém, ale nebudí myšlenky veselé. Mrtev je zimní kraj. Uletělo ptactvo veselých barev do slunnějších zemí, šediví vrabci teskně tulí se k sobě na římsách, ověšených ledovými krápníky, a jen ti pochmurní černí ptáci samojediní poletují nad pustou krajinou. Jejich krákot zní místo veselého, tichého švitoření vlaštovek a jásavého hymnu skřivanů.

Hledím zasmušile na posněženou záměstskou pláň, kterou malířka příroda oživuje toliko účinným kontrastem těch černých perutí — a hle! jinou, po stránce barevné podobnou stafáž vnáší tam nyní společnost lidská. Na úzké pěšině, vyšlapané ve sněhu na příč rovinou, kráčí pojednotlivě za sebou dlouhá řada černých postav. Jsou to alumnové, chodící v tu stranu na společnou procházku. Po úzké stezce musili se dáti husím pochodem, a ten dlouhý řetěz temných postav, zvolna se šinoucí skvělé bílou planinou, činí opravdu zvláštní dojem.

Nerozeznávám jejich obličejů, nýbrž jen obrysy mladých, většinou štíhlých těl, oděných od hlavy k patě v černé roucho seminaristů, v temnou uniformu církve bojující. Jsou to nejmladší vojíni, nováčkové svatého voje.

Připadl mi nový význam černé barvy. Značí smrt, ale i dobrovolné odřeknutí se tohoto světa. Umrtvení těla pro věčný život duše. Ve smutnou, přísnou čerň odívá církev své sluhy pro tento svět a jen před oltářem, před svatostánkem božím odívají se k oslavě Nejvyššího jasným bělem, pestrý-

mi barvami květů, zářícím zlatem a stříbrem. Vycházejíce ze svatyně do všedního ruchu života, černají se opět rouchem odříkání, vážní stínové, připomínající v pestrém tom reji a shonu po vezdejších statcích a rozkoších, že všechno na zemi je marnost a světlo pravého života jen tam nahoře, v říši blažených duchů.

Jsem nevědomý laik a velmi možná, že můj výklad je zhola nesprávný. Nechci také mluviti o víře. Poutá mě hlavně jen černá barva oné dlouhé řady postav, odlišujících se tak ostře od skvoucí bělosti okolní. Ač nerozeznávám tahy jejich tváří, vidím v duchu některé: Ten hledí lhostejně před sebe, pomýšleje na refektář nebo na teplou studovnu, kde se bude připravovati k zejtřejší přednášce; druhý usmívá se, zalétaje duchem na budoucí pěknou faru nebo výše, snad až k zářivé infuli; jiný hrouží se pochmurně v nějaké mystické rozjímání a jiný hledí snad nadšeně zářícím okem v jasný zimní vzduch, kde zdá se mu, že jako vůdce chvěje se před tou černou řadou světlý stín ohromné postavy, sahající hlavou až do nebes, podoba Mistra a Pána, v jehož svatých šlépějích hodlá kráčeti, podoba Toho, jenž učil nás, že máme milovati bližního svého jako sebe samého a že říše jeho není z tohoto světa.

Hledím na ten řetěz černých silhuet a vzpomínám na mnohou ušlechtilou postavu, která z temných zdí semináře vyšla do českého kraje. Vzpomínám na kněze-křísitele, kteří písmem i plamenným slovem budili lásku k vlasti, na mnohé mrtvé a dosud žijící čacké pěstitele našeho písemnictví, na nejednu spanilou, dobrotivou duši, kterou jsem

poznal v tom temném rouše. Ale zdá se mi, že dříve ta čerň bývala jaksi jiná, světlejší, přívětivější. Jak mile slušela na příklad k bílé před časem hlavě Třebízského s prostosrdečným obličejem, z něhož hleděla nejčiřejší dobrota!

Nyní zdá se mi ta čerň mnohem černější; vypadá jaksi nevlídně, hrozivě, výbojně. Černá se sice dosud hojně v našem národním životě, místy snad hojněji nežli dříve, ale nikoli aby tu s jinými barvami družně spolupůsobila, nýbrž namnoze (bohudíky jsou i výminky!) snaží se jen, aby všechny ostatní barvy zastřela, ovládla a podmanila, aby ztlumila kde jaký volný kmit ve společnosti, vědě a literatuře, jako by bylo konečným jejím cílem, proměniti celé Čechy v obrovskou kaňku inkoustu...

Vhod napadlo mi to poněkud ledabylé porovnání. Inkoust je také důkazem, že v černých věcech nevězí mnoho dobrého. Musil bych ho vyplýtvati celé džbery, kdybych chtěl vypočítati, co špatného už ztropil. Tisíce dokladů měl bych v okamžiku po ruce, na příklad hned tuto črtu.

II. Bílá.

Stůl denních hostů ve vinárně „u bílé růže" dostal se dnes na thema neobvyklé: na první lásku. Historka professorova o studentském plese, na němž se poprvé zamiloval, vzbudila v inženýrovi podobnou upomínku; bezděky následoval doktor a skončil žertovným vyzváním ostýchavého a k del-

ším řečnickým výkonům naprosto nezpůsobilého assistenta, Benjamina společnosti, aby se též vyzpovídal ze svého prvního mladistvého blouznění; assistenta vytrhl z rozpaků lékárník, ujav se sám slova k vylíčení prvního setkání se svou nebožkou, ale na konec dostal se pro nějaký nesprávný údaj stran počasí v r. 1867 do malé rozepře s revidentem, která by snad byla hovor zcela odvedla od zahájeného směru, kdyby patriarcha společnosti, dávno již pensionovaný, ale dosud čilý pan rada, nebyl začal jemně pokašlávati, mžouraje očima a všemi prsty lehce bubnovati po stole.

Doktor povšiml si této všem členům stolového kruhu již známé předehry a napomenul oba rozvaděné hosty: „Ticho, pánové! Zdá se mi, že také pan rada má nějakou zamilovanou historku za lubem."

Pánové utichli a celá společnost zadívala se s úsměvem na stařičkého pána.

„Nic! Nic!" bránil se energicky pan rada, ale když všichni nepřestávali žertovně mu domlouvati, že i on je povinen vypravovati historii své první lásky, svolil konečně.

Usmál se, pohladil si čistě oholenou bradu a začal:

„Já jsem se, pánové, zamiloval poprvé v osmém roce věku svého, a kdož ví ještě, byla-li to moje nejprvnější láska. Tato jest však první, na kterou se pamatuji. A byla to, pánové, láska nešťastná, nešťastná podle všech románových pravidel.

Můj otec byl panským zahradníkem v L. Obývali jsme domek v pozadí parku, obklučujícího tamější malý zámek. Vrchnost naše nebyla šlechti-

cká, ale přes to obklopoval ji pro mne nimbus nedostupné vznešenosti.

Vídal jsem naše panstvo velmi zřídka; měli ještě dům v Praze a jiné větší panství, kdež trávili letní měsíce. Do našeho zámku přijížděl sice pán samoten pravidelně několikrát do roka, aby osobně dohlédl ku správě statku, ale s rodinou býval zde jen časem na krátkou dobu. Přes to byly všechny pokoje úplně zařízeny a k pobytu vrchnosti ustavičně připraveny. Byl jsem tam několikrát se starým vrátným, který je opatroval, a co jsem tam spatřil, zůstavilo ve mně dojem nevyrovnatelné nádhery.

Jednou na jaře přijela vrchnost na celý měsíc. Pro mne byla to pohroma. Dle instrukcí otcových musil jsem zanechati svých oblíbených toulek po parku a vůbec hledět, abych se s nešťastnými svými koleny a lokty — navzdor stálým správkám a domluvám matčiným bývaly totiž obyčejně roztrženy nebo ušpiněny — nedostal panstvu na oči.

Ale jednou v neděli odpoledne neodolal jsem přece pokušení a zalezl se svou četbou na oblíbené své místečko v odlehlejší části parku, kdež se zachovaly některé památky z doby copu, kdy zámek byl vystavěn. Mimo jiné byl tu široký, svrchu řadou velikých kamenných vás ozdobený taras s hlubokými výklenky, v nichž stávaly kdysi mythologické sochy; nyní byly většinou prázdny a částečně zastřeny břečťanem, který jako zelený závoj splýval dolů s hřebene tarasu po zvětralé zdi. Jeden výklenek byl jím zakryt úplně. Tam jsem se uchyloval s knihami, při nichž byla obava, že by mi je otec zkonfiskoval. Byl jsem vášnivým čtenářem

a hltal jsem všechno, co se mi dostalo do rukou: povídky pro malé i pro velké, romány, básně, nechť jsem tomu rozuměl třeba jen z polovice.

Tentokráte nesl jsem si Tisíc a jednu noc. Ale nevlezl jsem s ní do výklenku, nýbrž blízký, právě v plném květu zářící strom zvábil mne, abych raději zvolil vonnou skrýš jeho větví. Bude tam také bezpečno a při tom krásno. Vylezl jsem nahoru a pohodlně usadil se mezi větvemi. Bylo tam vskutku překrásně, mezi těmi kyticemi velikých čerstvých květů, které mne obklopovaly se všech stran jako sněhobílá oblaka. Květy vydávaly příjemnou vůni; kolem nich sem tam bzučely včely. Zdálo se mi, že nemohlo být krásněji ani v těch sadech východních princů, o nichž jsem četl ve své knize.

Pojednou vyrušily mne veselé hlasy na blízku. Věděl jsem, že jsou dnes v zámku hosté ze sousedního panství a rázem projela mnou obava, že by mne někdo z panstva mohl na stromě zahlédnouti. Rychle svezl jsem se po kmenu dolů, chtěje uprchnouti domů. Ale v tom již z nedalekého křoví vyběhla útlá postava v zářivě bílých lehounkých šatečkách, kolem nichž vlály růžové stuhy. Dech se ve mně zatajil. Byla to jediná dceruška naší vrchnosti, jen o málo starší nežli já.

Zahlédl jsem ji před tím jen několikrát povzdáli a ve svém drahocenném úboru, s rozmařile hrdým vzezřením rozmazlených panských dětí, činívala na mne dojem báječné bytosti, nemající pranic společného s obyčejnými lidmi. Ale teď veselá, uzardělá během, jako bělorůžový motýl letěla přímo ke mně a zočivše mne, položila prst na malé rty, žádajíc mne při tom důvěrným pohledem ve-

likých, jiskřících se očí o zachování jejího tajemství. Stál jsem bez hnutí, okouzlen a zmámen tím náhlým důvěrným sblížením s bytostí, kterou jsem dotud pokládal za nedostižný zjev jiného světa.

Blízko mne stanula, aby popadla dech, a pátravě rozhlédla se kolem. S dětským důvtipem pochopil jsem hned situaci: hrála si s dětmi sousedního panstva na schovávanou a zaběhla náhodou v tuto stranu, hledajíc bezpečného úkrytu. Napadl mi výklenek; všecek jsem se zachvěl radostí, že jí mohu něčím posloužiti.

Ostýchavě kývl jsem na ni, odskočil tiše k výklenku a pozdvihnuv břečťanový závoj, ukázal jsem do vnitř. Kývla radostně, přibčhla, vstoupila do výklenku a dala mi posuňkem na srozuměnou, abych učinil totéž. Pak spustila břečťanové guirlandy.

A byl nejvyšší čas. Několik bohatě vyfintěných malých dívek, jichž veselý křik a smích ozýval se za kratičkého toho výstupu za křovinami blíže a blíže, objevilo se nyní na trávníku před tarasem a rozhlíželo se na všechny strany.

Malá slečna, stojíc ve výklenku vedle mne, znova položila výstražně prst na ústa a jakoby se bála, abych v rozhodném tom okamžiku neopatrným pohybem náš úkryt neprozradil, obemkla od zadu útlou rukou má ramena. Bezděky přitulila se při tom ke mně tak těsně, že jsem cítil, jak jí tlouklo srdce dětinnou úzkostí před vyzrazením a zároveň radostným rozčilením z napínavé hry.

I mé srdce tlouklo prudce, naplněno nepoznanou dosud rozkoší. To vznešené stvoření, s tou něžnou tvářičkou, lišící se ušlechtilým svým útvarem a lilově čistou, sametově jemnou pletí tak docela

od našich venkovských dětských obličejů; s těmi hebkými, tmavolesklými, třpytným šperkem po straně ozdobenými kadeřemi, s perličkovou šňůrou na krku, v šatečkách z bílého, jemně se lesknoucího hedvábí, s bohatou výzdobou zářících růžových stuh, v atlasových bílých střevíčkách, okrášlených na vrchu stužkovou růžicí s jakýms drahým, rudoskvoucím kaménkem uprostřed — tato princeska, spanilejší nežli všechny sultánky v mé tisíci a jedné noci, přítulně jako sestra tiskla mne k sobě svou jemnou, zlatým náramkem obepjatou ručkou! Stál jsem bez nejmenšího hnutí jako zkamenělý a byl bych tak chtěl státi bez konce.

Ale děvčátka po krátké poradě rozběhla se v jiné strany.

„Nenašly mě," radovala se moje vzácná společnice a ruka její svezla se lehce s mého ramene. Rozhrnula ještě břečťan, aby pohlédla za odbíhajícími družkami a pak obrátila se ke mně s tváří změněnou. Patrně si uvědomila, že v rozčilení hry zapomněla na propasť, která nás dělí. Mrzel ji asi důvěrný styk se mnou, k němuž se snížila. Rtík její se hrdě vyhrnul; měla týž výraz nedostupné vznešenosti, který jsem vídal jindy v jejím malém obličeji.

„Čí jsi?" otázala se chladně.

„Zahradníkovic", odpověděl jsem nesměle.

„A jakou to máš knihu?" dodala jako z milosti.

Vzala ji do ruky, nedbale pohlédla na titul a vracejíc ji spěšně, jakoby se byla dotknutím jí poskvrnila, prohodila pohrdlivě: „Ta je špinavá a roztrhaná!"

Pak změřila mne shůry zběžným pohledem a zvolala: „A podívej se, jak máš kalhoty roztržené!"

S leknutím pohlédl jsem dolů — jedna nohavice mých zbrusu nových nedělních kalhot byla skutečně roztržena od kolena až dolů. Stalo se to jistě při spěšném slézání se stromu a ve svém následujícím opojení jsem si toho ani nevšiml. Nyní více zahanben nežli zděšen hleděl jsem na strašlivou ránu.

„Musím za nimi," řekla ještě malinká slečna a nepohleděvše již na mne, volným krokem odešla k zámku.

A vidíte, pánové, to je celá historie mé první lásky a v duchu se asi smějete starci, který dovedl vypravovati vážně takové dětinství. Ale proč jste mne k tomu donutili; musil jsem přece vypravovati pravdu a taková byla opravdu moje první láska. A byla to láska skutečná! Chodil jsem pak den co den do oné břečťanové skrýše, vylézal jsem na onen kvetoucí strom v marné naději, že se pod ním drobná krasavice objeví, číhal jsem za křovinami, plížil se pod večer k zámku, abych alespoň její stín v osvětleném okně zahlédl, — ale po krátkém čase odjelo panstvo, aniž jsem ji znovu spatřil. A vůbec neviděl jsem ji nikdy více; druhý rok vrchnost nepřijela a později přijal můj otec jiné, výhodnější místo na opáčném konci Čech.

Ale ujišťuji vás, pánové, ještě dlouho, dlouho po tom, až vysoko do let jinošských, stavil se přede mne obraz té útlé, malé dívky v hedvábných bílých šatech s růžovými stuhami, v bílých atlasových střevíčkách s rudým, třpytným kaménkem uprostřed růžice bílých pentlí... Hrdinka každé bás-

*

ně, kterou jsem četl, měla rysy její tváře a moje žena okouzlila mne snad jen tím, že jsem v jejích ústech a očích shledal cosi podobného s oním dětským ideálem... Nuže, nebyla to skutečná láska? Nemohu za to, že byl její román tak dětinsky hloupý — tak hloupý, že se věru zaň hanbím a nepochopuji, jak jsem mohl ctěnou společnost obtěžovati já, vážný rada na odpočinku, takovou politování hodnou naivností."

Společnost chvilku mlčela a v duchu omlouvala asi skutečně pana radu vysokým jeho stářím.

„Inu, proč pak?" ozval se s jemným taktem professor. „Uprostřed zamilovaných historií, do nichž jsme dnes buh ví jak zapadli, neuškodilo pro změnu trochu dětské bílé nevinnosti. Arci, kdybyste chtěl se svým románkem někam do časopisu, musil by se trochu zaonačit nějakým effektnějším koncem. Na příklad: Spatřil byste svou malou slečnu ještě jednou v nádherné zámecké komnatě, v bílém rouše, ale bez růžových stuh, s vínkem bílých růží na skráni, s nepohnutou, mramorově bílou tváří uprostřed tmavých kadeří, rozestřených po bílém atlasovém polštáři se zlatým třepením do kola, s křížkem ze slonoviny ve skřížených ručkách, na malém katafalku, kolem něhož byste pomáhal svému otci sestavovati nejkrásnější bílé kamelie... A potají vložil byste do její rakve krásnou, polorozpuklou lilii... Toť by bylo zajisté tklivé!" — Professor zřejmě parodoval podobné literární výtvory. „Takhle končí vaše historka příliš náhle a trochu prosaicky: roztrženými kalhotami."

„Skončila ještě hůře!" zvolal rada. „Když jsem se po onom malém dobrodružství, všecek opojen

vrátil domů, byl právě můj otec v neobyčejně špatném rozmaru. Jakmile spatřil roztržené sváteční kalhoty, sneslo se na mou hlavu hromobití, a když objevil i Tisíc a jednu noc, povyčuhující z mé kapsy, sáhl ruče pro rákosku, jíž mne obyčejně jen strašíval, přehnul si mne přes koleno a — Nu, vždyť víte, co za starých časů při sázení mezníků činívali hochům, aby si příští pokolení tuto událost lépe pamatovalo. Snad také jen proto uvízla mi tak hluboko v paměti moje první milenka."

A v srdečném smíchu rozkývala se hlava starého pána, bílá jako sníh.

III. Červená.

Moje barva červená a bílá! hrdě zahřměl Havlíček černožlutému absolutismu a centralismu do uší. Moje heslo poctivost a síla! dodal k tomu a svým životem dokázal, že jeho slova nebyla z těch parádních hesel, kterými jich vynálezci hřmotí při zvedání pohárů a zatloukání hřebů, ale na která zapomínají úplně, když je mají v dobách zlých osvědčiti skutkem.

Bílá a červená jsou nám barvy nejdražší. Barvy naší vlasti. Barva nevinnosti a barva lásky -- jaké to ušlechtilé a krásné sdružení! Bílá značí světlo a dobro; červené je, co má nejvzácnějšího česká země. Červený je nejskvostnější domácí drahokam, červené naše staroslavné mělnické, líbezná červeň zdobí tváře našich dívek stejně jako líce našich

slavných míšenských jablek, navzdor cizímu jménu ryze českých.

Ale netoliko u nás, i všude jinde je červeň barva nad jiné ctěná a milovaná. Nádherným purpurem odívají se vládcové tohoto světa i nejvyšší hodnostáři církevní. Červené jsou fraky ministrů a tuším i pruhy na spodkách jenerálů.

A čím by byla bez této barvy krásná tvář? „Děvče jako krev a mléko" je u našeho lidu přirovnáním nejlichotivějším. Čím by byla nejčistší liliová pleť, kdyby ji nezdobil na lících alespoň lehký nádech červánků? Kterak zkrásní i leckterý matný dívčí obličej, když mráz namaluje mu na tváře ohnivý ruměnec! A jak důležitou úlohu mají červené rty dívčí, viděti nejlépe ze záliby, s jakou je básníci líčí, přirovnávajíce barvu jejich k věcem nejvzácnějším a nejlibějším. Jsou purpurové, korálové, rubínové, růžové, malinové a pod. I k jahodám přirovnal je kdesi jeden český spisovatel — když se mezi nimi bělají perličky zubů, upomínají prý na jahody se smetanou a cukrem... Může-li býti sladšího přirovnání?

A jahoda sama — není-liž milá podívaná na ten sladký, něžný plod, když na skloněném stonku stydlivě se rumění pod vroubkovaným zeleným listem? A kdož nevzpomíná rád červnových dětských hodů na stráni, kde zeleným listím libě prozařovaly nachové korály třešní nebo višní, jichž dvojice, zavěšena srostlými stopkami na ouško, tak roztomile slušívala k růměnné tváři smějících se děvčátek!

Když dozrávající úroda vlní se po lánech, nejnádherněji prosvítá mezi zlatými klasy vlčí mák. Ze všech květů stromových nejkrásnější jest jemně

uzardělý květ jabloňový. A královnou sadu, královnou květin všech je spanilá červená růže.

Mezi drahokamy po bezbarvém diamantu nejskvostnější je rubín.

A je-liž velkolepějšího divadla krajinného nad krásný západ slunce, kdy hory, lesy, obloha a rozptýlené po ní mráčky tonou v různých čarovných tónech nádherné červeni?!

V růžových barvách vídáme svět, když je nám nejveseleji; růžové vidiny spřádá si šťastné mládí; růžová nálada je nejlepší věc, jaké mohu přáti čtenáři.

Červeň je barva živá i veselá; proto ji tak miluje náš lid. Švarné Plzeňačky halí své svižné nohy v červené punčochy; Hanačky a Slovačky malebně ovazují své hlavy ohnivě červenými šátky; červenou vestou pyšní se moravský Valach; nádherně rdí se od hlavy až k patě moravský Chorvat ve svých červených přilehavých nohavicích, v červené kamizole, ba někdy i v červené čapce s pestrými stuhami a bílým pérem. Červenými stuhami zdobí dívky své vrkoče, červené fábory zaplétají jonáci do hřívy svých koní. Červená jsou velkonoční vajíčka; červené květy krášlí nejčastěji talíře vesnické a malované truhly.

Červená je také barva studu. „Drzé čelo lepší nežli dvůr poplužní", praví sice někteří, ale jiní přece soudí, že dobrým ještě znamením je pro kleslého člověka, dokud vědomí nečestného skutku vhání krev do jeho tváře. A jaké vděky přidává panenský stud krásnému obličeji, když jej zaněcuje celý rozkošným nachem až vzhůru po něžné spánky!

Arci má všechno na světě i své stinné stránky a své nepřátele. Nejen býk a krocan nenávidí červenou barvu; jsou i mnozí lidé, kterým se nelíbí, leda právě na tváři dívčí. Ba, jsou i přepjatí blouznivci, kteří — alespoň na papíře — nedovedou se nadchnouti než jen pro liliovou krásu snivě bledého líčka. A z oděvů, kde mohla, vytlačila živou a veselou červeň naše blasovaná doba slabých nervů. Kde jsou časy, kdy napudrovaný švihák pyšnival se v purpurovém, sametovém kabátě se zlatým vyšíváním? Pestrá barvitost minulých století ustoupila t. zv. salonní černi a všelijakým bledým, střízlivým odstínům hnědi a šedi, právě tak bezvýrazným a nudným, jakým je po většině náš moderní skutečný život. Odlesky a zbytky zašlého barvitého světa pestří se jen ještě na divadle a v odlehlých koutech venkovských, kde bychom se jim najisto smáli, vtipkujíce o „zálibě divochů v křiklavých, strakatých barvách" (slyšel jsem na vlastní uši takové pohrdlivé vtipy z úst židovských obchodních cestujících, ve známých oděvech vybroušeného vkusu, když jeli kolem zástupů jihomoravského lidu, podobajících se z dálí záhonům různobarevných jarních květů) — vtipkovali bychom zajisté týmž způsobem, kdyby — kdyby nebylo právě módou, rozehřívati se pro ryzí, samorostlý vkus lidový.

Avšak zanechme folklor našim moderním učencům a pohleďme dále, komu a kde se červená barva nelíbí.

Rulík a muchomůrka jsou arci zlé věci; avšak s esthetického stanoviska přiznáte, že není houby sličnější nad štíhlou, jemně otřásněnou muchomůrku se šarlatovým terčem, který tak půvabně pro-

svitá soumrakem hlubokého lesa. Otravná ta krasavice upomíná na démonické ženy, jež zhoubným vděkem svým dovedou opoutat a podmanit i toho, kdo nahlédl do zlé jejich duše: ví, že spěchá ku propasti a přece omámen kouzelnou mocí, vrhá se do svůdné, zkázyplné jejich náruče.

Jsouť i jiné červené věci, které mají nelibou příchuť. Ve zlé zajisté paměti je u většiny z nás červený inkoust professorský, který mnohdy tak nelítostně řádíval v našich úkolech. Mnoho přátel má za to jiná tekutina, kterou národní píseň také nazývá červenou: naše čacká chmelovina; avšak někdy odměňuje své ctitele skvostnou dekorací na místě, kde je málo komu po chuti —: červený nos nebývá ozdobou vítanou, nechť by zářil nejskvělejšími a nejvábnějšími odstíny šarlatu. „Červený kohout" na střeše těší leda toho, kdo je výhodně pojištěn.

Barvu své plamenné říše miluje také kníže propasti pekelné. V rajském kostýmu — možno-li tak o ďáblu mluviti — je sice celý černý a monotonii tu přerušuje leda vypláznutý červený jazyk. Ale potřebuje-li šatů, volívá vedle černé barvy nejraději červenou. Mívá alespoň rudou podšívku pláště a ohnivě červené péro za kloboukem. Ba, někdy vystupuje celý v barvě pekelných plamenů.

V tom případě podobá se kostýmem jiné, rovněž málo oblíbené bytosti: katu. Ovšem katu ze starých zlatých časů, neboť mistři popravní našich prosaických dob vystupují na popraviště v elegantní černi jako na parkety salónů. Vždyť ostatně i krvavý meč a sekyra ustoupily — alespoň namnoze — všední oprátce; není-liž to znamenitý pokrok proti

středověkému barbarství? Kata jak se sluší a patří vídáme už jenom na ohnivě rudých obálkách krvavých románů, těchto muchomůrek v háji literatury.

Hle, jaké nekonečné protivy slučuje červená barva! Není-li to zvláštní, že je stejně barvou satanáše jako kardinálu, povrženého kata jako nejmocnějších tohoto světa? A že proti purpuru knížat světských i církevních svítí rudě jakobínská čepice?

Ano, červeň je stejně symbolem panovnické moci jako revoluce. Veliká ta bouře před sto léty, v níž rozpadl se v rumy starý svět a vznikla novověká společnost, objevila se v rudé záplavě a zatopila zemi mořem krvavým...

Krev! Ano, červená jest — alespoň u nás plebejců — i ta zvláštní, drahocenná šťáva, jež koluje našimi žilami a již nazýváme také šťávou životní. Drahocenný je to mok a přece plýtvá jím lidstvo nekřesťansky z nejdávnějších věků až po naši osvícenou, humanní dobu. Mnozí, horlíce proti veliké revoluci francouzské, ukazují vždy toliko na proudy krve, jimiž se v rozpoutané zuřivosti brodila; žádný lidumil nemůže ovšem schvalovati toho strašného vraždění — ale můj bože! jaké moře nevinné krve prolito od té doby na různých bojištích evropských z podnětu nebo za souhlasu těchže lidí, kteří nejhorlivěji spínali a spínají ruce nad krvavou hrůzovládou Robespierrovou! Ovšem, tam padaly pod guilotinou i hlavy korunované, vzácné hlavy markýzů, krásné hlavy vznešených dvořanek, hlavy lidí mocných a bohatých, kdežto bojiště bývají poseta hlavně jen mrtvolami prostých vojínů, z nichž mno-

hého opláče snad jen chudá matička pod nízkou slaměnou střechou. Za víření bubnů, vedou ty oběti na pole krvavá, aby nejen samy byly ubíjeny, ale před tím jiné ubíjely — arci pro idey vznešené: pro to, aby někdo zlepšil nebo rozmnožil svůj panovnický titul, aby některá říše byla zvětšena o tolik a tolik čtverečních mil, aby některý národ ukojil svou ješitnost a plemenou zášť, aby podrobil své zvůli jiné národy, nebo otevřel svým kupčíkům nové dráhy zisku... A což musí-li některý národ krví svých synů sloužiti účelům, které jsou přímo namířeny na jeho škodu, které urážejí nejsvětější jeho city? —

Ó, válečná sláva jeví se nám v jiných, zcela jiných barvách nežli ještě našim otcům. Vidíme v bitevních výjevech především příliš realistickou červeň, tu strašlivou červeň, jíž se tak nápadně rumění obrazy Vereščaginovy.

A přece jest velmi možné, že historie poznamená sklonek našeho století právě tou červení... A kdož ví, jaké budou červánky století příštího... Zlověstně rdí se cos na obzoru, cos dosud beztvárného, nevyhraněného, ale v těch neurčitých, mihavých obrysech dvojnásob hrozného — červené strašidlo...

Ale o tom není radno vypravovati jen tak leda-bylo jako o červené karkulce.

IV. Modrá.

Společnost rozptýlila se po sadě.

Mladý muž se svěží dívkou octli se sami na stezce, vedoucí k vodojemu, jehož lem byl obrostlý věncem kvetoucích pomněnek.

Když tam došli, zahleděla se dívka do něžných kvítku a zvolala: „Pohleďte na tu krásnou, modrou obrobu! Miluji nezabudky ze všech květin nejvíce."

„I mně se líbí; ale musím vyznati, slečno, že některé jiné květy jsou mi přece milejší."

„Ah, ovšem. Na příklad růže, jak se sluší a patří. Ale mně, navzdor všem básníkům, mluví více k srdci tyto skromné blankytné hvězdičky, hledící vzhuru tak roztomile, důvěřivě, jako snivá, nevinná očka dětská."

„A s části okouzlily vás zajisté i svým poetickým jménem. Kdož ví, zdaž by se těšily takové přízni jemnocitných dam, kdyby se nazývaly jen prostě „myšími oušky", jak jim také říkají prosaičtí lidé„ nebo třeba i „rybími očky", kterýž název jsem slyšel kdesi na Moravě."

„Mají arci i milé jméno, hodící se k jejich něžnému zjevu. Ale myslím, že bych je stejně milovala i pod jiným názvem. Již ta jejich líbezná barva — Jsem vůbec obzvláštní přítelkyní modré barvy, jak můžete pozorovat i na mém šatě."

Štíhlá, ztepilá postava mladé dámy byla objata lehkým a jemným šatem letním, na němž vedle bílé převládala světlemodrá barva. I vějíř, s nímž

si pohrávala útlá ruka, byl okrášlen rojem azurových motýlů.

Mladý muž pohlédl jen zběžně na její oděv a pak podíval se přímo do jejích modrých očí a pravil hlasem, chvějícím se poněkud: „V tom s Vámi souhlasím úplně. I pro mne jest modrá barva nejkrásnější na světě."

Slečna sklopila oči a trochu se zapýřila. Pak odvrátila se od vodojemu a když spolu kráčeli dále sadem, pokračovala v rozmluvě: „V něčem se tedy přece shodujeme... Ale co tomu řekně růže, vaše královna květin ve svém purpuru?"

„Nemluvil jsem o růži. I některé z mých nejoblíbenějších květin jsou modré. Není-li miláčkem každého vonná, jarní fialka, modrající se na travnaté stráni? Skvostnou okrasou horské krajiny je hořec. Překrásné je modré oko chrpy, vyhlédající mezi žloutnoucími stébly. A konečně i rozrazil — navdor drsnému jménu zbožňuji tu prostou, malou veroniku modrých, smavě zářících oček."

„Ovšem že. Všechny ty květiny jsou krásné... A rcete mezi kameny... Pro mne alespoň je králem safír... A voda... moře.., Sama neviděla jsem ovšem nikdy hladinu mořskou... Ale vy jste jí užil dosti; nuže, řekněte!"

„Ó, moře jest jako chameleon. Mění barvy, jak se mu zlíbí. Tu bývá šedé, tu stříbrné, tu zelenavé, jindy načernalé, nebo zas do zlatova, do červena... Ale pravda jest, že nejvíce mne okouzlilo v úboru lazurovém. Vzpomínám jako dnes: Vyhodili jsme kotvy tam na jihu u kteréhosi malebného hnízda s tuctem bílých minaretů. Vyšel jsem na

palubu a zahleděl se na břeh, na vodu. A hle! moře bylo v tu chvíli úplně modré, tak rozkošně, překrásně modré, že znám jen jediné — jen jediné modro na světě, k němuž bych přirovnál ten čarovný barevný tón; a v tom nádherném lazuru rýsoval se temněji modrou, přesně ohraničenou silhouetou stín přídy, stíny levantinských bárek s třírohými a jinými divnými plachtami, stíny člunů a malebných, oturbaněných podob v nich... Byla to podívaná vskutku vzácně krásná!"

„Ó, věřte: modrá barva je šlechtičnou mezi barvami. Není bez významu legenda o modré krvi aristokratů. Modro je barva vznešenosti, ba řekla bych: barva ideálu —"

„Máte pravdu, slečno. Vždyť je to barva nebes, k nimž vzlétají naše nejčistší, nejsvětlejší myšlenky."

„Ano, barva jasné výsosti, blankytové oblohy... Myslím si, že modro musí být vyvolenou barvou básníků, není-li pravda?"

„Nemohu mluviti za básníky ani vůbec za literáty. Napsal jsem sice ledacos; ale nepočítám se za řádného příslušníka jejich cechu — jsem pouhý diletant."

„Ó, jste příliš skromný."

„Či pravým jménem: pokrytec? Nuže, nechme stranou moji titulaturu. Buď jak buď, to mohu říci bez rozpaku, že hlavním kouzlem básnického tvoření jeví se mi ten volný, veselý let do modra, do čirého, prázdného, neobmezeného modra..."

„Ah, rozumím, Do toho krásného romantického modra, v němž fantasie z mlh a par může tak roz-

pustile spřádati vzdušné modré divy? Ale co tomu říká realismus?"

„Romantismus, realismus — tou nomenklaturou se nezabývám, slečno. Vidíte, co jsem řekl: že nejsem pravým literátem! Pravý literát nesmí psáti pro svou vlastní zálibu, nýbrž pro zálibu jiných, ne-li širokého obecenstva, tož alespoň vybraného kruhu estetických labužníků a znalců. A chce-li těm vyhověti, nesmí psáti jen tak do modra, co a jak se mu zachce, nýbrž musí hezky pilně louskati všelijaké časové úvahy o romantismu, realismu, symbolismu, naturalismu a jiných velmi učeně a vážně znějících ismech, které jsou právě na denním pořádku. A pak naladí svou harfu nebo lýru do toniny, kterou poslední usnesení znalců uznalo za jedině správnou. To je pro řádného literáta hlavní věcí. Ale já nemiluji předpisů a přiznávám se k náhledu, že šediva jest všeliká theorie. Proto se ani neucházím o hodnost řádného, pravého literáta."

„Odpusťte, zabývala jsem se dosud jen povrchně oněmi literárními otázkami: ale soudím, že nejste zcela v právu, brojíte-li proti modernímu realistickému proudu."

„Neporozuměla jste mi dobře, slečno," pravil mladý muž, přisedaje k ní nyní na kamenné sedátko u železné mříže sadu, protkané hustě úponkovitou rostlinou s velikými tmavomodrými zvonci. „Nevyjádřil jsem se asi správně; nejsem sběhlým v terminologii literárních rozborů. Nechci také řešiti žádnou takovou, světem hýbající otázku. Avšak nepřítelem realismu nejsem. Naopak. Uznávám, že zdravý ten proud vytryskl přirozeně a přinesl mnoho

dobrého. Ale jsem nepřítelem všeho nucení a každé uniformy. Jsem pro volnost i v umění. Neuznávám žádné jedině pravé, samospasitelné víry, nýbrž souhlasím s výrokem, že každý může býti spasen podle své fasony. Nechtěl bych se podrobiti žádné samovládné despocii, ať třeba jen vkusu. Mně je vítán i snílek, pouhý bláhový snílek, který chodí světem se zavřenýma očima a duchem žije někde v modru, v čirém, prázdném modru, mezi vzdušnými vidinami, které nemají ničeho společného se skutečností. Jen líčí-li vidiny, které opravdu ve svém vytržení spatřuje, tlumočí-li, co opravdu cítí, nespřádá-li větrné stvůry jen z odlesků vyčtených, starých známých frází. Ó, ty vyžilé, pobledlým líčidlem pomalované a ošumělým pozlátkem šustící fráse — ty ať vesele odplavuje onen nový proud! Jsou jako ten ubitý had, o němž jsem četl v jedné básni. Leží tu třpytě se na slunci, jakoby byl dosud živ, ale přistoupíš-li blíže, shledáš, že je to již jen pouhá lesklá prázdná kůže, jejíž obsah dávno setlel. A z takových vyvětralých, na povrchu otřelým leskem klamajících, uvnitř všeho životního obsahu prostých obrazů, situac, obratů, frází skládá se dosud převalná část písemnictví. Vezměte na příklad šablonovitá vyznání lásky, s jakými se tak často setkáváme v románech. Toť jsou pathetické nebo sentimentální deklamace, sestrojené z přepjatých, dutých frází, které autor po autoru opisuje, ale jimiž ve skutečnosti žádný milenec na světě neprojevuje a nemůže projevovati své pravdivé city v té chvíli sladkého opojení."

„A jak by vyznával váš románový hrdina svou lásku?" zeptala se dívka, ale pojednou se zarazila

jako v rozpacích nad otázkou, která jí bezděky vyklouzla ze rtů.

„Jak by ji vyznával? Jak ji vyznává skutečný člověk, který opravdu miluje — snad pouze slovem — snad několika slovy, nehledanými, třeba zmatenými, jakými mluvívá vzrušení pravého citu. Ovšem bylo by —“ Mladý muž nyní pojednou také v rozpacích uvázl.

„Nuže?“ pronesla dáma tichým hlasem, bez výrazu a polonevědomky, spíše jen aby nastalou pausu něčím zdvořile vyplnila.

Ale mladý muž uvázl nadobro. Hleděl stranou na skloněný ušlechtilý obličej, po němž se rozlévala jemná červeň, na sklopenou hnědou řasu, z pod níž úkradky po něm pomžikovalo krásné modré oko, na okrouhlé rameno, na lehce vzedmutá ňadra, na útlou ruku, jejíž prsty rozpačitě sklouzaly po azurových motýlech rozestřeného vějíře... I jemu vstoupila krev do obličeje, dýchal klopotně, zrak jeho se zamlžoval, rty se chvěly, ale beze zvuku — —

V tom ozval se na blízku chrupot písku.

„Ach, strýc!“ zvolala dívka, vstávajíc.

Blížil se joviální starý pán s šedivými vlasy a vousy. Oba vstávali.

„Aj, zde nalézám konečně uprchlíky, po nichž se shání marně společnost!“ žertoval příchozí. „A zdá se, že vám právě došla nit. Před chvilkou jste přece tak živě debatovali, jak jsem z povzdálečí pozoroval... Jaká pak to byla diskuse, smím-li se ptáti?“

„Považ, strýčku, rozhovořili jsme se — o modré barvě, jejích krásách a přednostech, a na konec zabloudili jsme od ní k literatuře.“

„Vím, vím, že miluješ literaturu, ale jen se do ní nezabeř přílišně!“ pohrozil žertovně prstem starý pán. „Neboť přiznávám se upřímně, že ze všech modrých věcí líbí se mi nejméně modré punčochy.“

V. Zelená.

Jednoho rána vyjdeš si do některého městského sadu nebo za bránu a jsi mile překvapen nepatrnou sice, ale významnou změnou, která se tam udála. Některé keře jsou pokropeny malinkými zelenými tečkami, jakoby na nich visely krůpěje zeleného deště. Nepatrny jsou ty zelené body; ale když na ně slunce vesele zasvítí, září jako rozházené po holých větvicích smaragdky.

Jaro!

V následujících dnech ty body houstnou a zvětšují se, tečky mění se pozvolna v něžné zelené motýlky, kteří rozpínají svá malá křídla šíře a výše, až jich zelený roj znenáhla zakrývá kostru větvic a haluzí. A role, luka, sady, háj, celá země usmívá se posléz tou mladou, čerstvou, rozkošnou zelení, jíž okřívalo od pravěku oko i srdce člověka a bude stejně okřívati ještě tisíciletí potom, až nová jara zelenati se budou nad naším dávno s prstí smíšeným prachem.

Zelené jest mládí přírody — té šťastné přírody, která znovu se omlazuje každým rokem — a barva zelená jest nám proto symbolem mladosti vůbec. O zeleném dřevě mluvil v takovém smyslu sám Kri-

stus. „Zelená mládež," říká se a my starší pronášíme ta slova s posměšným přídechem, pod nímž leckdy špatně tajíme svou závisť. Zeleným mladíčkem vyznačujeme nezkušeného bloudka, ale v hloubi duše rádi bychom dali své drahocenné zkušenosti za jeho zelenou naivnosť.

V barvu vesny a mladosti odívá se vhodně i naděje. Když jaro prokukuje zelenými očky a z půdy „vystrkuje zelené vousy" — užívám doslova obrazu, jímž kdysi báča pod Radhoštěm upozornil mne na mladičké, teprve ze země vylézající osení — v té lahodné době vznáší se plno blahých nadějí svěžím, čistým, zářícím vzduchem. Těšíme se na příští krásné dni, plné květů, zpěvu, slunečních úsměvů a jiných požitků, které si malujeme v barvách nejsvůdnějších, a také méně poetický hospodář oddává se alespoň příjemným snům o budoucí bohaté úrodě na rolích a v sadech. A jaro života? Vždyť víte, co zlatých nadějí pučí v duši mladistvé.

Avšak mládí nejen samo kypí nadějemi, nýbrž budí je i kolem sebe. Mnohý otec snívá nad kadeřavou hlavou synáčka skvělejší sny štěstí a slávy, nežli si tento sám později spřádá v nejsmělejších tužbách jinošských. A národ vrstvu dorůstající nazývá přímo svou nadějí.

Starší pokolení, znavené prací, zmalátnělé mnohým neúspěchem a zklamáním, hledíc na mladý, bujarý podrost, těší se, že on s čerstvými silami po něm nastoupí v boj a bohdá šťastnější dosáhne všeho toho, čeho ono nedosáhlo. Proto stopuje vzrůst juného pokolení okem něžným a starostlivým, raduje se z jeho zdárného prospívání, leká se úkazů,

*

v nichž spatřuje zlověstná znamení pro jeho budoucí rozvoj.

Poměr mezi těmito dvěma vrstvami mohl by býti nezkaleně harmonickým, kdyby mladší nestávali se staršími. Tu pak dostavuje se konflikt. Přichází doba, kdy mladším dorůstají vlastní křídla a kdy se jim stává nevolno pod strážnýma křídloma starších.

Snad každý mladík stává se v jistém věku tím, co jmenujeme revolucionářem z instinktu. Budí se v něm nechuť a vzdor proti všemu hotovému a pevnému, co shledává kolem sebe; pociťuje choutku, rozbiti všechny ty ustálené formy, které jej tísní. Vše, co vykazuje meze jeho vuli, buďsi to autorita nebo zákon, řád společenský nebo pravidla soukromého obcování, pociťuje jako nechutné jho, proti němuž se vzpříčuje bujná jeho šíje. A to platí o všech takových zařízeních bez rozdílu, i o těch, jež musí uznati za dobré a prospěšné. Tyto revoluční choutky začínají velmi záhy. Mladíček sotva obecné škole odrostlý mlčky vyslechne vaši přednášku o zbytečnosti a škodlivosti kouření; nemá opravdu, co by namítal proti vašim důvodům — ale sotva že opustil vaši přednášku, zapaluje si někde za rohem doutník. Nevěří zkrátka části vašich důvodů, a třeba že i druhou část pokládal za správnou — což na tom! Však nebude tak zle, a kdyby nakrásně z kouření vyplynula nějaká úhona: on prostě n e c h c e být vzorným, bezúhonným mladíkem ve vašem smyslu. Varujte jej před některým spisem, v němž spatřujete jed pro mladou, nezkušenou duši, a můžete být jisti, že nespočine, dokud se nedopídí nebezpečné knihy. Chvalte mu sebe horlivěji ten

neb onen způsob života jako jedině spasitelný; tím spíše odbočí na dráhy opačné. Jeho živlem je v tu dobu bouře; on je na straně všeho podvratu; jeho sympathie tíhnou spíše k nevázanému, prostopášnému zbojníkovi, nežli ke vzornému, bezúhonnému muži pořádku.

Pamatujete se, pane sekretáři, kterýž nyní s důstojností veskrze spořádaného, všemi váženého muže a rozšafného otce rodiny vodíte své dítky za bránu a cestou je moudrými slovy povzbuzujete k bázni boží a všemu dobrému, nebo vy, milý, starý příteli kollego, kterýž se s nevolí a lítostí rozepisujete o nevázanosti a zdivočilosti nynější mládeže, pamatujete se, pánové, na ty doby, kdy jsme s nejhlubším opovržením pohlíželi na takové moudré šosáky se scvrklou tváří a bavlnkou v uších, jakými jsme nyní my sami, kdy nebylo ničeho na zemi ani na nebesích, nač by si nebyla troufala naše zpupná blasfemie, a kdy jsme čas od času s jiskřícím zrakem a zářící tváří vycházeli večer pohulat si, vybouřit se, při čem nám věru větší rozkoš působilo bití do tváře všem mentorským předpisům, nezkrocené vzkypění volnosti přes všechny ohrady, nežli ty dusné brlohy s ledajakou břečkou a jinými pochybnými požitky, z nichž jsme si odnášeli bolení hlavy a mravní kocovinu třeba na několik dní. Pamatujete se, pane sekretáři, na různé podrobnosti těch slavných výprav, při nichž jste býval naším kapitánem? A vy, milý konservativní kollego, pamatujete se, jak jste tehdáž činil opravdové přípravy, shoditi třaskavinou či nevím jakým jiným nihilistickým způsobem s Kamenného mostu do řeky velebnou sochu sv. Ignáce z Loyoly? Bezpochyby bu-

dete nyní namítati, že to byl mladický, nerozumný žert – ale já vím zcela dobře, že jste byl tehdáž schopen toho vandalského zločinu.

Avšak jest možné, že my tři byli právě odstrašujícím příkladem nezvedené, zkažené mládeže. Pro svou osobu nechci se brániti; jen podotýkám, že i moji ostatní mladí známí byli valnou většinou stejně zkaženi. Bezpochyby dostali jsme se všichni do této špatné společnosti podle přísloví: Vrána k vráně sedá, rovný rovného hledá. Náš mladistvý kruh byl tedy snad zlou výjimkou a možná, že mládež bohudíky z pravidla bývá jiná: že s bezmeznou úctou pohlíží na paruku svého professora, že pociťuje zbožnou, slepou oddanost ke každé autoritě a vrchnosti, že chtivě vyhledává moudrého kázání starších a snaží se, přesně dle jejich návodu zaříditi život svůj tak, aby byl křišťálovým zrcadlem všech ctností. —

Ctnosť! Jsou slova, která mají svou dobu. Za mého mládí byla ctnosť v plném, svěžím, liliovém květu. Nejen v kostele a ve škole, i jinde čítali a slýchali jsme to slovo ustavičně. Ctnosť byla nejoblíbenějším slovem učených i prostých, zbožných i svobodomyslných, zkrátka všech starších bez rozdílu, kdykoli nám mladým dávali mravní naučení pro život. A víte, co bylo výsledkem stálého toho doporučování ctnosti? – Že nebylo mezi námi posměchu většího, než titulovati někoho ctnostným jinochem.

A přece náš posměch nevztahoval se celkem k pojmu ctnosti. Především znechutilo se nám jen slovo. Každé takové slovo mívá své dějiny, podobné historii kroje: Vždy po letech, třeba dlouhých le-

tech přichází zase ke cti některý starý šat, ovšem pravidelně ve střihu značně pozměněném — vzpomeňme na příklad, co se stalo ze starořímské, ctihodné tuniky! Po době Trianonů, galantních abé a královských maitress, zkrátka po mravním úpadku předešlého století zaskvělo se v novém lesku staré slovo „ctnost" a právě mládež chopila se ho s celým zápalem nadšené mysli. Ale z nenáhla se obnosilo a nyní šelestí nejvhodněji už jen z povadlých rtů stařičké dámy, hodíc se pěkně k divně stočeným bílým kadeřím na vpadlých jejích skráních. Nyní je opět v módě jiné slovo, jehož se mládež chápe s nadšením. A činí dobře, neboť je to krásné slovo, přehlubokého významu: „Pravda". Je to arci slovo prastaré, ale v moderní své obnově má poněkud jiný smysl, nežli mívalo na příklad na praporech husitských. Jistě vykoná to slovo mnoho dobrého, ale jsem přesvědčen, že časem ošumí zase, že příští mládež odbude to slovo prastarou skeptickou otázkou Pilátovou: „Co jest pravda?" a vášnivě přilne opět k nějakému novému heslu. A touha po pravdě proto nezajde, jako nezajde nikdy touha po kráse a dobru, třeba že ne ve smyslu a střihu té které doby.

Ano, s mládeží je kříž. Ona je pravým opakem konservativního stáří, dychtiva novot a změn. Staří po mnohých lopotách a starostech zařídili si konečně bydlo, o němž se domnívají, že vyhovuje všem jejich potřebám a že šťastnějším nástupcům nezbývá, než používati vděčně všeho toho krásného zařízení a pokračovati leda v provádění jejich záměrů; ale nastojte! sotva že mladí dostanou se k moci, nemají nic pilnějšího na práci, než uspořádati všecko ji-

nak — toť se rozumí, dle náhledu starých, nevkusněji a nepraktičtěji než bývalo. A skutečně jde mladým často právě jen o změnu bez úvahy, je-li nové lepší. A jest to zcela přirozené: mládí pociťuje v sobě nadbytek bujaré tvořivé síly a baží po volné prostoře, po beztvárné podajné hmotě, již by teprve mohlo sformovati po své chuti; proto ta nechuť ke všemu již hotovému, ustálenému, pevnému, odtud ten revoluční bořivý pud, snažící se odstraněním starých forem zjednati místo pro nové tvoření.

Mládež chápe se vždy vášnivě idejí nových, s obzvláštní pak ochotou takových, které směřují k nejpronikavější změně dosavadních poměrů, a neshledává-li takových doma, zachází pro ně do ciziny. Viděli jsme to v Čechách několikrát. Jisto jest, že ta dychtivá touha po novém v lecčem křivdívá starému a přináší i lecjakou jalovou nebo přímo škodlivou smeť. Ale celkem jest to mladé novotářství prospěšno, ba ke zdárnému vývoji národa nezbytno, jsouc nejúčinnější pákou pokroku.

Mladá generace představuje živel tekutý, proudící bystře ku předu; starší vrstvy možno v tomto přirovnání nazvati živlem polotekutým nebo pevnou usazeninou: jasný, bystrý proud se tu již zakalil a zleniveł součástkami okolní půdy, které jej znenáhla prosycují více a více, až mění se v bahno jen těžce, pomalu v před se šinoucí a na konec v pevnou hmotu, která se již nehybně udržuje na jednom místě. Ale jaré mladé vlny přilévají se vždy znova, vesele šumí svou věčnou píseň: V před, v před! a nepozorovaně pudí k pohybu, třeba nevolnému a pomalému i tu těžkou ssedlinu na dně. A nechť někdy

bouřlivě se dmou a nevázaně trhají břehy, za to chrání celek před zbahněním i ztrnutím a šinou jej vždy dále, ku předu, blíže k cíli.

Jak některé věci na světě věčně se opakují! Věčný je i boj mladých a starých. Jakmile staří zpozorují, že nadějný podrost začíná bujeti za meze, které oni mu vytkli, neb že dokonce obrací se směrem zcela odchylným od toho, v jakém oni si představovali zdar budoucnosti, tu přicházejí honem s nůžkami, latěmi, a špakátem, aby ustříhali škodlivé výstřelky a zbloudilé mladé větve nazpět vpravili v náležitý směr. Z pravidla bývá to málo platno, a pak slýchati trpký posměch, že zelená mládež chce obrátiti svět na ruby svým nezralým rozumem, nebo zoufalé volání: Kam to spějeme? — A mladé vlny vesele šumí v odpověď: Ku předu, ku předu!

Mládež bouří nerozvážlivě, bezohledně v před a je dobře tak: neboť úzkostlivé rozvahy máme zase my starší až nazbyt. Každá z obou stran má půl pravdy. A mne mrzí při všem to jediné, že náležím k táboru šedivých barev, k těm ctihodným starším, kteří s okuláry zkušenosti na nose vážně radí, napomínají, varují, stříhají a napravují — bůh ví, že raději, desetkrát raději bych stál tam v tom zeleném voji navzdor vší jeho nerozvážné bujnosti a zelené nezkušenosti.

VI. Šedivá.*)

Šedá barva — ubohá barva. Popelcem píše nám na čelo Memento mori! v nejtruchlivější den roku. O šedé theorii mluví pohrdlivě německý básník. Je to barva všednosti, prachu školních lavic, prachu nudných akt a foliantů, prachu ulic, onoho nízkého prachu, do něhož často život strhuje naše nejvzletnější a nejkrásnější sny. Je to uniforma nejméně váženého čtvernožce, proletáře ptactva vrabce, mury a ohyzdného pavouka, který svou zaprášenou přízí znešvařuje kouty naší světnice. Upomíná na trestance, na mantily prastarých panen, s divně stočenými šedivými kadeřemi na vpadlých skráních, s dlouhými dráty ve zvadlých prstech, pletoucích šedivou punčochu nad ohmatanou modlitební knihou. Je to barva uschlých květů, plísně a deštivých dnů, kdy temný spleen vkrádá se nám do duše pod zasmušilým nebem. Je to barva žebrácké kytle a tvrdé, suché skývy na chuďasově stole. Je to barva prosaických pytlů, kouře z továren, tabákového dýmu, halícího pijáky a hráče v dusné krčmě. Nedivím se, že má šeď tak málo přítel.

A přec i ta Popelka mezi barvami umí časem okouzlit duši. Ale musíš se pozorněji zahledět do její skromné ostýchavé tváře, jako právě v tu chvíli já. Hledím do krajiny, do podzimní večerní krajiny, bledé, zamlžené, jejíž klesající slunce se ukrylo za

*) Bylo uveřejněno v odpoledním feuilletonu »N. L.« s titulem »Pod šedým nebem« již r. 1892, ale náleží do tohoto cyklu.

šedivá mračna. A přece nebudí ve mně ani nudu ani stesk. Mám daleký rozhled, půl venkova, půl města. V popředí rozsáhlá rovina, rozdělená ve čtverce zoraných teprve, neb již novým osením prozelenalých polí. Mezi nimi rozjeté cesty, z jichž kolejí svítí voda po nedávném dešti. Vše tu zřetelné, ale v jakémsi ztlumeném, chladném, bezvýrazném světle. Nad nejbližším polem vznáší se ještě dlouhé, šedivé vlákno babího léta.

Ale pozadí! Tam koná lehký flór mlhový pravé divy malování „šedi v šedo". Za prožloutlým a pročervenalým bledězeleným rounem Letenských a Chotkových sadů strmí velkolepé Hradčany. A jak rozmanitou šedí oděn je ten hustě sražený tlum výše a níže trčících kamenných mass, homolí a jehlanců! Každá část té skupiny má svůj zvláštní delikátní odstín. Nejníže temné, skoro černé stíny prastarých věží: Černé a Bílé věže, Daliborky a okrouhlé mohutné Mihulky; výše světlejší šeď starých budov, mezi nimiž téměř bílým tónem vyniká obnovená dvojice štíhlých, graciosních věží Svatojirských; za těmi zase chmurnější šeď nejvýše strmící kolosální hlavní věže a nejzáze ve svém lešení jako v šedivé pavučinové přízi dosud zapředené dvě nové věže průčelní.

Překrásný obraz navzdor své matnosti a šedivosti, která tak dobře hodí se té zvětralé výspě slávy, trčící z moře minulosti, z šera dávných podání. Jako z jemné mlhy utkán, vznáší se tam přede mnou ten divulepý sen, při němž každá hlava česká bezděky hluboko se sklání do dlaně. Tisíce tajemných stínů vznášejí se kolem těch šedých budov a věží, celé pásmo dávno zapadlých velkolepých dějů.

O krásnější jsou Hradčany v té mlhovité šedi než v plném blesku slunečním.

Poznávám, že i nejpovrženější mezi barvami má své zvláštní půvaby.

Mile dojímají zrak i ty lehounké, již jen jako pavučinka, jako dech nastíněné kontury nejzazšího pozadí, z nichž vynikají toliko stínovité špičky břevnovského a střešovického kostela s dvojicí věží strahovských. Na levo jako z šedého papíru vystřižen táhne se obrys Petřína se štíhlým majákem rozhledny a dole jako z temnější lepenky vykrojeny odlišují se v mlze věž a báň kostela Mikulášského.

Ano, líbí se mi ta jemná podzimní šeď, líbí se mi tam na té vzdušné silhouetě obzoru, na tom majestátním stínu Hradčan, na těch polích, zastírajících se zvolna mlhou, v tom bledém vzduchu s vlajícím babím letem, líbí se mi na té celé tiché večerní krajině, — a jediné místo, na němž se mi nelíbí, jest: moje vlastní hlava.

Heliotropy.

(»N. L.« 1894.)

„I podívejme se — pan Kotva!“

Obejmutí, dvojí políbení a nezdařený pokus třetího, srdečné tisknutí rukou.

„A to jste hodný, příteli, že jste se zase jednou ukázal — Vypadáte znamenitě. — Ale především odložte a posaďte se!“

„Ne, ne, příteli — Odpusťte — jdu si pouze pro vás, máte-li chvilku pokdy. Jedu jen přes Prahu a cestou od jednoho nádraží ke druhému zastavil jsem se u vás, abych vás opět jednou spatřil a možno-li, několik slov s vámi pohovořil. Mám do odjezdu vlaku jen hodinku času a rád bych se ještě zastavil na snídani v kavárně. Máte-li tedy čas, podívejte se tam se mnou, příteli — ovšem, nemáte-li nějakou nutnou práci — nerad bych vás vyrušoval —“

„Mám času dost a s radostí půjdu s vámi. Ale to je škoda, že se zdržíte jen tak málo! Neviděli jsme

se už celou věčnost a rád bych si byl s vámi zase jednou dukladně porozprávěl... Sedněte si tedy na okamžik, milý příteli, než na sebe něco hodím. Hned budu hotov, abychom si už raději spolu povídali a tu hodinku alespoň dle možnosti vykořistili."

Pavec zašel do vedlejšího pokoje, aby se ustrojil k vycházce. Měl Kotvu opravdu rád; seznámili se již v mladých letech, kdy oba po odbytých universitních studiích vstupovali právě do života a zároveň činili první nesmělé kroky na dráze literární. Ani pozdější úspěchy nezkalily jejich přátelství: byl Kotva snivým lyrikem a vynikl několika sbírkami veršů, kdežto Pavec pěstoval se zdarem drobnou povídku a došel také slušného úspěchu několika veselohrami. Mohli si tedy navzájem pochvalovati své knihy zcela upřímně, bez velikého přemáhání. Avšak nepřilnuli k sobě jen sympathií literární, nýbrž i prostě lidskou: druh oblíbil si druha i pro jeho osobní vlastnosti, a tato páska utužila se několikaletým stykem v kavárně, v hostinci, v literárních kroužcích a konventiklech, kdež je bylo jako blížence vídati vždy vedle sebe a při diskusích vždy na téže straně. Když potom Kotvu zanesl osud na venek, udržovalo se staré pouto dosti pilným dopisováním a občasnými návštěvami venkovského přítele v Praze, kdež si obyčejně umlouvali večerní schůzku v některém hostinci a pozdě v noci se rozcházeli mile rozjařeni upomínkami z minulosti a vzájemnými vřelými projevy neochablého přátelství.

Zkrátka, Pavec a Kotva byli staří, dobří kamarádi, třeba že divnou náhodou za všecka ta leta nedospěli k důvěrnému tykání, které je přece nejlacinější známkou přátelství na světě.

Ale přes to vše, když se dnes netušeně objevila ve dveřích Pavcových milá tvář přítelova, bodlo jej v nitru a hlavou prolétl mu temný stín, z něhož se vyhranily hned veliké černé litery: H e l i o t r o p y. Nešťastné Heliotropy! Tak nazývala se poslední kniha přítele básníka, jež vyšla před měsícem — a kterou Pavec dosud nečetl. Chápete již? Kotva vyžádá si jistě za rozmluvy přátelský úsudek o svém básnickém díle; ba, dost možná, že jest to hlavním účelem jeho krátké návštěvy za projížďky Prahou. A celý styk Pavcův s tím dílem obmezil se dosud přečtením nápisu „Heliotropy" na titulním listě a spěšným pohledem na první stránku, není-li mu snad věnováno. Ale Kotva — v té příčině bílá vrána mezi básníky, věnujícími obyčejně co nejštědřeji všem svým přátelům a známým nejen celé knihy, nýbrž často i každou jednotlivou píseň — zůstal i tentokrát věren své nechuti k dedikacím, a Pavec postavil knihu do své bibliotéky, kdež stála bez vyrušení až po tuto chvíli.

To přece není příčina ku zvláštním rozpakům! pomyslíte si. Což nejsou pro takové případy dávno vynalezeny věty: „Napsal jsi mi z duše každý řádek" — „Tiskl jsem ti v duchu vřele ruku za každou stránkou" — „Shrnu ti dojem v jedno slovo: byl jsem nadšen!" — „Jest to bez odporu nejlepší ze všeho, co jsi dosud napsal" — — a podobné průpovědi, jimiž se obyčejně mluvívá o nečtené knize dobrého přítele.

Ovšem, ovšem — — jenže Kotva bohužel nespokojoval se takovými všeobecnými pochvalami. Pavcův přítel vymáhal podrobnější rozbor, a míval na příklad hned po ruce otázku: A která z těch

básní — řekněte upřímně — líbila se vám nejvíc? A proč právě ta? — a hloubával vůbec tak vytrvale, že konečně i nejobratnější diplomat byl by se ocitl v úzkých...

Eh, což — měsíc není tak veliká věc. Pavec mohl prostě říci, že byl na cestách, nebo že pro nával práce nemohl dosud nalézti chvíli plného, nerušeného klidu, jakého je potřebí k náležitému prochutnání takového literárního pamlsku, na který se již nedočkavě těší... Ano, byl by se tak mohl vykroutit, kdyby — zde právě vězel nejhorší háček. Kotva poslal totiž exemplář „Heliotropů" hned po jich vydání pražskému příteli a Pavec poděkoval mu druhý den dopisem, v němž mimo jiné pravil: „Přečetl jsem Vaše básně ihned a řeknu Vám prozatím jen tolik: Byl jsem uchvácen — —." Této přátelské lži, učiněné s nejlepším úmyslem, hrozila nyní nezaslouženě krutá pokuta.

Za těchto tísnivých úvah pomrkával Pavec pootevřenými dveřmi starostlivě do vedlejšího pokoje po příteli, kterého tam zahlédl právě přistupujícího ke knihovně. Jak snadno mohl zpozorovati své „Heliotropy", sáhnouti mane po nich a nalézti je — nerozřezané! Rychle tedy dovázal Pavec nákrčník a vrátil se do předního pokoje.

„Jsem hotov. — Kdy odjíždí vlak?"

„V půl jedenácté."

„A nyní máme půl desáté. Tedy nám zbývá právě hodina. Nuže, pojďme!"

Sestupuje po schodech za přítelem, uvažoval Pavec: Hlavní je, nepouštět jej mnoho k řeči. Mluvit sám, bez přetržení, o jakýchkoli předmětech ležících hodně daleko od literatury, o nic nezavadit,

co by mohlo obrátit rozprávku tímto směrem. A chránit se každé značnější pausy, jíž by najisto užil, aby uvedl na přetřes Heliotropy. Je to těžký úkol, zamlouvat mu celou hodinu to, co má jistě nejvíce na mysli — ale snad se to přece zdaří. A musí se to zdařit, stůj co stůj."

Začal tedy hned, jakmile vyšli na ulici: „Po vaší venkovské selance divno vám asi bývá v tom shonu, hluku a hřmotu?"

„Opravdu jsem Praze již trochu odvykl. U nás venku můžeš se procházet prázdným náměstím jako po filosofské cestě, a sednu-li si do besídky ve své zahrádce, kde psávám nejraději —"

„A co vaše milá rodina? Milostenka je zdráva? A dítky?"

„Děkuji, všecko zdrávo — děti trochu až příliš. Samou bujností div neobrátí celou domácnost na ruby. Časem natropí hluku, že jde až hlava kolem. Chytne tě třeba nějaká pěkná myšlenka, sedneš za psací stolek, vezmeš péro — —"

„Ouha! Málem by byl ten kolohnát do mne vrazil. Pojďme raději na druhou stranu, příteli, kde se nevalí takový proud lidstva."

V pravdě táhl Pavec přítele na protější chodník jen proto, poněvadž na této straně ulice bylo knihkupectví. Snadno mohl se tam Kotva zastaviti. spatřiti ve výkladní skříni své Heliotropy a — neštěstí by bylo hotovo.

Když přešli na druhou stranu, upoutala tam Kotvu nádherná flora za sklem květinářského obchodu. „Pohleďte na ty krásné chrysanthemy — to je rozkoš!" zvolal.

Ale Pavcovi kmitlo hlavou: Heliotropy jsou tuším také květiny. Či — trvám, že i jeden drahokam nazývá se heliotrop? Ale Kotva měl spíše květy na mysli — je přítelem květin. K ďasu — jak snadno by od chrysanthem mohl přeskočiti na heliotropy! (Na omluvu Kotvy vůči těm čtenářům, kterým by snad název jeho sbírky zdál se příliš hledaným, poukazuji k faktu, že skutečně již bývá potíž s vybráním efektního titulu — a na titulu záleží zde mnoho — pro básnickou sbírku; zejména říše květin jest již tak důkladně probrána, že epigonům nezbudou pomalu než leda heřmánek a lebeda.)

Proto táhl Pavec raději přítele dále a zavedl hovor daleko ode všech květin na nynější stavební ruch v Praze, na rychlé mizení charakteristických starých budov, jímž rok od roku stírá se opět některá část ušlechtilé starobylé patiny, která činí naši českou metropoli tak zajímavou.

„A na konec zbude jediná veliká moderní nuda!" potvrdil horlivě Kotva. „Takový máte směr našeho času. Jest to jednostranný rozvoj lidstva, při němž analysující střízlivý rozum zatlačuje cit, smysl pro krásu, vzlet fantasie, poesii. Poesie jest nyní —"

Na štěstí mohl Pavec nebezpečný poetický záchvat zažehnati poukázáním na kavárnu, před kterou již stáli.

Sotva že vešli a kávu si poručili, zabočil hned pražský přítel do politiky: „A co soudíte o nynější politické situaci? Jaký vliv bude as míti na mezinárodní poměry nastolení nového cara? Poláci prý se oddávají naději, že zavane na Rusi jiný, pro ně příznivý vítr —"

„Však by bylo záhodno, aby konečně ruská vláda obratnou rukou uchopila se té neblahé otázky a dovedla ji zdárně rozřešiti ve prospěch všeho Slovanstva, na jehož těle jest spor rusko-polský věčně otevřenou ranou."

„Ovšem bylo by třeba, aby se také Poláci zhostili své vášnivé nenávisti ke všemu ruskému, aby nehledali spásu svou právě tam, kde jim hrozí nebezpečí největší, aby na příklad Německo —"

„Ah, nynější Německo! Co říkáte tamějším poměrům? Věřte, mně vyvstává někdy na mysli starý císařský Řím, Nero, Caligula, Helio — Helio — k ďasu! dořeknu-li pak to sáhové jméno —"

„Heliogabalus", doplnil Pavec rychle to imperatorské jméno, tak povážlivě blízké osudným Heliotropům, a! raději sám spěšně pokračoval: „Pravda, člověku se vskutku zdá, jakoby z propadliště dávných věků vystupoval duch, o němž jsme se domnívali, že již dávno a navždy je zažehnán světlejší dobou —"

„Výtečnou episodkou je v tom také ‚Sang an Aegir, není-li pravda?" připomenul Kotva. „Takovému již v kolébce korunovanému básníku je arci hej! Nedosti příznivou kritiku může prostě prohlásit za velezrádu neb uražení veličenstva a prosto řekého kritika umlčet doživotním žalářem. Ostatně by za nynějších našich poměrů věru neškodil nějaký paragraf proti jistému druhu kritiky. Po delší době vydá našinec na příklad sbírku básní —"

Pavec pojednou ucítil tak neodolatelnou chuť ke kouření, že si doběhl sám až na druhý konec místnosti ke sklepníku, majícímu na starosti doutníky. Tam dlouho zapaloval — doutník neměl jaksi

*

náležitý „tah“ — — a vraceje se k příteli, začal již cestou, než ještě k němu přisedl: „Ale vždyť jsem vám ještě pranic nepověděl o své poslední výpravě, o své lonské cestě do Dánska! Několik cestovních dojmů musím přece vyklopit.“

A dal se do obšírného líčení své cesty přes Německo, bouřlivé plavby po Baltu, potulek Kodaní; vypravoval s ohněm, nad míru živě a přibásnil dokonce i několik pikantních dobrodružství, jen aby mysl přítelovu náležitě upoutal. Ale přes to vše naslouchal Kotva jaksi roztržitě: klopil v zamyšlení hlavu, přejížděl prsty neklidně po stole a vypadal vubec jako člověk, jehož duch je zaujat věcí zcela jinou, vzdálenou od předmětu hovoru, a kterýž netrpělivě vyčkává příležitost, aby se vytasil s tím, na čem mu záleží nejvíce.

A když Pavec právě s nadšením líčil rozkošné pásmo líbezných letohrádku, táhnoucí se od Kodaně k Vedbäku po břehu safírového Oeresundu, vskočil mu přítel pojednou do řeči: „To věřím! Šťastný člověče, který můžete konati takové cesty! Našinec sedí zatím ve svém venkovském hnízdě a leda že si trochu vylétne na Parnas. Ale, příteli, řekněte mi zcela upřímně — víte, že nejsem ješitně nedůtklivý a že rád přijímám každou věcnou, odůvodněnou výtku — co soudíte opravdu o mé —“

Pavec těkal zatím v úzkostech očima kolem, jako by bádal po paprsku spásy; šťastnou náhodou padl jeho zrak na kavární hodiny. Vytáhl rychle své kapesní hodinky a zvolal: „Skutečně — už pět minut přes devátou — Vyjíždíte bezpochyby ze státního nádraží? — Je tam sice jen kousek cesty — ale musíte-li dnes — ač bych myslel, že —“

„Ne, ne! Rád bych se zdržel, ale nemohu. Dobře, že jste mi připomenul. Sklepníku, platit!" —

Když vyšli opět na ulici, vsunul Kotva svou ruku přítulně pod rameno soudruhovo a pravil: „Příliš pospíchat nemusíme. Dostanu se na nádraží ještě v čas. A řekněte mi, příteli, co píšete nového? Či máte již něco uchystáno pro tisk?"

Ó, Pavec znal dobře tu okliku, jíž se přes plody přátelovy dostáváme ke svým vlastním, a proto hodiv jen krátké: „Nyní nepíšu pranic", udeřil násilným přechodem opět na otecké srdce Kotvovo otázkou: „Ale poslyšte, váš Jaroušek musí být už veliký... Jistě že chodí už do gymnasia... A pro Boženku jistě pomalu chystáte věno —"

Ale byl zklamán ve svém počtu na otcovskou něžnost básníkovu, jemuž patrně dítko Musy bylo v tu chvíli důležitější než Jarouš i s Boženkou, neboť odpověděl: „K věnu je bohudíky ještě daleko. — Ale nechme již dětí a promluvme si trochu o svých pracích. Beztoho venku po celý čas nesetkávám se s nikým, od něhož bych mohl slyšeti rozumný posudek —"

Pavec dopustil se v tu kritickou chvíli činu v pravdě nepěkného. Zastavil se jako náhlým nápadem, udeřil se rukou do čela a zvolal: „Kam že jedete?"

„Do Kralup."

„Ale vždyť do Kralup vyjíždí vlak, tuším, v deset hodin dvacet minut!" lhal chladnokrevně Pavec.

„Co pravíte?" zalekl se Kotva. „Ale ne, vždyť jsem se díval do jízdního řádu... Či snad jsem se přehlédl?... A „Konduktéra" nemám s sebou... Víte to určitě?"

„Alespoň se mi tak zdá... Ale určitě to přece nechci tvrdit; možná že se mýlím já —."

„Máte-li však pravdu, byl by již nejvyšší čas! — Nezbývá než vzít raději nohy na ramena."

Sotva dechu popadajíce, dorazili oba přátelé na nádraží a Kotva interpelloval prvního železničního zřízence, který se mu namanul.

„Přesně v půl jedenácté," odpověděl zřízenec.

„Mýlil jsem se tedy přece; darmo jsme se uhnali," litoval pokrytecky Pavec, který onen hon lstivě aranžoval proto, ponévadž si pravil, že v ruchu nádražním nebude již vhodné příležitosti k literární rozmluvě.

Bylo tedy ještě času dosti, ale hezkou chvíli trvalo, než se Kotva dostal k hustě obstoupené kase. Pavec mnul si zatím potají ruce: „Zdá se, že už je vyhráno."

Konečně přišel Kotva s jízdním lístkem pro sebe a se vstupenkou na perron pro přítele.

Bylo radno zajíti hned ke vlaku. Oba se tam rozloučili vřelým obejmutím a Kotva vlezl do vozu, provázen přítelovým přáním šťastné cesty a brzkého opět shledání.

Pavec zůstal ovšem ještě u vozu, aby přítele ještě z venčí do posledka užil. Kotva odložil uvnitř svou cestovní kabelku a podávaje Pavcovi ještě z okna ruku, pravil pojednou: „Moje Heliotropy se vám tedy opravdu líbily?"

„Jak jsem vám psal — znamenitě. Byl jsem jimi okouzlen —" koktal Pavec.

„A která z těch básní líbila se vám nejvíce?"

„Všechny jsou rozkošné, všechny stejně skvostné — jako řada perel v krásných dívčích ústech,

při níž také člověk ani si nepomyslí na jednotlivý zoubek," pokusil se žertovati Pavec, jemuž se čelo pojednou orosilo potem.

„Ale přece — rád bych věděl, zdali hlas váš připadne některé z těch, na nichž si zakládám nejvíce — jmenujte jich třeba několik, které pokládáte za nejlepší..... Nuže, příteli?" — — — — —

„Pozor, pane! Vlak už jede!" vzkřikl v tom na Pavce konduktor, vyskakuje na stupátko.

Vlak se skutečně zvolna rozjížděl a Pavec mohl již jen s perronu vzdalujícímu se příteli poslati mácháním rukou poslední pozdrav a ztlumočiti mu zároveň celým vzezřením hlubokou lítost, že neúprosný železniční řád přerval jim nit rozmluvy právě v okamžiku, kdy si mohli šíře pohovořiti o překrásných Heliotropech.

DOSLOV K SEBRANÝM SPISŮM.

Snažil jsem se podati v těchto dvaceti knihách úplný obraz své dosavadní literární činnosti. Vynechány jsou jen práce dosud neukončené (jako dramatická báseň „Roháč na Sioně" a jiné) neb dle mého úsudku vyžadující větších oprav (jako román „Ikaros" a řada drobnějších prosaických črt), pak některé práce z nejprvnější doby, uveřejněné v kalendářích a podobných publikacích, kterých se již dopídíti nemohu, konečně takové, které z rozličných příčin ponechávám pro pozdější dodatky nebo které pro jich naprostou bezvýznamnost (pouhé kompilace, příležitostné referáty atd.) vůbec znovu vydati nehodlám.

Bude-li mi možno doplniti nynější fragmenty a provésti opravy, o nichž se zmiňuji, vydám po několika letech dotčené nové dodatky, mezi nimiž najdou místo i jiné práce zde vynechané.

K závěrku cítím potřebu vzdáti upřímné, vřelé díky nakladateli panu F. Topičovi, který při vydávání této sbírky úplně se podřizoval mým přáním a prokazoval mi v každém směru ochotu a laskavost největší.

S. Č.

OPRAVY K SEBRANÝM SPISUM.

I. díl str. 41 řád. 1 shora před *připsal* vlož čárku.
» 60 » 6 zdola místo *na pravo* čti *na levo.*
» 104 » 8 shora místo *11* čti *10.*
» 183 » 12 zdola místo *poslední* čti *první.*

II. díl » 2 » 6 shora vynech závorku před 15.
» 19 » 2 » místo *nejen* čti *nejeden.*
» 29 » 6 zdola před *místa* vlož *toho.*
» 31 » 13 » místo *vꙉduchem* čti *vꙉdechem.*
» 55 » 5 » místo *honce* čti *konce.*
» 59 » 9 » místo *opětně* čti *opět.*
» 60 » 16 shora místo *jak* čti *jako.*
» 64 » 11 » místo *bodáku* čti *bodáků.*
» 80 » 12 zdola místo *ꙗor* čti *hled.*
» 145 » 9 » vynech *péra vlajou* a před *kosy* vlož *šiků polských.*
» 172 » 6 » před *vlny* vlož čárku.
» 201 » 3 » místo *jeꙉ* čti *jíꙉ.*
(většina těchto chyb je toliko v druhém vydání II. dílu).

III. díl str. 10 řád. 11 zdola místo *komandarýnovanému* čti *k omandarýnovanému.*
» 31 » 8 » místo *ačkoli* čti *jak jsme správně soudili jiꙉ ꙁ okolnosti, ꙉe* atd.

III. díl str. 62 řád. 3 zdola místo *sarajlu* čti *serajlu*.
» 65 » 11 » před *stříbro* vlož dvoutečku.
» 122 » 3 shora místo *Andersonovi* čti *Andersenovi*.
» 131 » 11 » místo *napoleonská* čti *napoleonský*.
» 132 » 12 » místo *ʒanechala* čti *ʒanechal*.
» 228 » 4 zdola místo *v podobě* čti *příchodem*.

IV. díl » 130 » 1 shora místo *1884* polož *1883*.
» 223 » 10 » vynech *k*.

V. díl » 204 » 9 » místo *Patrla* čti *Patria*.
» 249 » 11 zdola místo *Battisteriem* čti *Battisterem*
» 266 » 9 shora místo *patnácti* čti *dvanácti*.
» 283 » 1 » vynech *tuším*.

(Črty »Losos mého pradědečka« a »Pan Brůžek« náležejí vlastně mezi belletrii: první jest téměř celá smyšlenkou, i s osobou pradědečka, a bylo k ní užito jen rodinné anekdoty o dědečkovi s matčiny strany; v druhé pak jsou ku hlavní figurce — totožné s panem Laschkem v »Druhém květu« — některé rysy dílem přimyšleny, dílem přibrány s osoby ponocného, vyličeného v dílu VII. str. 140 a v dílu VIII. str. 10. Tím se vysvětlují také některé úchylky od správných údajů »Druhého květu«.)

VI. díl str. 42 řád. 9 shora místo *lahodny* čti *lahodný*.
» 75 » 5 » místo *kolosem* čti *kolesem*.
» 113 » 4 zdola před *tisíc* polož čárku.
» 150 » 15 » místo *břízy vyrostly* čti *roste háj*.
» 190 » 10 shora za slovem *vrylo* polož čárku.
» 190 » 14 » místo *kolosem* čti *kolesem*.
» 253 » 5 » místo *hlavou* čti *hlavu*.

VII. díl » 19 » 15 » místo *přichází* čti *přicházejí*.
» 76 » 16 » místo *kdy* čti *kde*.
» 160 » 17 » vynech *ʒ německé krajiny a*.
» 184 » 12 zdola místo *pětiletý* čti *šestiletý*.
» 184 » 7 » místo *nařízení* čti *ʒařízení*.
» 208 » 6 shora vynech *tomu*.
» 210 » 5 » místo *očil* čti *točil*.

VIII. díl	str.	4	řád.	7	zdola	místo *ʒejména* čti *ʒejmena.*
	»	6	»	2	»	místo *ʒejména* čti *ʒejmena.*
	»	11	»	16	shora	místo *vyhostili* čti *vyhostily.*
	»	16	»	13	zdola	místo *roʒbiti* čti *roʒbíti.*
	»	76	»	9	shora	místo *jeskyní* čti *jeskyni.*
	»	107	»	9	zdola	místo *tam* čti *tom.*
	»	123	»	14	shora	místo *lítý* čti *litý.*
	»	156	»	2	»	místo *ostýchavě* čti *ostýchavě.*
	»	237	»	2	zdola	místo *nyjí* čti *nyji.*
IX. díl	»	139	»	3	»	místo *opradová* čti *opravdová.*
	»	159	»	3	»	vynech *se.*
	»	187	»	15	»	před *Jakoubkem* polož čárku.
	»	196	»	8	»	místo *jen* čti *je.*
X. díl	»	123	»	11	»	místo *lících* čti *lící.*
	»	271	»	9	shora	místo *plíže* čti *blíže.*
XI. díl	»	14	»	7	»	místo *hledaje* čti *pátraje.*
	»	90	»	16	zdola	místo *nebeským* čti *nebeských.*
	»	115	»	17	shora	místo *představující* čti *představujícího.*
	»	218	»	13	»	místo *V* čti *S.*
XII. díl	»	8	»	9	»	místo *chuchvalce* čti *chuchvalec.*
	»	23	»	12	zdola	místo *šetření* čti *ušetření.*
	»	44	»	10	»	místo *obroʒ* čti *obraʒ.*
	»	86	»	8	»	místo *již* čti *až.*
	»	134	»	15	»	místo *papír* čti *nápis.*
	»	165	»	7	»	místo *hluboké* čti *hlubokého.*
	»	175	»	10	»	místo *vědomím* čti *sebevědomím*
XIII. díl	»	32	»	3	»	místo *bůď* čti *buď.*
	»	189	»	8	»	místo *jakýs* čti *jakýms.*
	»	263	»	8	»	tento řádek polož před řádek 9. zdola.
	»	265	»	4	shora	*na dívenku* vlož před *upřel.*
	»	305	»	7	»	místo *boží* čti *složí.*
XIV. díl	»	25	»	4	shora	místo *Ponévadž* čti *Poněkud.*
	»	61	»	9	»	místo *s* čti *se.*
	»	69	»	16	»	místo *namířil* čti *ʒamířil.*
	»	90	»	1	»	místo *niž* čti *níž.*

XIV. díl str. 103 řád. 11 zdola před *Litoval* vlož uvozovku.
» 137 » 15 » místo *sok* čti *soch.*
» 192 » 6 shora místo *smála* čti *smál.*

XV. díl » 88 » 16 » místo *horlviosti* čti *horlivosti.*
» 163 » 14 zdola místo *ostané* čti *ostatně.*
» 168 » 5 shora místo *opozorňuje* čti *upozorňuje.*
» 227 » 2 » pod titul vlož (*Dörflovo Vánoční album 1880*).
» 254 » 11 » *opojným* čti *opojeným.*
» 275 » 12 zdola místo *síni* čti *síti.*
» 293 » 2 shora pod titulem místo *1882* polož *1886.*
» 308 » 2 » pod titulem místo *1889* polož *1886.*

XVI. díl » 51 » 10 zdola za *páua* vynech ležatou čárku.
» 107 » 4 » za *hlavou* vynech čárku.
» 162 » 2 » za *růži* vlož čárku.
» 193 » 2 » místo *svatožářná* čti *svatozářná.*
» 224 » 4 » místo *teřpí* čti *třepí.*
» 229 » 6 shora místo *zaletěli* čti *zaletěti.*
» 249 » 12 » místo *ANDĚL* čti *ANDĚLŮ.*
» 292 » 6 zdola vynech čárku za *hor.*

XVII. díl » 65 » 15 shora vynech *L* před *Přišlo.*
» 77 » 14 zdola místo *dejme* čti *dejte.*
» 79 » 4 » místo *marný* čti *marny.*
» 150 » 6 shora místo *tokové* čti *takové.*
» 176 » 4 zdola místo *od* čti *do.*
» 179 » 14 » místo *jemnému* čti *temnému.*
» 272 » 6 shora místo *á* čti *à.*

(Poznámka na str. 192 tohoto dílu je opravena v Doslovu k Sebr. spisům.)

XVIII. díl str. 7 řád. 8 zdola místo *á* čti *à.*
» 54 » 9 shora před *měsíc* vlož *jeden.*
» 91 » 4 zdola místo *pronikové* čti *pronikavé.*
» 111 » 1 shora místo *svojil* čti *osvojil.*
» 113 » 6 zdola místo *téte-à-téte* čti *tête-à-tête.*
» 141 » 11 shora místo *lestu* čti *listu.*
» 166 » 17 » místo *nekromat* čti *nekromant.*

XVIII. díl	str. 171	řád. 17	shora	místo *průvodem* čti *průvodcem.*
	» 180	» 8	zdola	místo *opastila* čti *opustila.*
	» 188	» 2	shora	pod titulem místo *1886* polož *1887.*
	» 211	» 2	»	místo *po* čti *pod.*
XIX. díl	» 31	» 12	zdola	místo *jiť* čti *jíť.*
	» 32	» 11	shora	místo *tys navťdy klesla pod kamenné desky* čti *Tys pouhý přelud, upomínka bledá.*
	» 62	» 12	zdola	místo *nesmrtelného* čti *nesmrtného.*
	» 86	» 12	shora	místo *Podboří* čti *Podhoří.*
	» 86	» 13	»	za *její* vynech ležatou čárku.
	» 116	» 7	zdola	místo *řádné* čti *ťádné.*
	» 142	» 7	shora	místo *cnotsi* čti *cnosti.*
	» 147	» 2	»	místo *ťeřl* čti *ťřel.*
	» 152	» 13	»	místo *sostředili* čti *soustředili.*
	» 158	» 7	»	místo *ťustaviti* čti *ťůstaviti.*
	» 159	» 6	zdola	místo *tak* čti *tam* a před *ťpilý* vlož *jako.*
	» 168	» 2	shora	místo *1898* polož *1897.*
	» 216	» 10	»	místo *tajný* čti *tejný.*
	» 219	» 12	»	místo *moucná* čti *mocná.*
	» 244	» 2	»	pod titulem místo *listopadu* čti *srpna.*
	» 275	» 2	»	pod titulem místo *1900* polož *1893.*
XX. díl	» 242	» 4	zdola	místo *tehdy* čti *tedy.*
	» 255	» 11	shora	místo *nepohledévše* čti *nepohleděvši.*
	» 264	» 8	»	místo *obrobu* čti *obrubu.*

Jiné omyly opraví si čtenář snadno sám.